

การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม
ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กันยายน 2558

การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การค้นคว้าแบบอิสระนี้เสนอต่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กันยายน 2558

การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่อริก จังหวัดเชียงใหม่

สไบทิพย์ ตั้งใจ

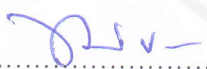
การค้นคว้าแบบอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม

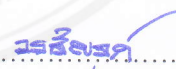
คณะกรรมการสอบ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

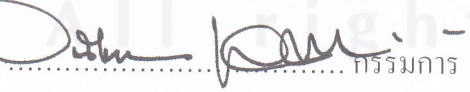

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล คำริห์กุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชนียา เจติยานุกรกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชนียา เจติยานุกรกุล)

24 กันยายน 2558

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลือจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนียา เจติยานุกรกุล อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร. วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และศาสตราจารย์เกียรติคุณ สุรพล ดำริห์กุล อาจารย์ผู้สอน ซึ่งได้ให้คำปรึกษา แนะนำ และข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้

ขอขอบคุณ นายมนตรี ทิพย์ปันทอง ผู้ใหญ่บ้านผานกกก ผู้รู้ ผู้อาวุโส คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกกทุกคน และกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทุกคนที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือให้ข้อมูลทุกเรื่องราวเป็นอย่างดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง เจ้าหน้าที่สำนักทะเบียนอำเภอแมริม พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ และนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เชียงใหม่ ตลอดจนเพื่อนๆ น้องๆ และเจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานในสาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม ทุกคน ที่สนับสนุนให้ความช่วยเหลือข้อมูลด้านต่างๆ และขอขอบคุณบุคคลสำคัญในครอบครัว สามี ลูกสาว ลูกชาย ที่คอยให้กำลังใจในการศึกษาครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

สไบทิพย์ ตั้งใจ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

หัวข้อการค้นคว้าแบบอิสระ	การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
ผู้เขียน	นางสไบทิพย์ ตั้งใจ
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการศิลปะและวัฒนธรรม)
คณะกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธนียา เจริญนุกุล อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร. วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

เครื่องแต่งกายและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความงามและคุณค่าสะท้อนภูมิปัญญาพื้นถิ่น ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก โดยเฉพาะลวดลายผ้าปัก ทั้งรูปแบบของลวดลายและเทคนิคการปัก ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการศึกษาที่ชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้วิธีการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ด้วยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลของชุมชนและเครื่องแต่งกายและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รวมทั้งสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะภาคประชาชนและนักวิชาการ เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ปัจจุบันมีการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าในการดำเนินชีวิตประจำวันน้อยลง เนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ผ้าปักและลวดลายผ้าปักของม้งได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากมีการถ่ายทอดการปักผ้าแก่เยาวชนน้อยลงและลวดลายผ้าปักถูกลดคุณค่าเหลือแต่ลวดลายง่ายๆ ขณะเดียวกันได้ปรากฏผ้าปักด้วยจักรอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่การปักด้วยมือ

มากขึ้น การศึกษาครั้งนี้ได้เสนอแนวทางของการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยการจัดการให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งขึ้นในชุมชน ในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้และนิทรรศการ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสืบค้น เรียนรู้ ศึกษาได้ ในการดำเนินการกิจกรรมดังกล่าวนี้ ควรเป็นความร่วมมือของภาคประชาสังคม ซึ่งประกอบด้วย ประชาชนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนสนับสนุน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Independent Study Title	Conservation and Inheritance Management of Hmong Ethnic Group Embroidery Arts, Ban Pha Nok Kok, Pong Yaeng Sub-district, Mae Rim District, Chiang Mai Province		
Author	Mrs. Sabaitip Tangchai		
Degree	Master of Arts (Art and Culture Management)		
Advisory Committee	Assistant Professor Dr.Thaneeya Chetiyankornkul	Advisor	
	Associate Professor Dr.Woralun Boonyasurat	Co-advisor	

ABSTRACT

The patterns and embroidery on the costumes of Hmong Ethnic group are the fantastic handicrafts and valuable local wisdom. Nowadays, the patterns and techniques of embroidery have been changed a lot. This study was conducted in the community of Ban Pha Nok Kok Pong Yaeng District, Chiang Mai Province. The purpose of this independent studying was to study the history, social and culture characteristics, the patterns and embroidery on the costumes and the problems of the patterns and embroidery on the costumes of Hmong Ethnic group at Ban Pha Nok Kok, Pong Yaeng District, Chiang Mai Province for proposing the conservation and heritage of patterns and embroidery Hmong ethnic group of Ban Pha Nok Kok with community involvement. The ways of studying were documents and field studies by surveying the physical observations, interviewing for searching information about the patterns and embroidery on the costumes of Hmong Ethnic group and focus group discussion for proposing the conservation and heritage of patterns and embroidery Hmong ethnic group of Ban Pha Nok Kok with community involvement from public and academic sectors.

The results of the study were Hmong ethnic group of Ban Pha Nok Kok dress the full tribal costumes less than the past because lifestyles of ethnic Hmong have changed in nowadays. The patterns and embroidery on the costumes of Hmong Ethnic group have been changed a lot because the heritage embroidery for the youth is less than before. The patterns and embroidery are less valuable to be easy

patterns. The industrial embroidery replace handicraft. This study guides to the conservation and heritage of patterns and embroidery Hmong ethnic group of Ban Pha Nok Kok with community involvement by management Hmong people learning and understanding the value of patterns and embroidery from learning center and exhibition of Hmong ethnic group which are the researches that people can search, learn and study. The community of Hmong Ban Pha Nok Kok, the official government and the local government should participate and support them

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
ABSTRACT	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญรูปภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผลของการศึกษา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	6
1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	6
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	7
1.6 การเสนอผลการศึกษา	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	10
2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยทั่วไป	10
2.1.2 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในดินแดนประเทศไทย	13
2.1.3 กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	19
2.1.4 มรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย	23
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	59
2.2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	59
2.2.2 แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม	60
2.2.3 แนวคิดภูมิปัญญาพื้นถิ่น	64

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.3 เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	66
2.3.1 เอกสารและหนังสือ	66
2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	67
2.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา	74
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	75
3.1 รูปแบบการศึกษา	76
3.2 การศึกษาภาคเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎี	76
3.3 การศึกษาชุมชนและศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	77
3.4 การศึกษาเครื่องแต่งกายผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	78
3.5 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	80
3.6 การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน	81
บทที่ 4 การศึกษาชุมชนผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	82
4.1 การศึกษาชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	83
4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก	83
4.1.2 ที่ตั้งและเส้นทางคมนาคม	86
4.1.3 ลักษณะและสภาพหมู่บ้าน	88

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.1.4 ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์	90
4.1.5 อาชีพ	91
4.1.6 การปกครอง	91
4.1.7 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านผานกกก	94
4.1.8 การวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งความร่วมมือกันของชุมชนม้งบ้านผานกกก	101
4.2 การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก	105
4.2.1 เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	105
4.2.2 ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก	115
4.2.3 สภาพการณ์และปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในปัจจุบัน	134
4.2.4 วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญ สภาพปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	136
บทที่ 5 แนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน	146
5.1 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	147
5.1.1 การศึกษาและเก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	147
5.1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	155

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5.1.3 การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์ และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	158
5.2 การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปัก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน	160
5.2.1 การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่า ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์ การเรียนรู้ของหมู่บ้าน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและสังคม	161
5.2.2 การเผยแพร่และรักษาคุณค่าผ้าปักและลวดลายผ้าปักพัฒนาให้เกิด ประโยชน์ต่อชุมชน	164
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	166
6.1 สรุปผลการศึกษา	166
6.2 อภิปรายผลการศึกษา	170
6.3 ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา	172
บรรณานุกรม	174
ภาคผนวก	180
ประวัติผู้เขียน	186

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 ประชากรชาวม้งในประเทศต่างๆ (ปี พ.ศ.2543)

13

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญภาพ

	หน้า	
ภาพที่ 2.1	แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้ามาสู่ประเทศไทย	15
ภาพที่ 2.2	การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย	18
ภาพที่ 2.3	การแต่งกายผู้หญิงม้งขาว	20
ภาพที่ 2.4	ครอบครัวม้งเขียว	20
ภาพที่ 2.5	การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว	21
ภาพที่ 2.6	เสื้อผู้หญิงม้งเขียว	21
ภาพที่ 2.7	ผ้าโพกศีรษะผู้หญิงม้งเขียว	22
ภาพที่ 2.8	หญิงสาวม้งเขียวในเทศกาลปีใหม่ม้ง	22
ภาพที่ 2.9	แบบแปลนบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	27
ภาพที่ 2.10	ภายในบริเวณบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	27
ภาพที่ 2.11	การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว	31
ภาพที่ 2.12	ผู้หญิงม้งเขียว นั่งปักผ้า	32
ภาพที่ 2.13	การแต่งกายผู้หญิงม้งขาว	32
ภาพที่ 2.14	การแต่งกายของม้งเขียว	33
ภาพที่ 2.15	เสื้อของผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแบบต่างๆ	34
ภาพที่ 2.16	กางเกงผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	35
ภาพที่ 2.17	ผ้าคาดเอวของผู้ชายม้ง	35
ภาพที่ 2.18	หมวกของผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง	36
ภาพที่ 2.19	การแต่งกายของชายหนุ่มม้งที่มีฐานะ	37
ภาพที่ 2.20	การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว	38
ภาพที่ 2.21	การแต่งกายผู้หญิงม้งขาว	38
ภาพที่ 2.22	กระโปรงของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียว	39
ภาพที่ 2.23	ลายที่มีลักษณะขดคล้ายกันหอย	43
ภาพที่ 2.24	ลายรอยตีนหนู	43
ภาพที่ 2.25	ลายรอยตีนไก่	43

สารบัญภาพ(ต่อ)

	หน้า	
ภาพที่ 2.26	ลายที่มีลักษณะเป็นผ้าตัดปะสีเหลี่ยมเล็ก ๆ	44
ภาพที่ 2.27	ลายที่มีลักษณะเป็นหยักซ้อนกัน	44
ภาพที่ 2.28	ลายที่มีลักษณะเหมือนท่อนไม้หรือลายอักษรโบราณ	44
ภาพที่ 2.29	ลายดาว	44
ภาพที่ 2.30	ลายดอก 8 กลีบ	44
ภาพที่ 2.31	ลายปักเป็นดอก	44
ภาพที่ 2.32	ลายปักเป็นกลีบ	44
ภาพที่ 2.33	ลวดลายเสื้อม้งผู้ชาย	45
ภาพที่ 2.34	ลวดลายประดับผ้าคาดเอวผู้ชาย	46
ภาพที่ 2.35	ผ้าคาดเอวแม่ขาว	46
ภาพที่ 2.36	ผ้าคาดเอวแม่ลาย	46
ภาพที่ 2.37	ปกเสื้อหญิงแม่ขาว	47
ภาพที่ 2.38	ปกเสื้อหญิงแม่ลาย	47
ภาพที่ 2.39	หมวกเด็กผู้ชายแม่ขาว	47
ภาพที่ 2.40	หมวกเด็กผู้หญิงแม่ขาว	47
ภาพที่ 2.41	ผ้าคาดเอวผู้หญิงแม่ขาว	48
ภาพที่ 2.42	แผนภูมิกรอบแนวคิดในการศึกษา	74
ภาพที่ 4.1	ภาพผู้ใหญ่บ้านผานกกก	85
ภาพที่ 4.2	แผนที่บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่	86
ภาพที่ 4.3	พื้นที่บริเวณชุมชนม้งผานกกก	87
ภาพที่ 4.4	โบสถ์ศาสนาคริสต์ 2 โบสถ์	87
ภาพที่ 4.5	สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ของชาวม้งผานกกก	88
ภาพที่ 4.6	แผนที่ทุนทางสังคมบ้านผานกกก	89
ภาพที่ 4.7	แผนผังการมีส่วนร่วมจิตอาสา ทุนด้านต่างๆ ของหมู่บ้านผานกกก	89
ภาพที่ 4.8	พื้นที่ทำไร่กระถ่ำปัสของชาวม้งในชุมชนผานกกก	90

สารบัญภาพ(ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.9 โคมสเตอร์ย์ของหมู่บ้านม้งผานกกก	90
ภาพที่ 4.10 ชาวม้งในชุมชนผานกกก ทำกิจกรรมทางศาสนา	95
ภาพที่ 4.11 ประเพณีเรียกขวัญคนป่วย	95
ภาพที่ 4.12 งานประเพณีปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก	98
ภาพที่ 4.13 การโยนลูกช่วงในงานปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก	99
ภาพที่ 4.14 การตีลูกช่วง วันปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก	100
ภาพที่ 4.15 ประเพณีขอสาวแต่งงานของบ้านผานกกก	102
ภาพที่ 4.16 พิธีกรรมงานศพของบ้านผานกกก	103
ภาพที่ 4.17 การแต่งกายผู้ชายม้งเขี้ยวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528	105
ภาพที่ 4.18 การแต่งกายผู้ชายม้งขาวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528	106
ภาพที่ 4.19 การแต่งกายผู้ชายม้งของบ้านผานกกก งานประเพณีปีใหม่ม้ง พ.ศ.2558	107
ภาพที่ 4.20 การแต่งกายผู้ชายม้ง พ.ศ.2558	108
ภาพที่ 4.21 การแต่งกายผู้หญิงม้งเขี้ยวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528	109
ภาพที่ 4.22 การแต่งกายผู้หญิงม้งขาวบ้านผานกกก พ.ศ.2558	110
ภาพที่ 4.23 การแต่งกายผู้หญิงม้งของบ้านผานกกก งานประเพณีปีใหม่ม้ง พ.ศ. 2558	110
ภาพที่ 4.24 ปกหลังเสื้อผู้หญิงม้งเขี้ยว ลวดลายประยุกต์รูปแบบต่างๆ พ.ศ.2558	111
ภาพที่ 4.25 ปกหลังเสื้อผู้หญิงม้งขาว ลวดลายดั้งเดิม พ.ศ.2558	111
ภาพที่ 4.26 ด้านหลังเสื้อผู้หญิงม้ง ลวดลายประยุกต์แบบต่างๆ พ.ศ.2558	112
ภาพที่ 4.27 ด้านหลังเสื้อผู้หญิงม้ง ลวดลายประยุกต์แบบต่างๆ พ.ศ.2558	113
ภาพที่ 4.28 การแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ประเพณีปีใหม่ม้ง เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2558	114
ภาพที่ 4.29 เด็กหญิงอายุระหว่าง 8-15 ปี นั่งปักผ้า	116
ภาพที่ 4.30 ผู้หญิงม้งในชุมชนผานกกกใช้เวลาว่างในการปักผ้า	117
ภาพที่ 4.31 ลวดลายปักไขว้แบบดั้งเดิม ภาพ(1-ก) – ภาพ (1-ฎ)	120
ภาพที่ 4.32 ลวดลายปักไขว้ปี 2558 ภาพ(2-ก) – ภาพ (2-ฉ)	122
ภาพที่ 4.33 ลวดลายที่นำรูปแบบมาจากลายครอสติส ปี 2558	123

สารบัญภาพ(ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.34 ลวดลายกันหอยแบบดั้งเดิม ใช้วิธีการตัดเย็บแบบตัดปะผ้า	123
ภาพที่ 4.35 ลวดลายการปักไขว้ผสมผสานวิธีการตัดเย็บแบบตัดปะผ้า ปี2558	124
ภาพที่ 4.36 ลวดลายปักไขว้ แบบผสมลวดลาย	124
ภาพที่ 4.37 สีเส้นของลวดลายบนผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก	126
ภาพที่ 4.38 การแต่งกายของชาวม้งในปัจจุบัน	127
ภาพที่ 4.39 การแต่งกายของชาวม้งบ้านผานกกก	127
ภาพที่ 4.40 ลวดลายผ้าโทกสีริษะของผู้สูงอายุบ้านผานกกก พ.ศ.2558	128
ภาพที่ 4.41 ลวดลายเสื้อม้งผู้หญิง พ.ศ.2558	129
ภาพที่ 4.42 ลวดลาย ผ้าคาดหน้ากระโปรงม้งผู้หญิงบ้านผานกกก พ.ศ.2558	130
ภาพที่ 4.43 ลวดลายกระโปรงม้งบ้านผานกกก พ.ศ.2558	131
ภาพที่ 4.44 ลวดลายประยุกต์ ของเสื้อม้งผู้ชาย พ.ศ.2558	132
ภาพที่ 4.45 ลวดลาย ผ้าคาดหน้ากางเกงม้งของผู้ชายบ้านผานกกก ปี 2558	133
ภาพที่ 4.46 ผู้สูงอายุในวัย 60 ปีขึ้นไป เวลาว่างมานั่งปักผ้า	134
ภาพที่ 4.47 สีเส้นและลวดลายผ้าปักบ้านผานกกก	135
ภาพที่ 4.48 สีเส้นและลวดลายผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม	135
ภาพที่ 4.49 แม่ชาวม้งสอนลูกสาวปักผ้าม้ง	137
ภาพที่ 4.50 ชุดม้งผู้หญิงประยุกต์ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม	142
ภาพที่ 4.51 ชุดม้งผู้ชายประยุกต์ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม	142
ภาพที่ 4.52 เครื่องปักลวดลายผ้าม้งของร้านเหมาผ้าแฟชั่นเทค ตำบลริมใต้ อำเภอแมริม	143
ภาพที่ 4.53 ลวดลายผ้าม้งรูปแบบต่างๆ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม	144
ภาพที่ 4.54 แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าปักชาวเขาของร้านเหมาผ้าแฟชั่นเทค อำเภอแมริม	144
ภาพที่ 4.55 แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าปักชาวเขาแหล่งใหญ่ ตลาดวโรรส(กาดหลวง)	144
ภาพที่ 5.1 บ้านพิพิธภัณฑวัตถุชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก	148
ภาพที่ 5.2 ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านผานกกก	149
ภาพตัวอย่างเอกสารเกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก	150

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผลของการศึกษา

โลกและสังคมปัจจุบันมีความเจริญรวดเร็วมาก โดยเฉพาะความเจริญทางด้านวัตถุ ผู้ที่สามารถเสพสุขได้มากที่สุดก็จะถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำเร็จในชีวิตสูงสุดเช่นกัน ดังนั้นทุกคนจึงต่างมุ่งหวังและไขว่คว้าไปหาจุดสูงสุดของสังคม ความเจริญทางด้านจิตใจและความมีคุณธรรม หรือการใช้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายดังเช่นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ จึงถูกมองไปว่าเป็นผู้ที่มีความล้าหลังของสังคมไป

ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ท่ามกลางชนเขาและป่าที่บอบล้อมไปด้วยธรรมชาติอันบริสุทธิ์ และห่างไกลจากความเจริญในแบบสังคมเมือง พวกเขาจึงมีสภาพทางจิตใจที่ดีและมีสุขตามอัตภาพ สงบและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตลอดมาอันเป็นตัวอย่างหนึ่งของชีวิตในโลกปัจจุบันที่เราสามารถมองเห็นและเข้าใจได้¹

ประเทศไทยเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ที่ต่างก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง และมีลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสามารถสร้างสรรค์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่สังคมไทยอย่างน่าสนใจยิ่ง ความหลากหลายดังกล่าวบางอย่างปรากฏเป็นรูปลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น รูปลักษณะหรือแบบแผนการแต่งกายซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์²

ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทยกำลังถูกวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองแผ่ขยายขึ้นไปครอบงำมากขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์กำลังจะถูกกลืนหายไปกับความเจริญ ซึ่งเข้าไปเยือนวิถีชีวิตบนพื้นที่สูงของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้แทบทุกวัน และคงอีกไม่นานภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ภายใน

¹ สมัย สิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนยอดสูง “แม่ัว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวิลด์มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 67.

² กรมประชาสงเคราะห์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ผ้าชาวเขา, กรุงเทพฯ: บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 11.

กระท่อมเล็กๆ บนยอดคอกย ก็จะไม่หนีหายไปจากความทรงจำของพวกเราจนหมดสิ้น พร้อมกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ก็จะก้าวเข้ามาแทนที่

ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มตระกูลจะมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ซึ่งนอกจากความสวยงามเชิงศิลปะแล้ว เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังบ่งบอกหรือสะท้อนถึงลักษณะทางสังคมและประวัติความเป็นมาของตัวเอง เช่น การปักผ้าที่เป็นลวดลายของม้ง ที่บ่งบอกความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ตัวเอง การปักลายและการตัดผ้าของอาข่า ก็สามารถบ่งบอกถึงเส้นทางอพยพได้ เสื้อผ้าและการตกแต่งประดับประดาของกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละตระกูลภาษา จะมีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น ม้งและเมี่ยน ใช้การปักลวดลายและการใช้ผ้าตัดปะมาตกแต่งเสื้อผ้าให้สวยงามยิ่งขึ้น โดยม้งจะใช้การปักลวดลายผ้ามากกว่าการใช้ผ้าตัดปะ เป็นต้น

การใช้ผ้า นับเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อใช้ใส่คุ้มครองป้องกันร่างกายของตนเอง ถึงแม้ว่าสังคมปัจจุบันจะมีการวิวัฒนาการขึ้น การใช้ผ้าไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มแต่เป็นมิติของสุนทรียภาพมนุษย์ ที่ได้ลอกเลียนลวดลายสีลวดลายจากธรรมชาติลงบนผืนผ้าโดยใช้วัสดุต่างๆ จนก่อให้เกิดอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ประจำชาติพันธุ์มิใช่เพียงแต่บริบทของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ได้กลายมาเป็นส่วนตกแต่งลายผ้าหากแต่บริบททางความคิดและอุดมการณ์ได้เข้ามามีบทบาทต่อลวดลายบนผืนผ้าและยังก่อให้เกิดบทบาทของผ้าที่มีลวดลายต่างกันอีกด้วย โดยลวดลายบนผืนผ้าจะสะท้อนมิติความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อพื้นบ้านนอกจากนั้นลวดลายบางชนิดจะปรากฏเฉพาะเจาะจงบนผืนผ้าที่มีบทบาทชัดเจนและเหมาะสมเท่านั้นเช่นลวดลายปราสาทจะปรากฏเฉพาะในตุ่งและผ้าห่อคัมภีร์เท่านั้น หากไปปรากฏที่อื่นถือว่ามีความไม่เหมาะสม เป็นต้น

ผ้าพื้นบ้าน จึงนับเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่แสดงออกมาเป็นรูปธรรมทำให้เข้าใจความคิดและอุดมการณ์ตลอดถึงวิถีชีวิตที่เป็นแบบแผนของคนในท้องถิ่นหรือชนกลุ่มนั้นๆ

จากความสัมพันธ์ระหว่างผ้ากับวิถีชีวิตของผู้คนดังกล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าการศึกษารื่องผ้าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งถ้าได้ศึกษาเรื่องผ้าควบคู่ไปกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงของสังคมของชนชาติใดชนชาติหนึ่ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการผลิตผ้า เพื่อใช้ในครัวเรือนและผ้าที่ผลิตขึ้นมานั้นมีลวดลายประณีตสวยงาม เป็นที่สนใจของผู้พบเห็นเป็นอย่างมาก จากข้อมูลในอดีตผู้หญิงม้งทุกคนจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ ด้านการผลิตผ้าจากบรรพบุรุษซึ่งการผลิตผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมี 2 ลักษณะ คือการผลิตผ้าจากใยคัญขงและการทำผ้าให้เกิดลวดลายซึ่งมีวิธีการหลากหลายชนิด ได้แก่ การเขียนลายเทียน การปักมือด้วยด้ายสีเป็นลวดลายต่างๆ และการนำเศษผ้าเล็กๆมาเย็บตัดปะเป็นลวดลาย

โดยลวดลายที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้า ตลอดจนลักษณะการใช้ประโยชน์จากผ้า เป็นสิ่งสะท้อนถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อและวัฒนธรรมต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เป็นอย่างดี

ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (Hmong's Embroidery) เป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคนซึ่งงานประดิษฐ์ด้วยมือของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในทางภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งมีอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมเป็นของตนเอง เช่น การทำเกษตรกรรม การเพาะปลูก การทอผ้า การปักผ้าด้วยภูมิปัญญาพื้นถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่หมู่บ้านม้งผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ นับว่าเป็นงานฝีมือที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยมีการปักลวดลายตามภูมิปัญญาพื้นถิ่นมีความประณีตทั้งในการคิดลวดลาย และการปักโดยใช้เวลาว่างหลังจากทำงานเกษตรกรรมเพื่อเพาะปลูกในการยังชีพในแต่ละวัน โดยมีลวดลายที่ถือได้ว่าเป็นของดั้งเดิมและมีการปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับกาลเวลา ลวดลายที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนำมาใช้ปักผ้านั้น เดิมทีนั้นเป็นการนำต้นแบบมาจากตัวหนังสือของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น ลายก้าก้อหรือลวดลายเลียนแบบธรรมชาติแวดล้อมในชีวิตประจำวันที่พบเห็นอยู่ทั่วไป ลายก้าก้อ ซึ่งเรียกเป็นภาษาไทยว่า ลายกันหอย ลายนกยูงหรือลายดาว ลายป้านจ่ายหรือลายที่ปักเป็นดอกๆ ลายเหล่าเซียหรือลายกากบาท ลายไค้วจิวหรือลายกั้งหัน ลวดลายที่กล่าวมานี้ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะคิดขึ้นเองตามความคิดสร้างสรรค์ของตนไม่มีการซ้ำกัน แต่จะยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมอยู่อาจมีลวดลายที่คล้ายคลึงกันบ้างเพราะมีรูปแบบพื้นฐานของการปักผ้า คือการปักไขว้ที่เหมือนกัน

ในการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะใช้ปานปา ผ้าฝ้ายทอมือหรือผ้าใยกล้วยง ที่ทอด้วยกี่เอว จึงได้ผ้าหน้าแคบ โดยมีเส้นยืนซึ่งผูกไว้กับเสาและมีเส้นพุ่งผูกไว้กับเอว การทอผ้าจะใช้การทอสลัดกันขัดกัน จึงเกิดเป็นเส้นตารางไปตลอดผืนเมื่อนำผ้ามาปักจึงต้องใช้การสอดเข็มเข้าไปตามตารางเหล่านั้นก่อให้เกิดลวดลายตามต้องการ

ลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่นิยมทำการปักและสืบทอดกันมานั้นนั้น ประกอบด้วยลายต่างๆ ดังนี้ (1) ลายกันหอย (2) ลายรอยดินไก่ (3) ลายรอยดินหนู (4) ลายอักษรโบราณ (5) ลายที่มีลักษณะเป็นหยักซ้อนกัน (6) ลายดาว (7) ลายปักเป็นดอก (8) ลายหัวใจ (9) ลายผ้าตัดปะรูปสี่เหลี่ยมหรือสามเหลี่ยมเล็กๆ (10) ลายผสมหรือลายที่ใช้หลายลายปักผสมรวมกัน เกิดเป็นลวดลายใหม่ๆ ขึ้น

ศิลปะการปักผ้าและการคิดแบบลวดลายนี้ นับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่โบราณอย่างต่อเนื่อง โดยการนำลักษณะ รูปร่างรูปทรง และสีเส้นตามธรรมชาติรอบตัวมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ ใบไม้ สัตว์ต่างๆ ตลอดจนดวงดาวบนท้องฟ้า ใช้วัสดุอุปกรณ์เข็มปักขนาดต่างๆ และเส้นด้ายสีนำมาปักเป็นลวดลาย อย่างไรก็ตามลวดลายที่ปักขึ้นจะประณีต สวยงาม ตามจินตนาการและตามแบบธรรมชาติที่งดงาม แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นที่สะดุดตาแก่ผู้พบเห็น จากข้อมูลที่กล่าวมาพบว่า

การคิดแบบลวดลายและการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งปัจจุบันการถ่ายทอดยังคงมีอยู่ แต่จะค่อยๆลดน้อยลงไปทุกขณะ สาเหตุเนื่องจากวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเปลี่ยนไปจากเดิม มีการใช้แรงงานสมาชิกในครอบครัวในการเพาะปลูกเพื่อขายมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงม้งมีเวลาในการนั่งปักฝ้ายน้อยลง นอกจากนี้ ยังพบว่า การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ความละเอียดและลักษณะของลวดลายได้ค่อยๆ ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ไม่ยึดติดลวดลายดั้งเดิม อีกทั้งในยุคปัจจุบันนี้เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการได้มาของลวดลาย จึงมีการใช้จักรอุตสาหกรรมในการปักลวดลายแทนการใช้มือปักมากขึ้น ผ้าที่ใช้ปักลวดลายแต่เดิมทอด้วยมือ ปัจจุบันผ้าที่ใช้ปักจะซื้อสำเร็จมาจากตลาดร้านขายผ้าแทน เส้นด้ายปักลวดลายแต่เดิมใช้เส้นฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ปัจจุบันเส้นด้ายปักย้อมด้วยสีสังเคราะห์ จะซื้อมาจากตลาดร้านขายผ้าหรือแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชาวเขา เป็นต้น

ดังนั้นการศึกษาในรายละเอียดเรื่องผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งมีลักษณะลวดลายที่โดดเด่นและสีสันที่สวยงามสะดุดตา จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้เราได้ทราบถึงวิธีการผลิต เทคนิคการปักลวดลาย ลักษณะของลวดลาย รวมไปถึงความเชื่อเกี่ยวกับความหมายของลวดลายหรือสัญลักษณ์ ซึ่งเชื่อมโยงค่านิยมหรือวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรม พฤติกรรม สิ่งแวดล้อม ซึ่งความรู้เหล่านี้ควรจะได้มีการศึกษาเพื่อนำไปสู่การจัดการองค์ความรู้และการอนุรักษ์สืบสานไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมกับลูกหลานสืบต่อไป³

บ้านผานกกตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ประมาณ 4,500 ไร่ เป็นพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 500 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 2,000 ไร่ ประกอบไปด้วยพื้นที่ทำไร่ จำนวน 1,300 ไร่ และพื้นที่ทำสวน จำนวน 700 ไร่ เป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จำนวน 2,000 ไร่ มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนครัวเรือน 127 ครัวเรือน มีประชากรรวม 720 คน แยกเป็นชาย 352 คน หญิง 368 คนเป็นหมู่บ้านม้ง ที่ยังคงมีการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมต่างๆของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น ประเพณีการเลือกคู่ซึ่งจะมีขึ้นในวันปีใหม่โดยหนุ่มสาวจะมาชุมนุมกันใส่เครื่องแต่งกายแบบกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ประดับด้วยเครื่องเงินที่สวยงามและมีกิจกรรมการเล่นโยนลูกช่วงที่ลานของหมู่บ้าน โดยหญิงสาวจะต้องเตรียมลูกบอลผ้าสีดำ(ลูกช่วง) นำมาโยนกับชายหนุ่ม ที่ตนหมายตาต้องใจหากหนุ่มชอบและมีไมตรีตอบก็จะพยายามคว้าลูกบอลไว้และบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนผู้หญิงม้งยังคงมีการปักผ้าและตัดเย็บเครื่องแต่งกายชุดใหม่ เพื่อใช้สำหรับใส่ในงานวันขึ้นปีใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งว่า ทุกๆปีใหม่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งทุกคนจะต้องใส่ชุดใหม่เพื่อเป็นสิริมงคลกับตัวเองที่จะได้รับสิ่งที่ดีงามตลอดปี

³ เกศินี ศรีรัตน์, บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้งบ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554, หน้า 2

ลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่ตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นับว่าเป็นงานฝีมือที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งงานผ้าปักจะมีอัตลักษณ์เอกลักษณ์เป็นของตนเอง จะออกแบบลวดลายตามภูมิปัญญาพื้นถิ่น มีความประณีตทั้งในการคิดลวดลาย และการปัก โดยใช้เวลารว่างหลังจากทำงานเกษตรกรรมเพื่อเพาะปลูกในการยังชีพในแต่ละวัน โดยมีลวดลายที่ถือได้ว่าเป็นของดั้งเดิมและมีการประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับกาลเวลา

จากการสำรวจข้อมูลการปักผ้าและตัดเย็บเครื่องแต่งกายชุดใหม่ เบื้องต้นพบว่า บ้านผานกกก ยังคงมีการปักผ้าด้วยมือ ลวดลายดั้งเดิมอยู่ แต่คงเหลืออยู่ไม่กี่หลังคาเรือน นอกนั้นจะเป็นลวดลายผ้าปักที่ได้ประยุกต์ปรับเปลี่ยน ไปตามยุคสมัย เป็นผ้าปักและลวดลายผ้าปักที่ใช้จักรอุตสาหกรรมในการปักลวดลาย การปักผ้าด้วยมือกำลังจะลดลงเหลือน้อยลงไปทุกขณะเพราะปัจจุบันวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เปลี่ยนไปจากเดิมคือจะใช้แรงงานในการเพาะปลูกเพื่อขายมากขึ้น สมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะผู้หญิงต้องทำงานหนักตลอดทั้งปี ไม่มีเวลารว่างในการประดิษฐ์ประคอยเสื้อผ้า แต่ผู้หญิงม้งก็ยังคงตัดเย็บชุดประจำเผ่า สำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว เพราะชุดประจำเผ่าก็ยังเป็นสิ่งที่แสดงถึงความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว จะเห็นได้จากการที่พ่อแม่ ลูกหลาน พยายามที่จะตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายให้สมาชิกในครอบครัวได้ใส่ชุดใหม่ในทุกๆปี ปัญหาที่พบและน่าเป็นห่วงคือ ชุดเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะใช้วิธีการซื้อลวดลายผ้าปักสำเร็จ จากตลาดซึ่งเป็นผ้าปักที่ใช้จักรอุตสาหกรรมในปักลวดลาย มาเย็บประกอบเป็นชุดหรือซื้อชุดที่ตัดเย็บสำเร็จมาจากร้านจำหน่ายผ้าชาวเขาหรือผลิตภัณฑ์ชาวเขา มาใช้ในการสวมใส่แทนผ้าปักและเย็บด้วยมือ

ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจ ที่จะทำการศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ศิลปะผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกาย คุณค่าของลวดลายผ้าปัก ตลอดจนบทบาทลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การเปลี่ยนแปลงของลวดลายผ้าปัก และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของลวดลายผ้าปักการสร้างสรรคคุณค่า จุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนศึกษาหาแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานให้ดำรงคงอยู่ โดยจะทำการศึกษาคูณค่าของศิลปะผ้าปัก ขั้นตอนการปักผ้ารวมทั้งศึกษาลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ความหมายของลวดลายตลอดจนบทบาทของลวดลายผ้าปักและความเชื่อที่สัมพันธ์กับการนำผ้าต่างๆ มาใช้ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงศิลปะและวัฒนธรรมที่เน้นเรื่องศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนความเชื่อดั้งเดิมในการปักผ้าและ/หรือการเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้าปักนำไปสู่การสร้างคุณค่า ยกย่องงานศิลปะวัฒนธรรมและสร้างแนวทางการจัดการอนุรักษ์ สืบสานศิลปะผ้าปัก เพื่อให้ลูกหลานกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ สามารถเผยแพร่ความรู้ด้านลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นถิ่นด้านศิลปะผ้าปักไปสู่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

1.2.3 เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1.3.1 ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.3.2 ทำให้ทราบเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

1.3.3 ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตลอดจนเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่การศึกษา ณ บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.4.3 ขอบเขตประชากร

ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เครื่องแต่งกาย ผ้าปัก และลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1.5 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาคุณค่า สีสันและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ให้ยังคงอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

การสืบสาน หมายถึง การสืบทอดงานศิลปปะผ้าปัก ตลอดจนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นให้คงอยู่ต่อไปในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ผ้าปัก หมายถึง ผ้าปักบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งหมายความรวมทั้งวิธีการปักด้วยมือและปักด้วยจักรอุตสาหกรรม โดยรูปแบบการปักมีทั้งแบบปักไขว้และแบบปักทึบ

ศิลปปะผ้าปัก หมายถึง ความงดงามของลวดลายและสีสันบนผ้าปัก ตลอดจนการสื่อความหมายที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

1.6 การเสนอผลการศึกษา

บทที่ 1 บทนำ

บทนี้นำเสนอหลักการและเหตุผลของการศึกษา เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ของการศึกษา ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา ขอบเขตของการศึกษา นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา และการเสนอผลการศึกษา

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทนี้เป็นการศึกษาด้านเอกสาร เพื่อทบทวนวรรณกรรมและสถานะสภาพความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทั่วไป และความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย ตลอดจนมรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งรวมทั้งแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารั้งนี้

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา

บทนี้เป็นการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่ม

ชาติพันธุ์ม้ง เพื่อศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกก และเพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

บทที่ 4 การศึกษาชุมชน ผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บทนี้เป็นการศึกษาทั้งด้านเอกสารและภาคสนาม ในบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก รวมทั้งศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 5 แนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

บทนี้เป็นการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมทั้งอภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งต่อไป

Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในบทนี้เป็นการศึกษาภาคเอกสาร เพื่อทบทวนวรรณกรรมและสถานะภาพความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย ตลอดจนมรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งรวมทั้งแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 บริบททางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยทั่วไป

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในดินแดนประเทศไทย

2.1.3 กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.4 มรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

(1) ภาษา

(2) เรือนพักอาศัย

(3) ผ้าและการแต่งกาย

(4) พิธีกรรมและความเชื่อ

(5) ประเพณีที่สำคัญ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้

2.2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.2 แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

2.2.3 แนวคิดภูมิปัญญาพื้นถิ่น

2.3 เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 เอกสารและหนังสือ

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 บริบททางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

2.1.1 ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยทั่วไป

“แม่่ว” ผู้มาจากดินแดนอันเหน็บหนาวดำนานกล่าวเอาไว้ว่า “ณ มุมหนึ่งของ โลกเห็นดินแดนที่มีอากาศอันหนาวเย็น ถูกปกคลุมด้วยหิมะและน้ำแข็งทั่วไป มีมนุษย์กลุ่มหนึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำ ได้อพยพออกมาสู่พื้นราบกว้างใหญ่และหนาวเหน็บ ซึ่งใช้เวลาเป็นกลางวันครึ่งปี กลางคืนครึ่งปี พวกเขาต้องนุ่งห่มขนสัตว์ จนกระทั่งต่อมาผู้คนเหล่านั้นได้อพยพเข้ามาสู่พื้นแผ่นดินใหญ่ของจีน โดยใช้เวลาเดินทางหลายปีในการอพยพทางใต้เรื่อยมา”

นี่คือคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ชาวแม่่ว ซึ่งพูดถึงตำนานบรรพบุรุษของเขาที่มักจะเล่าสู่ลูกหลานฟังต่อกันมา สำหรับเอกสารอันเก่าแก่ของจีนได้มีการกล่าวถึงเรื่องแม่่วหรือม้ง ย้อนหลังเกือบ 5,000 ปี โดยระบุว่าชนเผ่านี้ได้เข้ามาอยู่ในแถบกลุ่มแม่น้ำฮวงโหหรือแม่น้ำเหลืองแล้ว

ในประวัติศาสตร์ของจีนได้กล่าวถึงเรื่องของแม่่ว ซึ่งพอจะแยกออกได้ 3 ช่วง คือ ในช่วงแรกประมาณสองพันปี ก่อนคริสต์ศักราชราว 200 ปี บรรพบุรุษของแม่่วได้ทำการตั้งสู้กับจีนมาตั้งแต่ครั้งกระโน้นเรื่อยมา จนถึงสมัยจักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ ชาวแม่่วได้ถูกปราบปรามจนราบคาบ และรวมประเทศจีนทั้งหมดได้เป็นครั้งแรก แล้วจึงก่อสร้างกำแพงเมืองจีนขึ้น แม่่วส่วนหนึ่งจึงตกอยู่ใต้อำนาจและยอมรับวัฒนธรรมจีน แต่อีกส่วนหนึ่งได้อพยพหนีเข้าไปอยู่ตามป่าเขาเพราะไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจจีน พวกเขาพากันถอยร่นไปสู่ทิศตะวันตกแถบมณฑลเสฉวน และ ไปสู่ทิศใต้แถบมณฑลตงก๊ก ชาวจีนจึงเรียกชนเผ่าแม่่วนี้ว่า พวกกอนารยชนแห่งขุนเขา หรือพวกหมาน ซึ่งมีความหมายว่าป่าเถื่อนทางใต้ ในช่วงที่สองนี้ ชื่อเสียงของชนเผ่าแม่่วได้หายไปในช่วงสามราวคริสต์ศักราช 1,200 ชื่อแม่่วได้ถูกเรียกในนามกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ ซึ่งระบุถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิม 5 พวก เป็นที่รู้จักกันในชื่อของชนป่าเถื่อนแห่งแม่น้ำ 5 สาย นั่นเอง แม่่ว เข้า จวง(ชาวไต) ลาว และพวกแหม่-ลาว

ชนเผ่าแม่่วอาศัยอยู่ตามขุนเขาและถ้ำทุกถ้ำตั้งแต่อาณาจักรเล็ก ๆ มีหัวหน้าหรือผู้นำของตนปกครองกันเองในแต่ละแห่ง ซึ่งต่อมาจีนได้ดำเนินกุศโลบายยกย่องให้เกียรติเป็นตำแหน่งขุนนางในทำเนียบของจีน เพื่อต้องการยุติสงครามไม่รบพุ่งกันกับจีน และให้ชาวแม่่วส่งบรรณาการให้กับกษัตริย์จีน เป็นต้น

ชนเผ่าแม่่ว จึงอาศัยในที่ต่างๆของประเทศจีน ได้ในลักษณะดังกล่าว จนกระทั่งมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ราชวงศ์หมิงหรือแมนจู จึงได้เปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่โดยทำการปราบปรามให้ชาวแม่่วยอมจำนน จนเกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรงหลายแห่ง ในเมืองฝงหยุน เมื่อปีพุทธศักราช 2009 และที่มณฑลกวางเจา เมื่อปีพุทธศักราช 2276-2278 ซึ่งชนเผ่าแม่่วได้ประสบความสำเร็จอย่างยอดเยี่ยมในที่สุดก็เริ่มอพยพถอยร่นหนีลงมาสู่ทางใต้ ลงมาสู่ยูนนานและเข้าไปทางกลุ่มแม่น้ำแดง ในมณฑลตงก๊กแต่ก็ถูก

ชาวญวนขัดขวางต่อสู้ ในที่สุดชาวแม้วหรือม้ง ซึ่งไม่ชินกับอากาศร้อนในพื้นที่ราบ จึงแตกหนีกระเจิง การเป็นกลุ่มๆ กลับขึ้นไปอยู่บนเขาสูงเขตสิบสองปันนา และสิบสองจุไท

ชาวแม้วส่วนหนึ่งนำโดยหัวหน้าแซ่ลี แซ่เล่า แซ่เหมา ได้พากันอพยพไปอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของลาว บริเวณทุ่งไหหินและเดียนเบียนฟู ตั้งมั่นเป็นปึกแผ่น จนกระทั่งต่อมาได้หัวหน้าคนสำคัญในการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ นั่นคือนายพลวังเปา¹

ม้ง (Hmoob/ Moob) เป็นชื่อที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ภาคเหนือของพม่า ลาว เวียดนาม ไทย และในประเทศตะวันตกใช้เรียกตนเอง สำหรับผู้คนในเอเชียอาคเนย์ ชาวม้งเป็นที่รู้จักกันในชื่อ “แม้ว” ซึ่งเจ้าของชาติพันธุ์ไม่พอใจการเรียกขานดังกล่าว Embree และ Thomas อธิบายว่า ชื่อ “แม้ว” น่าจะมาจากคำเรียกขานชาวม้ง โดยชาวเวียดนาม ว่า “Man Meo” ซึ่งเป็นคำยืมมาจากภาษาจีน “Man” นั้นชาวจีนใช้เรียกชนเผ่าต่างๆที่ไม่ใช่ชาวจีน (ยกเว้น ชนเผ่าไท) ดังนั้นชื่อเรียกว่า “แม้ว” จึงมีความหมายแฝงด้านการเหยียดหยามทางสังคม ในบริบทของประเทศจีนนั้นชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวม้ง” มักจะถูกใช้อย่างสับสนกับ “ชาวม้ง” หรือ “เหมียว” โดยรากศัพท์ของคำดังกล่าว นั้นแปลว่า ต้นข้าวอ่อน หน่อ และ วัชพืชกับที่นา ซึ่งหมายถึงลูกของแผ่นดินและชนพื้นเมืองที่แต่เดิมทำนาเป็นหลัก แต่ในระยะต่อมาถูกนำมาใช้ในลักษณะของการดูถูกทางชาติพันธุ์ โดยการผูกเข้ากับเสียงร้องของแมว และแสดงนัยยะของความเป็นคนป่าเถื่อน คำดังกล่าวเริ่มปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์จีนภายใต้ชื่อ “เหมียวหมิน” “หยูเหมียว” หรือ “ซานเหมียว” เป็นการกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงและแม่น้ำฮวงโห(แม่น้ำเหลือง) เมื่อประมาณ 2200 ปีก่อนคริสตศักราช ทั้งนี้ภายใต้ันโยบายการจัดแบ่งกลุ่มชนชาติของรัฐบาลจีน ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์เข้าปกครองประเทศในปี พ.ศ.1949 นั้น ชาวม้งเป็นเพียงกลุ่มย่อยหนึ่งที่ถูกรวมเข้าไว้ในกลุ่มชนชาติเหมียว แม้ว่าจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยของชนชาติเหมียวออกเป็นหลายกลุ่มตามบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่นักมานุษยวิทยาได้สรุปตามชื่อที่ชาติพันธุ์เรียกตัวเองและตามกลุ่มภาษาเอาไว้ว่า ชนชาติเหมียวประกอบไปด้วยสามกลุ่มหลักๆ ก็คือกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “ขอซ่ง” (QhovXyooj) “ฮมู่” (Hmub) หรือ “ฮม้อ” (Hmob) และกลุ่ม “ชาวม้ง” โดยภาษาพูดทั้งสามกลุ่มดังกล่าวไม่สามารถใช้สื่อสารข้ามกันได้ ส่วนเครื่องแต่งกายและประเพณีวัฒนธรรมนั้นก็ต่างกันออกไปอย่างสิ้นเชิง เฉพาะในมณฑลยูนนานนั้นกลุ่มที่เรียกตัวเองว่าชาวม้งยังแบ่งออกเป็น 7 กลุ่มย่อยด้วยกันคือ ชาวม้งเดือ(HmoobDawb) ชาวม้งจัวะ(HmoobNtsuab) ชาวม้งซื่อ(HmoobSwb) ชาวม้งเป้(Hmoob Peg) ชาวม้งเซา(HmoobXauv) ชาวม้งซัว(HmoobSua) ชาวม้งปัว(HmoobPua) โดยแต่ละชื่อมี

¹ สมัย สิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนคอคอดสูง “แม้ว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 7-10

² Embree, John H. and William L. Thomas, Jr. *Ethnic Groups of Northern South East Asia*, New Haven: Yale University, Southeast Asia Study (Memographs) in Lebar et al. 1964. *Ethnic Groups of Mainland South East Asia*. New Haven, Human Relation Area files, Inc. 1950.

ที่มาจากสถานที่อยู่อาศัยและชื่อผู้นำของเขาในอดีต ปัจจุบันนักวิชาการและชาวบ้านมักจะนำเอาความแตกต่างของสำเนียงภาษาพูดและเครื่องแต่งกายมาเป็นเครื่องจำแนก สำหรับในประเทศไทยนั้นมีเพียงสองกลุ่มย่อยคือ ชาวม้งขาว หรือที่เรียกตัวเองว่า ชาวม้งเตอะ(HmoobDawb) และชาวม้งดำหรือชาวม้งเขียว ที่รู้จักกันในชื่อว่าชาวม้งน้ำเงินหรือชาวม้งลาย แต่พวกเขาเรียกตัวเองว่าชาวม้งจื้อ(HmoobNtsuab)

นักประวัติศาสตร์จีนสันนิษฐานว่าบรรพบุรุษชาวเหมียวหรือชาวม้งน่าจะมาจากสัมพันธมิตรชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จิวลี่” ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีนบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซีเกียง โดยมีจีเยอ(TxivYawg) เป็นหัวหน้า แต่จีเยอถูกห้วงตี้(Faj Tim) ผู้นำสัมพันธมิตรชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็น บรรพบุรุษของคนจีนนำกองกำลังมาจากทางตอนบนของกลุ่มแม่น้ำเหลืองเข้าโจมตีและเข้าครอบครองพื้นที่ดังกล่าว จากนั้นชาวเหมียวหรือชาวม้งจึงอพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณทะเลสาบตังติง(Dong Ting) ทะเลสาบโปยง(Po Yang) แล้วค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่มณฑลเสฉวน กุ้ยโจวและยูนนาน ในที่สุด

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศต่างๆ

ปัจจุบันมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งพำนักอาศัยอยู่ในหลายทวีป การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไปยังหลายประเทศทั่วโลกเป็นผลสืบเนื่องจากการทำสงคราม ความขัดแย้งกับชนเผ่าอื่น หรือการบีบบังคับทางการเมืองการปกครอง การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงมีมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ก่อนการยึดครองประเทศจีนของชาวจีน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งต้องการดำเนินชีวิตอย่างเป็นอิสระทั้งเสรีภาพในการเลือกรูปแบบการดำเนินชีวิต และรูปแบบการทำมาหากิน และพร้อมต่อสู้เพื่อเสรีภาพดังกล่าว ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งพร้อมที่จะเป็นพันธมิตรกับคู่สงครามที่สัญญาว่าจะให้เสรีภาพในการดำเนินชีวิตและการทำมาหากินกับตน ในประเทศลาว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับ ทิมซีไอเอ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ทำการต่อสู้อย่างดุเดือดกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ในสงครามอินโดจีน แต่ในกรณีของประเทศไทย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำสงครามกับรัฐบาลไทย ผลการเข้าร่วมทำสงครามและการต่อสู้กับฝ่ายต่างๆของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นเพื่อหนีภัยจากการแพ้สงครามของฝ่ายตน การแพ้สงครามอินโดจีนในปี 2518 ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในลาวทะลัก เข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ประเทศไทยได้กำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเหล่านี้พำนักอาศัยในศูนย์อพยพชั่วคราวในบริเวณชายแดนของประเทศจนกระทั่งมีการตกลงระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลลาวในการดำเนินการส่งผู้อพยพกลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลับประเทศลาว แต่ในช่วงระยะเวลาที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งพำนักศูนย์อพยพในประเทศไทยนั้น ได้มีประเทศต่างๆเปิดโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งสมัครเข้าไปพำนักในประเทศของตน ทำให้มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งประมาณ 200,000 คน อพยพย้ายถิ่นไปพำนักในประเทศตะวันตกหรือประเทศในเครือ

จากการสำรวจในปี พ.ศ.2543 พบว่ามีประชากรม้งประมาณ 8,827,404 กระจายตัวอยู่ในประเทศต่างๆทั่วโลก ปรากฏตามตารางที่ 1

ประเทศ	จำนวนประชากร	หมายเหตุ
1. จีน	7,398,035	ม้งทุกกลุ่ม
2. เวียดนาม	787,604	ม้งทุกกลุ่ม
3. ลาว	315,465	
4. สหรัฐอเมริกา	160,000	
5. ไทย	126,300	
6. พม่า	25,000	ประมาณ
7. ฝรั่งเศส	10,000	
8. ออสเตรเลีย	1,600	
9. กิอาน่า (ฝรั่งเศส)	1,400	
10. แคนาดา	600	
11. อาร์เจนตินา	500	ประมาณ
12. เยอรมัน	150	ประมาณ
13. นิวซีแลนด์	100	ประมาณ

ตารางที่ 1: ประชากรม้งในประเทศต่างๆ (ปี พ.ศ.2543)³

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในดินแดนประเทศไทย

ในดินแดนประเทศไทย ได้มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง พากันอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บนเขาสูงและที่ราบเชิงเขา ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2400 เป็นต้นมา ตามพื้นที่ของจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พิชญ์ โลก เพชรบูรณ์ ตาก ฯลฯ ในครั้งแรกมีประชากรที่อยู่ในประเทศไทยราว 50, 000 คน นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้มีการอพยพเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ในหลายพื้นที่

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยทั่วไปจะมีอยู่ด้วยกัน 5 กลุ่ม คือม้งดำ ม้งขาว ม้งน้ำเงินและม้งป้อ สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทยจะถูกแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ ม้งน้ำเงิน ม้งขาวและม้งบัวป่าโดยอ้างหลักฐาน เอกสารสำรวจของโอลิเวอร์กอร์ดอนยัง ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ในปีพุทธศักราช 2504-2505 ระบุว่าม้งบัวป่า มีอยู่ในจังหวัดน่าน ส่วนหนึ่งกำลังถูกกลืนโดยม้งน้ำเงิน ซึ่งความจริงแล้วกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

³ประสิทธิ์ ลิปรีชา, การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย”, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2546-2548, หน้า 9

อพยพเข้าสู่ประเทศไทยเพียง 2 กลุ่ม เท่านั้น คือ ม้งน้ำเงินกับม้งขาว โดยมีสถิติจำนวนประชากรในประเทศไทยเมื่อพุทธศักราช 2526 มีจำนวนถึง 62,791 คน กระจายอยู่ตามพื้นที่สูงใน 14 จังหวัดของภาคเหนือ เช่น พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก พิชญ โลก เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และจังหวัดเลย⁴

การอพยพและการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

ในราวต้นศตวรรษที่ 19 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งอพยพออกจากพื้นที่บริเวณตอนกลางของภาคใต้ของประเทศไทยเข้าสู่ตอนเหนือของเวียดนามและลาวประมาณปี 1850 บริเวณยอดเขาในจังหวัดหลวงพระบางของลาวมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งบ้านเรือนอยู่มาก⁵ จากประเทศลาวจึงอพยพข้ามแม่น้ำโขง เข้ามาพำนักบนคอยสูงในประเทศไทย⁶ จากการสอบถามผู้สูงอายุของแต่ละตระกูลในหมู่บ้านม้งต่างๆทั่วประเทศสันนิษฐานได้ว่ากลุ่มแรกของบรรพบุรุษกลุ่มชาติพันธุ์ม้งน่าจะอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้าสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทย ในระหว่างช่วง พุทธศักราช 2390 ถึง 2420 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่กองทัพของรัฐบาลจีนถูกลงเข้ามาปราบปราม กองกำลังชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมและอื่นๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ปัจจุบันเป็นมณฑลกุ้ยโจวและมณฑลยูนนานของประเทศจีน อันเนื่องจากรัฐบาลใช้มาตรการเรียกเก็บภาษีแพง ทำให้ชนกลุ่มน้อยในแถบนี้ลุกขึ้นต่อต้าน ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสและอังกฤษเริ่มเข้ามาครอบครองและกำหนดเส้นแบ่งพรมแดนประเทศขึ้นในแถบนี้ ดังนั้นการอพยพหนีสงครามจากจีนและเข้ามาหาพื้นที่ทำมาหากินในบริเวณดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นที่รู้จักกันในหมู่บรรพบุรุษม้งในสมัยนั้นว่าตัวเองได้ข้ามเส้นแบ่งพรมแดน ของรัฐชาติหรือประเทศใดเข้าสู่ประเทศใด แต่ใช้ชื่อสถานที่ทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนด เช่น แม่น้ำแดง-แม่น้ำเขียว น้ำทา กูซาง เมืองฮุน เมืองหงสา แม่น้ำโขง คอยผาหม่น กูชี้ฟ้า กูแวง กูลังกา คอยช้าง คอยอ่างขาง ฯลฯ ภายหลังจากที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ แล้วเส้นแบ่งพรมแดนประเทศจึงถูกกำหนดขึ้น โดยจะสังเกตได้จากการที่ยอดคอยสูงต่างๆ ไกล่หลุมชนที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งอยู่นั้นมักจะมีชื่อว่า คอยฝรั่งเศส) ปักธงชาติ(Fuablabsantoo) หรือ คอยอังกฤษ (RoobKuablub) เป็นต้น

⁴ สมัย สิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนคอยสูง “แม้ว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 10-11

⁵ Lebar et al. *Ethnic Groups of Mainland South East Asia*, New Haven, Human Relation Area files, Inc. 1964. Page 73

⁶ พอลและอีเลน ฌูวิส, *หูกผ้าชาวคอย*, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 9

เส้นทางการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

สามเส้นทางหลักที่บรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อพยพเข้าสู่ดินแดนที่ปัจจุบันเป็นประเทศไทย

เส้นทางแรก อยู่บริเวณชายแดนจังหวัดน่านและพะเยา ซึ่งมีคอยภูแวและภูถังกา เป็นหลัก จากนั้นกลุ่มที่เข้ามาทางนี้จึงอพยพโยกย้ายต่อไปยังคอยขุนสถาน (จังหวัดน่านและแพร่) คอยอ่างขาง คอยช้าง ภูหินร่องกล้า เขาค้อ และคอยลานสาาง หรือคอยระแหง(RoobLoojHeem) เป็นต้น

เส้นทางที่สองนั้นเข้ามาทางผาตั้ง ภูชี้ฟ้า คอยผาหม่น และที่ราบระหว่างเมืองเชียงของกับเชียงแสน จากนั้นจึงเข้ามาที่คอยยาว คอยช้าง คอยอ่างขาง คอยผ้าหม่มปก(LaimPhuasPuv) และคอยจ๊กตอก (LaimCaajTuj) ในบริเวณประเทศพม่าปัจจุบัน กับเข้ามาที่คอยเชียงดาว คอยสุเทพ คอยอินทนนท์ คอยปางอุ๋ง คอยหมากพริก เป็นต้น

เส้นทางที่สามนั้น ข้ามแม่น้ำโขงทางตอนบนบริเวณประเทศลาวและพม่า เหนือท่าขี้เหล็ก แล้วจึงลงมาทางขุนหัวแม่คำ ซึ่งอยู่ใกล้บ้านหินแตก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มที่เข้ามาเส้นทางนี้เป็นกลุ่มที่เข้ามาทีหลังสุด คือประมาณช่วงทศวรรษ 2480

ภาพที่ 2.1 แผนที่แสดงเส้นทางการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเข้ามาสู่ประเทศไทย⁷

⁷ พอลและอีเลน ฌูวิส, หกเผ่าชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 8

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเวลานี้นั้น อพยพเข้ามาทางเขตประเทศลาวมากกว่า ทางด้านรัฐฉานของสหภาพพม่า มีจำนวนประมาณ 50,000 คน มากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น แต่เป็นรองกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงต่างกันตรงที่กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงอยู่ทางด้านตะวันตกของภาคเหนือและภาคกลาง ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอยู่ตามพรมแดนด้านตะวันออกและด้านตะวันตก คือตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตจังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก ลำปาง น่าน แพร่ อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์และจังหวัดเลย บางจังหวัดอยู่เพียง 2-3 หมู่บ้าน บางจังหวัดหลายสิบหมู่บ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเหล่านี้อยู่บนภูเขาสูง ตั้งแต่ 4,000 ฟุตขึ้นไป นับว่าอยู่สูงกว่าชาวเขาทุกเผ่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในไทยอพยพเข้ามาราว 60 ปี มาแล้ว มีประมาณ 180 หมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่ง 10-40 หลังคาเรือน ที่ใช้จำนวนประมาณนี้ถือตามที่ ชาวต่างชาติดำเนินงานได้เขียนไว้รวมกับจำนวนที่เพิ่มขึ้นระหว่าง 3 ปี จำนวนไม่แน่นอนนักเพราะ ไม่ได้มีการสำรวจพลเมืองชนิดแยกชนเผ่า และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เองก็มีการอพยพโยกย้ายอยู่ ตลอดเวลาด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย

ในส่วนของดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบันเข้าใจว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เริ่มอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งระหว่างช่วงต่อคริสต์ศักราช 1800 และ 1900 โดยในบันทึกชาวตะวันตก พบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งหมู่บ้านอยู่ในจังหวัดตากก่อนหน้าปี ค.ศ.1929 แล้วและจากเอกสารของ กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนม้งแห่งแรกคือที่บ้านนายเลาต้า หมู่บ้านม้ง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นโรงเรียนประชาบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดย ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2478 หรือ ปี ค.ศ. 1935⁸

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดน่าน จากการสำรวจพบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่มากกว่าทุก จังหวัด คืออยู่ในเขตตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอปัว และตอนเหนือของอำเภอทุ่งช้าง เพราะพื้นที่นั้นเป็นภูเขาสูง อยู่ติดกับเขตแขวงไซยะ แห่งประเทศลาว ห่างไกลจากที่ตั้งอำเภอและตัว จังหวัดน่านมาก เป็นการเหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทำการลักลอบปลูกฝิ่นและค้าฝิ่นอำเภอ เมือง อำเภอนาน้อย และอำเภอสางค์ จังหวัดน่านมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งบ้านเรือน อยู่บนเขาบ้างเหมือนกัน

⁸ Bernatzik, Akha and Miao: Problems of Applied Ethnography in Farther India. Translated from the German by Alois Nagler. New Haven : Human Relations Area files. 1970.

⁹ สุภางค์ จันทวานิช และคณะ, นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาในประเทศไทย, รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2527, หน้า 1

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดเชียงราย 15 ปีก่อนมีข้อมูลว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่บนคอยช้าง ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองเชียงราย ภายหลังได้อพยพไปอยู่ที่อื่น คงเหลืออยู่แต่เข้า ลีซอ อาศัยอยู่บนคอยช้างเท่านั้น ในเขตอำเภอเมืองมีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอยู่บนคอยทุ่งก่อ ตำบลทุ่งก่อ อยู่กันมากตามภูเขาดิดและใกล้พรมแดนประเทศลาว ในเขตอำเภอเชียงของ อำเภอเทิง อำเภอเชียงคำ อำเภอเชียงของมีอยู่บนคอยหลวงและภูเขาทางพรมแดนติดกับลาว อำเภอเชียงคำ อยู่บนคอยน้ำบาง คอยปาย คอยกิ่งไฟ คอยห้วยเหมียง คอยบ้านหลวง คอยผาจะล่อ คอยนาง คอยผาแดง อำเภอปง บนคอยภูลังกาและบนภูเขาดิดต่อกับเขตจังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ อำเภอเวียงป่าเป้า อยู่ในเขตตำบลเวียง

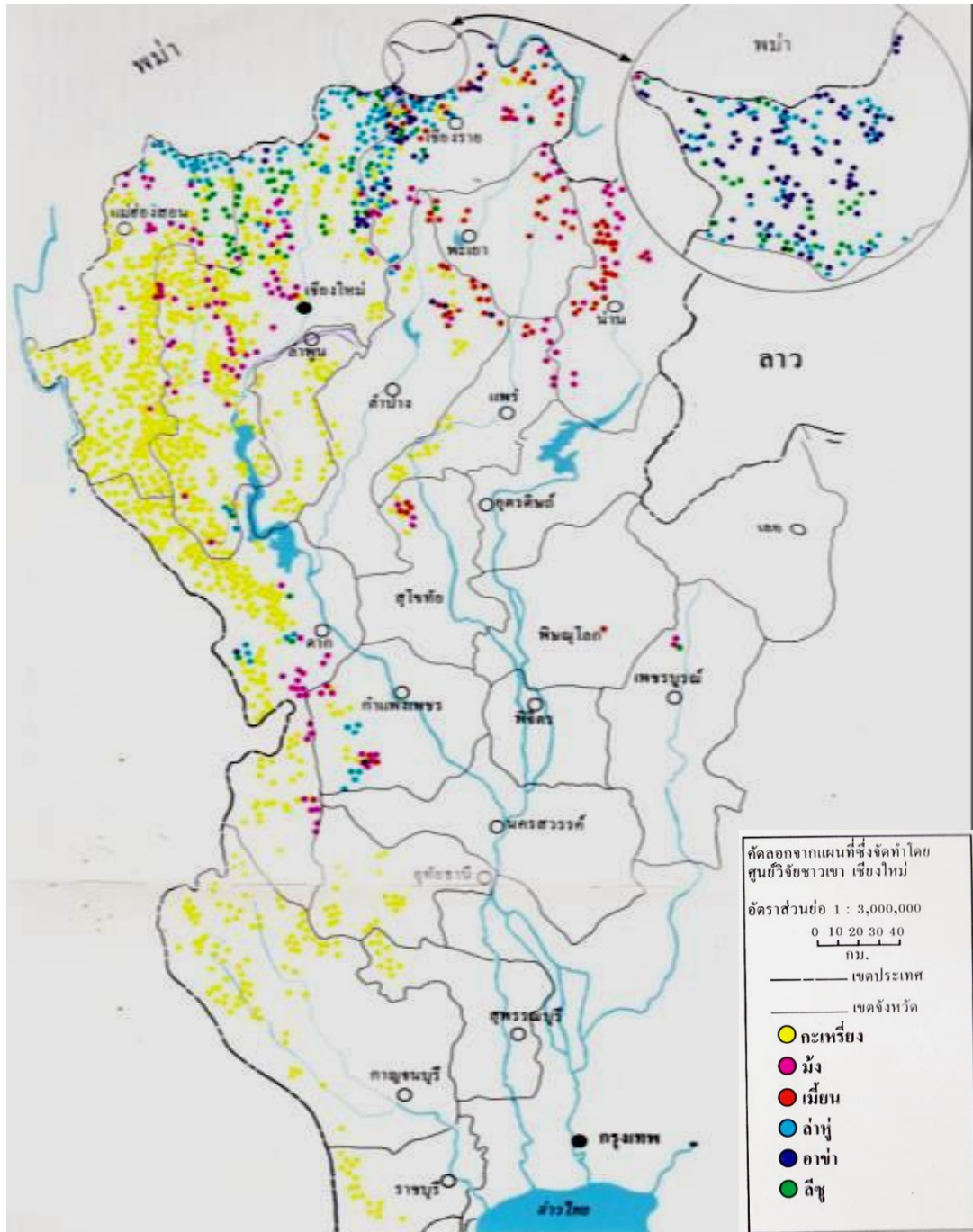
ในจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่ในเขตอำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง อำเภอหางดง อำเภอสันป่าตอง อำเภอสะเมิง อำเภอจอมทอง อำเภอฮอด อำเภออมก๋อย อำเภอเชียงดาว อยู่บนภูเขาในเขตตำบลเมืองคอง ตำบลเมืองนะ ตำบลเมืองแหง ไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านลีซอ และมุเซอ กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ได้เข้ามาอยู่ในนิคมของกรมประชาสัมพันธ์ ณ คอยผาปู่จอง อำเภอนี้ 18 หลังคาเรือน อาชีพปลูกพืชไร่ ปลูกกาแฟ ชา มันฝรั่ง อำเภอแม่แตงมีที่ตำบลป่าแป๋ อำเภอสะเมิง อยู่ในตำบล บ่อแก้ว อำเภอหางดงอยู่บนคอยปุย ไม่ห่างไกลจากพระธาตุคอกสุเทพมากนัก หนึ่งหมู่บ้านมี 40 หลังคาเรือน ตัดฟันต้นไม้เพื่อทำไร่บริเวณสาขาของลำห้วยแก้ว อำเภอจอมทองอยู่บน คอยอินทนนท์หรือคอยอ่างกา อำเภออมก๋อยมีจำนวนน้อยกว่าชาวกระเหรี่ยง อำเภอฮอดอยู่ในเขตอำเภอบ่อหลวง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่บนภูเขาในเขตตำบลบ้านโป่ง ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมือง ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย ตำบลแม่ขมน้อย อำเภอขุนยวม และตำบลอื่นๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในจังหวัดตาก ปรากฏมีอยู่ในเขตตำบลแม่ละเมา อำเภอตากกับในเขตอำเภอแม่สอด ซึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายลงมาทางพรมแดนด้านตะวันตกไกลกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะถือว่า “ที่ไหนเป็นภูเขามิต้นไม้อื่นเขียวชอุ่มอยู่ ที่นั่นเป็นแผ่นดินของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง”

จังหวัดลำปาง ซึ่งอยู่ตอนกลางของภาคเหนือ ด้านใต้จังหวัดเชียงรายและทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งบ้านเรือนอยู่ตามต้นน้ำขุนห้วยหก ขุนแม่เหมียง อำเภอแจ้ห่ม

ทางด้านทิศตะวันออกของประเทศไทย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เคลื่อนย้ายลงมาตามเทือกเขาจากเหนือจนถึงภาคกลางและภาคอีสาน คือนับตั้งแต่จังหวัดเชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และบนเขาใกล้พรมแดนลาวของจังหวัดเพชรบูรณ์ก็มีอยู่เฉพาะบนภูเขาภูมโล สูง 7,000 ฟุตในเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง 5-6 หมู่บ้าน จำนวนคน 1,739 คน มีอาชีพปลูกฝิ่นและไร่ข้าว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเหล่านี้อพยพมาจากจังหวัดน่าน จังหวัดพิษณุโลกและในเขตประเทศลาวนับว่าก้าวลงมาจากเหนือไกลกว่าชาวเขาทุกเผ่า ซึ่งยังเป็นที่น่าสงสัยว่าตามภูเขาพรมแดนภาคอีสานคือจังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนมคงมีพวกกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อพยพเข้ามาอยู่บ้าง เพราะอยู่ไม่ห่างไกลจากถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแห่งแขวงเชียงขวางธานีของประเทศลาวมากนัก

ภาพที่ 2.2 การกระจายตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย¹⁰

¹⁰ พอลและอีเลน ลูวิส, ทกเผ่าชาวคอย, ทัศนกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (สิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 294-295

2.1.3 กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การแบ่งกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจากหลักฐานในราชวงศ์หยวนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆ หลายกลุ่ม เช่น ม้งดอก(ฮวาม้ง) ม้งขาว(ไป๋ม้ง) ม้งน้ำเงิน(ซิงม้ง) ต่อมาได้มีม้งดำ(ไฮม้ง) และมีม้งแดง (หุงม้ง) เข้ามาอีก ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการจำแนกตามลักษณะของเครื่องแต่งกายเท่านั้นส่วนการเรียกชื่อกลุ่มย่อยของม้ง ในภาษาจีน กลับมีผู้เรียกชื่อได้ถึง 53 ชื่อ หรือมากกว่านั้น

กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1) ม้ง(น)จิว แปลได้ว่า ม้งเขียวหรือม้งน้ำเงิน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกลุ่มนี้จะเรียกตนเองว่าม้ง โดยไม่มีเสียง “ฮ” นำพวกเขามักจะถูกเรียกในภาษาไทยว่า ม้งดำ ม้งลายหรือม้งดอก ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อีกกลุ่มย่อยหนึ่ง มักนิยมเรียกพวกเขาว่า ฮม้งเหลือง ซึ่งอาจแปลได้ว่า ฮม้งลาย

2) ฮม้งเต้อ แปลว่า ฮม้งขาว เป็นชื่อพวกเขาเรียกตนเองโดยมีเสียง “ฮ” นำ คำว่า “ฮม้ง” ชื่อเรียกเป็นภาษาไทยก็ใช้ว่า ม้งขาว เคยมีผู้เรียกกลุ่มนี้ว่า ม้งเผือก แต่ไม่เป็นที่นิยมจึงสูญหายไป ส่วนกลุ่มม้งจิวจะเรียกพวกเขาว่า ม้งเกลือ ซึ่งก็เป็นคำเดียวกับฮม้งเต้อ เช่นกัน แต่ออกสำเนียงต่างกันไป

เคยมีผู้กล่าวว่าม้งกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอีกกลุ่มย่อยหนึ่งเรียกว่า ม้งกั่ว(ม)บ๊ว อยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดน่าน เมื่อ 30 กว่าปีก่อนแต่มีจำนวนไม่มากนักและกำลังถูกกลืนโดยกลุ่มม้งน้ำเงินในพื้นที่ อันที่จริงกลุ่มดังกล่าวเรียกตนเองว่าฮม้งกั่ว(ม)บ๊ว หรือออกเสียงในสำเนียง ม้งจิว ว่า ม้งกั่ว(ม)บั้ง ซึ่งแปลได้ว่า ฮม้งแขนปล้องจัดเป็นส่วนหนึ่งของฮม้งขาวนั่นเอง เมื่อมีการอพยพของชาวลาวลี้ภัยเข้าสู่ประเทศไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ในจำนวนผู้อพยพจะมีฮม้งกั่ว(ม)บ๊ว ร่วมอยู่ด้วย แต่ถือว่าเป็นชาวลาวอพยพที่ถูกจัดให้อยู่ตามศูนย์อพยพต่างๆมิใช่กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย การจำแนกกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทำได้โดยการสังเกตเครื่องแต่งกายตามประเพณี และสำเนียงภาษาที่แตกต่างกัน

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย มีภาษาวัฒนธรรมขนบประเพณีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกันมากจนแทบไม่ทราบว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเผ่าไหน จะแตกต่างกันบ้างก็เพียงเครื่องแต่งกาย ชาวฮม้งขาว (White Hmong) ทั้งชายหญิง มีแถบผ้าสีขาวหรือสีฟ้าอ่อน คิดทาบอยู่ปลายแขนเสื้อ ผู้หญิงสวมกระโปรงสีขาว ไม่มีลวดลาย แต่กระโปรงสีขาวนี้สงวนไว้สวมในโอกาสพิเศษเท่านั้น แต่หากเป็นเวลากลางคืนสวมกางเกงขาวทรงหลวมแทน¹¹

¹¹ พอลและอีเลน ลูวิส, หูกผ้าชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 110

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งขาว ผู้หญิงม้งขาวสวมกางเกงขาวเสีดำแทนกระโปรงสีขาว สำหรับวันปกติ จะมีจำนวนมากกว่าม้งดำและม้งลาย พวกเขาอาศัยอยู่บนคอกอปปู อำเภอหางดงจังหวัดเชียงใหม่ ใกล้กับ พระธาตุดอยสุเทพเป็นม้งขาว พวกนี้อาศัยอยู่ทั่วไปในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย น่าน แพร่ ตาก ฯลฯ

ภาพที่ 2.3 การแต่งกายผู้หญิงม้งขาว สำหรับวันปกติ¹²

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียว (Blue Hmong) ชอบแต่งกายด้วยชุดสีดำมากกว่าสีอื่น ผู้ชายสวมเสื้อเปิดให้เห็นท้อง ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาวตัดด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้ากำมะหยี่สีดำ ผ้าหน้า มวยผมเป็นก้อนกลมไว้ด้านหลังศีรษะเฉียง มาทางด้านหน้า เสื้อผ้าสำหรับโอกาสพิเศษตกแต่งด้วย ลายปักที่คอเสื้อยาวลงมาจนถึงเอว ชอบตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพรมแดนไทย และมีอยู่อย่างประปรายในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ น่าน ฯลฯ

ภาพที่ 2.4 ครอบครัวม้งเขียว¹³

¹² พอลและอีเลน ลูวิส, หมวกผ้าชาวคอกอปปู, ทัศนกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 117

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125

ภาพที่ 2.5 การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว ในโอกาสพิเศษ¹⁴

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียว ผู้ชายสวมเสื้อยาวถึงเอว ไม่เปิดพุงอย่างผู้ชายม้งขาว ม้งดำกางเกงสีดำถึงตาตุ่ม เป้ากาง เสื้อผู้หญิงม้งเขียวตัดเย็บด้วยผ้าสีดำผ่าหน้า คอเสื้อตกแต่งด้วยผ้าลายแถบสีเส้นต่างๆ แขนเสื้อติดแถบเป็นบั้งๆ ผู้หญิงสวมกระโปรงจีบเป็นดอกสี่เหลี่ยมเล็กๆ โปกศึรยะด้วยผ้าลาย มีอยู่ในตำบล บ่อหลวง อำเภอฮอด อำเภอมก๋อย อำเภอสะเมิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปาย อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และชายแดนจังหวัดน่าน ม้งลายในแขวงเชียงขวาง แขวงซำเหนือ นั้น ผู้หญิงมีแขนเสื้อพาดแถบลายเป็นบั้งๆ บางคนสวมเสื้อลายดอก

ภาพที่ 2.6 เสื้อผู้หญิงม้งเขียว¹⁵

¹⁴ พอลและอีเลน ลูวิส, หมวกผ้าชาวคอย, ทัศนกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 117

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108

ภาพที่ 2.7 ผ้าโพกศีรษะผู้หญิงม้งเขียว ทำด้วยผ้าลาย¹⁶

ภาพที่ 2.8 หญิงสาวม้งเขียวในเทศกาลปีใหม่ม้ง¹⁷

¹⁶ พอลและอีเลน ลูวิส, หมวกผ้าชาวคอย, ทัศนกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 108

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 119

2.1.4 มรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย

(1) ภาษา

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่มีภาษาที่แน่นอน ส่วนใหญ่จะยืมภาษาจีน ภาษายูนนาน ภาษาลาว และภาษาไทยภาคเหนือมาใช้ นอกจากนั้นม้งยังมีตัวหนังสือเป็นของตนเองอีกด้วย เล่ากันว่า เดิมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีตัวหนังสือใช้เหมือนกัน แต่ต้องอพยพหลบภัยอยู่เสมอ จึงขนำหนังสือใส่หลังม้าเดินทางมาถึงลำธารแห่งหนึ่งก็ปลดม้าวางตะกร้าหนังสือเอาไว้ แล้วพากันนอนหลับไป จนม้ากินหนังสือหมด กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงไม่มีตัวหนังสือจะใช้จนทุกวันนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีเครื่องหมายกริดบนท่อนไม้เล็กๆ ใช้แทนตัวหนังสือ เช่น แสดงความรัก ความคิดถึงก็เอาไม้แกะท่อนไม้เป็นรอยตรงๆ 4 รอย ก็แสดงถึงความรักอย่างท่วมท้นแล้ว ถ้าเป็นรอยเฉียงๆ แสดงว่ามีมิตรภาพความรักนั้นขาดลงไปแล้ว เป็นต้น หรือถ้าแกะเป็นรอยตรงๆ 2 รอยห่างกันทางหัวไม้ท้ายไม้ บักข่นไต่กับพริกชี้หนูติดไปด้วย ผักไปให้ญาติห่างไกล นั่นแสดงว่ามีเรื่องด่วนหรือมีธุระต้องการที่จะพบหากันด่วน เป็นต้น

ปัจจุบันในเรื่องของการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักจะให้ความสนใจในการศึกษามากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งอื่นๆ ที่มีในประเทศไทย จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเฉลียวฉลาดและทันต่อเหตุการณ์ในโลกปัจจุบันมากขึ้น¹⁸

ภาษาศาสตร์จัดม้งอยู่ในสาขาเมี้ยว-เย้า ของตระกูลจีน-ทิเบต และพบว่าม้งมีคำที่ขอยืมมาจากภาษายูนนาน ลาวและไทยปนเปื้อนอยู่ในภาษาม้งมาก และกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มักจะเรียนพูดภาษาของคนใกล้เคียงตัว เช่น ลาว ไทยเหนือและกะเหรี่ยง ฮ่อ แล้วแต่จะไปตั้งถิ่นฐานอยู่กับใคร และเพาะปลูกพืชชนิดใด

ภาษาของม้งชาวกับม้งเขี้ยวแตกต่างกันมากจนพูดกันไม่รู้เรื่อง แต่โดยที่มีแบบแผนการแต่งกายคล้ายคลึงกันจึงจัดให้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันได้¹⁹

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้ง 3 เผ่าพูดภาษาคคล้ายๆ กัน คือ มีรากศัพท์ และไวยากรณ์ที่เหมือนกัน แต่การออกเสียงหรือสำเนียงจะแตกต่างกันเล็กน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งสามารถใช้ภาษาของตนเอง พูดคุยกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอื่นเข้าใจได้เป็นอย่างดี แต่ม้งไม่มีภาษาเขียนหรือตัวหนังสือ อย่งไรก็ตามในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้เขียน และอ่านหนังสือภาษาม้ง โดยการใช้ตัวอักษรละติน (Hmong RPA) เรื่องราวความเป็นมาต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงอาศัยวิธีการจำและเล่าสืบต่อกันมาเท่านั้น

¹⁸ สมัย สิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนคอคอดสูง “เมี้ยว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 36-37

¹⁹ พอลและอีเลน ลูวิส, หกเผ่าชาวคอคอด, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (สิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 102

(2) เรือนพักอาศัย

การตั้งบ้านเรือน

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะปลูกบ้านติดกับพื้นดิน โดยใช้ดินเป็นพื้นเรือน ยกพื้นสูงเพียงที่นอน วัสดุที่ใช้สร้างบ้านมักจะเป็นของที่หาได้ตามท้องถิ่นนั้นๆ ไม้ไผ่สับฟาก หรือไม้แผ่นมาทำเป็นฝาเรือน เสาจะใช้ไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยหญ้าคาหรือใบตอง เช่น ใบเหียง ใบก้อ นำมาเย็บเป็นตับๆ หรือใช้ไม้ไผ่ผ่าครึ่งประกบกัน

ปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้มีการพัฒนาขึ้น การปลูกสร้างบ้านเรือนจึงมักจะมีวัสดุที่ทันสมัย เช่น สังกะสี อิฐบล็อก เสาคอนกรีต และปูนซีเมนต์ เป็นต้น

การจะสร้างบ้านเรือนขึ้นที่ตรงไหน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักจะมีการเสี่ยงทายล่วงหน้าก่อนว่าทำเลไหนจะเหมาะแก่การปลูกบ้านหรือไม่ เพราะถ้าหากสถานที่ตั้งตัวบ้านมีทำเลไม่เหมาะ อาจจะทำให้มีเหตุร้ายเกิดความไม่สงบสุขต่าง ๆ นานาได้ เช่น การปลูกบ้านควรจะต้องหันหน้าบ้านออกไปทางลาดของภูเขาซึ่งมักจะลาดลง นั้นแหละจึงจะถูกต้องตามลักษณะที่ดีของแม่่ว เป็นต้น

หมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีหัวหน้าประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะสังเกตได้จากบ้านที่มีหลังใหญ่กว่าบ้านคนอื่น ๆ และมักจะอยู่กึ่งกลางของหมู่บ้าน ติดกับตัวบ้านจะคอกม้า คอกหมู และเล้าไก่ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งส่วนใหญ่จะไม่นิยมทำรั้วบ้านอย่างกลุ่มชาติพันธุ์เย้า หรือลีซอ

ลักษณะบ้านเรือน

ลักษณะภายในของบ้านระหว่างม้งขาว และม้งน้ำเงิน ก็จะแตกต่างกันออกไป

ลักษณะภายในบ้านม้งขาว ซึ่งจะมีอยู่ 2 ประตู คือ ประตูหน้าและประตูด้านหลัง สำหรับประตูด้านหน้าของบ้านม้ง หรือที่เรียกกันว่า ประตู ขอตริงต่าฮ์ ซึ่งถือว่ามีความหมายอยู่มาก

ขอตริงต่าฮ์ จะเป็นประตูสำคัญ การประกอบพิธีกรรมต่างๆจะต้องเข้าออกประตูนี้ ส่วนประตูด้านข้างบ้านซึ่งเรียกว่า ขอตริงสั่ว ประตูนี้เป็นประตูที่ไม่ค่อยจะมีความสำคัญทางพิธีกรรมมากนัก แต่ทั้งสองประตูก็สามารถเดินเข้าออกในชีวิตประจำวันได้

ถัดจากประตูด้านหน้าทางซ้ายมือ มักนิยมทำเป็นห้องนอนของสมาชิกภายในบ้าน โดยหัวหน้าครอบครัว (พ่อ แม่) มักจะนอนห้องแรกถัดเข้าไปจะเป็นห้องนอนลูกชายลูกสาว หากมีสมาชิกหลายคนในบ้านอาจจะเพิ่มห้องนอนทางด้านขวาของประตูก็ได้ แต่ปกติจะเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์ หรือ ยุงข้าว และเป็นที่ตั้งของครกกระเดื่องสำหรับตำข้าว

ถัดเข้าไปในกลางบ้าน จะมีเตาไฟเล็กหรือ ขอจู้ ใช้สำหรับหุงหาอาหารหรือนั่งจิบชาพักผ่อน
คุยกันของคนในบ้านพื้นที่เตาไฟเล็กนี้ใช้เป็นที่รับแขก นั่งพูดคุยกันหน้าเตาไฟ ต่อไปก็จะเป็นประตู
ด้านข้าง ประตูของตรงตัว และเตาไฟใหญ่หรือ ขอส้อ พร้อม เครื่องครัวอยู่กับท้ายเรือน

ด้านขวามือฝาเรือนตรงกันข้ามประตูหน้าบ้านจะมีแผ่นกระดาศีขาว สีเหลือง ขนาดฝามือ
ติดอยู่เรียกว่าลิก๊ะ และทำนั่ง หิ้งผีประจำบ้านอยู่ด้วย

ลักษณะภายในบ้านมั่งน้ำเงิน ที่แตกต่างกันกับมั่งขาวก็คือ บ้านจะมีประตูด้านหน้าบ้าน
ประตูเดียว เรียกว่า ขอตรงตั้งฮั (แต่จะทำประตูข้างเพื่อความสะดวกในการเข้าออกด้วยก็ได้) ฝาด้านประตู
ไม่มีการหักมุมเข้าไปจากแนวชายคา และเตาไฟเล็กสำหรับแขกจะอยู่บริเวณด้านขวาของประตู พร้อม
กับห้องพักแขก

ลักษณะของบ้านมั่งทั้งสองกลุ่มนี้เป็นลักษณะตามประเพณีทั่วไปแต่ไม่ได้เป็นกฎ
ตายตัวในการปฏิบัติ เช่น บ้านบางหลังอาจจะไม่มีเตาไฟใหญ่หรือไม่มีครกกระเดื่อง ก็อาจเป็นได้ บาง
บ้านอาจจะเก็บขี้ข้าวหรือเมล็ดพืชพันธุ์ไว้นอกบ้านก็ได้

ตามประเพณี การสร้างบ้านมั่ง มักจะทำหลังคาขึ้นคลุมออกมาเลยประตู และไม่นิยมทำ
หน้าต่าง ฉะนั้นภายในบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งจึงค่อนข้างจะมีมืด แต่ก็มียี่หลังเจาะหน้าต่างบาน
เล็กๆ เอาไว้ระบายอากาศเช่นกัน

การย้ายที่อยู่ ส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์มั่งมักจะไม่ค่อยย้ายที่อยู่กันบ่อยนัก(ไม่เหมือนกลุ่ม
ชาติพันธุ์อื่นๆ) แม้บางทีหากมีการอพยพหรือย้ายหมู่บ้านไปแล้ว ก็อาจจะย้ายกลับมาที่เดิมอีก

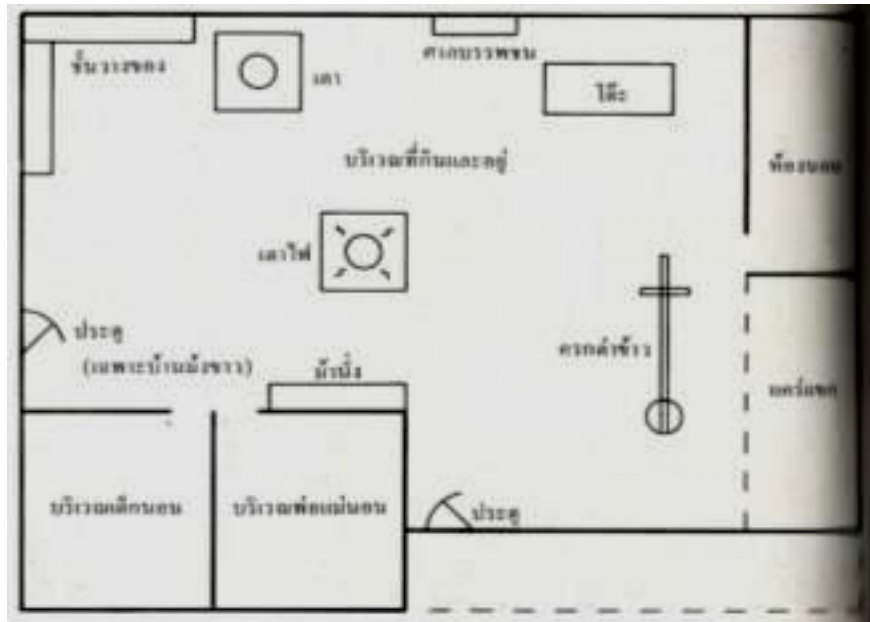
เพราะสภาพการเป็นอยู่นั้น กลุ่มชาติพันธุ์มั่งมักจะอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นหมู่เครือญาติ หลาย
ครอบครัว แต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกอาศัยอยู่รวมกันมากๆ และไม่นิยมแยกเรือน ยิ่งบ้านเรือนใดมี
ลูกหลานมากหัวหน้าครอบครัวก็จะสุขสบาย ดังนั้นการย้ายที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งจึงเกิดขึ้นน้อย
เหลือเกิน หรือหากมี การจะชักจูงให้มั่งละทิ้งถิ่นฐานบนภูเขาลงมาอยู่พื้นราบ ยังเป็นการยากมาก²⁰

กลุ่มชาติพันธุ์มั่ง นิยมสร้างบ้านอยู่บนภูเขาสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมั่งบางกลุ่มจะมีการปลูก
ฝิ่นเป็นพืชหลัก แต่ในปัจจุบันนี้ กลุ่มชาติพันธุ์มั่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ให้อพยพมาตั้งรกรากอยู่ในพื้นราบลุ่มเขา และยังมีกลุ่มชาติพันธุ์มั่งบางกลุ่มก็
ยังคงตั้งรกรากอยู่บนดอย แต่ไม่ลึก การคมนาคมพอที่จะเข้าไปได้ถึงได้ หมู่บ้านมั่งจะประกอบด้วยกลุ่ม
เรือนหลายๆ หย่อม แต่ละหย่อมจะมีบ้านราวๆ 7-8 หลังคาเรือน โดยที่มีเรือนใหญ่ของคนสำคัญอยู่

²⁰ สมัย ธิพิชธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่ัว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 13-22

ตรงกลาง ส่วนเรือนที่เป็นเรือนเล็กจะเป็นลูกบ้านหรือลูกหลาน ส่วนแต่ละห่อมั้นนั้นจะหมายถึง ตระกูลเดียวกัน หรือเป็นญาติพี่น้องกันนั่นเองบ้านจะมีขนาดใหญ่ เพราะอยู่อาศัยในลักษณะ ครอบครัวยาย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือผู้อาวุโสเป็นหัวหน้าครอบครัว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะไม่ค่อยย้ายที่อยู่บ่อยนักเมื่อเทียบกับเผ่าอื่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีระบบ เครือญาติที่มั่นคงมาก จึงเป็นการยากที่จะถูก กลืนโดยชนชาติอื่นๆ ในปัจจุบันนี้ยังมีการสร้างบ้านเรือนเช่นนี้อยู่ แต่พบน้อยมาก ส่วนใหญ่จะรับ วัฒนธรรมของสังคมอื่นๆ มา จึงทำให้การสร้างบ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไป โดยสร้างบ้านเรือน เหมือนกับคนไทยมาก

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูงที่มีอากาศเย็น ห่างไกลจากหมู่บ้านของ เผ่าอื่น พื้นที่ ที่ปลูกสร้างบ้านเรือนนั้นเป็นพื้นที่ลาดลงมาจากยอดเขาลาดหลิบเขา ไม่ชันนัก อยู่ใกล้ กับต้นน้ำหรือลำธารสามารถ ไปตักน้ำขึ้นมาหรือต่อรางไม้ไผ่ลงมาใกล้กับตัวหมู่บ้าน ได้สะดวก บ้านเรือนปลูกเป็นโรง ติดกับพื้นดิน ยกพื้นสูงเพียงที่นอน นอกนั้นเป็นพื้นดิน ฝาเรือนใช้ไม้ฟากตั้ง พวกมีฐานะดีใช้ไม้กระดานซึ่งตอกลิ้มทำเป็นแผ่นบางๆ แล้วนำมาตอกลิ้มลงไปบนดินราว 1 ศอก ตั้ง เรียงกันขนานด้วยไม้ไผ่ข้างล่างข้างบน ส่วนหลังคานั้นใช้ไม้ไผ่ผ่าครึ่งตามทางยาว เลาะข้อออกวาง ประคบคว่ำอันหนึ่ง หงายอันหนึ่ง บางหมู่บ้านมุงหลังคาด้วยใบคาหรือใบก่อ ภายในบ้านมีเตาไฟอยู่ บนพื้นดินตรงกลางสำหรับผิงไฟวางน้ำชา ใช้เป็นที่รับแขกกับมีเตาไฟใช้ดินก่อสำหรับวางกระทะต้มผัก ให้หมูและใช้ทำอาหารด้วย ครกตำข้าวอยู่ในบ้านทางด้านหน้า ข้างๆครกยกสูง 1 ศอก แบ่งเป็น 3-4 ห้อง ตั้งอยู่ระหว่างประตูหน้ากับประตูหลังบ้าน การปลูกสร้างบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งต่างคนต่างทำ มักไม่ช่วยเหลือกัน นอกจากเป็นญาติพี่น้องบุตรหลานที่สนิทเท่านั้น แบบแปลนบ้านเรือนกลุ่มชาติ พันธุ์ม้งคล้ายคลึงกัน ถ้ามีสมาชิกภายในครอบครัวมากก็จะต่อเติมบ้านเดิมโดยการสร้างยาวต่อออกไป บางหลังมีเพียง 2 คน สามภรรยาปลูกเป็น โรงสี่เหลี่ยม มีประตูเดียว เตาไฟอยู่ติดประตูส่วนที่นอนยก พื้นสูงจากพื้นดินเล็กน้อย มีฝากั้นรอบหรือไม่มีฝากั้นห้องนอนก็ได้ แต่ตัวฝานั้นสำหรับผู้ยากจน ใช้เพียงไม้ฟากสับแปดตั้งเรียงต่อกันไป โดยไม่มีไม้ไผ่ขนานเป็น 3 ตอน ติดกับตัวบ้านเป็นโรงม้า คอกหมู เล้าไก่ สร้างด้วยไม้ไผ่เรียงรายข้างนอก ไม่มีรั้วบ้านหรือรั้วหมู่บ้านอย่างอาข่า ส่วนมากไม่นิยมต่อท่อ หรือรางไม้ไผ่นำน้ำมาจากที่สูงมาใช้ภายในหมู่บ้านอย่างเข้า ลีซอ การตักน้ำแทนที่จะเอาน้ำเต้าหรือ กระบอกลี้น้ำขนาด 2 ฟุต ใส่ตะกร้าสะพายไปตักน้ำในลำธารหรือแอ่งน้ำ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะใช้ กระบอกลี้น้ำขนาดใหญ่ ซึ่งชาวเหนือเรียก “ไม้หก” ยาว 4 ฟุต ทะลุข้อข้างในออกสะพายบนหลังโดย ไม้ใช้บรรจุในตะกร้า 2 กระบอกลี้น้ำลงไปที่ตักน้ำจากลำธาร

ภาพที่ 2.9 แบบแปลนบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ภาพที่ 2.10 ภายในบริเวณบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(3) ผ้าและการแต่งกาย

ผ้าชาวเขา

เป็นที่ทราบกันดีว่าประเทศไทยเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม ที่ต่างก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตัวเอง และมีลักษณะทางวัฒนธรรมบางประการปรากฏเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งได้สร้างสรรค์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่สังคมไทยอย่างน่าสนใจ ความหลากหลายดังกล่าวบางอย่างปรากฏเป็นรูปลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น รูปลักษณะหรือแบบแผนการแต่งกายซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์

สำหรับชาวเขา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่รวมกันในสังคมไทย ประกอบด้วยชน 9 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กระเหรี่ยง แม้ว มูเซอ อีก้อ เย้า ลีซอ ถิ่น ขมุ และลัวะ ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นอยู่บริเวณพื้นที่ภูเขาทางภาคเหนือ และตลอดแนวชายแดนด้านตะวันตกของประเทศไทยก็เป็นกลุ่มชนที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมเป็นของตัวเองเช่นเดียวกันและมีความโดดเด่นแตกต่างหลากหลายกันไป โดยเฉพาะด้านการแต่งกายที่บ่งบอกภาพลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน ชาวเขาเหล่านี้สามารถจำแนกกลุ่มตามตระกูลภาษาพูด ได้ดังนี้ คือ

- 1) กลุ่มตระกูลภาษาออสโตร-เอเชียติก สาขามอญ-เขมร ได้แก่ ชาวเขาเผ่าถิ่น ขมุ ลัวะ ซึ่งถือได้ว่าเป็นชนพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตามหลักฐานที่ปรากฏพบว่า ชาวลัวะอาศัยอยู่ในอาณาเขตประเทศไทยปัจจุบันมานานกว่า 700 ปี²¹
- 2) กลุ่มตระกูลจีน-ทิเบต สาขากระเหรี่ยง ได้แก่ ชาวเขากระเหรี่ยงซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณต้นแม่น้ำสาละวิน มีหลักฐานปรากฏว่า กระเหรี่ยงอพยพเข้าสู่ประเทศไทยนานมากกว่า 200 ปีแล้ว²²
- 3) กลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบตสาขาทิเบต-พม่า ประกอบด้วยชาวเขา 3 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ มูเซอ อีก้อ และลีซอ ทั้งสามกลุ่มมีถิ่นฐานเดิมอยู่ใกล้เขตแดนประเทศทิเบตและทางตอนเหนือของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ชาวเขากลุ่มนี้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว ชาวมูเซอและอีก้อในประเทศไทยมีหลายกลุ่มย่อย แต่ชาวลีซอมีกลุ่มเดียวเท่านั้น
- 4) กลุ่มตระกูลภาษาออสโตร-ไต สาขาแม้ว-เย้า ประกอบด้วยชาวเขา เช่น แม้วและเย้า ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ตอนกลางประเทศจีน จากนั้นได้อพยพลงมาทางภาคใต้ของประเทศและต่อมาได้

²¹ จันทบูรณ สุทธิ, คนเมือง : บางมุมมองทางวัฒนธรรม, สถาบันวิจัยชาวเขา, เชียงใหม่, 2539

²² Keyes, Charles, Karen in Thai History and the History of the Karen in Thailand in Keyes Charles (ed) *Ethnic Adaptation and Identity Institute for the Study of Human Issues*. Philadelphia 1979

อพยพเข้าสู่ประเทศเวียดนาม ลาว และไทยตามลำดับ จากการสำรวจปี พ.ศ. 2427 พบว่ามีชาวเขาเผ่า
เมี้ยวและเข้าอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดน่านแล้ว²³

จากการรวบรวมข้อมูลจำนวนประชากรชาวเขาของสถาบันวิจัยชาวเขา เมื่อปี พ.ศ. 2542
พบว่า ชาวเขาทั้ง 9 เผ่า อาศัยอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัด จำนวน 3,527 หมู่บ้าน 133,070 หลังคาเรือน
ประชากรรวม 751,886 คน

ลักษณะการแต่งกายของแต่ละกลุ่มตระกูลจะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน แม้กระทั่ง
ในแต่ละสาขาก็จะแตกต่างกันออกอีกด้วย นอกจากความสวยงามเชิงศิลปะแล้ว เครื่องแต่งกายของ
ชาวเขายังบ่งบอกถึงลักษณะทางสังคมและประวัติความเป็นมาของตนเอง เช่น การปักลายของเข่าที่บ่ง
บอกความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ตัวเอง การปักและการตัดปะผ้าของอีก้อก็สามารถบ่งบอกถึงเส้นทาง
อพยพได้ เป็นต้น เสื้อผ้าและการตกแต่งประดับประดาของชาวเขาแต่ละตระกูลภาษาจะมีลักษณะที่
แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ดังนี้

กลุ่มตระกูลออสโตร-เอเชีย สาขามอญ-เขมร ใช้ผ้าทอเป็นหลักแต่ปัจจุบันมีเพียงเผ่าลัวะ
เท่านั้นที่ยังทอผ้าใช้เอง การตกแต่งประดับประดาจะเป็นแบบเรียบง่ายไม่พิถีพิถันกันมากนัก

กลุ่มตระกูลทิเบต-พม่า ทั้งกะเหรี่ยงสะกอและกะเหรี่ยงโป ใช้ผ้าทอเป็นหลักฐานและตกแต่ง
ด้วยการทอเป็นลวดลายต่างๆ นอกจากนี้ยังปักประดับ ด้วยด้ายสลักสีและลูกเดือยให้สวยงามยิ่งขึ้น

กลุ่มตระกูลออสโตร-ไต ทั้งเมี้ยวและเข้า ใช้การปักลายและการใช้ผ้าตัดปะมาตกแต่ง
เสื้อผ้าให้สวยงามยิ่งขึ้น เข้าจะใช้การปักลายผ้า มากกว่าการใช้ผ้าตัดปะ

กลุ่มตระกูลจีน-ทิเบต ชาวเขาทุกกลุ่มในตระกูลภาษานี้จะใช้ริ้วผ้า และผ้าตัดปะตกแต่ง
เสื้อผ้า แต่อีก้อยบางกลุ่มย่อยอาจใช้การปักลายผสมบ้างเล็กน้อย²⁴

ผ้าเมี้ยว²⁵

ชาวเขาเผ่าเมี้ยวเป็นชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศจีนและประเทศต่างๆ ในเอเชีย
อาคเนย์ คือ เวียดนาม พม่า ลาว และประเทศไทย ชาวเขาเผ่าเมี้ยวที่อยู่ในประเทศไทยสามารถแบ่งออก
ได้สองกลุ่ม คือ เมี้ยวขาวและเมี้ยวเขียว การแบ่งชื่อกลุ่มย่อยของชาวเมี้ยวดังกล่าว แบ่งตามการเรียกชื่อ
ของชาวเมี้ยวเอง กล่าวคือ เมี้ยวขาวเรียกตนเองว่า “ฮม้งเตี้ยว” (HomongDaw/ HmoobDawb) และเมี้ยว
เขียวเรียกตนเองว่า “ม้งนัจิว” (MongHjua/ MoobNtsuab) การเรียกชื่อกลุ่มย่อยเมี้ยวเขียวในประเทศ

²³ McCatthy, James, *Surveying and Exploring in Siam*, White Lotus, 1994

²⁴ กรมประชาสงเคราะห์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, *ผ้าชาวเขา*, กรุงเทพฯ: บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 11-12

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 51

ไทยนับว่ามีความแตกต่างและยังสับสนอยู่มากโดยที่ชาวแมวกุ่มนี้มีชื่อเรียกโดยคนต่างเผ่าในชื่อต่างๆ ว่า “แมวน้ำเงิน” “แมวลาย” “แมวดอก” “แมวดำ” ซึ่งชื่อเหล่านี้ต่างหมายถึง “แม่วิเชียว” (MongNjua) ทั้งสิ้น แต่ที่นิยมใช้เรียกชื่อกลุ่มนี้มากที่สุดคือ “แมวน้ำเงิน” และแมวลาย ซึ่งในที่นี้จะใช้คำว่าแมวลายเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันชาวเขาเผ่าแม่วิเชียวในประเทศไทยกระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่างๆ ของประเทศ 13 จังหวัด มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 82,310 คน หรือร้อยละ 14.93 ของจำนวนประชากรชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย จัดได้ว่าเป็นประชากร ชาวเขาที่มีจำนวนมากเป็นอันดับสอง รองจากชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

ผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ในอดีตผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการนำผ้าไหมดิบ (ใยจากฝ้ายกัญชงแต่ชาวเขาเรียกไหม) หรือป่านป่า หรือฝ้ายที่ทอเองมาเขียนเป็นลวดลายต่างๆ ด้วยวิธีการเขียนเทียน (กรรมวิธีเช่นเดียวกับการทำผ้าบาติก) เพื่อที่จะทำเป็นชุดประจำเผ่าของทุกคนในครอบครัว ซึ่งผ้าไหมนั้นทำมาจากเปลือกของเส้นใยกัญชงที่แห้งสนิท จากนั้นจะนำมาถักออกเป็นเส้นเล็กๆ เพื่อที่จะได้เส้นด้ายที่มีขนาดเล็กเหมาะสมกับการทอผ้าซึ่งทั่วไปจะนำเส้นใยกัญชง ที่แบ่งเป็น 4 ส่วน หรือแบ่งออกเป็นอีก 16-20 เส้นจากนั้นจะนำเส้นใยกัญชงไปตำในครกกระเดื่อง เพื่อให้เปลือกนอกที่หุ้มติดกับเส้นใยหลุดออกไป ให้เหลือแต่เส้นใยแท้ๆ เท่านั้นเพราะเส้นใยกัญชงแท้จะมีความอ่อนตัวและสะดวกแก่การปั่นหลังจากที่มีการตำเส้นใยกัญชงเรียบร้อยแล้วก็จะนำมาพันม้วนๆ เป็นก้อน โดยใช้ดินคั่ว (ดินคั่วเป็นเครื่องมือเฉพาะในการพันเส้นใยกัญชง) ทำมาจากไม้กลมๆ เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 8-10 นิ้วมีที่ถือทำด้วยหวายถักในขณะที่นำมาพันแกนไม้นั้น จะมีการต่อเส้นใยกัญชงแต่ละเส้นโดยใช้นิ้วมือขยี้ส่วนปลายของเส้นใยกัญชงให้แตกออกเป็นสองเส้น จากนั้นก็จะนำอีกเส้นหนึ่งมาต่อกับเส้นเดิม เมื่อเส้นใยกัญชงเต็มแกนแล้วจะคล้ายกับรวงข้าว จากนั้นจึงถอดไม้อกเก็บม้วนเส้นใยไว้ นำไปจุ่มน้ำร้อนให้อ่อนตัว แล้วนำไปตีเป็นเกลียว โดยผ่านการเข้าเครื่องตีเกลียว นั่นคือชั้วคั่ว เส้นใยที่ผ่านการปั่นเป็นเกลียวแล้วจะกรอไว้ในแกนที่เรียกว่า “ชาย” ซึ่งเครื่องชั้วคั่วเครื่องหนึ่งสามารถที่จะใจแกนเส้นใยกัญชงได้ครั้งละ 4-6 แกน เมื่อเสร็จก็จะเปลี่ยนชุดใหม่อีกจากนั้นก็ดึงด้ายออกจากแกนเข้าเครื่องโกล เพื่อเก็บต่อไป จากนั้นนำด้ายเส้นใยกัญชงมาฟอกสีและทำให้ด้ายอ่อนตัว โดยนำมาต้มกับน้ำขี้เถ้าประมาณ 4 กะละมัง นำมาร้อนเศษถ่านออกแล้วผสมน้ำใส่ลงในกะทะใบบัวเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-3.5 ฟุต เอาใจด้ายกัญชงลงต้มจนด้ายนิ่มกลง และเอาใจด้ายคลุกกับขี้เถ้า แช่ไว้เช่นนั้น เมื่อแห้งสนิทแล้วนำไปต้มกับน้ำขี้เถ้า แช่ไว้ 1 คืน ล้างขี้เถ้าออกให้หมด ตากให้แห้ง ทำซ้ำเช่นนี้จนกว่าเส้นใยจะขาวจนพอใจ จึงซักให้สะอาดจากนั้นก็นำเส้นด้ายที่ปั่นเรียบร้อยแล้วมาทอเป็นผ้าไหมดิบ เครื่องทอก็ทำแบบง่ายๆ คือใช้กี่เอว โดยผูกปลายกลุ่มด้ายขึ้นเข้ากับเสา อีกข้างหนึ่งผูกกับเอวแล้วทอ (จึงได้ผ้าหน้าแคบประมาณไม่

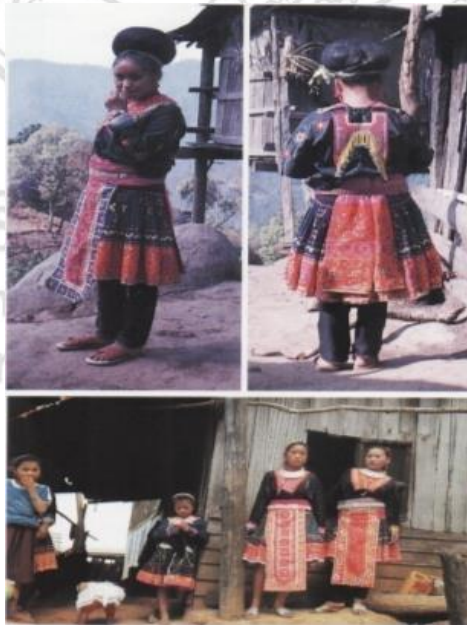
เกิน 20 นิ้ว) เมื่อทอเรียบร้อยแล้วก็จะนำมารีดด้วยก้อนหิน ซึ่งก้อนหินนี้ใช้สำหรับในการรีดผ้าไหมดิบเท่านั้น หากว่าไม่รีดให้เรียบแล้ว เวลานำผ้าไหมดิบมาเขียนเป็นลวดลายจะไม่สามารถเขียนได้ เนื่องจากมีปมของเส้นด้ายที่ต่อกันด้วย หากว่าไม่เรียบก็จะเขียนลวดลายได้ไม่สวย

แต่ในปัจจุบันมีความต้องการทางการตลาดเพิ่มมากขึ้น ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงหาซื้อผ้าฝ้ายจากในเมืองนำมาปักหรือเขียนเทียนแทนการปั่นฝ้ายด้วยมือแบบดั้งเดิม คุณค่างานปักโบราณจึงเพิ่มมากขึ้น เพราะชิ้นงาน โบราณจริงๆ ลดน้อยลง คุณภาพของงานปักรุ่นใหม่ก็ด้อยลง เพราะลวดลายปักหยาบขึ้น ไม่ละเอียดละออเหมือนของเก่า งานปักเก่าที่ปักลงบนใยผ้าก็ดูขึงจึงมีราคาค่อนข้างแพงและหาได้ยากขึ้น เหตุผลเพราะต้องผ่านกรรมวิธีการผลิตตามธรรมชาติ ซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและแรงงานอย่างมาก

ลักษณะการแต่งกาย²⁶

ม้งทั้ง 2 กลุ่มมีการแต่งกายแตกต่างกัน คือ

กลุ่มม้งเขียว ผู้หญิงจะสวมใส่กระโปรงสั้นผ้าใยกันยุงเขียนลายด้วยสีผึ้ง (Batik) ย้อมสีคราม จับจีบรอบตัว สวมเสื้อผ่าหน้า ประดับลวดลายตรงหน้าอกเป็นแฉกๆ คล้ายครีบทองปลา มีปกคล้ายเสื้อกลาสีเรือ ตกแต่งเป็นแฉก ปักลวดลายสวยงาม แต่เวลาสวมใส่จะกลับไว้ด้านใน คาดเอวด้วยผ้าห้อยหน้าตกแต่งลวดลาย สวยงามในกลุ่มหญิงสาว ส่วนผู้สูงอายุจะใช้สีดำ เวลาคาดเอวจะทิ้งชายเป็นพู่ ไปทางด้านหลัง ผู้ชายสวมกางเกงเป้ายานสีดำ เสื้อแขนยาวตัวสั้นตกแต่งช่วง หน้าอก คาดเอวด้วยผ้าปักทิ้งชายไปทางด้านหลัง ด้านหน้าปักตกแต่งลวดลายสวยงาม

ภาพที่ 2.11 การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว

²⁶ กรมประชาสงเคราะห์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ผ้าชาวเขา, กรุงเทพฯ: บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 52

ภาพที่ 2.12 ผู้หญิงม้งเขี้ยว นั่งปักผ้า

กลุ่มม้งขาว ผู้หญิงจะสวมใส่กางเกงขาวสีดำหรือน้ำเงินเข้มในวันปกติ และในโอกาสพิเศษจะสวมกระโปรงผ้าไหมกัญชงสีขาว จับจีบเล็กๆ รอบตัวสวมเสื้อผ่าหน้า แขนยาวสีดำ มีปกเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเหมือนกลาสีเรือ เน้นการปักตกแต่งสวยงาม คาดเอวด้วยผ้าห้อยหน้า ตกแต่งลวดลายพิถีพิถัน ส่วนผู้ชายแต่งกายคล้ายม้งลาย แต่สวมกางเกงเงินขาวสีดำ เสื้อตัวยาวกว่า ผู้ชายม้งลาย

ภาพที่ 2.13 การแต่งกายผู้หญม้งขาว

การผลิตเครื่องนุ่งห่ม²⁷

ปัจจุบันแม้วิถีชีวิตของม้งจะเปลี่ยนไปจากเดิมโดยมีการโหมใช้แรงงานในการปลูกเพื่อขายมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะผู้หญิงต้องทำงานหนักตลอดทั้งปี ไม่มีเวลาว่างเพื่อการประดิษฐ์ประคอยเสื้อผ้า แต่ผู้หญิงม้งก็ยังคงต้องผลิตชุดประจำเผ่าสำหรับสมาชิกทุกคนในครอบครัว เสื้อผ้าไม่ใช่เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ของความจำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความผูกพันของสมาชิกในครอบครัวด้วย จะเห็นได้จากการที่ลูกหลานจะพยายามเย็บเสื้อผ้าใหม่ ให้กับแม่เผ่า โดยเฉพาะที่สำคัญที่สุดคือกระโปรงผ้าใยกล้วยเพราะถือว่า เมื่อแม่เผ่าตายจะได้ใช้สวมใส่ นำมาติดตัวไปโลกหน้า

กระบวนการผลิตเครื่องนุ่งห่มของม้งมีความซับซ้อนหลายขั้นตอน โดยเฉพาะกลุ่มม้งลายการเย็บกระโปรง 1 ผืน ต้องใช้เวลารวมกว่า 3 เดือน (ในทางปฏิบัติจริงต้องใช้เวลาข้ามปี) เพราะมีทั้งการเขียนลายด้วยสีผึ้งบนผ้า ขนาดยาวมาก เสร็จแล้วนำมาข้อมและปักผ้าชายกระโปรงเท่าความยาวผ้า นำมาต่อกับผ้าที่ข้อม จับจีบเล็กๆ เย็บตรึง และอัดกลีบไว้เช่นนั้น ให้กลีบอยู่ตัวคงทน ซึ่งอาจทิ้งไว้ข้ามปีจนกว่าจะถึงเวลา นำมาใส่ครั้งแรก

การแต่งกายลักษณะความเป็นชาติพันธุ์ม้ง

ภาพที่ 2.14 การแต่งกายของม้งเจียว²⁸

²⁷ กรมประชาสงเคราะห์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ผ้าชาวเขา, กรุงเทพฯ: บริษัท ไร่ไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 54

²⁸ พอลและอีเลน ลูวิส, หัตถกรรมชาวเขาคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 117

สีดำ เป็นสีที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งชายหญิงใช้เป็นเครื่องแต่งกายมากกว่าสีขาวและดอก
 ลวดลาย นักเขียนชาวยุโรปบางท่านว่ามีม้งเขียว (The green Meo) และม้งสีน้ำเงิน (The blue Meo) ใน
 ประเทศไทย แต่นามนี้ใช้เรียกเฉพาะม้งดำ ซึ่งผู้ตั้งนาม “ม้งดำ” คือชาวไทยในภาคเหนือและชาวลาว
 ตอนเหนือของประเทศลาวไม่ใช่ชาวจีน กลุ่มชาติพันธุ์อื่นในมณฑลยูนนานหรือในรัฐฉานของพม่า
 ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่า เสื้อผ้าที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งใช้ต้องเป็นสีดำอย่างเดียวกับเผ่ามูเซอดำ อีกชื่อ เข้าใจ
 จะเป็นสีบลู (blue) หรือสีน้ำเงินสีฟ้าสีเขียว (green) นั้นเป็นไปได้ เป็นความจริงที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
 หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นใช้ใบฮ่อมหมักย้อมผ้าเป็นสีน้ำเงินในครั้งแรก แต่เมื่อย้อมหลายครั้งเข้าจะเปลี่ยน
 สีน้ำเงินดำหรือเรียกว่า dark blue ถ้านำไปหมักในดำโคลน หรือลูกลูไม้บางชนิดเข้าก็กลายเป็นสีดำ
 มากกว่าสีน้ำเงิน ไม่ปรากฏมีสีเขียวหรือสีน้ำเงินเหลือเลย ปัจจุบันมักซื้อผ้าดำนำไปตัดเย็บเสื้อผ้า บาง
 คนใช้ผ้าแพรไหมสีดำขึ้นเงามันด้วยซ้ำไป ไม่ค่อยทอผ้าเองอย่างแต่ก่อน

เสื้อของผู้ชาย ตัดเย็บรัดตัว แขนยาวถึงข้อมือ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียวไม่ติดแถบผ้าสีขาว
 ปลายแขนเสื้อ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งขาวบางคนติดแถบผ้าสีขาวขนาด 2-3 นิ้ว ปลายแขนเสื้อ ตัวเสื้อของผู้ชาย
 ผู้ชายม้งดำยาวลงมาจากต้นคอถึงร่องกลางหน้าอก เปิดให้เห็นท้องแสดงถึงความสมบูรณ์ของร่างกาย
 เป็นความงามอย่างหนึ่งของผู้ชายที่ผู้หญิงม้งนิยมชมชอบ ชายผู้มีอาวุโสไม่ยอมเปิดท้องกว้างให้เห็น
 ถนัดอย่างชายหนุ่ม แต่ยังเว้นช่องว่างเหนือชายพกกางเกงขนาดกว้าง 2 นิ้วไว้ ส่วนผู้ชายม้งเขียวนั้น
 ไม่เปิดเสื้อให้เห็นท้องหรือพุงอย่างผู้ชายม้งขาวและม้งดำ เสื้อของผู้ชายม้ง ฟอกข้างจากต้นคอมาทาง
 เหวซ้ายมากกว่าทางเอวขวานิดเดียวคือยังไม่ถึงเอวข้างที่เดียว เสื้อของผู้ชายม้งรัดตัวมากกว่าเสื้ออื่น

ภาพที่ 2.15 เสื้อของผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแบบต่างๆ²⁹

²⁹ พอลและอีเลน ลูวิส, หัตถกรรมชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่
 ประเทศไทย, 2528, หน้า 115

กางเกงของผู้ชาย มีลักษณะเดียวกับกางเกงของชาวจีน คือมีความยาวถึงข้อเท้า มีเป้ากว้าง ตัดอย่างหลวมๆ หย่อนยานเทิบเทาบ ตัดเย็บด้วยผ้าสีดำยาวถึงข้อเท้า เป้ากางหย่อนลงมา จนเกือบถึงข้อเท้า ปลายขาดตกแต่งด้วยลายปัก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งชาวบนดอยทุ่งก่อจังหวัดเชียงราย สวมกางเกงไม่หลวมมากอย่างกลุ่มชาติพันธุ์ม้งชาวแถบจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ชายหนุ่มนิยมคาดเอวด้วยผ้าฝ้ายใหญ่สีแดง ผ้าคาดเอวของผู้ชายม้งทำเป็นแถบกว้างประมาณ 5 นิ้ว เมื่อผูกที่เอวแล้วจะห้อยชายทั้งสองข้างลงมาด้านหน้า ปลายทั้งสองข้างมักประดับด้วยผ้าปัก บางคนใช้ผ้าลวดลายดอกคาดเอวแทน แต่ปล่อยชายผ้า 2 ข้างควัดมาปกข้างหน้าประมาณ 1 ฟุต หรือ 1 ฟุตครึ่ง

ภาพที่ 2.16 กางเกงผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง³⁰

ภาพที่ 2.17 ผ้าคาดเอวของผู้ชายม้ง³¹

³⁰ พอลและอีเลน ฐวิศ, หูกผ้าชาวดอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 114

³¹ เรื่องเดียวกัน

หมวก ที่ผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนิยมสวมเป็นประจำนั้น รูปทรงของหมวกมีลักษณะคล้าย กระดามะพร้าวทำด้วยผ้าสีดำ มีพู่สีแดงบนยอดหมวก ผู้ชายม้งจึงมีที่สังเกตได้ง่ายว่าแตกต่างกับผู้ชายเผ่าอื่นตรงสวมหมวกกลมๆ สวมกำไลคอหรือห่วงโลหะเงิน เลื้อยรัดตัดผ้าออกมาทางเอวซ้ายมากกว่าทางขวา เปิดให้เห็นพุง มีผ้าคาดเอวหรือเหน็บเอว หมวกสีดำกลมๆคล้ายกระดามะพร้าว นั้น ไม่ใช่เป็นเครื่องแต่งกายประจำเผ่าของผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดั้งเดิม เป็นแบบของผู้ที่ชาวจีนใช้สวมทั่วไปในมณฑลยูนนาน กวางสี ไกวเจา ฯลฯ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งอาศัยอยู่ในดินแดนเหล่านั้นมานานจึงนำเอามาใช้ เพราะง่ายกว่า การโพกผ้าเพียงหยิบขึ้นสวมได้ทันที เวลาไม่ต้องการใช้ก็พับสอดเหน็บไว้ที่เอวหรือแขวนไว้ข้างฝา หมวกของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแท้จริงนั้น ใช้ผ้าลายผืนกว้างประมาณ 1 คืบ ไม่ยาวมากนัก ทำเป็นถุงกระสอบหรือกระท่อเล็กๆสวมบนศีรษะทั้งผู้หญิง ผู้ชาย สำหรับชายหนุ่มบางคนมีเหรียญเงินห้อยที่หมวกนี้ด้วย

ภาพที่ 2.18 หมวกของผู้ชายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง³²

ห่วงคอเงิน เป็นเครื่องประดับกายซึ่งทุกคนขาดไม่ได้ไม่ว่าชายหรือหญิง แสดงถึงฐานะ และเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ชายหนุ่มบางคนสวมห่วงคอโลหะเงินซ้อนๆกัน 4-5 อัน ห่วงคออันหนึ่งใช้เงินเหรียญรูปหลอมหล่อตกราว 25 ถึง 30 เหรียญรูป ทำด้วยโลหะเงินแท้ บางคนทำห่วงคอเงินเรียงรายติดกันเป็นชั้นๆถึง 4-5 ห่วง ตรงปลายมีสายโซ่เงินห้อยลงมาแขวนแผ่นโลหะเงินสี่เหลี่ยมไว้ที่หน้าอก พวกเขาอยู่ในเขตประเทศลาวทำโซ่เล็กๆคล้องห้อยลงมานับสิบกว่าสาย ผู้ชายสูงอายุหรือมีภรรยาแล้วไม่นิยมประดับเครื่องแต่งกายมากอย่างชายหนุ่ม มักสวมห่วงคอเงินเพียง 1 อันหรือ 2 อันเท่านั้น

³² พอลและอีเลน ลูวิส, หัตถกรรมชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 114

ภาพที่ 2.19 การแต่งกายของชายหนุ่มม้งที่มีฐานะจะสวมห้วงคอเงินที่เรียงต่อกันหลายๆชั้น

อาวุธ ประจำตัวของผู้ชายม้ง คือมีดสั้นใส่ฝักเหน็บไว้ตรงเอวด้านหน้าหรือตรงชายพก กางเกง มีดพรวด ใส่ในฝักหวนเหน็บข้างหลังเวลาไปไร่ ดาบยาว ใช้ติดตัวเดินทางไปหัวเมืองไกล ทางด้านพม่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถนัดในการร่ายรำดาบยาวโดยเลียนแบบมาจากชาวไทยใหญ่ในเขตรัฐฉาน ของพม่า ปืนแก๊ป ทำเองด้วยค้ำร่มเหล็กหรือท่อเหล็กยาวๆรูปร่างเล็กยาวมองไกลๆ คล้ายไม้เท้ามี หัวโค้งงอใช้ในการยิงสัตว์ป่าเช่นชะนี, ลิง, ไก่ป่า ฯลฯ นอกจากนี้มี หน้าไม้ ใช้อย่างเดียวกับปืนแก๊ป

ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สวมเสื้อแขนยาวสีดำ ขาวถึงเอว กระโปรงจีบรอบล้อมด้วยลวดลาย ตกแต่งชายกระโปรงด้วยผ้าปัก พันแข้งด้วยผ้าสีดำ เพื่อป้องกันความหนาวและรอยขีดข่วน เมื่อต้อง ทำงานในไร่ ก็ใช้เสื้อสีดำ หรือน้ำเงินเข้ม แขนยาวขลิบที่ปลายแขนด้วยสีฟ้า เบิกตลอดลายหรือขลิบผ้าสี ที่หน้าอก คอปกเสื้อมีลักษณะเป็นทรงกลม ห้อยพับไปด้านหลัง มีประติมากรรมตลอดลายสวยงาม สวม กระโปรงเย็บจีบรอบตัว ทำตลอดลาย โดยวิธีเขียนด้วยขี้ผึ้งแล้วนำไปย้อมสีน้ำเงิน เกิดเป็นลวดลาย สวยงามด้านหน้าจะมีผ้าฝ้ายยาวปิดตลอดลายสวยงาม คาดบิครกระโปรงลงมาอีกชั้นหนึ่ง

ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะใช้ผ้าพื้นเรียบๆ ขลิบชายด้วยผ้าสี มีผ้าแดงปักตลอดลายที่ชาย ทั้งสองข้าง และปล่อยเป็นพู่ห้อย เป็นสีแดงหลายเส้น บ้างครั้งก็จะคาดเข็มขัดเงินทับอีกด้วย ผู้หญิง ม้งน้ำเงิน มักจะสวมใส่กระโปรงเช่นนี้ในทุกโอกาส ช่วงขาตอนล่างของหญิงสาวก็จะมีผ้าพันแข้ง สีน้ำเงินหรือดำโดยรอบ โดยทั่วไปผู้หญิงม้งมักนิยมมวยผมไว้ที่กลางกระหม่อมมีช่องผมมวย ทำจาก หางม้า พันเสริมให้ดูใหญ่ขึ้น แล้วใช้ผ้าแถบเป็นตาๆ ประดับด้วยลูกปัดสีสวยโปกผมมวยอีกด้วย

นอกจากนี้ก็มีเครื่องประดับเพิ่มเติม เช่น เครื่องเงิน กำไลคอ กำไลข้อมือ ตุ้มหู รวมทั้งเหรียญ เงินต่างๆ ประดับตามเสื้อผ้า และสีผ้าสะพายเฉียงไหล่ทั้ง 2 ข้าง ส่วนมากเราจะเห็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง แต่งตัวกันเต็มทีในวันสำคัญของเผ่า วันฉลองปีใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น

ภาพที่ 2.20 การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียว³³

การแต่งกายของผู้หญิงม้งขาวมักสวมกางเกงขาวยาวตัวหลวมสีดำ แทนกระโปรงสีขาวที่จะสวมใส่โอกาสสำคัญเท่านั้น เนื่องจากกระโปรงสีขาวเปื้อนได้ง่าย จะสวมกางเกงสีดำขาวยาวอยู่กับบ้านหรือเวลาทำงาน ส่วนกระโปรงสีขาวจีบรอบเอวสั้นแค่หัวเข่า นั้น มักจะสวมในเวลาเข้าไปในเมืองหรือเวลามีงานพิธีต่างๆ ไม่ใช่พรำหรือ จะแตกต่างจากผู้หญิงม้งลายที่สวมกระโปรงเป็นดอกกลดลาย นอกจากนี้มีแผ่นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าปิดจากเอวด้านหน้าคล้ายผ้ากันเปื้อนของแม่ครัว ชาวยุโรปปล่อยยาวลงไปถึงหน้าแข้ง ผ้าผืนนี้เย็บแถบริมผ้ากว้างประมาณ 4-5 นิ้วด้วยสีขาวหรือสีดำรอบทั้ง 4 ด้านตรงกลางเป็นผ้าสีดำหรือสีขาวกว้างขนาดเดียวกัน ทั้งหมดอยู่บนผ้าชั้นเดียว บางคนใช้ผ้าตรงกลางเป็นดอกกลดลายต่างๆมีผ้าคาดเอวสีแดง หรือผ้าลายทับเอวโดยรอบ

ภาพที่ 2.21 การแต่งกายผู้หญิงม้งขาว³⁴

³³ สมัย สิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนคอยสูง “แม่่ว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 27

³⁴ พอลและอีเลน ลูวิส, หูกผ้าชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (สิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 125

กระโปรงของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียว ตัดเย็บด้วยผ้าที่ทอขึ้นเองจากต้นกัญชง นำมาเขียนลายเขียนและย้อมด้วยใบฮ่อม ตกแต่งด้วยผ้าปักที่ชายกระโปรงและเศษผ้าชิ้นเล็กที่ตัวกระโปรง ผู้หญิงใช้ผ้าพันแข้งสีขาวหรือสีดำ ไม่สวมรองเท้า เครื่องแต่งกายเหล่านี้แตกต่างกันไป เพียงเล็กน้อย ส่วนตุ้มหูใช้เหมือนกับผู้หญิงเข่า คือทำเป็นวงกลมเล็กๆ มีลูกศรตรงกลางทำด้วยโลหะเงิน กระโปรงผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น ใช้ทอด้วยต้นป่านชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า “ปาง” แล้วจิบรูด ดอกกลดลายที่เห็นบนกระโปรง ผ้าปักได้เอวข้างหน้า หรือหมวกผ้าทรงกระสอบนั้น ไม่ได้ปักอย่างชาวเข่า มีปักบ้างเพียงส่วนน้อย นอกนั้นใช้ย้อมเป็นดอกกลดลาย วิธีทำผ้าดอกกลดลายนี้เขาใช้เขียนด้วยขี้ผึ้งอุ่นไฟลงบนผ้าราว 4-5 วันแล้วนำไปย้อมสี ส่วนที่ไม่ได้ถูกขี้ผึ้งจะจับสีดำหรือสีอื่นๆ ศิลปะการเขียนลวดลายนี้มีลักษณะอย่างจีน

ภาพที่ 2.22 กระโปรงของผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียว³⁵

³⁵ พอลและอีเลน ลูวิส, หมวกชาวคอย, หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง), เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528, หน้า 109

ลักษณะแตกต่าง

การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ทั้งสองกลุ่มจะมีลักษณะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย

ผู้ชายม้งเขียว จะใช้ผ้าสีดำหรือน้ำเงินเข้ม เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบแขนเสื้อรอบข้อมือด้วยสีฟ้า ชายเสื้อสั้นระดับเอว ป้ายด้านขวาทับ ด้านซ้ายของของตัวเสื้อ หน้าอกเสื้อจะปักลวดลายด้วยผ้าสี เป็นเสื้อไม่มีคอปก ส่วนกางเกงจะใช้สีเดียวกัน ช่วงขาและเป้ากางเกงจะกว้างและหย่อนต่ำลงมาถึงหัวเข่า แต่ปลายขาจะเล็กและแคบลง เวลาสวมใส่จะมีผ้าสีแดงคาดเอวเอาไว้ ชายผ้าคาดเอวทั้งสองข้างและปักลวดลายสวยงาม ห้อยลงมา บางคนก็คาดเข็มขัดเงินทับผ้าแดงอีกชั้นหนึ่ง

ผู้หญิงม้งเขียว ก็ใช้ผ้าสีดำ หรือน้ำเงินเข้ม แขนยาวขลิบที่ปลายแขนด้วยสีฟ้า ปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีที่หน้าอก คอปกเสื้อมีลักษณะเป็นทรงกลม ห้อยพับไปด้านหลัง มีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงาม สวมกระโปรงจีบรอบตัว ทำลวดลาย โดยวิธีเขียนด้วยสีฟุ้งแล้วนำข้อมลีนํ้าเงิน เกิดเป็นลวดลายสวยงาม ด้านหน้ามีผ้าผืนยาวปักเป็นลวดลายสวยงาม คาดปิดกระโปรงลงมาอีกชั้นหนึ่ง

ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว จะใช้ผ้าพื้นเรียบๆ ขลิบชายด้วยผ้าสี มีผ้าแดงปักลวดลายที่ชายทั้งสองข้างปล่อยเป็นพู่ห้อยลงมา เป็นสีแดงหลายเส้น บางครั้งก็จะคาดด้วยเข็มขัดเงินทับอีกด้วย ผู้หญิงม้งเขียว มักจะสวมใส่กระโปรงเช่นนี้ในทุกโอกาส ช่วงขาตอนล่างของหญิงสาว ก็จะมีผ้าพันแข้งสีน้ำเงินหรือดำโดยรอบ โดยทั่วไปผู้หญิงม้งมักนิยมมวยผมไว้ที่กลางกระหม่อมมีช่องผมมวย ทำจากหางม้าพันเสริมให้ใหญ่ขึ้น แล้วใช้ผ้าแถบเป็นตาๆ ประดับด้วยลูกปักสีสวย โปกผมมวยอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีเครื่องประดับเพิ่มเติม เช่น เครื่องเงิน กำไลคอ กำไลข้อมือ ตุ้มหู รวมทั้งเหรียญเงินต่างๆ ประดับตามเสื้อและมีผ้าสะพายเฉียงไหล่ทั้ง 2 ข้าง ส่วนมากจะเห็นชาวเขาเผ่าม้งแต่งตัวกันเต็มที่ในวันสำคัญของเผ่า เช่น วันฉลองปีใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น

ผู้ชายม้งขาว จะใส่เสื้อสีดำหรือน้ำเงินเข้ม ลักษณะเสื้อคล้ายกันกับม้งเขียว แต่มีการประดับลวดลายน้อยกว่า กางเกงใช้สีเดียวกัน ที่เอวจะมีผ้าแดงผูกคาดทับกางเกง และมีเข็มขัดคาดทับอีกชั้นหนึ่งเช่นกันที่คอมักจะสวมห่วงเงินรอบคอหลายห่วง

ผู้หญิงม้งขาว ส่วนใหญ่จะแต่งตัวคล้ายกันกับม้งเขียว ในสมัยก่อนผู้หญิงม้งขาว จะนิยมสวมกระโปรงสีขาวล้วน ไม่มีลวดลายใดๆทั้งสิ้นแต่ผ้าผืนยาวที่ปิดทับด้านหน้ากระโปรงจะเย็บปักเป็นลวดลายสวยงาม พร้อมทั้งมีผ้าแถบสีแดงคาดเอว ปล่อยชายเป็นหางไว้ด้านหลัง กระโปรงสีขาวเพราะเปื้อนได้ง่าย หญิงม้งขาวจึงหันมานิยมสวมกางเกงทรงจิ้งสีน้ำเงินเข้มแทนกระโปรง และมีผ้าปักเป็นลวดลายห้อยลงมาปิดกางเกงทั้งด้านหน้าและด้านหลังผู้หญิงม้งขาวนิยมพันมวยผมให้ลำย้อยออกมาด้านหน้า และกันเชิงผมหันหน้าให้ดูมีหน้าผากกว้างขึ้นแต่ไม่นิยมเติมช่องผมมวยเหมือนอย่างผู้หญิงม้งเขียว

เราจะพบเห็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้ง 2 กลุ่ม แต่งตัวกันเต็มที่ใน โอกาสงานสำคัญๆ ของ หมู่บ้านแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งในบางหมู่บ้านผู้ชายม้งจะนิยมสวมหมวกดำทรงกลมแบบ จีน ปีกไหมพรมสีแดงตรงกลาง และประดับเหรียญสวยงามมาก³⁶

การแต่งกายตามประเพณี

ความแตกต่างของกลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น สังเกตเห็นได้ง่ายจากลักษณะการแต่งกายตามประเพณี ดังนี้

1. กลุ่มม้งจ้าว (ม้งนำเงินหรือม้งเขียว)

เครื่องแต่งกายชาย นิยมใช้ผ้าสีย้อมครามหรือสีดำเป็นเครื่องนุ่งห่ม โดยมีเสื้อแขนยาว จรดข้อมือ ขลิบขอบข้อมือ เสื้อด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน และอาจปักลวดลายลายประกอบด้วยตัวเสื้อ ไม่มีคอปก ชายสาวเสื้อด้านขวาจะป้ายเลยมาทับซีกซ้ายตลอดแนวสาบเสื้อจะใช้แถบผ้าสีๆ กั้น เตินลายและปักลวดลายประกอบคุดคุดตา ชายเสื้อจะสั้นเพียงเอวหรือสั้นกว่านั้นเล็กน้อย กางเกงสี เดียวกับเสื้อเป็นกางเกงที่ขากว้างมากเป่าหย่อนยานแต่ปลายขาแคบลง ขอบปลายขากางเกงอาจมีการ ปักลายด้วยด้ายสีต่างๆ ด้วยรอบเอวจะใช้ผ้าสีแดงซึ่งมีความยาวประมาณ 4-5 เมตร เคียนทับกางเกงไว้ ชาย ผ้าแดงทั้งสองข้างจะปักลวดลายสวยงาม เมื่อพันผ้าแดงรอบเอว ชายผ้าทั้งสองข้างจะถูกห้อยไขว้ ลวดลายไว้ด้านหน้า ชายหนุ่มจะนิยมคาดเข็มขัดเงินหรือเข็มขัดหนังทับผ้าแดงนี้อีกชั้นหนึ่ง

เครื่องแต่งกายหญิง นิยมใช้ผ้าสีเดียวกันกับเครื่องแต่งกายชาย แขนยาวจรดข้อมือและ ขลิบขอบแขนด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน ตัวเสื้อจะมีชายยาวกว่าเสื้อผู้ชาย และจะเก็บชายเสื้อไว้ด้านใน กระโปรง สาบเสื้อด้านซ้ายและขวาจะปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีคู่สวยงาม ปกเสื้อเป็นแบบคอปก กะลาสีห้อยพับไปด้านหลัง ด้านหนึ่งของคอปกเสื้อจะมีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามเป็นการอวด ฝีมือกัน ตัวกระโปรงเป็นผ้าหน้าแคบ 3 ชั้น เย็บต่อกันและเย็บตลอดตัว แต่ขอบกระโปรงไม่เย็บต่อกัน จึงเป็นกระโปรงที่ต้องนุ่ง โดยป้ายทับชายกันไว้ด้านหน้า ผ้าท่อนบนของกระโปรงจะเป็นผ้าพื้นสีขาว ผ้าท่อนกลางเป็นผ้าเขียนลวดลายด้วยขี้ผึ้ง เมื่อผ่านกระบวนการย้อมแล้วจะกลายเป็นผ้าสีย้อมคราม มี ลวดลายตลอดผืน ส่วนผ้าท่อนล่างจะมีสีเช่นเดียวกับผ้าท่อนกลาง แต่จะปักด้วยด้ายสีและกั้นด้วยผ้าสี เป็นลวดลายต่าง ๆ ตลอดตัวเช่นกัน ตรงบริเวณรอยผ่าของกระโปรงด้านหน้า จะมีผ้าพื้นสีเหลี่ยมยาว ผืนหนึ่งคาดปิดทับรอยผ่าด้านหน้าไว้ ผ้าห้อยหน้าผืนนี้ในหมู่บ้านหญิงสาวจะประกวดยุติกันด้วย ฝีมือการปักลวดลายผ้าอย่างเต็มที่สำหรับหญิงที่แต่งงานแล้วมักจะใช้ผ้าพื้นสีแดงยาว ที่ชายทั้งสองข้าง

³⁶ สมัย ลิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่ัว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 25-29

ปักกลดหลายสวขงามพันทับกระโปรงและจะปล่อยพู่หางสีแดงหลายเส้นไว้ด้านหลัง หญิงสาวจะคาดเข็มขัดเงินทับผ้าคาดเอวนี้อีกชั้นหนึ่ง ผู้หญิงของกลุ่มนี้นิยมพันมวยผมขนาดใหญ่ไว้กลางศีรษะและมักจะใช้ผ้าแถบตาๆ คำ-ขาวคาดมวยผมแล้วประดับด้วยลูกปัดสีสวยๆ ร้อยเป็นเส้นๆ ในยามปกติเมื่อต้องเดินทางจากบ้านไปไร่ ผู้หญิงจะมีผ้าพันแข้งป้องกันผิวหนังถูกขีดข่วน แต่ถ้าเป็นในโอกาสพิเศษหญิงสาวจะใช้ผ้าแถบผืนเล็กๆ ที่มีความยาวมากพันรอบส่วนขาช่วงล่างเป็นชั้นๆ อย่างพิถีพิถัน

2. กลุ่มฮ่ม้งเตือ (ฮ่ม้งขาว)

เครื่องแต่งกายชาย นิยมใช้ผ้าสีเดียวกับกลุ่มม้งจิวลักษณะเสื้อคล้ายกับเสื้อผู้ชายม้งจิว เพียงแต่ชายเสื้อจะสั้นมากกว่า กางเกงเหมือนกางเกงจีน ซึ่งต่างไปจากกลุ่มม้งจิว อย่างเห็นได้ชัด และมีผ้าแถบสีแดงปักกลดหลายทั้งสองชายพันทับกางเกงรอบเอวแล้วคาดด้วยเข็มขัดเงินหรืออาจเป็นเข็มขัดหนังก็ได้

เครื่องแต่งกายหญิง เสื้อเป็นสีเดียวกับม้งจิว แขนวสายเสื้อทั้งสองข้างจะนิยมขลิบด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงินเรียบๆ เสื้อแขนยาวจรดข้อมือ รอบข้อมือเสื้อทั้งสองข้างขลิบด้วยผ้าสีเดียวกับสายเสื้อ คอปกด้านหลังเป็นปกเสื้อทรงกะลาสีเช่นกัน และมีการปักกลดหลายสวขงามด้านหนึ่งของปกเสื้อด้วยชายเสื้อจะสอดไว้ด้านในของกระโปรงสีขาวทั้งตัว ซึ่งไม่มีการปักกลดหลายใดๆ ลงบนตัวกระโปรง กระโปรงของผู้หญิงฮ่ม้งเตือ ก็มีลักษณะเหมือนกับม้งจิว คือเป็นผ้าหน้าแคบ 3 ผืนเย็บต่อกันเย็บจีบรอบตัว และเป็นผืนกระโปรงที่ไม่เย็บขอบเข้าด้วยกัน เพียงแต่กระโปรงฮ่ม้งเตือจะเป็นสีขาวล้วน สำหรับหญิงสาวนั้น ผ้าห้อยหน้าที่ปิดทับรอยผ่าของกระโปรง จะมีการปักกลดหลายสวขงามมาก ในเวลาปกติผู้หญิงฮ่ม้งเตือ นิยมสวมกางเกงจีนมากกว่ากระโปรงสีขาวซึ่งจะสกปรกได้ง่าย ผู้หญิงของกลุ่มนี้ นิยมเกล้ามวยผมคล้อยมาทางด้านหน้าของศีรษะ และมีผ้าคาดผมปักกลดหลายไขว้ไว้ด้านหลังรวมทั้งการใช้ผ้าพันแข้งด้วย

เครื่อง โปกผมทั้ง 2 กลุ่มย่อย จะมีความแตกต่างกันตามท้องถิ่นและแซ่สกุล ทั้งรูปทรง สีเส้น และวิธีพันศีรษะทั้งหญิงและชายทั้ง 2 กลุ่มนิยมประดับเครื่องเงินจำพวกกำไลคอ กำไลข้อมือ แหวนตุ้มหูและเหรียญเงินรูปกลมและรูปสามเหลี่ยม ซึ่งมักจะเย็บประดับลงบนตัวเสื้อและผ้า โปกผมรวมทั้งสองข้าง ในสมัยก่อนผู้ชายก็นิยมเครื่อง โปกศีรษะด้วย

ส่วนกลุ่มฮ่ม้งแก้ว(ม)บ้านั้น การแต่งกายเป็นแบบเดียวกับฮ่ม้งเตือ เพียงแต่รอบแขนเสื้อผู้หญิงทั้งสองข้างจะมีแถบผ้าสีเขียวหรือสีฟ้าคาดเป็นปล้องๆ จึงเรียกกันว่า ฮ่ม้งแขนปล้อง

ลายผ้าแม่ว³⁷

ทั้งแม่วลายและแม่วขาว มีการประดิษฐ์ลวดลายคล้ายคลึงกัน คือ มีทั้ง การปักด้วยด้าย สลับสี เป็นลายไขว้ ปักทึบ เดินเส้น ลูกโซ่ และการตัดผ้า ปะเป็นลวดลาย และในกลุ่มแม่วลายยังมีการ เขียนลายด้วยสีผึ้ง และย้อมที่เรียกว่า ผ้าบาติกด้วย

แม่วมีการปักประดิษฐ์ลวดลายด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

การเย็บแบบด้นถอยหลัง	เรียกว่า	ก้าไก่ง
เย็บเดินเส้นเป็นลายลูกโซ่	เรียกว่า	จ้ำ
ใช้ผ้ามาเย็บประดับเป็นริ้วเล็กๆ	เรียกว่า	ซ่า
การปักทึบ	เรียกว่า	เซีย
การตัดผ้าปะเป็นรูปต่างๆ	เรียกว่า	เซอป่า
การเย็บเป็นปม	เรียกว่า	จ่อสอ
ปักแบบกาทะบาด	เรียกว่า	บ้านจู

ลายพื้นฐานที่เป็นที่รู้จักดีทั้งในกลุ่มแม่วลาย แม่วขาว และเป็นลายที่สามารถใช้วิธีใด ประดิษฐ์ขึ้นมาก็ได้ ประกอบด้วย

ภาพที่ 2.23 “ก้าก้อ” ใช้เรียกลายที่มีลักษณะขด คล้ายกันหอยทั้งหมด

ภาพที่ 2.24 “เน้งหน้า” ลายรอยตีนหนู

ภาพที่ 2.25 “ก้าย” ลายรอยตีนไก่

³⁷ กรมประชาสัมพันธ์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ผ้าชาวเขา, กรุงเทพฯ: บริษัท ราไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 72-77

ภาพที่ 2.26 “โล้งดำว” ไข่เรียก และปักตรงกลาง
ตรงเป็นวง

ภาพที่ 2.27 “ปะจ่อ” ไข่เรียกลายที่มีลักษณะเป็น
หยักซ้อนกัน

ภาพที่ 2.28 “เหล่าจ้ำ” ไข่เรียกลายที่มีลักษณะ
เหมือนท่อนไม้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลายอักษร
เป็นลายโบราณ แสดงสัญลักษณ์ความเป็นเผ่าแม่

ภาพที่ 2.29 “นูกู” ลายดาว ลายที่แสดงสัญลักษณ์
ของความเป็นเผ่าแม่ โดยลายดาวเคยเป็นลวดลาย
ประดับธงชาติของชนเผ่าแม่ มาก่อน ครั้งหนึ่ง
แม่พ่ายแพ้สงคราม ทหารแม่คนหนึ่งพยายาม
พิทักษ์รักษาชาติไว้ โดยเอามาพันรอบเอว ตั้งแต่
นั้นมาเพื่อระลึกถึงวีรกรรมของทหารคนนั้น
แม่จึงพากันปักลายดาวบนผ้าพันเอวของผู้ชาย
และถือปฏิบัติสืบทอดกันมา

ภาพที่ 2.30 “ปะจ่อหี่เจย” ลายดอก 8 กลีบ

ภาพที่ 2.31 “ป่านจ้าย” ลายปักเป็นดอก

ภาพที่ 2.32 “เล่าจิ้นจ้าย” ลายปักเป็นกลีบ

การวางลวดลายเป็นลายเดี่ยวๆ เรียกว่า อ้วนเล่า คือเป็นลายโดดๆ ไม่ผสมกับลายอื่น บางครั้งเพื่อให้เกิดความสวยงาม จะมีการสลับลายใหญ่เล็กต่อเนื่องกัน โดยเรียกลายใหญ่ว่า อีเจ้า และเรียกลายเล็กที่คั่นกลางว่า กั่วเจ้า

ลักษณะลวดลายเสื้อผู้ชาย

ภาพที่ 2.33 ลวดลายเสื้อม้งผู้ชาย

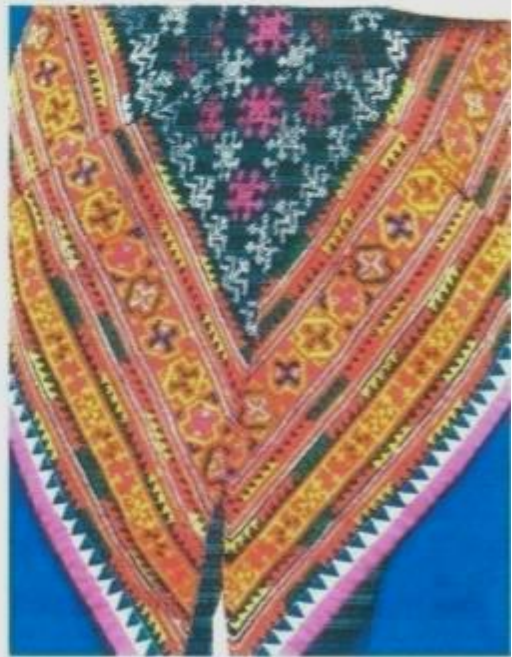
ลักษณะลวดลายประดับผ้าคาดเอวชาย

ภาพที่ 2.34 ลวดลายประดับผ้าคาดเอวผู้ชาย

ภาพที่ 2.35 ผ้าคาดเอวแม่้วาง

ภาพที่ 2.36 ผ้าคาดเอวแม่้วาง

ลักษณะลวดลายปกเสื้อผู้หญิง

ภาพที่ 2.37

ปกเสื้อหญิงแม่ขาว
นิยมใช้ลายก้ำก้อ
หรือลายก้นหอยตกแต่ง

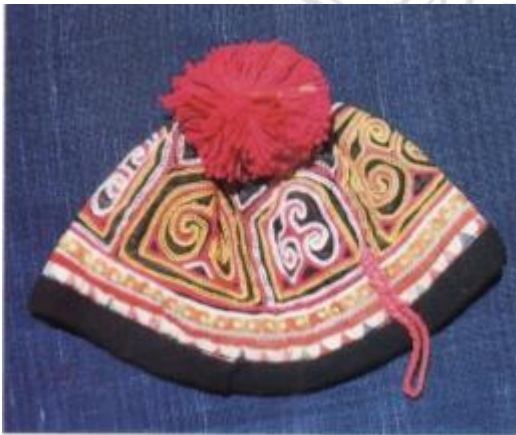

ภาพที่ 2.38

ปกเสื้อหญิงแม่ลาย
นิยมปักทึบเป็นลาย
คล้ายพระอาทิตย์

ลักษณะลวดลายประดับหมวกเด็ก

ภาพที่ 2.39 หมวกเด็กผู้ชายแม่ขาว

ภาพที่ 2.40 หมวกเด็กผู้หญิงแม่ขาว

ลักษณะลวดลายผ้าคาดเอวผู้หญิง มีผ้าห้อยหน้าทั้งลงมา การตกแต่งเน้นผ้าคาดซึ่งปัก ประณีตสวยงาม

ภาพที่ 2.41 ผ้าคาดเอวผู้หญิงแม่ขาว³⁸

³⁸ กรมประชาสัมพันธ์, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, ผ้าชาวเขา, กรุงเทพฯ: บริษัท ราไทยเพรส จำกัด, 2543, หน้า 77

(4) พิธีกรรมและความเชื่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายอาศัยอยู่กับธรรมชาติ มีธรรมเนียมและประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา มีลักษณะการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ โดยผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะใช้ปานป่า ฝ้าย หรือผ้าใยกันยงที่ผลิตเองมาปักเป็นลวดลาย ด้วยด้ายสีต่างๆ หรือนำมาวาดด้วยสีซึ่งมีกรรมวิธีการผลิตเช่นเดียวกับการทำผ้าบาติก แล้วจะนำมาแปรรูปเป็นเสื้อผ้าที่จะสวมใส่ในเทศกาลปีใหม่ หรือวันสำคัญต่างๆ เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีประเพณี “ใส่เสื้อใหม่ในวันขึ้นปีใหม่” เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยเฉพาะสำหรับแต่งให้ผู้ที่เสียชีวิต(ศพ) โดยกลุ่มชาติพันธุ์ม้งถือว่า “ถ้าศพไม่ได้แต่งชุดม้ง บรรพบุรุษจะจดจำไม่ได้และไม่ต้อนรับ” ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะนำผ้าปักนี้ไปประกอบ ตกแต่ง ประติดเข้ากับตัวเสื้อ เช่น ที่รอบคอ ปลายแขนหรือนำผ้าบาติกเย็บติดกับผ้าปักทั้งผืน และอัครกลีบเหมือนกระโปรงจีบรอบ ซึ่งใช้เป็นชุดประจำเผ่าได้อย่างสวยงาม ผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งคิดค้นสร้างสรรค์ออกแบบลวดลายเอง โดยจะมีความประณีตในการคิด และการปักลวดลายต่างๆ เป็นอย่างดี ซึ่งผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จะมีลวดลายที่แตกต่างกันไป และมีชื่อเรียกแตกต่างกัน

พิธีกรรม

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีการนับถือวิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่บนฟ้า ในลำนํ้า ประจำต้นไม้ ภูเขา ไร่นา ฯลฯ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะต้องเช่นสิ่งเวทย์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เหล่านี้ปีละครั้ง โดยเชื่อว่าพิธีไสยศาสตร์เหล่านี้จะช่วยให้อาการเจ็บป่วยได้ถูกต้องและทำการรักษาได้ผล เพราะความเจ็บป่วยทั้งหลาย ล้วนแต่เป็นผลมาจากการผิดผี ทำให้ผีเดือดดาลมาแก้แค้นลงโทษให้เจ็บป่วย จึงต้องใช้วิธีจัดการกับผีให้คนไข้หายจากโรค หากว่าคนทรงเจ้ารายงานว่าคุณไข้ที่ล้มป่วยเพราะขวัญหนี ก็จะต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับเข้าสู่ร่างของบุคคลนั้น แต่การที่จะเรียกขวัญกลับมานั้น จะต้องมีพิธีกรรมในการปฏิบัติมากมาย บางครั้งบางพิธีกรรมก็มีความยุ่งยากในการปฏิบัติ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งก็ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคเหล่านั้น เชื่อว่าการที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง โดยไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน นั่นคือความสุขอันยิ่งใหญ่ ฉะนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงต้องทำทุกอย่างเพื่อเป็นการรักษาให้หาย จากโรคเหล่านั้น ซึ่งพิธีกรรมในการรักษาโรคของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นมีอยู่หลายแบบ ซึ่งแต่ละแบบก็รักษาโรคแต่ละโรค แตกต่างกันไป การที่จะทำพิธีกรรมการรักษาได้นั้นต้องดูอาการของผู้ป่วยว่าอาการเป็นเช่นไร แล้วจึงจะเลือกวิธีการรักษาโดยวิธีใดถึงจะถูกต้อง

ความเชื่อ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีความเชื่อในการนับถือผีอย่างเหนียวแน่นไม่เสื่อมคลาย เช่น ผีที่สำคัญซึ่งจัดว่าเป็นผู้สร้างสรรพคุณแลสิ่งทั้งปวงให้แก่มนุษย์ได้แก่ ผีโซ้ว หรือ เขี้ยวโซ้ว หมายถึงเทวดาหรือเทพซึ่งเป็นผู้อนุญาตให้คนลงมาเกิด สามารถตัดสินชะตาชีวิตกำหนดอายุของคนส่วนอื่นๆ ก็มี เช่น

หยั่งฮ์เหล่าฮ์ ดูแลให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบ

ถื่อเซ่งถื่อติ เป็นผีเจ้าที่เจ้าทาง

เซ่งเต้ เซ่งเซอ เป็นผู้ปกครองมนุษย์

ก๊ะยั้ง เป็นผีฟ้าผู้หญิงที่สามารถให้ลูกแก่สามีภรรยาได้ เป็นต้น

เน้ง ถื่อเป็นผีที่คอยต่อสู้กับผีร้าย ผีเน้ง มีบทบาทรักษาคนเจ็บไข้ให้หาย

ต้า เป็นผีทั่วๆ ไปอาจให้ทั้งคุณและโทษ ผีต้า แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

(1) ผีเรือนหรือต้าไหวเจ้ เช่น ผีประตู(ต้าของตรง) เป็นผู้ปกป้องรักษาคนและสัตว์เลี้ยงในครัวเรือน ผีเสา เรียกว่า(น) ตู้ต้า หรือ (น)แย้ต้า เป็นผีเสาเรือนต้นกลาง ผีลี้ก๊ะ เป็นผีเรือนที่อยู่ฝาบ้านตรงกันข้ามกับประตูหน้าบ้าน เป็นกระดาศสี่เหลี่ยมสีขาวเท่าฝ่ามือ ลี้ก๊ะ ช่วยให้ทำมาหากินเจริญ ลูกหลานเพิ่มพูน คำขายติ ท่าเน้ง หรือผีหิ้งเป็นหิ้งประจำตัวของหมอผีทรง ต้าขอส้อ หรือผีเตาไฟใหญ่ซึ่งม้งถือว่ามิบุญคุณต่อชีวิตมาก ต้าขอจู้ เป็นผีเตาไฟเล็ก เป็นผู้ให้ความอบอุ่นแก่คนในบ้านให้มีความสุข ป้อกั้งเหยอฮ์ลี้ เป็นผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเป็นส่วนหนึ่งของผีเรือน สิ่งสถิตอยู่ที่คานพาดระหว่างเสาห้องนอนชิดประตูกับเสานั่งด้านหิ้งผี มีผู้กล่าวว่าผีบรรพบุรุษอยู่ส่วนปลายของเสาศี

(2) ผีทั่วไป ผีชนิดนี้จะสิงอยู่ที่ทั่วไป เช่น ผีป่า ผีจอมปลวก ผีน้ำ ผีถ้ำ และผีเร่รอน หิวโหยอดอยาก ซึ่งเกิดจากคนตายแบบผีไม่มีญาติขาดการทำพิธี เป็นพวกวิญญาณล่องลอยบางทีจะปรากฏตัวให้เห็นแล้วหายไป เช่น ต้าป้อ(น)ส่งฮ์ เป็นผีตัวเล็กมีขนรุงรัง กล่าวกันว่ามิตัวตนจริงๆ แขนขายาวแก้งก้าง ชอบจับคนกินเป็นอาหาร เป็นผีที่มีภัยให้โทษ ส่วนผีต้าซื่อ(น)หยั่งฮ์ เป็นผีที่ที่หน้าทีรับเอาวิญญาณออกจากร่างไปหรือเป็นผีมาคร่าเอาชีวิตมนุษย์ไป เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีความเชื่อในเรื่องผีนี้มาก และยังเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดด้วย

หมอผี ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจ สามารถติดต่อกับผีและวิญญาณได้ หมอผีหรือเน้ง อาจจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ โดยสามารถพูดติดต่อกับผีต่างๆ ได้เมื่อเวลาเข้าทรง ดังนั้น หมอผีจึงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาก แม้จะมีหัวหน้าหมู่บ้านคอยดูแลทุกข์สุขอยู่แล้วตาม

ในด้านความเชื่อถือ เรื่องผีนี้มีความเชื่อว่าคนเกิดมา จะต้องมิขวัญอยู่ 3 ขวัญ เรียกว่า ปลี ดังนั้นเมื่อเด็กเกิดมาจึงต้องทำพิธีเรียกขวัญทั้ง 3 ขวัญ เข้าร่างเสียก่อนแล้วจึงตั้งชื่อให้ ดังนั้นเมื่อผู้ใดก็ตามหากขวัญออกจากร่างไปทั้ง 3 ขวัญ ผู้นั้นก็จะตายทันที แต่ถ้าขวัญออกจากร่างไป ขณะเข้านอนหลับ อาจจะทำให้ผู้นั้นเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย หมอผีจะต้องทำหน้าที่เชิญให้ขวัญกลับเข้าสู่ร่างเดิม

ความเชื่อถือในเรื่องผีและวิญญาณของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สะท้อนให้เกิดความเคารพยำเกรง ไม่ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ผิดที่ไม่บังควรต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถืออยู่นั้นคือประตูหน้าบ้าน เสากลาง เตาไฟใหญ่ เตาไฟเล็ก และที่อยู่ของลิกะ(หิ้งผีบ้าน) ข้างฝาตรงกันข้าม ประตูหน้าบ้านนั่นเอง โดยกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะมีข้อห้ามกระทำการใดๆ อันเป็นการลบหลู่ เช่น ไม่นั่งบนธรณีประตู ห้ามใช้มีดสับหรือฟันเสาะเล่น ห้ามถ่มน้ำลายใส่เตาไฟ เป็นต้น³⁹

ความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญ

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเชื่อถือผีวิญญาณและการบูชาบรรพบุรุษ สำหรับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น จัดแบ่งได้ดังนี้

(1) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ระดับเทพหรือเทวดา ที่สำคัญมี เหย่อโซ่วเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งต่างๆ หยงเหล่าเป็นผู้ดูแลให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ยู่ว่าตัวเต่ง เปรียบเหมือนพระยม ผู้มีหน้าที่ตัดสินให้วิญญาณผู้ตายมาเกิดใหม่ ถือเซ่งถือตี หรือ เซ่งเต้เซ่งเซอ เป็นผีเจ้าที่เจ้าทาง กะยั้ง เป็นผีฟ้าผู้ให้ลูกแก่มนุษย์ที่ต้องการและร้องขอ

(2) เน้ง เป็นผีฝ่ายที่คอยต่อสู้กับผีร้าย นับว่ามีบทบาทมากในการบำบัดรักษาผู้ป่วย ที่เชื่อกันว่าเกิดจากการที่ขวัญออกจากร่างไป ผีเน้งจะช่วยรักษาผู้ป่วยโดยผ่านร่างทรงของหมอผีทรง หรือโดยคำเชื่อเชิญของหมอผีคาถาให้มาช่วย

(3) ต้า (หรือกลิ้งในภาษาม้งจิว) จัดเป็นผีต่างๆ ไปซึ่งมีทั้งที่ให้ทุกข์และให้โทษ ผีเรือนเรียกว่า ต้าโหวเจ้ ซึ่งประกอบด้วยผีประตู ผีเสาเรือน ผีเกะ ผีหิ้ง ผีเตาไฟใหญ่ ผีเตาไฟเล็กและผีบรรพบุรุษ นอกจากนั้นจะเป็นผีต่างๆ ไป เช่น ผีน้ำ ผีป่า ผีถ้ำ เป็นต้น ส่วนผีซึ่งจัดว่ามีหน้าที่คร่าชีวิตมนุษย์เรียกว่า ต้าชื่อ(น)หย่ง

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงเชื่อว่าขวัญที่ทิ้งส่วนของร่างกายไปด้วยสาเหตุใดก็ตามจะทำให้คนผู้นั้นล้มเจ็บลง จึงจำเป็นต้องหาวิธีนำขวัญกลับมายังร่างของผู้ป่วยนั้น เพื่อจะได้หายเป็นปกติ นอกจากนี้พวกเขายังเชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดด้วย ดังนั้นพิธีกรรมที่สำคัญๆจึงมักจะเกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยของคนโดยตรง เช่น การเรียกขวัญ เรียกว่า สุปลี เป็นการเรียกให้ขวัญผู้ป่วยกลับมาเข้า

³⁹ สมัย พิธีกรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 200 เวลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 61-64

ร่างเดิม การเลี้ยงผีวัว เรียกว่า อ้าวู้ด้า โดยเชื่อกันว่าพ่อหรือแม่ที่ตายไปต้องการให้ลูกหลานที่ยังอยู่ ประกอบพิธีส่งไปให้ การทำผี เรียกว่า อ้าวเน้ง เป็นการบำบัตร์รักษาผู้ป่วย แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือการทำผีเข้าทรง เรียกว่า อ้าวเน้งเทอ กับการทำผีเรียน เรียกว่า อ้าวเน้งเกอ ส่วนประเภทแรกเป็นการเชิญผีมาเข้าทรงหมอผี ส่วนประเภทหลังเป็นการเชิญผีมาช่วยทำให้คาถาได้ผลยิ่งขึ้นในการรักษาผู้ป่วย

(5) ประเพณีที่สำคัญ

ครอบครัวและเครือญาติ

สังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จัดว่าเป็นสังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแบบแซ่สกุล คนในแซ่สกุลเดียวกันเป็นญาติพี่น้องกันแม้จะไม่สามารถสืบบรรพบุรุษร่วมกันได้ก็ตาม ดังนั้น ชายและหญิงจากแซ่สกุลเดียวกัน จึงไม่สามารถแต่งงานกันได้ รวมทั้งไม่อาจมีความสัมพันธ์ทางเพศกันได้ด้วย เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งสืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย เมื่อหญิงชายแต่งงานกัน ผู้หญิงจะต้องออกจากสกุลของพ่อแม่ตนเองมาอยู่ฝ่ายผู้ชาย ภายใต้ฝ่ายผู้ชายด้วย โดยทั่วไปหนุ่มสาวที่แต่งงานใหม่ มักจะอยู่ร่วมในชายคาเดียวกันกับพ่อแม่ของฝ่ายชาย อันจัดเป็นรูปแบบของครอบครัวแบบขยาย ลูกชายคนโตมักจะนำครอบครัวของตนแยกเรือนออกไปก่อนเป็นครอบครัวเดี่ยว จนในที่สุดเหลือแต่ครอบครัวของลูกชายคนเล็ก ซึ่งจะต้องดูแลพ่อแม่และสืบทอดการดูแลบ้านต่อไป

ถึงแม้สังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะอนุญาตให้หนุ่มสาวสามารถมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนแต่งงาน แต่ก็ต้องระมัดระวังมิให้เป็นการลบหลู่ผู้ใหญ่หรือผีเรือน การแต่งงานมิได้หลายวิธี ตั้งแต่การหมั้นหมายกันตั้งแต่ยังเด็กระหว่างพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย การส่งเจ้าแก้วไปคู่ขอโดยตรง จนถึงการลักพาหรือพาหนีโดยฝ่ายชายเป็นผู้กระทำ จากนั้นจึงส่งผู้ใหญ่มาติดต่อแจ้งแก่ฝ่ายหญิง โดยทั่วไปการแต่งงานตามประเพณีจะเกิดขึ้นหลังจากคู่หนุ่มสาวได้อยู่กินกันมาระยะหนึ่งแล้วอาจจะ 1-2 ปีแล้วแต่จะตกลงกัน มีคู่สามีภรรยาบางคู่ที่อยู่กินกันจนลูกอายุ 3-4 ปี แล้วยังไม่เข้าพิธีแต่งงานตามประเพณีก็มี แต่ก็รับทราบกันว่าเป็นคู่สามีภรรยาที่จะต้องทำพิธีแต่งงานในโอกาสต่อไป การแต่งงานนั้นฝ่ายชายจะเป็นผู้จ่ายค่าสินสอดทั้งหมดให้แก่พ่อแม่เจ้าสาว ซึ่งในพิธีแต่งงานจะต้องมีเจ้าแก้วของทั้งสองฝ่าย เข้านั่งเจรจาดอรองค่าตัวเจ้าสาวกันจนเป็นที่ตกลงกัน

โดยทั่วไป กลุ่มชาติพันธุ์ม้งนิยมครอบครัวแบบเดี่ยวเมียเดียว แต่ก็อนุญาตให้ชายมีภรรยาหลายคนได้ ด้วยเหตุผลสำคัญ คือ ต้องการบุตรชายไว้สืบสกุลและความต้องการแรงงานทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

ประเพณีสำคัญในรอบปี

ประเพณีสำคัญที่สุด คือ ประเพณีฉลองปีใหม่ ซึ่งจะมีขึ้นในช่วงขึ้น 1-3 ค่ำ ของเดือนแรกในรอบ 12 เดือน ตามระบบจันทรคติ การนับระบบจันทรคติของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นการนับต่อเนื่องถึง 30 ค่ำ จึงเรียกพิธีปีใหม่ว่า น่อเป็โจ้ว หรือ อาจแปลว่า กินสามสิบ ซึ่งถือว่าเมื่อครบ 30 ค่ำ ของเดือนสุดท้ายของปี ก็เป็นอันสิ้นสุดปีเก่าเข้าสู่ปีใหม่ ดังนั้น ในช่วงขึ้น 1-3 ค่ำ ทุกคนจะไม่ไปไร่ แต่จะแต่งตัวด้วยชุดใหม่ หนุ่มสาวจะเล่นเกมโยนลูกบอลผ้าสีด้ากัน ในขณะที่พวกผู้ชายจะนิยมเล่นลูกข่างกัน มีการทำขนมแป้งข้าวเหนียวแจกจ่ายกันมีการเชิญเพื่อนบ้านญาติพี่น้องมารับประทานอาหารร่วมกัน โดยทั่วไปวันฉลองปีใหม่มักจะตกในราวเดือนพฤศจิกายนหรือเดือนธันวาคมของทุกปี ซึ่งมักจะเป็นเวลาที่ชาวบ้านเสร็จกิจจากการเกี่ยวข้าวกันแล้ว

นอกจากประเพณีฉลองปีใหม่แล้ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งยังมีประเพณีที่เป็นวัฏจักรชีวิตทั่วไป คือ ประเพณีการเกิดการแต่งงานและการตาย ที่ยังคงยึดถือกันอยู่อย่างกว้างขวาง กลุ่มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการปฏิบัติอย่างมาก คือกลุ่มที่ได้หันมานับถือศาสนาคริสต์แล้ว ทำให้ต้องละทิ้งการปฏิบัติเกี่ยวกับผีต่างๆลง ไป

กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีประเพณี วัฒนธรรมตลอดทั้งความเชื่อเป็นของตนเองสืบมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งในปัจจุบันพวกเขาก็ยังรักษาและยึดถืออยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง เช่น

(1) **ประเพณีฉลองปีใหม่** งานประเพณีฉลองปีใหม่ของม้ง หรือที่เรียกว่า “น่อเป็โจ้วซั” ซึ่งแปลว่ากินสามสิบ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะถือเอาวันสุดท้ายคือ 30 ค่ำ ของเดือน 12 ในทุกปีเป็นวันส่งท้ายปีเก่า (ปฏิทินของไทยจะนับแบ่งเป็น 2 ช่วง ข้างขึ้นข้างแรม ช่วงละ 15 วัน ตั้งแต่ 1 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ แต่ของม้งนับจาก 1 ค่ำ ไปถึง 30 ค่ำ)

งานฉลองปีใหม่จะอยู่ในราวปลายเดือนพฤศจิกายน ถึง ธันวาคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไปอีก 3 วันเป็นวันฉลองปีใหม่ ทุกคนจะหยุดทำงานใน 3 วันแรก โดยชายหญิงทุกคนในหมู่บ้านจะได้สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะแต่งตัวกันเต็มที่ประดับประดาเครื่องเงินสวยงาม เด็กๆจับกลุ่มกันมาเล่นลูกข่างและร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ในขณะที่เด็กหนุ่มสาวจะจับคู่กันโยนลูกข่าง โดยทั้งสองฝ่ายจะอยู่กันคนละแถว โดยรับลูกข่างระหว่างคู่ของตนเอง ในการเล่นระหว่างหนุ่มสาวถ้าใครแพ้ ก็จะปรับเอาสิ่งของที่ติดตัวกันไป เช่น แหวน กำไลมือ ผ้าเช็ดหน้า พอพลบค่ำ ก็มาร้องเพลงแก้เกี้ยว และ ใต้ของคืน เป็นโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีเวลาพบปะพูดคุยกันร้องเพลงได้ตอบกันอย่างสนุกสนาน

(2) **ประเพณีการเกิด** หลังจากช่วยกันทำคลอดออกมาแล้วหากเป็นชายจะเอารกไปฝังบริเวณเสาผีบ้าน ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ หรือที่เรียกว่าเสายึดเหนี่ยววิญญาณบรรพบุรุษ หากเป็นหญิงก็จะนำรกไปฝังไว้ใต้เตียงห้องนอนของพ่อแม่เด็กสามวันจะทำพิธีเรียกขวัญและตั้งชื่อให้เด็ก แต่ถ้าเด็กเสียชีวิตภายใน 3 วัน ก่อนที่จะทำพิธีเรียกขวัญก็จะนำศพไปฝังอย่างง่าย ๆ เพราะถือว่ายังไม่เป็นคน โดยสมบูรณ์

โดยปกติหญิงที่คลอดลูก ต้องอยู่ไฟที่เตาไฟเล็กภายในบ้านหลังคลอดแล้ว จะต้องกินข้าวกับไก่หรือไข่เป็นเวลา 30 วัน บ้านหลังไหนที่มีการคลอดลูกจะมีเฉลว หรือกิ้งไม้สดปักไว้ที่ประตูบ้าน ซึ่งเป็นการบอกให้รู้ว่าบุคคลภายนอกห้ามเข้า หรือหากมีเรื่องจำเป็นก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง เช่น ถอดรองเท้า ถอดหมวก ปลดถุงย่ามออกเสียก่อน เป็นต้น

(3) **ประเพณีการตาย** สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เมื่อคลอดลูกออกมาพ้น 3 วัน ไปแล้ว จะถือว่าเป็นคนอย่างสมบูรณ์ ไปจนแต่จนแก่ และหากมีการตายลงก็จะมีพิธีจัด งานศพซึ่งจะดำเนินไปตามประเพณี ยิ่งถ้าเป็นศพผู้สูงอายุผู้อาวุโสมีบุตรหลานมาก พิธีก็จะยิ่งใหญ่ตามไปด้วย

เมื่อมีการตาย เขาจะนำศพไปชำระล้างให้สะอาดแล้วแต่งตัวให้ใหม่ และมีผู้ทำพิธีส่งศพหรือสวดส่งวิญญาณให้ เพื่อบอกทางไปสู่น้ำในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ต่างกันไป เช่น ทำแคร่วางศพ แล้วส่งคนไปแจ้งข่าวให้ญาติในที่ต่างๆ ให้รู้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเก็บศพไว้บ้านหลายวันเพื่อรอญาติ โดยนำแคร่ศพมาไว้ที่ฝาบ้านด้านหิ้งผีบรรพบุรุษ ซึ่งอยู่ตรงข้ามประตูหน้าบ้าน หันศีรษะไปทางเตาไฟใหญ่ บางทีจะมีผ้าแดงปิดหน้าศพด้วย

จากนั้นจะทำพิธีฆ่าไก่เพื่อไก่ตัวนี้จะได้นำวิญญาณผู้ตายไปสู่เมืองผี ระหว่างนี้ญาติผู้หญิงจะผลัดกันมาร้องเพลงข้างศพเป็นระยะ บรรดาแขกที่มาร่วมงานจะนำเงินมาช่วย จัดรูปบูชาเคารพวันละ 4 ครั้ง หากผู้ตายมีหนี้สินญาติพี่น้องก็จะใช้คืนในวันนั้นทันที

โดยประเพณีบุตรสาวทุกคนจะต้องเย็บปักผ้าสวยงามให้กับบิดา มารดาคนละผืน ผ้าเหล่านี้จะถูกนำมาเย็บประกอบกันเป็นชุดให้สวย เมื่อเวลาสิ้นชีวิตลง บุตรชายที่แต่งงานแล้วทุกคนจะต้องมาวัวมาเลี้ยงแขกในงานศพคนละ 1 ตัวเป็นอย่างน้อย เพราะฉะนั้นผู้ตายที่มีบุตรชายหลายคน จึงมีงานศพที่ใหญ่โตหลายวัน แต่ถ้าตายด้วยโรคระบาดก็จะนำไปฝังทันที

ใครก็ตามที่เข้าไปยังบ้านงานศพจะกล่าวคำว่า เหม็น ไม่ได้ เพลงแคนที่ใช้เป่าในงานศพห้ามนำไปเป่าในโอกาสอื่นเพราะว่าไม่เป็นมงคล เช่นการใช้กลองตีในงานศพ ในหมู่บ้านหนึ่งๆ อาจจะมีกลองงานศพอยู่ใบเดียวเมื่อเสร็จงานแล้ว ไม่ควรนำมาตีเล่นเด็ดขาด ควรนำส่งคืนเมื่อเสร็จงาน ดังนั้นงานรื่นเริงอื่นๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงมักจะไม่ใช่กลองตีไม่ว่าจะเป็นกลองอะไรก็ตาม

เมื่อถึงเวลานำศพไปฝัง ชาวบ้านก็ช่วยทำโลงศพเตรียมไว้ก่อนแล้วหาม ลัดเลาะอ้อม หมู่บ้านออกไป ห้ามนำศพผ่านกลางหมู่บ้านเด็ดขาด และเมื่อฝังศพแล้ว ห้ามไปรบกวนหรือทำลาย หลุมศพ เพราะเชื่อว่าผู้ตายอาจจะทำให้ลูกหลานอยู่ข้างหลังประสบความเดือดร้อนต่างๆ ได้

การฝังศพของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มักจะทำในตอนเย็น เมื่อหามศพพ้นหมู่บ้านไปได้สัก ระยะหนึ่ง หมอแคนจะหยุดเป่าแล้วเดินลอดโลงศพวิ่งกลับบ้าน โดยมีคนหนึ่งถือโคมไปส่องทางทิ้งเอาไว้ พอตกเย็นญาติจะ ไปจุดโคมไฟให้ผีคนตายจะได้มาฝังไฟและหลงทางกลับบ้านไม่ถูก นั้นเป็นความเชื่อ

การฝังศพ ถ้าเป็นศพผู้อาวุโสจะถูกฝังตามไหล่เขา ห้ามนำศพอื่นไปฝังในระดับเดียวกัน

(4) ประเพณีการเกี่ยวสาว หลังจากว่างเว้นงานในไร่หรือหลังฤดูเกี่ยวเราจะพบหนุ่มสาว กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ไปเกี่ยวพาราตีกัน ในยามค่ำคืนซึ่งโดยปกติแล้วชายหนุ่มและหญิงสาวจะไม่พึงเกี่ยว พาราตีกันในที่สาธารณะหรือต่อหน้าผู้คน โดยเฉพาะผู้ใหญ่ซึ่งถือเป็นการไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ การเกี่ยว พาราตีกันจะกระทำในเวลากลางวัน ได้ก็ต่อเมื่อถึงเทศกาลฉลองปีใหม่ที่เปิดโอกาสให้หนุ่มสาวม้ง มาสนุกรื่นเรริงกัน ด้วยการเล่นโยนลูกช่วง พร้อมกับพูดคุยกัน แต่โดยทั่วไปเมื่อหนุ่มพึงใจในสาวคนใด แล้ว เขามักจะแอบไปหาสาวที่บ้านยามดึก รอนจนพ่อแม่พี่น้องของหญิงสาวหลับจึงแอบไปกระซิบที่ ข้างห้องนอนด้านนอก พูดจาอ่อนหวานให้สาวคนรักออกมาพบตนข้างนอก หรือเป่า “จาง” เรียกเบาๆ การเกี่ยวสาวหรือชวนสาวออกมาพลอดรักกันนั้น ถ้าพูดเสียงดังหากพ่อแม่สาวได้ยินเข้า ฝ่ายชายจะถูก ดุด่าหาว่าไม่ให้เกียรติผู้ใหญ่ จึงต้องนั่งเฉยเสีย หากไปได้ถึงก็อาจจะถูกปรับอีกด้วย

การไปแอบกระซิบบอกรักหญิงสาวของหนุ่มม้งอาจจะพยายามอยู่หลายครั้ง บางทีก็ไม่ ประสบความสำเร็จ แต่หากฝ่ายสาวมีความพึงใจต่อหนุ่มแล้ว เธอก็อาจจะออกมาพบชายหนุ่มข้างนอก และพากันไปพลอดรักอยู่ตามสวนทุมพุ่มไม้จันทน์ หรือบางที่อาจอยู่กันจนสว่างใต้ผ้าห่มผืนเดียวกัน แต่ บางทีกว่าหญิงสาวจะยอมร่วมสุขได้หนุ่มอาจจะใช้เวลาหลายคืน แต่หากเนิ่นนาน ไปเกิน 3 คืน หนุ่มก็จะ ไม่มาหาสาวนั้นอีก ถือว่าเป็นหญิงไม่ดี

เพราะฉะนั้นการมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งในสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงไม่ถือเป็นเรื่อง สำคัญอะไร สำคัญที่สุดอย่ากระทำอะไรกันภายในบ้าน เพราะถือว่าจะทำให้ผีเรือน โกรธเคือง เป็นการ ผิดผิดอย่างมาก ดังนั้นจึงยากที่จะหาสาวพรหมจารีในหมู่สาวม้งได้ มีคนกล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งว่า เป็น “ผู้ไม่อ้อมในความรัก”

การตั้งครรภ์อาจเกิดขึ้นกับหญิงสาวม้ง ในกรณีที่คบผู้ชายหลายคน ซึ่งไม่ทราบ ว่า ตั้งครรภ์กับใครหญิงสาวก็จะบอกให้พ่อแม่ทราบเพื่อที่จะหาทางทำแท้ง แต่หากสามารถบอกชื่อชายคน ใดคนหนึ่งผู้ถูกเอ่ยนามก็ต้องยินยอมแต่งงานด้วย ถ้าปฏิเสธก็จะถูกปรับเป็นค่าทำคลอด แล้วแต่กรณี ไป แต่หากครรภ์แก่ใกล้คลอด หญิงสาวจะคลอดบุตรในบ้านบิดามารดาไม่ได้ ดังนั้นบิดาจะสร้าง กระโจมหลังเล็กๆ ใกล้บ้านเพื่อให้ลูกสาวคลอดบุตรจากนั้น 1 เดือนจึงจะยอมให้เข้าอยู่ ในบ้านใหญ่ได้

การสู่ขอภรรยา โดยมากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะนิยมให้บุตรชายของตนมีภรรยาได้ตั้งแต่อายุยังน้อยคือตั้งแต่ 14 ปีขึ้นไปจนถึง 20 ปี เพราะถือว่าจะได้มีแรงงานเพิ่มขึ้นในครอบครัว มีคนมาช่วยทำงาน บิดาจะบูชาผีบรรพบุรุษด้วยรูป 7 คอก ต้มไก่เช่นไก่แล้วเลี้ยงดูที่ลั่นไก่ และกระดุกขาไกว่าบุตรชายจะมีภรรยาดีหรือไม่ดี แล้วจึงจะให้เฒ่าแก่ไปสู่ขอ การไปสู่ขอจะไปในเวลาเย็นซึ่งเป็นเวลาเลิกงานแล้ว เมื่อไปถึงบ้านของสาว เฒ่าแก่จะหยิบยาเส้นโตเท่าหัวแม่มือมอบให้แก่พ่อแม่ของหญิงสาวแล้วจึงจะบอกจุดประสงค์ หากมีญาติทางหญิงสาวหลายคน เฒ่าแก่จะแจกยาเส้นให้กับทุกคน และฝ่ายเฒ่าแก่ของหญิงสาวก็จะนำเหล้าออกมาดื่มเจรจากันไป การสู่ขอหากมีสัตว์ป่า เช่น งู หรือกิ้งกาวเดินตัดหน้าหรือมีคนตายในหมู่บ้านที่เดินผ่านไปก็จะถือว่าเป็นลางร้ายจะยกเลิก การไปสู่ขอนั้นทันที

การจุกก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่หนุ่มม้งนิยมใช้กับหญิงสาวที่ตนรัก โดยพ่อแม่ฝ่ายชายจะเตรียมหาคืนไปช่วยลูกชายลูกสาว โดยจะจุกโจงกระทันนอกบ้านหญิงสาว เช่น ส่งคนไปลวงสาวออกจากบ้านเสียก่อน เพราะจะได้ไม่ผิดผีซึ่งต้องเสียค่าปรับใหม่กัน

เมื่อถูกจุกหญิงสาวจะร้องให้ช่วยแต่ฝ่ายชายจะอ่อนวอนให้ไปด้วยเมื่อไปถึงบ้านฝ่ายชายแล้ว เขาจะจัดให้นอนในห้องเดียวกับหนุ่มที่จะแต่งงานด้วย วันรุ่งขึ้นจึงให้เฒ่าแก่มาสู่ขอแจ้งให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงทราบหากไม่มีการแจ้งถือว่าผิดธรรมเนียมประเพณีต้องเสียค่าปรับ

การหนีตามกัน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่หนุ่มม้งชอบกระทำ เพราะเมื่อเกิดความรักใคร่ชอบพอกันแล้ว ฝ่ายชายไม่สามารถจะไปสู่ขอแต่งงานได้ ด้วยเหตุว่าเงินไม่มีพอ เป็นต้น กรณีนี้ชายหนุ่มจะชักพาหญิงสาวที่ตนชอบไปอยู่บ้านของตนเลย รุ่งขึ้นจึงส่งผู้แทนไปแจ้งแก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงสาวเมื่ออยู่กินกันไปมีเงินทองแล้วค่อยไปสู่ขอจัดพิธีแต่งงานตามประเพณี ปัจจุบันนี้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะนิยมแต่งงานด้วยวิธีนี้มาก เพราะไม่เปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก

(5) ประเพณีแต่งงาน หรือพิธี “หย่าป้อเหนียะ” คือ “การซื้อภรรยา” นอกจากนี้ยังมีความหมายว่า “ไหว้เจ้า” หรือดื่มเหล้า จากเจรจาคำตัวเรียกว่า “ไห้(ง) เก” การจุกการหนีตามกัน หรือการสู่ขอเพื่อนำไปสู่การแต่งงานจะถือว่าสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีการจ่ายสินสอดกันเรียบร้อยแล้ว ซึ่งอาจเป็น 1 ปี หรือ 2 ปี หลังจุกไปแล้ว จึงจะจ่ายค่าสินสอดหมด

การแต่งงานคือการส่งเฒ่าแก่ไปสู่ขอ ซึ่งจะต้องกำหนดวงเงินค่าสินสอดและเวลาที่นำมาชำระพร้อมๆกันเลย

วิธีหนึ่งคือ การหมั้นหมายกันไว้ตั้งแต่ยังเล็กๆ โดยพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายตกลงหมั้นหมายบุตรของตนให้แก่กันและกัน อย่างไรก็ตาม หากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดเปลี่ยนใจก็ต้องถูกปรับใหม่เป็นเงินที่ค่อนข้างสูง ซึ่งปัจจุบันการแต่งงานแบบนี้มักไม่นิยมกัน

อีกลักษณะหนึ่ง คือ หนุ่มเป็นกำพร้าหรือยากจน พ่อแม่ฝ่ายหญิงสาวไม่มีบุตรชาย ต้องการรับหนุ่มไว้เป็นเขย คือรับเข้ามาอยู่เป็นสมาชิกในครอบครัวช่วยกันทำมาหากินเรียกว่า “การขึ้นเขย” วิธีการนี้ไม่ต้องเสียค่าสินสอดแต่อย่างใด

สังคมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาเกินกว่าหนึ่งคนได้ แต่จะต้องอยู่ภายใต้กฎข้อห้ามของม้ง โดยทั่วไป เช่นไม่อนุญาตให้แต่งงานในแซ่สกุลเดียวกัน เป็นต้น

พิธีการแต่งงาน มักนิยมจัดที่บ้านหญิง ในตอนเช้าโดยฝ่ายชายเป็นผู้จัดหาหมูและไก่มาฆ่าเลี้ยงแขกเป็นจำนวนสองเท่าของฝ่ายหญิง จากนั้นก็อันเชิญผีบ้านมากินไก่เครื่องเซ่น เฒ่าแก่ทั้งสองฝ่ายนั่งค้ำเหล้าและรับประทานไก่ที่โต๊ะเช่นไหว้ผีบ้าน ญาติพี่น้องเจ้าบ่าวจะยืนพร้อมกันต่อหน้าเฒ่าแก่ กราบไหว้และวานเฒ่าแก่ให้จัดการพิธีแต่งงานให้สำเร็จด้วย จากนั้นจะเป็นการกราบไหว้ผีบ้านผีบรรพบุรุษ ตามลำดับคือ ผีลิก๊ะ (ผีบรรพบุรุษ) ผีเตาไฟ ผีเสาเรือน ผีเตาไฟเล็ก และผีประตูบ้าน เมื่อเสร็จพิธีแล้วเฒ่าแก่และเจ้าบ่าวก็เตรียมค่าสินสอดมาจ่ายกัน

เงินสินสอดปกติเป็นเงินแถบหรือเงินรูปีของพม่าหรืออินเดีย (ปัจจุบันเป็นเงินไทย) ตกประมาณ 250 รูปี ถึง 400 รูปี เงินสินสอดนี้บิดามารดาของฝ่ายเจ้าสาวมิได้รับไว้เพียงผู้เดียว จะต้องแบ่งให้พี่น้องในสัดส่วนที่แตกต่างกันไปแล้วแต่สมควร

ส่วนสินสมรส เมื่อเสร็จพิธีแต่งงานแล้ว ในวันรุ่งขึ้น บิดามารดาจะมอบสินสมรสให้ เช่น วัว หมู ห่วงคอและเสื้อผ้า ให้แก่คู่สมรส โดยผ่านทางเฒ่าแก่ฝ่ายชาย หรืออาจจะมอบเงินสดเท่าจำนวนสิ่งของเป็นการทดแทนก็ได้ ถ้าหากบ้านอยู่ห่างไกลกัน

ค่าสินสอดซื้อภรรยา บิดามารดาฝ่ายชายจะเป็นผู้จัดหาให้บุตรเอง แต่สำหรับผู้ที่เคยแต่งงานหรือมีภรรยาอยู่แล้ว เมื่อต้องการแต่งงาน จะต้องหาค่าสินสอดด้วยตนเอง⁴⁰

สังคมและชีวิตประจำวัน

สังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นสังคมเกษตรกรรม ทำไร่แบบเลื่อนลอย โค่นถางป่าเพื่อปลูกพืช เมื่อดินหมดสภาพความอุดมสมบูรณ์แล้ว พวกเขาจะย้ายไปหาที่ทำกินผืนใหม่ แต่ในปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่บนดอยถูกจำกัดรวมทั้งการเพิ่มประชากรชาวเขามาก จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ได้ปรับแนวทางการดำเนินชีวิตเสียใหม่ พืชที่ชาวเขายังคงปลูกเป็นอาชีพหลัก คือ ข้าว ข้าวโพด และปลูกพืชอื่นที่มีรายได้เพิ่มขึ้น เช่นการปลูกพืชผักผลไม้ ไม้ดอกเมืองหนาว ซึ่งไม่ต้องย้ายที่ปลูกไปเรื่อย

⁴⁰ สมัย ลิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่ัว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 39-53

ชีวิตในปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้มีการติดต่อกับสังคมกับคนเมืองมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ ในทางธุรกิจระหว่างกัน ซึ่งพวกเขาก็ยังรู้สึกว่าคุณมองในเชิงที่ด้อยกว่าหรือต่ำกว่าอยู่นั่นเอง

สำหรับความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ม้งจะถูกมองว่ามีความรู้สึกนึกคิดที่เหนือกว่าเผ่าอื่นๆ ปกติการติดต่อกับสัมพันธ์กับชนเผ่าอื่นจะเป็นในรูปแบบของนายจ้างติดต่อกับลูกจ้างไปทำไร่ เช่น พวกลาว กระเหรี่ยง ถิ่น ขมุ หรือแม้แต่พวกบลาลิ (ผีตอเหลือง) จะถูกมองว่าจ้างไปเป็นแรงงานทั้งสิ้น

ชีวิตประจำวันของม้ง ปกติกรรมยาม้งจะต้องคอยบำรุงบำเรอความสุขให้กับสามีอย่างมาก โดยเริ่มตั้งแต่ตื่นนอนเวลา 4-5 นาฬิกา สะพายกระบอกร่น้ำไปตักน้ำ เก็บฟืน กรีดฝืน หานอาหารเลี้ยงสัตว์ และอาหารสำหรับครอบครัว ต่ำข้าวด้วยครกกระเดื่อง บั่นฝ้าย ทอผ้า เลี้ยงลูก ในขณะเดียวกันสามีก็จะนอนตื่นสายให้ภรรยาคอยหาน้ำมาล้างหน้า นึ่งจิบน้ำชา สูบกล้อง นั่งสนทนากับเพื่อนบ้าน บางรายสามีนอนหลับฝันอยู่บ้าน เมื่อภรรยาหลับจากไร่ยังต้องเอาฝืนมากลึงป้อนให้อีกด้วย ครั้นหากินไม่พอเลี้ยงปากเลี้ยงท้องก็คิดหาภรรยาช่วยทำมาหากินอีก ม้งบางคนมีภรรยาถึง 3-4 คน แต่ก็ไม่มีทะเลาะวิวาทกันเลย ชีวิตผู้หญิงม้งจึงมีสภาพคล้ายนางทาส

แต่สำหรับบางครอบครัว ก็ช่วยกันทำมาหากินขยันขันแข็งทั้งสามีภรรยา ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จึงอยู่ในฐานะค่อนข้างดีอยู่มาก เมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

เมื่อเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมักรักษาด้วยการเช่นไหว่ผี เช่นบ้านหลังใดมีคนเจ็บป่วย ในอดีตเขาจะฆ่าสุนัขเอาหัวเสียบปลายไม้ไผ่ล่ายาวปักให้พันตัวบ้าน เอาเท้าสุนัขมัดกับเชือกผูกโยงไว้ที่ประตูหน้าบ้าน เอาปีกไก่หัวไก่แขวนไว้ที่หลักไม้ข้างทางเดินนอกหมู่บ้าน เช่นผีป่า เพื่อให้หายเจ็บป่วย แต่ในปัจจุบันนี้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งหันมาสนใจการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันมากขึ้น

เกี่ยวกับการรับประทานอาหาร และการดื่ม กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกินสัตว์เลี้ยงทุกชนิดยกเว้นสุนัขกับแมว และไม่นิยมนำสัตว์สี่ขาฆ่ามาฆ่าเลี้ยงแขก เมื่อเราเป็นแขกรับเชิญไม่ควรนั่งโต๊ะก่อนขณะที่เจ้าภาพยังไม่ได้เอ่ยปากเชิญ เพราะม้งจะมีการจัดลำดับการนั่งตามความสำคัญของแขกและไม่ควรปฏิเสธการดื่มเมื่อเจ้าภาพรินสุราให้ หากดื่มไม่ได้ก็ต้องขอร้องให้คนอื่นแทนตน โดยจารีตประเพณีม้งแล้ว ผู้หญิงจะไม่เข้าร่วมโต๊ะอาหารพร้อมกับผู้ชายในงานเลี้ยงที่เป็นพิธีการต่างๆ เพราะในงานเลี้ยงต่างๆ ผู้ชายจะต้องกินก่อนแล้วจึงจะถึงรอบผู้หญิง และหญิงไม่ควรรินสุราให้ชายส่วนชายก็ไม่ควรรับจอกสุราจากหญิง เพราะถือเป็นการเชือดเชิญในทางร่วมเพศ⁴¹

⁴¹ สมัย ลิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่ัว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : บริษัท 2020 เวลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 55-59

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้

2.2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเหมาะสมกับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนเพราะวัฒนธรรมเป็นสมบัติหรือมรดกร่วมของชุมชนโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการให้ชุมชนเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมของตนเองหลักการดังกล่าวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบคือตัววัฒนธรรมมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไรการบริหารจัดการด้วยวิธีการอะไรและการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบไหนอย่างไรการศึกษาวิจัยจะต้องร่วมกันหาคำตอบกับชุมชนการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมจะบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายต้องอาศัยกระบวนการการทำงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอนของกระบวนการวิจัยร่วมเป็นคณะทำงานร่วมเก็บข้อมูลร่วมกันเป็นกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลเป็นต้นการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้จะทำให้ชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานเมื่อสิ้นสุดการศึกษาวิจัยชุมชนสามารถจัดการบริหารวัฒนธรรมของตนเองได้⁴²

อิโคโมสไทย กฎบัตรอิโคโมสสำหรับการตีความและนำเสนอวัฒนธรรมมรดก เสนอร่างสุดท้ายวันที่ 10 เมษายน 2007 ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) มรดกวัฒนธรรมเป็นสมบัติร่วมของประชาชนในชาติชุมชนและประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการร่วมอนุรักษ์และบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมการเฝ้าระวังและตรวจสอบไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมมูลค่าหรือทำให้ไม่เกิดประโยชน์

2) หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามากำหนดนโยบายการเฝ้าระวังการตัดสินใจการตรวจสอบการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรมเช่นการสร้างความเข้าใจและปลูกฝังจิตสำนึกกับผิชอบและขับเคลื่อนเครือข่ายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในทุกพื้นที่

3) ทุกขั้นตอนของการดำเนินงานมาจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริงปัจจัยที่สำคัญในการมีส่วนร่วมคือการจัดการองค์ความรู้และการสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมพร้อมในการมีส่วนร่วมโดยเคารพถึงภูมิปัญญาและความหลากหลายในวัฒนธรรมเหล่านั้น⁴³

⁴² กาญจนา แก้วเทพ, การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้าน แบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรมการวิจัย, บรรณาธิการหนังสือ, กรุงเทพฯ: จำกัดการพิมพ์, 2553

⁴³ ICOMOS, The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Site – Proposed Final Draft, 10 April 2007.

2.2.2 แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

อนุรักษ์หมายถึงการใช้ประโยชน์ตามความต้องการที่พอเหมาะและประหยัดเพื่ออนาคตหรือการสงวนรักษาหลักการอนุรักษ์วิทยา

- 1) การใช้อย่างยั่งยืนการใช้อย่างสมเหตุสมผลหรือใช้อย่างฉลาดเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดผลเสียและมลพิษ
- 2) การสงวนของหายากทรัพยากรที่กำลังจะสูญสิ้นควรหลีกเลี่ยงการนำไปใช้ควรทำนุบำรุงหรือทำให้ทรัพยากรนั้นมีเพิ่มขึ้น
- 3) การทำนุบำรุงทรัพยากรที่เสื่อมโทรมจากไม่สามารถนำไปใช้ได้จนพื้นสภาพนำมาใช้ได้

แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยที่ดั่งงามสัจคมและวัฒนธรรมไม่ได้หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเกี่ยวพันกับปัจจัยภายในและภายนอกที่เข้ามากระทบ ดังนั้น วัฒนธรรมอาจเหมาะสมกับแค่ยุคสมัยหนึ่ง แต่อาจไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในอีกยุคหนึ่งก็ได้ แต่ไม่ได้ถึงการละทิ้งวัฒนธรรมเดิมอย่างสิ้นเชิงเพราะรากเหง้าของวัฒนธรรมของไทย ได้สั่งสมให้สอดคล้องกับสังคมไทยมาช้านาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเป็นผลมาจากลักษณะบางอย่างไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในยุคนั้น จึงได้นำวัฒนธรรมบางอย่างจากต่างชาติมาใช้ทดแทนบ้าง แต่เราก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยเอาไว้ เพราะหากไม่อนุรักษ์ไว้แล้ว วัฒนธรรมของสังคมอื่นก็จะเข้ามาครอบงำและจะต้องตกเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมของสังคมอื่นไป

การอนุรักษ์วัฒนธรรม มีดังนี้

- 1) ศึกษา ค้นคว้า และวิจัย วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้มีการรวบรวมไว้แล้วและที่ยังไม่ได้ศึกษา แต่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกแห่ง ผู้ศึกษาค้นคว้าจะได้ทราบความหมายและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตเมื่อได้เห็นคุณค่าจะยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและแพร่หลาย
- 2) ส่งเสริมให้ชนทุกหมู่เหล่าเห็นคุณค่า และร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยน และตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ และวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสม
- 3) ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม รมรงค์ให้ประชาชนและเอกชนตลอดจนหน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบร่วมมือกันส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน การบริการด้านความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

- 4) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศโดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน
- 5) สร้างทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ ว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติของทุกคน ดังนั้นทุกคนจึงมีหน้าที่ในการเสริมสร้าง พื้นฟู และดูแลรักษา
- 6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลาง เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิต อนึ่ง ต้องส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น
- 7) ส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยรู้จักสิทธิและหน้าที่ตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เช่น สิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟู จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ เป็นต้น⁴⁴

การอนุรักษ์หัตถกรรมไทยในด้านต่างๆ

การส่งเสริมและพัฒนาสินค้าหัตถกรรมไทยนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ผลิตสินค้าหัตถกรรมผลิตสินค้าแล้วออกมาแล้วขายได้ ทำให้เกิดรายได้แก่ครอบครัว และส่งออกเป็นรายได้ของประเทศด้วย ฉะนั้นสินค้าที่ได้รับการส่งเสริมจะเป็นสินค้าที่มีคู่แข่งในตลาดเป็นส่วนใหญ่ดังนั้นการส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมไทยที่ผ่านมายังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่กำลังจะสูญหายไปเท่าที่ควร และเมื่อได้มีการนำเอาสินค้าที่ผลิตด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้กันมากขึ้น จึงทำให้สินค้าหัตถกรรมบางประเภทกำลังจะสูญหายไปเนื่องจากไม่มีการถือทอดการผลิตจากรุ่นเก่าและผู้ผลิตที่เหลืออยู่ส่วนใหญ่ จะเป็นผู้สูงอายุสินค้าหัตถกรรมบางประเภทที่ยังมีผู้ผลิตอยู่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและกรรมวิธีการผลิตไปจากเดิมมาก รวมถึงวัตถุดิบบางประเภทก็ยังมีหายากและกำลังจะหมดไป เนื่องจากไม่ได้มีการบำรุงรักษาและสร้างขึ้นเพิ่มเติมเพื่อให้มีการใช้ตลอดไปได้ ด้วยเหตุนี้งานอนุรักษ์หัตถกรรมไทยจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการอนุรักษ์หัตถกรรมไทยในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัตถกรรมที่มีผู้ผลิตน้อยราย และกำลังจะสูญหายไปให้ดำรงอยู่ และมีการผลิตสืบทอดต่อไป เพื่อเป็นมรดกของลูกหลานและยังแสดงถึงวัฒนธรรมไทยที่จะให้อนุชนรุ่นใหม่ได้ภาคภูมิใจอีกด้วย

⁴⁴ ดำรง ฐานติ, วัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมต่างชาติ, 2551, หน้า 54

แนวทางดำเนินการเพื่ออนุรักษ์หัตถกรรมไทยในด้านต่างๆ

- 1) การอนุรักษ์ช่างฝีมือ
 - 1.1) การให้เกียรติยกย่องในฐานะเป็นบุคคลสำคัญที่ควรได้รับการยกย่องในสังคม
 - 1.2) ส่งเสริมและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ให้สามารถจำหน่ายได้ในตลาด เพื่อให้ช่างฝีมือมีรายได้ในระดับที่สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัว
 - 1.3) ส่งเสริมและอบรมถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างช่างฝีมือรุ่นใหม่เพิ่มขึ้น
 - 1.4) จัดประกวดผลิตภัณฑ์และแข่งขันช่างฝีมือ
- 2) การอนุรักษ์รูปแบบผลิตภัณฑ์
 - 2.1) การส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมโดยคงเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะท้องถิ่นไว้ด้วยการศึกษาลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมแต่ละท้องถิ่น เพื่อหาเอกลักษณ์ที่ดีเด่น แล้วนำลักษณะดังกล่าวมาเผยแพร่ให้มีการผลิตเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพยังคงคุณค่าไว้ไม่เปลี่ยนแปลง
 - 2.2) การส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมโดยใช้รูปแบบดั้งเดิมเป็นแนวทางและประยุกต์เอกลักษณ์เฉพาะของหัตถกรรมแต่ละท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยจะต้องมีการศึกษาและออกแบบอย่างถูกวิธี เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและความงดงามที่สอดคล้องกันทั้งลวดลายรูปทรงและโครงสร้างของผลิตภัณฑ์
- 3) การอนุรักษ์แหล่งผลิต
 - 3.1) จัดประกวดผลิตภัณฑ์หัตถกรรม
 - 3.2) จัดแสดงนิทรรศการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ และแหล่งผลิตภัณฑ์
 - 3.3) จัดทำเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับแหล่งผลิตหัตถกรรม
- 4) การอนุรักษ์เทคนิคและกรรมวิธีการผลิต
 - 4.1) จัดฝึกอบรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ช่างฝีมือรุ่นหลัง
- 5) การอนุรักษ์วัตถุดิบ
 - 5.1) แนะนำให้ความรู้แก่ผู้ผลิตหัตถกรรมการนำเอาวัตถุดิบมาใช้อย่างถูกวิธีและอย่างประหยัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด
 - 5.2) ส่งเสริมให้มีการสร้างขึ้นทดแทนวัตถุดิบที่ได้ใช้ไปแล้ว และให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น
 - 5.3) ส่งเสริมให้มีการเพิ่มปริมาณวัตถุดิบในแหล่งวัตถุดิบที่มีคุณภาพดี เพื่อสนับสนุนให้แหล่งผลิตที่ขาดแคลนวัตถุดิบ

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

1) การค้นคว้าวิจัย การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นมุ่งรักษาไว้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการในปัจจุบัน

2) การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า สาระ และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของการเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้นเพื่อแสดงสภาพชีวิต และความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3) การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือสูญหายไปแล้วให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4) การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่ม การพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาดและการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) การถ่ายทอด โดยนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบแล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมรับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

6) ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสาน และพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง⁴⁵

⁴⁵ ภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้า, ที่มา: www.student.swu.ac.th/hm471010393/culture.htm. (20 เมษายน 2553)

2.2.3 แนวคิดภูมิปัญญาพื้นถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นคำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่าความรู้ความสามารถความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนกับคนกับธรรมชาติแวดล้อมคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเหล่านั้นถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขเกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน โดยมีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวไว้ดังนี้

(1) **สุกัญญา พ่วงภักดี** กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมาได้เองเป็นเทคนิควิธีเฉพาะตนเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาและตัดสินใจในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมและได้มีการสืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ⁴⁶

(2) **พรธนิภา โสทธิพันธุ์และคณะ** ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง วิธีการจัดการวิธีการชี้แนะและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชนภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ผนวกด้วยญาณทัศนะ⁴⁷

(3) **พรชัย ปรีชาปัญญา** ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นทรัพย์ทางปัญญาที่มีคุณค่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์⁴⁸

(4) **ยศ สันตสมบัติ** เห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือความรู้ของมนุษย์มิได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่ ภูมิปัญญาก่อกำเนิดขึ้นภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ภูมิปัญญาเกิดขึ้นและพัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศชุดหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เองในระบบนิเวศท้องถิ่นที่อาจมีต้นไม้

⁴⁶ **สุกัญญา พ่วงภักดี, วิถีไทย**, เอกสารประกอบการสอนคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, กรุงเทพฯ, 2544, หน้า 123

⁴⁷ **พรธนิภา โสทธิพันธุ์และคณะ, วัฒนธรรมศาลโตบด: กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง**, กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนพริบลิชซิ่ง, 2547, หน้า 6

⁴⁸ **พรชัย ปรีชาปัญญา, ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศสวนเกษตรบนแหล่งต้นน้ำลำธารในภาคเหนือ**, เชียงใหม่: สถานีวิจัยลุ่มน้ำคอยเชียงดาว กลุ่มลุ่มน้ำ ส่วนวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมป่าไม้, สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, 2544, หน้า 100

พืช สัตว์ แมลง หรือสิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่น ที่สั่งสมและพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ⁴⁹

(5) **ทรงคุณ จันทอรและคณะ** ศึกษาวิจัย คุณค่า อัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคใต้จากการศึกษาพบว่า ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคเป็นภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรมที่มีการสืบสานองค์ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญต่างๆ ถ่ายทอดมายังกลุ่มชนรุ่นหลัง โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้า เครื่องจักสานและเครื่องปั้นดินเผา เป็นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่พบเกือบทุกจังหวัด ส่วนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทการหล่อหลอม โลหะและผลิตภัณฑ์อื่นๆ พบการผลิตในบางท้องถิ่นเท่านั้น ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคกลาง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผาและผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่พบมากที่สุดเกือบทุกจังหวัด ส่วนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทการหล่อหลอม โลหะและผลิตภัณฑ์อื่นๆพบการผลิตในบางชุมชนเท่านั้นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องจักสาน เป็นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่พบมากที่สุดเกือบทุกจังหวัด ส่วนผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นประเภทเครื่องปั้นดินเผา การหล่อหลอม โลหะและผลิตภัณฑ์อื่นๆ พบการผลิตในบางชุมชนเท่านั้น โดยแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์สาธิตกระบวนการผลิต การจัดการนิทรรศการและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ภายในท้องถิ่น เพื่อเป็นแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับผู้เยี่ยมชมศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้มีความเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนซึ่งทำให้คุณค่าทางอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น และมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยที่ศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นได้สั่งสมคุณค่าความเป็นท้องถิ่น ในแต่ละภูมิภาคไว้พร้อมที่จะได้รับการสืบทอดและประยุกต์ใช้ในวิธีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนแม้กระแสโลกาภิวัตน์ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีจะเข้ามา มีบทบาทต่อชุมชนและท้องถิ่น⁵⁰

⁴⁹ ยศ สันตสมบัติ, ความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542, หน้า 47

⁵⁰ ทรงคุณ จันทอร และคณะ, การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม, มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน, 2549, หน้าบทคัดย่อ

(6) **ทศวรรษ ธิมาคำ** ศึกษาวิจัย เรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา เรื่องผ้าทอขลุ่ยผืนเมืองผลการวิจัยสรุปได้ว่ารูปแบบที่ทอผ้าที่ใช้ทอผ้าขลุ่ยคือ กี่ทอผ้าพื้นเมืองโบราณ และกี่ยทอผ้าพื้นเมืองประยุกต์ รูปแบบลวดลายดั้งเดิมของผ้าขลุ่ยยังเป็นที่ยอมรับในปัจจุบันคือ ลายดอกพิกุล ส่วนองค์ความรู้กระบวนการทอผ้าขลุ่ย ได้แก่ การออกแบบลายกราฟ การกรอไหม การสาวไหม การเข้าหัวม้วน การนำหัวม้วนขึ้นกี่ทอผ้า(การสืบหูก) การเก็บตะกอเหยียบ การคัดลายบนเส้นไหม การเก็บตะกอดอก การทอผ้าขลุ่ยและการทอหน้านาง ผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนที่ยากและซับซ้อนที่สุดคือ การคัดลายซึ่งปัจจุบันมีจำนวนผู้เชี่ยวชาญขั้นตอนนี้น้อยลง เนื่องจากผู้คัดลายต้องมีความรู้ ทั้งการออกแบบลายกราฟ การสาวไหม การทอผ้าขลุ่ยและการทอหน้านาง ลักษณะเด่นของผ้าขลุ่ยคือ เนื้อผ้าแน่น สม่ำเสมอเพราะผู้ทอมีเทคนิคเฉพาะในการทอ ผลการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล ระบบจากผู้ใช้ระบบ 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สนใจจำนวน 15 คน พบว่าระบบที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61) และจากผู้ดูแลระบบจำนวน 2 คน พบว่า ระบบมีประสิทธิภาพระดับมากที่สุดเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย 5.00) ด้านประสิทธิผลของระบบ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มนักศึกษาพบว่า มีประสิทธิผลมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.00) สำหรับกลุ่มบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มผู้สนใจเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเช่นกัน (ค่าเฉลี่ย 4.83 และ 4.73)⁵¹

2.3 เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 เอกสารและหนังสือ

(1) **วิธิ พานิชพันธ์** หนังสือเรื่อง “ผ้าสิ่งถักทอและผ้าไท” สรุปความว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งทอพื้นบ้านของชาติพันธุ์ไทกลุ่มต่างๆทั้งในล้านนาและพื้นที่โดยรอบที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเช่นสิบสองปันนาเชียงตุงพม่าไทใหญ่รวมถึงผ้าภาคกลางของและภาคใต้ของประเทศไทยโดยอธิบายถึงลักษณะเด่นของผ้าความงามแบบทัศนศิลป์ รูปแบบการใช้สอยโดยเน้นตามกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละชาติพันธุ์ในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลักการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์และกระแสการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนา ทำให้ผ้าพื้นเมืองถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมสมัยใหม่และมีบทบาทใหม่ในสังคมปัจจุบัน⁵²

⁵¹ **ทศวรรษ ธิมาคำ**, การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาเรื่องการทำผ้าขลุ่ย, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สารสนเทศศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553, หน้าบทคัดย่อ

⁵² **วิธิ พานิชพันธ์**, ผ้าสิ่งถักทอและผ้าไท, เชียงใหม่: ซิลเวอร์ม, 2545

(2) เสรี พงศ์พิศ วารสารวัฒนธรรมไทย บทความเรื่อง “วัฒนธรรมไทยในภูมิปัญญาท้องถิ่น” ปีที่ 29(11): 3 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2533 สรุปความว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านั้นเกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วยวิธีการที่ทำให้ความรู้เหล่านั้นเกิดประโยชน์คือ

การอนุรักษ์ คือการบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้

การฟื้นฟู คือการรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไปเลิกไปหรือกำลังเลิกล้มให้กลับมาเป็นประโยชน์

การประยุกต์ คือการปรับหรือผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกันให้เหมาะสมกับสมัยใหม่⁵³

(3) สมัย ลิทธิธรรม หนังสือเรื่อง สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่่ว” สรุปความว่า ชนชนชาวเขาเผ่าต่างๆ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยที่อาศัยท่ากลางขุนเขาและป่าที่รอบล้อมไปด้วยธรรมชาติอันบริสุทธิ์ และห่างไกลจากความเจริญในแบบสังคมเมืองพวกเขาจึงมีสภาพทางจิตใจที่ดีและมีสุขตามอัธยาศัย สงบและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ใช้ชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตลอดมา อันเป็นตัวอย่างหนึ่งของชีวิตในโลกปัจจุบันที่เราสามารถมองเห็นและเข้าใจได้พวกเขาเป็นผู้มีจิตใจรักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีความอ่อนโยนละเมียดละไมอยู่ในตัว มีขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ยึดมั่นสืบต่อกันมาตลอดระยะเวลาอันเนิ่นนาน เป็นเพื่อนร่วมโลกเดียวกัน เป็นมนุษยชาติที่มีสิทธิเสรีเท่าเทียมกับผู้คนทั้งหลายในโลกใบนี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงเป็นพลเมืองของประเทศ เป็นประชากรของโลกเช่นกัน จึงควรจะได้รับ การดูแลเอาใจใส่เช่นพลเมืองในส่วนอื่นๆ ของประเทศโดยทั่วไป⁵⁴

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(1) เกศินี ศรีรัตน์ งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้ง บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” สรุปความว่า บทบาทของผ้าปักของชาวม้งบ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งในด้านชีวิตประจำวันในพิธีกรรมต่างๆตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงในการผลิตและการนำผ้าไปใช้และถ่ายทอดวิธีการปักผ้าไปสู่เยาวชนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสและกลุ่มแม่บ้านที่มีอายุแตกต่างกัน พบว่าผู้หญิงม้งสูงวัยจะสามารถทอผ้าปักชงเขียนลายเขียนและปักลายต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยเริ่มหัดปักตั้งแต่วัยเด็กซึ่งแม่และผู้หญิงที่อยู่ในละแวกบ้านเดียวกันเป็นผู้สอนผู้หญิงม้งทุกคนจะต้องปักผ้าเป็น โดยการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกสาวหรือจากการสังเกตผู้หญิงในครอบครัวตนเองซึ่งกระบวนการถ่ายทอดนี้ทำให้

⁵³ เสรี พงศ์พิศ, วัฒนธรรมไทยในภูมิปัญญาท้องถิ่น, “วารสารวัฒนธรรมไทย” ปีที่ 29(11): 3 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2533

⁵⁴ สมัย ลิทธิธรรม, สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่่ว”, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวลด์ มีเดีย จำกัด, 2541, หน้า 67

ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวมีความผูกพันแน่นแฟ้นกันมากผู้หญิงครอบครัวไหนปักผ้าไม่เป็นก็จะไม่มีชุดสวยงามใส่ในวันงานประเพณีปีใหม่หรือประเพณีกินวอ ซึ่งชาวม้งมีความเชื่อว่าการสวมชุดใหม่ในงานประเพณีขึ้นปีใหม่จะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดปีนอกจากนี้ชาวม้งบ้านหนองหอยยังนิยมสวมชุดม้งเพื่อไปร่วมงานแต่งงานงานขึ้นบ้านใหม่ตลอดจนงานศพแม้ว่าปัจจุบันชาวบ้านหนองหอยจำนวนมากไม่ค่อยใส่ชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันกันมากนักสำหรับกระบวนการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเนื่องจากชาวบ้านไม่ได้ทอผ้าเองอีกต่อไปแล้วผ้าที่นำมาตัดเย็บหรือปักนั้นเป็นผ้าที่ซื้อมาจากตลาดในเมืองแต่การปักผ้าก็ยังนิยมปักกันอยู่เป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะในหมู่แม่บ้านที่ยังมีเวลาว่างจากการทำไร่ส่วนเด็กหญิงที่เข้าไปเรียนในเมืองนั้นจะไม่มีเวลาได้เรียนรู้และทำการปักผ้าอีกต่อไปผู้วิจัยจึงได้ร่วมมือกับโรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ในการนำเอาวิธีการปักผ้าเข้าบรรจุไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้กันต่อไป⁵⁵

(2) **ภักติญา สดภิบาล** งานวิจัยเรื่อง “การออกแบบเสื้อสำเร็จรูปสตรีด้วยผ้าปักชาวเขาเผ่าม้ง” สรุปความว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อออกแบบเสื้อสำเร็จรูปสตรีด้วยผ้าปักชาวเขาเผ่าม้ง ให้มีความเหมาะสมด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านความสวยงาม และด้านขั้นตอนการผลิต โดยการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 ท่านผลการวิจัยพบว่า ความเหมาะสมของแบบเสื้อสำเร็จรูปสตรีด้วยผ้าปักชาวเขาเผ่าม้งรูปแบบที่ 3 ด้านประโยชน์ใช้สอย เฉลี่ย 4.82 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.56 อยู่ในระดับมีความเหมาะสมมากที่สุด ด้านความสวยงาม เฉลี่ย 4.44 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.67 อยู่ในระดับมีความเหมาะสมมาก ด้านขั้นตอนการผลิต เฉลี่ย 3.99 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76 อยู่ในระดับมีความเหมาะสมมาก⁵⁶

(3) **พระวิษุพงค์ แซ่หยาง** การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเรื่อง “ศึกษาความเป็นมาและความเชื่อมั่นที่ปรากฏในลายปักบนพื้นผ้าของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยทรายเหนือ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก” ได้พบว่า ลายปักส่วนใหญ่มีแรงบันดาลใจมาจากตำนานประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิตที่ดำรงและเลี้ยงชีพอยู่ในขุนเขาแมกไม้และสายน้ำ และนอกจากนี้ ลวดลายต่างๆ ยังเกี่ยวโยงไปถึงความเชื่อในการสวมใส่⁵⁷

⁵⁵ เกศินี ศรีรัตน์, บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้ง บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554, หน้า 2

⁵⁶ ภักติญา สดภิบาล, การออกแบบเสื้อสำเร็จรูปสตรีด้วยผ้าปักชาวเขาเผ่าม้ง, รายงานวิจัย, 2553, หน้าบทคัดย่อ

⁵⁷ พระวิษุพงค์ แซ่หยาง, ศึกษาความเป็นมาและความเชื่อมั่นที่ปรากฏในลายปักบนพื้นผ้าของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยทรายเหนือ อำเภอ นครไทย จังหวัดพิษณุโลก, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552

(4) **ธัญญา พรหมบุรุษย์และชานนท์ ชิงชยานุรักษ์** งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาดในพื้นที่โครงการหลวง: กรณีศึกษาผ้าปักและผ้าบาติกชาติพันธุ์ม้ง” สรุปความว่า ได้ทำการศึกษาชาวม้งในพื้นที่โครงการหลวงบ้านห้วยลึก ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านสิบสองพัฒนา ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา และได้พบว่า การผลิตงานหัตถกรรมเป็นสิ่งที่สามารถเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ในขณะที่กลุ่มวัยรุ่นจะไม่ค่อยสนใจที่จะเรียนรู้ เนื่องจากต้องไปทำงานหรือไปเรียนหนังสือนอกพื้นที่ ผู้หญิงม้งของทั้งสองหมู่บ้านจะสอนให้ลูกปักผ้าที่อายุ 10 ขวบโดยเฉลี่ยและในเชิงวัฒนธรรมนั้น ชาวม้งยังให้ความสำคัญกับการมีชุดใหม่สำหรับใส่ไปงานเทศกาลปีใหม่ม้ง ตามความเชื่อของม้งทั่วไป แต่กระบวนการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยทำเองตั้งแต่ทอผ้าใยกล้วยจนเขียนลายเทียนและปักลายเองเปลี่ยนมาเป็นซื้อผ้าฝ้ายหรือผ้าเขียนลายและผ้าปักที่ทำเสร็จแล้วมาเย็บเป็นกระโปรงในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถบอกความหมายของลวดลายและความเป็นมาของแต่ละลายได้⁵⁸

(5) **ประสิทธิ์ ลิปรีชา** งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาการค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง: รายงานการวิจัยภายใต้โครงการอำนาจพื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย” สรุปความว่า ได้สรุปบทบาทของผ้าม้งไว้ว่านอกเหนือจากผ้าปักม้ง จะมีวัตถุประสงค์เพื่อตกแต่งเสื้อผ้าสำหรับออกงานแล้วผ้าปักม้งยังมีบทบาทใหม่ในฐานะเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำเสนออัตลักษณ์ด้านความทรงจำร่วมของชาวม้ง กล่าวคือมีการออกแบบลายใหม่ที่พยายามบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ลงบนผืนผ้าในลักษณะที่สื่อให้เห็นความสัมพันธ์กันและกันมากขึ้นเช่น ภาพคนกำลังเก็บเกี่ยวผลผลิตการเกษตรต้นไม้สัตว์ป่าและผู้คนวิ่งเล่นอยู่ในผืนผ้าเดียวกันนอกจากนี้ยังมีการปักลวดลายขนาดใหญ่ที่เล่าเรื่องราวการอพยพของชาวม้ง เพื่อเป็นการบันทึกความทรงจำของตนเองเอาไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้⁵⁹

(6) **รัชพล บึงพิบูลย์** วิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ” สรุปความว่า งานวิจัยนี้เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของชาวไทยทรงดำในเขตอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรีพบว่าชาวไทยทรงดำมีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าภายในครอบครัวในขั้นตอนการถ่ายทอดการทอผ่ายังมีบริบททางด้านความเชื่อประเพณีและพิธีกรรมของชาวไทยทรงดำเข้ามาเกี่ยวข้องการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ จึงต้องสอดคล้องกับความเชื่อดังกล่าวซึ่งไม่สามารถจะใส่ผ้าอื่นจากภายนอกมาใช้ได้

⁵⁸ **ธัญญา พรหมบุรุษย์และชานนท์ ชิงชยานุรักษ์**, การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาดในพื้นที่โครงการหลวง: กรณีศึกษาผ้าปักและผ้าบาติกชาติพันธุ์ม้ง, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2550

⁵⁹ **ประสิทธิ์ ลิปรีชา**, การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของชาติในสังคมไทย”, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2546-2548

ทำให้เกิดความจำเป็นในการสืบทอดการทอผ้าต่อมาถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมของชุมชนนั้นได้⁶⁰

(7) นพพร พวงสมบัติ วิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าทอขึ้นดินจกอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางบริบทสังคมบริโคโนม” สรุปความว่า เป็นการศึกษาผลจากการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบันทำให้การผลิตผ้าขึ้นดินจกจากวิถีชีวิตดั้งเดิม ไปเป็นการผลิตเพื่อการแสวงหารายได้ผู้ครอบครัวจากที่ผู้หญิงจะทอผ้า เพื่อใช้ในครัวเรือนกลายเป็นช่างทอผ้ามืออาชีพ การศึกษายังพบว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดองค์ความรู้ดั้งเดิมสูญหายไปมีการรื้อฟื้นการทอผ้าจากการนำองค์ความรู้กลับสู่ชุมชนจากนักวิชาการมีการนำความรู้มารื้อฟื้นและตีความใหม่ชุมชนและผู้ผลิตเกิดการตื่นตัวมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ต่างๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการตามกระแสบริ โคโนมมากกว่าเป็นการแบ่งปันความรู้ตามประเพณี⁶¹

(8) ทรงศิริ สถาปประเสริฐ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน” สรุปความว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนโดยวิธีการบอกทำให้ดูและปฏิบัติด้วยตนเองแต่วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ใช้เป็นประจำคือการบอกเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ถามและมีความเห็นว่าการที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ คือเริ่มต้นด้วยการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและการได้เป็นที่ยอมรับยกย่องจากสังคมคือสิ่งที่ภูมิปัญญาชาวบ้านภูมิใจมากที่สุดในชีวิตและเป็นเหตุจูงใจให้ภูมิปัญญาชาวบ้านถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านคือแหล่งความรู้ในการถ่ายทอดซึ่งมาจากตัวของภูมิปัญญาชาวบ้านเองเนื้อหาสาระคือความรู้ในงานลักษณะของคนซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านอยากถ่ายทอดความรู้ให้คือมีความสนใจอยากรู้มีความขยันอดทนเมื่อทำการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนภูมิปัญญาชาวบ้านจะไม่มีการวางแผนล่วงหน้าซึ่งสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้คือตัวภูมิปัญญาชาวบ้านเองและระยะเวลาในการถ่ายทอดในแต่ละเรื่องไม่เท่ากัน โดยวิธีการประเมินผลการถ่ายทอดความรู้จะใช้การสังเกตผลการกระทำของผู้รับการถ่ายทอด⁶²

⁶⁰ รัชพล ปัญญาพิบูลย์, กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไททรงดำ, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538

⁶¹ นพพร พวงสมบัติ, กระบวนการการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าทอขึ้นดินจก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางบริบทสังคมบริ โคโนม, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547

⁶² ทรงศิริ สถาปประเสริฐ, ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ, 2524, หน้าบทคัดย่อ

(9) **สุนทร เกตุอินทร์** การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “โครงสร้างลวดลายผ้าทอกระเหรี่ยง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” สรุปความว่า ได้ศึกษาเกี่ยวกับ โครงสร้างลวดลายของผ้าทอกระเหรี่ยง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่า อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอ ได้แก่ กี่เอว ซึ่งอุปกรณ์ที่มีความสำคัญต่อกี่เอว ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ สำหรับลักษณะ โครงสร้างลวดลาย เทคนิคการผลิตและการจัดหมวดหมู่ผ้าทอ สรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างหลักของการทอผ้า มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบคือ แบบแรกได้แก่ การทอแบบธรรมดา ซึ่งเป็นการทอผ้าเป็นผืนนำไปตัดเย็บเป็นชุดของเด็กหญิงชาวกระเหรี่ยง และอีกแบบหนึ่ง คือ การทอแบบลวดลาย ผ้าที่ชาวกระเหรี่ยงนิยมทอใช้ ส่วนใหญ่จะมีลวดลายประกอบซึ่งนำมาตัดเย็บเป็นของใช้และเครื่องนุ่งห่มต่างๆซึ่งแต่ละประเภทนั้นมีลักษณะการทอไม่เหมือนกันเราสามารถสังเกตได้ว่าผู้ทอกำลังทอผ้า ไปใช้ประโยชน์อะไร โดยพิจารณาจากลักษณะของลวดลาย สี และขนาดของผ้าที่ทอ⁶³

(10) **รมิดา รอดสุข** การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “การทอผ้าลวดลายแบบดั้งเดิมของไทยลื้อ : กรณีศึกษา ลายผ้าห่มดำก้ำว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา” สรุปความว่า ศึกษากระบวนการทอผ้าไทลื้อ ลวดลายแบบดั้งเดิม กรณีศึกษา ลายผ้าห่มดำก้ำว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์ กระบวนการทอผ้าไทลื้อลวดลายแบบดั้งเดิม ผลการศึกษามีดังนี้

1) กระบวนการทอผ้าไทลื้อลวดลายแบบดั้งเดิม การทอผ้าห่มดำก้ำวของชาวไทลื้อ พบว่า ได้มีการใช้วัสดุที่ทำมาจากธรรมชาติทั้งหมด ได้แก่ ฝ้ายดิบซึ่งเป็นวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการทำเส้นด้าย นอกจากนี้ยังประกอบด้วยวัสดุที่ใช้สำหรับการย้อมสี เช่น ดอกไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ และรากไม้ เป็นต้น ซึ่งเมื่อนำวัสดุเหล่านี้ไปผ่านกระบวนการย้อมสีแล้วจะทำให้เส้นด้ายมีสีสันทันต่างๆ ตามที่ต้องการ ส่วนเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการทอผ้าห่มดำก้ำว ได้แก่ กี่ทอผ้า ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่เป็นภูมิปัญญาของชาวไทลื้อที่มีการสืบทอดกันมาแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ก็ทอผ้าทำมาจากการนำไม้ที่ได้รับ การออกแบบและทำให้มีลักษณะรูปร่างรวมถึงมีขนาดแตกต่างกันมาประกอบเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้ได้ กี่ทอผ้าที่มีโครงสร้างแข็งแรงและมีกลไกต่างๆ เพื่อใช้สำหรับการทอผ้าให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ

สำหรับการทอผ้าห่มดำก้ำวนั้น พบว่า เริ่มต้นจากการนำดอกฝ้ายมาผ่าน กระบวนการทำความสะอาดเป็นลำดับแรก ต่อจากนั้นนำดอกฝ้ายไปบีบเพื่อขจัดเมล็ดออก ไปจากปุยฝ้าย แล้วจึงปั่นปุยฝ้ายให้กลายเป็นเส้นด้าย ขั้นตอนต่อมาเป็นการนำเส้นด้ายไปทำการย้อมสี ให้ได้สีสันทันต่างๆ ตามที่ต้องการ แล้วนำไปตากแดดให้แห้งก่อนที่จะนำเส้นด้ายมาจัดเรียงให้เป็นระเบียบ และขั้นตอนสุดท้ายคือการทอเส้นด้ายบนกี่ทอผ้าด้วยฝีมือของช่างทอให้กลายเป็นผ้าทอที่มีลวดลายสวยงาม ซึ่งเป็น ความภาคภูมิใจของชาวไทลื้อ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

⁶³ สุนทร เกตุอินทร์, โครงสร้างลวดลายผ้าทอกระเหรี่ยง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545

2) แนวทางการอนุรักษ์กระบวนการทอผ้าไทลื้อลวดลายแบบดั้งเดิม ผลการศึกษาพบว่าแนวทางการอนุรักษ์สามารถทำได้ 3 แนวทางใหญ่ๆ ได้แก่ ประการแรกคือ แนวทางที่มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึก ประการต่อมาคือแนวทางที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม และประการสุดท้ายคือแนวทางที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยี อย่างไรก็ตามผู้ศึกษายังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมบางประการคือ ในการศึกษาครั้งต่อไปอาจจะศึกษากระบวนการทอผ้าไทลื้อลวดลายแบบดั้งเดิมอื่นๆ อีก และอาจมีการศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา และอุปสรรค ของกระบวนการทอผ้าทอไทลื้อ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทอผ้าไทลื้อให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป⁶⁴

(11) รุจี ศรีสมบัติ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ผ้าทอลาวครั้ง: อนุรักษ์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ในวิถีชีวิต” สรุปความว่า ในวิถีชีวิตลาวครั้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม จังหวัดชัยนาท และจังหวัดอุทัยธานี การทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่อยู่ในชีวิตประจำวันของชาวลาวครั้งมาช้านาน ผ้าทอลาวครั้งเป็นผ้าทอที่มีความสวยงามมีคุณภาพดีและมีความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีความมุ่งหมายเพื่อ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับการใช้ผ้าทอลาวครั้งในวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งภาคกลาง 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการผลิตการอนุรักษ์พื้นฟูและพัฒนาผ้าทอลาวครั้งของชาวลาวครั้งภาคกลางและ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์พื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้งในวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งภาคกลางเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสำรวจแบบสัมภาษณ์แบบสังเกตแบบสนทนากลุ่มและแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการมีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 ถึงเดือนธันวาคม 2552 ข้อมูลภาคสนามได้จากการสำรวจการสัมภาษณ์การสังเกตการสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการจากผู้รู้จำนวน 28 คน ผู้ปฏิบัติจำนวน 32 คน ผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจำนวน 25 คนในพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐมจังหวัดชัยนาทและจังหวัดอุทัยธานีนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้าวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอดีตอาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาภูคลังเมืองหลวงพระบางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อพยพเข้ามาอยู่ใน

ประเทศไทยเป็น 3 ระยะคือในสมัยกรุงธนบุรีสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณภาคกลางของประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่

⁶⁴ รมิดา รอดสุข, การทอผ้าลวดลายแบบดั้งเดิมของไทยลื้อ: กรณีศึกษา ลายผ้าห่มคำก๊าว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา, การค้นคว้าแบบอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤษภาคม 2553, หน้าบทคัดย่อ

วิถีชีวิตของชาวลาวครั้งมีความเกี่ยวข้องกับผ้าทอเสมอโดยจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันใช้แต่งกายเพื่อความสวยงามในงานบุญประเพณีต่างๆตลอดจนใช้ในการประกอบพิธีกรรมสภาพปัจจุบันของการผลิตผ้าทอลาวครั้งเนื่องจากผ้าทอลาวครั้งเป็นสิ่งจำเป็นในวิถีชีวิตชาวลาวครั้งจึงมีการผลิตผ้าทออย่างต่อเนื่องหน่วยงานของรัฐระดับท้องถิ่นมีส่วนช่วยสนับสนุนด้านการผลิตโดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพทอผ้าและสนับสนุนงบประมาณชาวบ้านยังคงมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าโดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ผ้าทอโบราณมีการออกแบบลวดลายการพัฒนาสีสันทนาการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปลกใหม่และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบครบวงจร

ปัญหาของการผลิตการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้งได้แก่ปัญหาด้านบุคลากรผู้ชำนาญการทอผ้าที่มีจำนวนน้อยและเป็นผู้สูงอายุคนรุ่นใหม่ไม่นิยมการทอผ้าเป็นอาชีพด้วยเห็นว่าล้าสมัยเครื่องใช้มักอยู่ในสภาพเก่าแก่ไม่นิยมผลิตวัตถุดิบเองผลิตภัณฑ์มีคุณภาพไม่สม่ำเสมอไม่ประณีตเท่าที่ควรและการตลาดยังอยู่ในแวดวงภายในหมู่บ้าน

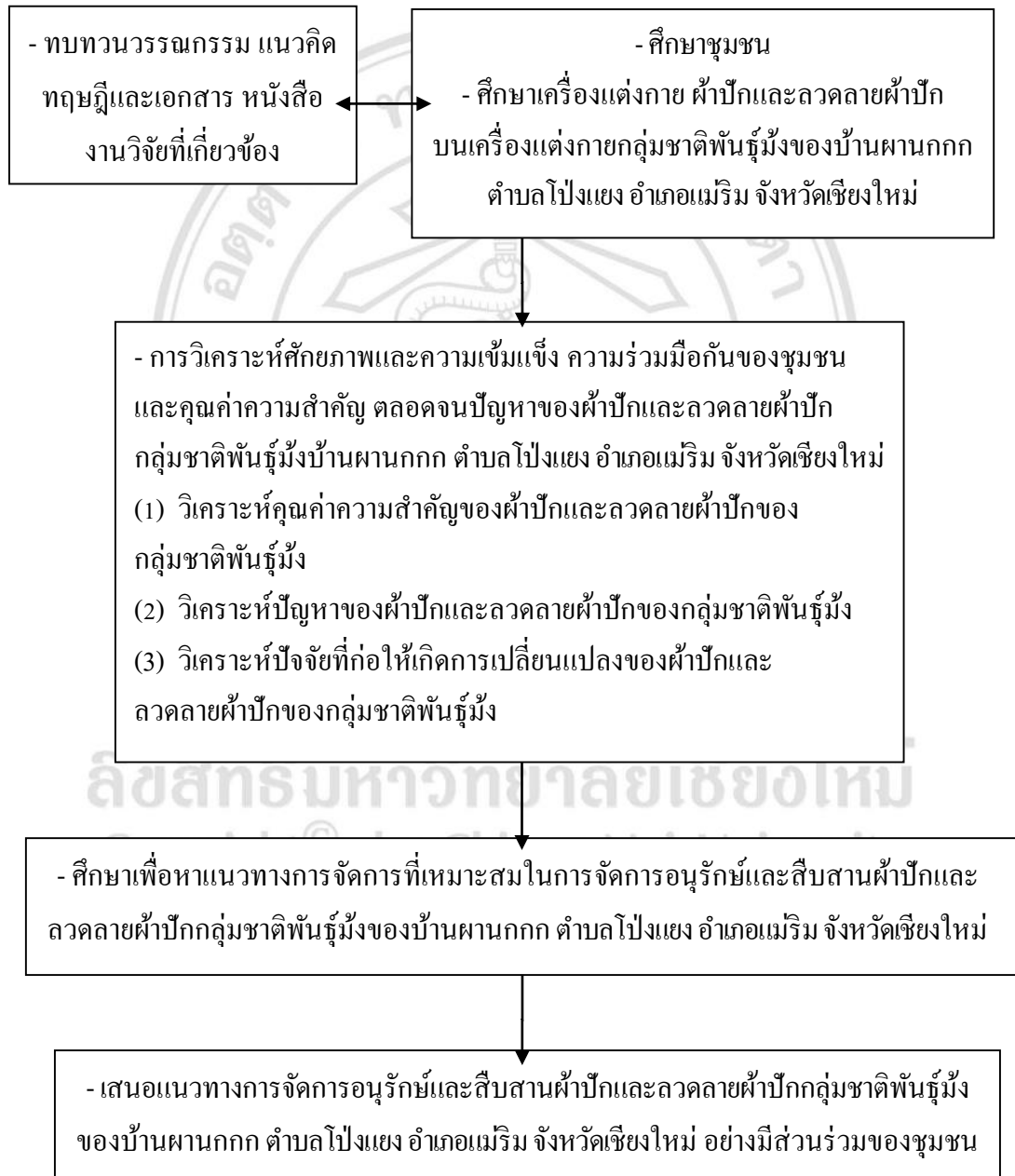
แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้งทำได้โดยการปลูกฝังค่านิยมและสร้างความตระหนักความภาคภูมิใจในคุณค่าทางวัฒนธรรมการพัฒนาบุคลากรการทอผ้าด้วยการให้ความรู้ในรูปแบบต่างๆทั้งในส่วนของตัวบุคคลหรือระบบกลุ่มเป็นเครือข่ายมีการจัดหลักสูตรท้องถิ่นการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ควรรใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการผลิตที่รวดเร็วขึ้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สวยงามทันสมัยสร้างสรรค์ผลงานหลากหลายและการพัฒนาด้านการตลาด

โดยสรุปผ้าทอลาวครั้งภาคกลางมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งมาตั้งแต่อดีตการทอผ้าจึงเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวลาวครั้งในปัจจุบันมีการใช้น้อยลงไปตามสมัยนิยมสมควรที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนได้ให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้อาชีพและธุรกิจการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นมีรายได้เพียงพอสำหรับเสริมสร้างความปลอดภัยมีความสุขในชุมชนสืบไป⁶⁵

⁶⁵ รุจี ศรีสมบัติ, ผ้าทอลาวครั้ง: อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในวิถีชีวิต, วิทยานิพนธ์ ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม, 2553, หน้าบทคัดย่อ

2.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ภาพที่ 4.42 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อศึกษาเครื่องแต่งกายผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก และเพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการศึกษา ประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- 3.1 รูปแบบการศึกษา
- 3.2 การศึกษาภาคเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎี
- 3.3 การศึกษาชุมชนและศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 3.4 การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 3.5 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
- 3.6 การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 รูปแบบการศึกษา

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อศึกษาเครื่องแต่งกายผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก และเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน มีลักษณะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ใช้เทคนิคการนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนา

3.2 การศึกษาภาคเอกสาร ทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎี

เป็นขั้นตอนแรกของการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาภาคเอกสาร เพื่อทบทวนวรรณกรรมและสถานะภาพความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยทั่วไปและความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย ตลอดจนมรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง รวมทั้งแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยได้รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำราเอกสาร งานวิจัย สื่อสิ่งพิมพ์จากสถาบันการศึกษา หอสมุด เอกสารของหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดคณะวิจิตรศิลป์ องค์กรบริหารส่วนตำบลโป่งแยง สำนักทะเบียนราษฎร์อำเภอแมริม พัฒนาชุมชนอำเภอแมริม และหมู่บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ นำข้อมูลมาจัดระเบียบเรียบเรียงลำดับความสำคัญและนำเสนอ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

- (1) บริบททางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
 - (1.1) ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งโดยทั่วไป
 - (1.2) ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในดินแดนประเทศไทย
 - (1.3) กลุ่มย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
 - (1.4) มรดกวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเทศไทย
 - (1.4.1) ภาษา
 - (1.4.2) เรือนพักอาศัย
 - (1.4.3) ผ้าและการแต่งกาย
 - (1.4.4) พิธีกรรมและความเชื่อ
 - (1.4.5) ประเพณีที่สำคัญ

(2) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้

(2.1) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

(2.2) แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

(2.3) แนวคิดภูมิปัญญาพื้นถิ่น

(3) เอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(3.1) เอกสารและหนังสือ

(3.2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(4) กรอบแนวคิดในการศึกษา

ดังรายละเอียดที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2

3.3 การศึกษาชุมชนและศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

เป็นขั้นตอนที่สอง เป็นการศึกษาในบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ซึ่งเป็นการศึกษาทั้งด้านเอกสารและภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจทางกายภาพ สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) อย่างไม่จำกัดจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์จนได้ข้อมูลครบถ้วน ดังมีรายนามผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยินดีเปิดเผยนามจำนวน 5 คน ดังนี้

(1) นายมนตรี ทิพย์พนาพันธุ์	ผู้ใหญ่บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม
(2) นายยิ่ง ถาวรวิจิตร	ปราชญ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม(พิธีงานศพ)
(3) นายจ๊ะ แซ่ย่าง	ปราชญ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม(พิธีแต่งงาน)
(4) นางเลี้ยชา แก้วจริยากุล	ปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมกัญชง
(5) นางจ๊วะ แซ่ย่าง	ปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นพืชสมุนไพร

เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ได้ตรวจสอบข้อมูล จัดระเบียบและเรียบเรียงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก และการวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก

ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

(1) การศึกษาชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

- (1.1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านผานกกก
- (1.2) ที่ตั้งและเส้นทางคมนาคม
- (1.3) ลักษณะและสภาพหมู่บ้าน
- (1.4) ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์
- (1.5) อาชีพ
- (1.6) การปกครอง
 - (1.6.1) การปกครองท้องถิ่น
 - (1.6.2) การปกครองส่วนท้องถิ่น
- (1.7) องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านผานกกก
 - (1.7.1) ความสัมพันธ์ของชุมชน
 - (1.7.2) การศึกษา
 - (1.7.3) ภาษา
 - (1.7.4) ศาสนาและความเชื่อ
 - (1.7.5) ศิลปวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาชาวบ้าน
 - (1.7.6) วัฒนธรรมประเพณีสำคัญของชุมชน
- (1.8) การวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกก

ดังรายละเอียดผลการศึกษานำเสนอ ในบทที่ 4

3.4 การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนนี้ เป็นการสำรวจและศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปัก สีเส้นและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกาย กลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก โดยศึกษารายละเอียดลักษณะเครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง และรายละเอียดของงานปักผ้า สีเส้นและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกาย รวมถึงเทคนิควิธีการปักผ้า การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวัน งานพิธีกรรม งานประเพณีต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกเป็น การศึกษาทั้งด้านเอกสารและภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจทางกายภาพ สังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) อย่างไม่จำกัดจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์จนได้ข้อมูลครบถ้วน โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ที่ปักผ้า ในหมู่บ้านที่เหลืออยู่ ดังมีรายนามผู้ให้สัมภาษณ์ที่ยินดีเปิดเผยนามจำนวน 15 คน ดังนี้

(1) นางเลี้ยว แก้วจรรยากุล	อายุ 81 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(2) นางจี๊วะ แซ่ย่าง	อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 8/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(3) นางแย้ม แซ่เต่า	อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 9/6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(4) นางโล่ง แซ่เต่า	อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 11 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(5) นางก๊ยะ เลหาหง	อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(6) นางหมี่ อักษรบริสุทธี	อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 20/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(7) นางสุริย์รัตน์ ทิพย์ปิ่นทอง	อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(8) นางเนิ่ง จอมพนางาม	อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 13 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(9) นางแสงเดือน ทิพย์ปิ่นทอง	อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 5/3 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(10) นางสาวลี แก้วจรรยากุล	อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 3/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(11) นางวราภรณ์ จารุพงศ์สกุล	อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(12) นางพิสมัย เลหาหง	อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(13) นางสาวคณิษฐา จอมพนางาม	อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 6/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(14) นางอรพิน ถาวรวิจิตร	อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 5/9 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
(15) นางวิไลลักษณ์ แซ่โซ้ง	อายุ 25 ปี บ้านเลขที่ 20/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว ได้ตรวจสอบข้อมูล จัดระเบียบและเรียบเรียงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับสภาพการณ์ของผ้าปัก และวิเคราะห์คุณค่าความสำคัญและปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกอกซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- (1) การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกอก
 - (1.1) เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกอก
 - (1.2) ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกอก
 - (1.2.1) การปักผ้าและเทคนิควิธีการปักผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกอก
 - (1.2.2) ลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกอก
 - (1.2.3) สีเส้นของลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกอก
 - (1.2.4) การใช้ผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกอก
 - (1.2.4.1) การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวัน
 - (1.2.4.2) การใช้ผ้าปักในพิธีกรรมและงานประเพณีต่างๆ

- (1.3) สภาพการณ์และปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในปัจจุบัน
- (1.4) วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญและปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก
 - (1.4.1) วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
 - (1.4.2) วิเคราะห์ปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
 - (1.4.3) วิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ดังรายละเอียดผลการศึกษานำเสนอ ในบทที่ 4 ข้อ 4.2

3.5 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้ได้คำตอบที่จะช่วยสนับสนุนการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก โดยการนำข้อมูลที่ศึกษาจากส่วนต่างๆ มาประมวลและวิเคราะห์ ดังนี้

- (1) การศึกษาและเก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ขั้นตอนนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะถึงรูปแบบและวิธีการของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 30 คน ที่คัดเลือกจากการสุ่มแบบจงใจ (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ที่ปักผ้าในหมู่บ้านที่เหลืออยู่และผู้บริโภคหรือผู้ใช้ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในประเด็นการสนทนา เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน มีผลการสนทนากลุ่มดังรายละเอียดผลการศึกษา ในบทที่ 5 ข้อ 5.1 (5.1.1)

(2) แนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ซึ่งตรงกับแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่มีนักวิชาการหลายท่านได้มีการกล่าวไว้ดังรายละเอียดผลการศึกษา ในบทที่ 5 ข้อ 5.1 (5.1.2)

(3) การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการของการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อสรุปความคิดเห็นและเสนอรูปแบบของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้เกิดความยั่งยืน อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล และเป็นประโยชน์ต่อเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปัก ซึ่งมีขั้นตอนของการศึกษาโดยพิจารณาจากข้อมูลต่างๆ ดังรายละเอียดผลการศึกษา ในบทที่ 5 ข้อ 5.1 (5.1.3)

3.6 การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

เป็นขั้นตอนสุดท้ายซึ่งเป็นผลของการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อหารูปแบบแนวทางและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในตอนที่ผ่านมา ทำให้ผู้ศึกษามีความเห็นที่จะเสนอแนวทางของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้สามารถอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้ดำรงคงอยู่สืบไป ซึ่งมีแนวทางของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ดังรายละเอียดผลการศึกษา ในบทที่ 5 ข้อ 5.2

บทที่ 4

การศึกษาชุมชน ผ้าปัก และลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บทนี้เป็นการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม ในบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก รวมทั้งศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

4.1 การศึกษาชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบล โป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก

4.1.2 ที่ตั้งและเส้นทางคมนาคม

4.1.3 ลักษณะและสภาพหมู่บ้าน

4.1.4 ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์

4.1.5 อาชีพ

4.1.6 การปกครอง

(1) การปกครองท้องถิ่น

(2) การปกครองส่วนท้องถิ่น

4.1.7 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านผานกกก

(1) ความสัมพันธ์ของชุมชน

(2) การศึกษา

(3) ภาษา

(4) ศาสนาและความเชื่อ

(5) ศิลปวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

(6) วัฒนธรรมประเพณีสำคัญของชุมชน

4.1.8 การวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็ง ความร่วมมือกันของชุมชนบ้านผานกกก

4.2 การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

4.2.1 เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

4.2.2 ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

(1) การปักผ้าและเทคนิควิธีการปักผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

(2) ลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

(3) สีเส้นของลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(4) การใช้ผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

(4.1) การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวัน

(4.2) การใช้ผ้าปักในพิธีกรรมและงานประเพณีต่างๆ

4.2.3 สภาพการณ์และปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในสังคมปัจจุบัน

4.2.4 วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญและปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(1) วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(2) วิเคราะห์ปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(3) วิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1. การศึกษาชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก

บ้านผานกกกเดิม เป็นชุมชนบ้านผานกกกที่อาศัยอยู่ ณ บ้านป่าคา(หมู่บ้านแม่ใน) แต่เนื่องจากมีชนชาวจีนฮ่ออาศัยอยู่ด้วย เมื่อเกิดการปราบปรามยาเสพติด (ฝิ่น) อย่างหนักจากรัฐบาลไทย จึงย้ายที่อยู่ใหม่มารวมตัวกันมาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปางขมุ หรือหมู่บ้านแม่สาเก่า ในปี พ.ศ. 2504 นายกว่า แซ่โง้ว นายจ้อ แซ่ย่าง และนายเยะ แซ่ย่าง ก็ได้เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินแห่งใหม่ ณ บริเวณ หมู่บ้านผานกกก ในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมมีแต่ต้นไม้บางต้น อยู่ห่างกันเป็นช่วงๆ ทั้ง 3 ครอบครัว จึงเข้ามาทำมาหาเลี้ยงชีพ ด้วยการปลูกข้าวโพด ปลูกข้าว ท้อและฝิ่น นอกจากนั้นก็ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ม้า หมู ไก่ เป็นต้น เป็นเวลา 3 ปีโดยไม่กลับบ้านเดิมหมู่บ้านปางขมุ หรือหมู่บ้านแม่สาเก่า ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านผานกกกไปทางทิศตะวันออกระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร และมุ่งมั่นที่จะตั้งหลักฐานบ้านเรือน ณ หมู่บ้านผานกกกในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2507 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงเสด็จเยี่ยมชม ชาวเขาบ้านคอยปุย ทรงพระราชทานกล้าเมล็ดผักและพืชไม้ผลเมืองหนาวให้ราษฎร ได้แก่ ลิ่นจี่ มะม่วง และผักต่างๆ รวมทั้งยังทรงมีโครงการจัดตั้งสร้าง โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์ 1 ณ หมู่บ้านคอยปุย หลังจากนั้นหมู่บ้านปางขมุต้องล่มสลายจากการจัดระเบียบการปราบปรามยาเสพติดจำพวกฝิ่น ให้ การศึกษาแก่เด็กชาวไทยภูเขา ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านปางขมุ จึงย้ายไปอยู่หมู่บ้านคอย ปุย และบางส่วนย้ายไปอยู่ตามไร่นา สวนต่างๆของตนเอง เช่น บ้านแม่สาใหม่ บ้านผานกกก ในปัจจุบัน

ด้วยเหตุผลนี้เองทำให้นายกว่า แซ่โซ้ง นายจื้อ แซ่ย่าง และนายเยะ แซ่ย่าง ได้ขนย้ายข้าวของมา อาศัยอยู่ในสวนของตนเอง และได้นำเอาดินลิ่นจี่ พระราชทานมาเพาะปลูกเป็นอาชีพ ซึ่งเป็นที่มาของ การทำสวนลิ่นจี่มาจนถึงปัจจุบัน โดยสมาชิกในครอบครัวของนายกว่า แซ่โซ้ง มี 12 คน ครอบครัว ของนายจื้อ แซ่ย่าง มี 14 คน และครอบครัวของนายเยะ แซ่ย่าง มี 9 คน รวมทั้งหมดเป็น 35 คน

ปีพ.ศ.2509 นายจื้อ แซ่ย่าง ได้ย้ายไปอาศัยอยู่ ณ หมู่บ้านคอยปุย เนื่องจาก ญาติพี่น้องไม่ ตามมาอยู่ด้วย จึงเหลือเพียง นายกว่า แซ่โซ้ง และนายเยะ แซ่ย่าง อยู่กันเพียง 2 ครอบครัว ต่อมาก็มี นายฮั่ว แซ่เต่า นายนู แซ่เต่า นายจงหี แซ่เต่า ได้ย้ายมาอยู่อาศัยด้วย และ ตามด้วย นายจู้สือ แซ่เต่า ทั้งหมดนี้ได้มาอยู่อาศัยกันในนามของหมู่บ้านม่วงคำ หมู่ที่ 3 ตำบลโป่งแยง โดยมีนายบุญมา เขมาชะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้แต่งตั้งนายจู้สือ แซ่เต่า เป็นผู้นำกลุ่มหมู่บ้านผานกกก อย่างไม่เป็นทางการ หรือ ตำแหน่งปู่กั้ง (ตำแหน่งปู่กั้ง หมายถึง ผู้อาวุโสที่จะมาเป็นคน นำของกลุ่มของชุมชน ดูแลทุกข์สุขของ ชาวบ้านแห่งนั้น เหมือนกับผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน) เพื่อที่จะดูแลทุกข์สุขของกลุ่มหมู่บ้านผานกกกเรื่อยมา

ปี พ.ศ.2512 กรมประชาสงเคราะห์ได้เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชไม้ผล จำพวกกาแฟ มะม่วง และ มีการสร้างศูนย์เด็กเล็ก จึงทำให้อาชีพการปลูกฝิ่นได้เปลี่ยนไปบ้างเป็นบางส่วนที่เหลือคือ เนื่องจาก ผลผลิตมะม่วงได้ผลไม่ค่อยดีนัก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ยังมีการปลูกฝิ่นอยู่ ต่อมาเจ้าหน้าที่ ทางกรมประชาสงเคราะห์เห็นว่ายังมีการปลูกฝิ่นอยู่ จึงมี โครงการส่งเสริมการปลูกพืชไม้ผล ลิ่นจี่ เป็นอาชีพทางเลือกใหม่มาทดแทนการปลูกมะม่วงของชาวบ้านผานกกก

ในปี พ.ศ.2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงเสด็จเยี่ยม หมู่บ้านผานกกก และได้ทรงพระราชทานเมล็ดถั่วแดงหลวง ถั่วขาว และผักเมืองหนาวต่างๆ ให้แก่กลุ่มหมู่บ้านผานกกก และส่งเสริมให้มีการปลูกพืชไร่ จำพวกผักด้วย เนื่องจากราคาของ มะม่วงที่ปลูกกันนั้นตกต่ำลง และ อีกอย่างคือ ถั่วแดงหลวงและถั่วขาวนั้นเป็นพืชที่ปลูกในฤดูเดียวกัน กับที่ปลูกฝิ่น จึงทำให้อาชีพการ ปลูกฝิ่นนั้นได้หายไปจากหมู่บ้านผานกกกแห่งนี้นับ จากนั้นเป็นต้นมา

ปี พ.ศ.2525 ผู้ใหญ่บ้าน นายบุญมา เขมาชะ ถึงวาระเกษียณอายุราชการ จึงทำให้ นายดวงแก้ว สະນິนัດ ได้ขึ้นรับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและได้มีการแต่งตั้งให้ นายเปา แซ่เต่า เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ฝ่ายปกครองอย่างเป็นทางการ ได้ระยะเวลาหนึ่ง

ในปี พ.ศ.2527 วันที่ 21 กันยายน ทางราชการเห็นควรว่าบ้านผานกกกน่าจะแยกจากหมู่บ้าน ม่วงคำ หมู่ที่ 3 มาตั้งเป็นหมู่บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากว่า ระยะทางระหว่างหมู่บ้านม่วงคำ กับบ้านผานกกกนั้นอยู่ห่างกันมากยากต่อการพัฒนาและการปกครอง โดยมีนายเปา แซ่เต่า หรือนายประพันธ์ ทิพย์ปิ่นทอง เป็นผู้ใหญ่บ้านผานกกกมีนายอ้วน แซ่เต่า และนายห้วย แซ่ช่าง เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง

นายประพันธ์ ทิพย์ปิ่นทอง เป็นผู้ใหญ่บ้านผานกกก จนถึงวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ.2544 ได้เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจล้มเหลว ทางราชการจึงได้มีการเลือกตั้งใหม่ ได้ นายพิสิทธิ์ ทิพย์ปิ่นทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน และอยู่ในวาระ 12 วัน ก็ได้ลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2544 หลังจากนั้น ทางอำเภอแมริม ได้แต่งตั้งให้นายวิจิตร กวินศักดิ์สกุล เป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ.2549 ซึ่งครบวาระการดำรงตำแหน่ง และนายมนตรี ทิพย์พนาพันธุ์อายุ 47 ปี เป็นผู้ใหญ่บ้านผานกกกได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2549 จนถึงปัจจุบัน¹

ภาพที่ 4.1 นายมนตรี ทิพย์พนาพันธุ์ อายุ 47 ปีผู้ใหญ่บ้านผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

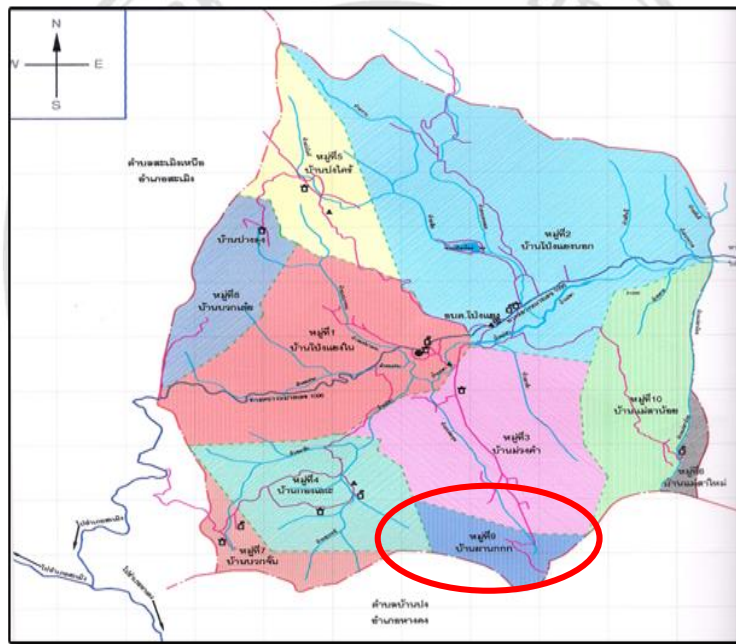
¹ คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนบ้านผานกกก แผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2557 หน้า 6-7

4.1.2. ที่ตั้งและเส้นทางคมนาคม

ที่ตั้งบ้านผานกกก ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอแมริม ประมาณ 22 กิโลเมตร อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,008 เมตร (ดังภาพที่ 4.2)

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านม่วงคำ หมู่ที่ 3 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับบ้านแม่สะ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านปาง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านแม่सान้อย หมู่ที่ 10 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริมจังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านกองแหะ หมู่ที่ 4 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริมจังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.2 แผนที่บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

สภาพทั่วไป หมู่บ้านผานกกก มีบริเวณพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน จำนวน 4,500 ไร่ เป็นพื้นที่อยู่อาศัย จำนวน 500 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร จำนวน 2,000 ไร่ ประกอบไปด้วยพื้นที่ทำไร่ จำนวน 1,300 ไร่ และพื้นที่ทำสวน จำนวน 700 ไร่ เป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย จำนวน 2,000 ไร่ มีแหล่งน้ำสาธารณะ 2 แห่ง คือ ห้วยต้นเตื่อและห้วยผาปู คริวเรือน ทั้งหมดใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคจากระบบประปาภูเขา จำนวน 1 แห่ง นอกจากนี้ในชุมชนยังมีสถานที่สำคัญทางศาสนา คือ โบสถ์ จำนวน 2 แห่ง มีหอกระจายข่าว จำนวน 1 แห่ง ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน จำนวน 1 แห่ง และศาลาประชาคม จำนวน 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง บ้านพักนักท่องเที่ยว จำนวน 2 หลัง และพิพิธภัณฑ์ จำนวน 1 แห่ง (ดังภาพที่ 4.3 และภาพที่ 4.4)

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านผานกกกมีลักษณะพื้นที่ เป็นป่าทึบ ภูเขาสูง เหมาะแก่การทำ การเกษตร มีแหล่งน้ำมาจากลำห้วยต้นเตื่อ ลำห้วยผาพู ลำห้วยม่วงซ้าง ลำห้วยบวกเจียด ซึ่งเป็นต้นน้ำ ไหลลงลำน้ำแม่ละอูน

สถานที่ท่องเที่ยว บ้านผานกกกดำเนินการจัดทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกี่ยวกับวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมประเพณีแบบชนเผ่าม้ง มีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชิง เกษตร พิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ในการสาธิตการผลิตเส้นใยจากต้นกัญชง ยอดดอยผานกกก

ภาพที่ 4.3 พื้นที่บริเวณชุมชนม้งผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.4 โบสถ์ศาสนาคริสต์ 2 โบสถ์ (โบสถ์วันเสาร์และวันอาทิตย์) (ที่มา : ผู้ศึกษา)

4.1.3 ลักษณะและสภาพหมู่บ้าน

สภาพทางสังคม

ลักษณะบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก จะเป็นบ้านติดกับพื้น ปิดทึบ ตามแบบดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง (ดังภาพที่ 4.5) ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก มีวิถีชีวิตเศรษฐกิจที่ดีขึ้น และความสะดวกทางด้านคมนาคมตลอดจนความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับคนพื้นราบได้ง่ายขึ้น จึงทำให้ได้รับอิทธิพลในเรื่องของลักษณะบ้านเรือนจากคนพื้นราบเข้ามา ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในชุมชนผานกกก ที่มีฐานะดี จะนิยมปลูกบ้านแบบคนพื้นราบ ลักษณะบ้านเป็นแบบสมัยใหม่ เป็นอิฐล้วนๆ หรืออิฐผสมไม้ หรือเป็นแบบดั้งเดิมผสมกับแบบใหม่ บางบ้านภายนอกดูสมัยใหม่ แต่ภายในก็ยังคงเป็นแบบเก่าซึ่งคงสภาพความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแบบดั้งเดิมอยู่ แต่เพิ่มสิ่งของเครื่องใช้สมัยใหม่เข้าไป เช่น ตู้เย็นเครื่องซักผ้า โทรทัศน์ เครื่องเล่นดีวีดี และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ส่วนใหญ่ยังอยู่กันเป็นแบบครอบครัวใหญ่ นับถือผู้อาวุโสเป็นหลัก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับ ประชาชนที่มีอายุ 35-60 ปี ส่วนใหญ่ยังอ่านหนังสือไม่ออกและยังเขียนภาษาไทยได้ไม่มากนัก ผู้สูงอายุได้รับการดูแลจากญาติพี่น้องและคนในชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่มีสภาพแข็งแรง

ภาพที่ 4.5 สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่ของชาวม้งผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

แผนที่เดินดินทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถไล่เรียงตามประเภทของทุนทางสังคม (ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ) (ดังภาพที่ 4.6 และ 4.7)

ภาพที่ 4.6 แผนที่ทุนทางสังคมบ้านผานกก (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.7 แผนผังการมีส่วนร่วมจิตอาสา ทุนด้านต่างๆ ของหมู่บ้านผานกก (ที่มา: ผู้ศึกษา)

4.1.4 ประชากรและกลุ่มชาติพันธุ์

ประชากร หมู่บ้านผานกกก มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 127 ครัวเรือน ประชากรรวม 720 คน แยกเป็นชาย 352 คน หญิง 368 คน² (จากข้อมูลสำนักทะเบียนราษฎร อำเภอแมริม เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2558) จากข้อมูล จปฐ.อำเภอแมริม ปี 2557 มีจำนวนครัวเรือน 96 ครัวเรือน ประชากรรวม 512 คน แยกเป็นชาย 246 คน หญิง 266 คน ประกอบอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม จำนวน 85 ครัวเรือน และ รับจ้าง จำนวน 7 ครัวเรือน ส่วนอาชีพเสริมคือ ค้าขาย จำนวน 4 ครัวเรือน มีรายได้ภาคเกษตรเฉลี่ย 181,192 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 30,449 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

4.1.5 อาชีพ

ลักษณะการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือการทำสวนผลไม้ ปลูกชาโยเต้ (ยอดผักแมว) ปลูกพืชผักต่างๆ และ ค้าขาย มีรายได้เฉลี่ย 44,607 บาท/คน/ปี (ดังภาพที่ 4.8) นอกจากนี้บ้านผานกกกยังมีสถานที่สำหรับพักแบบค้างคืนภายในชุมชน คือ บ้านพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 2 หลัง (ดังภาพที่ 4.9)

ภาพที่ 4.8 พื้นที่ทำไร่กระถ่ำปลีของชาวม้งในชุมชนผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.9 โฮมสเตย์ของหมู่บ้านม้งผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

² ธีรธนา ชัยอุดม ผู้ช่วยนายทะเบียนอำเภอแมริม สำนักทะเบียนราษฎร อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม 2558

4.1.6 การปกครอง

1) การปกครองท้องถิ่น³

เป็นการจัดการปกครองท้องถิ่นที่กำหนดไว้ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2457 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น (ฉบับที่ 11) พุทธศักราช 2551 ตามกฎหมายลักษณะการปกครองท้องถิ่นที่การบริหารงานของหมู่บ้าน มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

(1) ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจหน้าที่ปกครองบรรดารายครัวที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน ผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม มาตรา 12 และทำหน้าที่ช่วยเหลือนายอำเภอในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นหัวหน้าราษฎรในหมู่บ้านของตน

(2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติกิจการตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านเท่าที่ได้รับมอบหมายจากผู้ใหญ่บ้านให้กระทำ

(3) คณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีภูมิลำเนาในหมู่บ้าน ผู้นำหรือผู้แทนกลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้าน เป็นกรรมการหมู่บ้าน โดยตำแหน่ง และกรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งนายอำเภอแต่งตั้งจากรายครัวในหมู่บ้านเลือกเป็นกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนไม่น้อยกว่าสองคนแต่ไม่เกินสิบคน มีหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาแก่ผู้ใหญ่บ้านเกี่ยวกับกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามกฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ หรือที่นายอำเภอมอบหมาย หรือที่ผู้ใหญ่บ้านร้องขอ

การปกครองท้องถิ่นของหมู่บ้านผานกกก มีลักษณะการปกครองตามแบบดั้งเดิม คือมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุดในหมู่บ้าน ส่วนมากจะมาจากตระกูลที่มีอิทธิพลที่สุดในหมู่บ้าน ปัจจุบันรูปแบบการปกครองของชุมชนผานกกก เปลี่ยนไปจากเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับการปกครองแบบท้องถิ่นของไทย ตามที่กำหนดไว้ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2457

ผู้ใหญ่บ้านมีฐานะเป็นผู้นำหมู่บ้านจะต้องเป็นผู้ที่มาจากการเลือกตั้ง โดยประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหมู่บ้านที่มีสิทธิออกเสียงในการปกครอง ดังนั้น จึงถือได้ว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและมีสิทธิกระทำการใดๆ ในนามของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในหมู่บ้านนั้นๆ ได้โดย

³ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2457 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น (ฉบับที่ 10) พุทธศักราช 2551

สมบุรณ์ ผู้ใหญ่บ้านมีสิทธิแต่งตั้งผู้ช่วยได้ 1-2 คน เสมือนคณะกรรมการสำหรับระยะเวลาของการดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านไม่มีการกำหนดไว้ ผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ในตำแหน่งได้ตลอดไปจนสิ้นสภาพ กล่าวคือ ตาย ลาออก อพยพ ไปอยู่ที่อื่น หรือถูกที่ประชุมหมู่บ้านปลดออกโดยการที่ลงมติไม่ไว้วางใจ และการสิ้นสภาพของผู้ใหญ่บ้านนั้น ถือเป็นการสิ้นสภาพทั้งคณะ

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและบริหารงานทั้งหมด เช่น เป็นผู้แทนของหมู่บ้านในการเจรจาติดต่อกับคนภายนอก เป็นผู้ตัดสินข้อพิพาทระหว่างครอบครัว รับผิดชอบในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นผู้ตัดสินใจในการโยกย้ายหมู่บ้าน และมีอำนาจพิเศษในการดำเนินงานใดๆ ได้ในกรณีฉุกเฉิน หรือ ในกรณีที่เกี่ยวข้องความปลอดภัยของหมู่บ้าน ฯลฯ

ผู้ใหญ่บ้าน มีอาจใช้อำนาจหน้าที่โดยพลการ เพราะการดำเนินงานใดๆ ของหัวหน้าหมู่บ้านนั้น จะต้องเป็นไปตามมติของที่ประชุมหมู่บ้านและตามจารีตประเพณี นอกจากนี้ในทางปฏิบัติแล้ว การบริหารงานของผู้ใหญ่บ้านก็ยังคงควบคุมโดยคณะ “ผู้เฒ่า” “ผู้แก่” ซึ่งเปรียบเสมือน “คณะที่ปรึกษาหมู่บ้าน” ในปกครองกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทางอ้อมด้วย คณะที่ปรึกษาหรือ “ผู้เฒ่า” “ผู้แก่” นี้มีอิทธิพลต่อผู้ใหญ่บ้านไม่น้อย เพราะเป็นคณะที่สามารถคุมเสียงข้างมากในที่ประชุมหมู่บ้านได้ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านมักจะนำเรื่องราวต่างๆ มาปรึกษาและขอคำแนะนำ

การประชุมหมู่บ้าน (สภาหมู่บ้าน) ที่มีหน้าที่ออกระเบียบข้อบังคับกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ไม่ขัดแย้งกับจารีตประเพณี เพื่อบังคับใช้ภายในหมู่บ้าน กำหนดนโยบายให้ผู้ใหญ่บ้านรับไปดำเนินการและควบคุมการดำเนินงานของผู้ใหญ่บ้าน โดยการอภิปรายซักฟอกและมีสิทธิลงมติไม่ไว้วางใจ ซึ่งเป็นผลให้ผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งไปได้ในที่สุด การประชุมหมู่บ้านนับว่ามีบทบาทสำคัญมาก เพราะฐานะการประชุมนี้เปรียบเสมือนสถาบันนิติบัญญัติ การประชุมประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งหมดในหมู่บ้าน โดยที่ไม่จำกัดจำนวน เพศ วัย ตลอดทั้งไม่ระบุจำนวนว่าจะต้องมีเท่าใดจึงจะครบองค์ประชุมการออกเสียงถือหลัก 1 เสียงต่อ 1 คน โดยเอาเสียงข้างมากของผู้เข้าร่วมประชุมเป็นการตัดสินในกรณีเสียงเท่ากัน ประธานที่ประชุมมีอำนาจชี้ขาดให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะได้ ในการประชุมทั่วไป ผู้ใหญ่บ้านจะทำหน้าที่เป็นประธาน ยกเว้นในกรณีที่มีการเลือกตั้งหัวหน้าหมู่บ้านขึ้นใหม่ที่ประชุมก็จะเลือกผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอาวุโส ให้ผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นทำหน้าที่เป็นประธาน

หมู่บ้านผานกอกมีการกำหนดวิธีทางการปกครองตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งก็คือการใช้สิทธิในการออกเสียงซึ่งทุกคนมีสิทธิเท่ากันคนละเสียง และถือคะแนนเสียงข้างมากเป็นหลัก ธรรมดาสากล อย่างไรก็ตามทุกคนก็หาได้มีสิทธิมีเสียงเหมือนกันไม่ ในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นผู้ที่มีสิทธิออกเสียงในการปกครอง ได้แก่ “ผู้ชายที่เป็นผู้ใหญ่” เท่านั้น ผู้หญิงและเด็กมีสิทธิเฉพาะ

เข้าร่วมประชุมรับฟังและให้ความเห็นได้เพียงประการเดียว แต่ไม่มีสิทธิในการออกเสียง ทั้งนี้เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถือว่าผู้หญิงมีหน้าที่รับใช้สามี และจะต้องเชื่อฟังเป็นข้างต่ำหลัง จึงทำให้ทราบถึงสาเหตุว่าเหตุใดสังคมม้งจึงไม่ยอมให้สตรีมีส่วนในการปกครอง สำหรับในเรื่องสิทธิของเด็กนั้น ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปในประเทศต่างๆ ที่ถือว่า เด็กยังมีความรับผิดชอบไม่เพียงพอ วิธีการกำหนดความเป็นเด็กของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้น มิได้ถือเอาอายุเป็นเครื่องวัด หากแต่ใช้วัดด้วยการเป็นผู้มีความรับผิดชอบ ความสามารถทำงาน ตลอดจนผลงานที่ได้กระทำโดยที่ประชุมหมู่บ้านจะเป็นผู้พิจารณากำหนดได้ จะเห็นได้ว่ามาตรการการกำหนดความเป็นเด็กและผู้ใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นมาตรการที่น่าศึกษาวิธีหนึ่งทำให้บุคคลที่มีความสามารถ และมีความรับผิดชอบต่อสังคมเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการปกครองชุมชนของตนเอง

2) การปกครองส่วนท้องถิ่น⁴

เป็นการจัดการปกครองส่วนท้องถิ่นตามที่กำหนดไว้ ตามพระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ตามกฎหมายลักษณะการบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมายความว่า องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นที่มีกฎหมายจัดตั้ง

พนักงานส่วนท้องถิ่น หมายความว่า ข้าราชการองค์กรบริหารส่วนจังหวัด พนักงานเทศบาล พนักงานส่วนตำบล ข้าราชการกรุงเทพมหานคร พนักงานเมืองพัทยา และข้าราชการหรือพนักงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์กรบริหารส่วนตำบลจะมีนายกองค์กรบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการสภาองค์กรบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่บริหารงานบุคคล สำหรับองค์กรบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดนั้นๆ ประกอบด้วย

- (1) ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธาน
- (2) นายอำเภอหรือหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดนั้น จำนวนแปดคน
- (3) ผู้แทนองค์กรบริหารส่วนตำบล จำนวนเก้าคน
- (4) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนเก้าคน

⁴ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542

หมู่บ้านผานกกก อยู่ในเขตการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีการบริหารงาน ดังนี้ นายวัน ม่วงมา เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง นายมนตรี ทิพย์พนาพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) ของหมู่บ้าน 2 คน มีคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 9 คน แบ่งการปกครองออกเป็น 6 เขต มีหัวหน้าเขตปกครองทุกเขต มีอาสาพัฒนาชุมชน (อช.) จำนวน 4 คน มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 14 คน มีอาสาสมัครเกษตรกรด้านเกษตร 1 คน ด้านปศุสัตว์ จำนวน 2 คน

4.1.7 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของบ้านผานกกก มีดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ของชุมชน

หมู่บ้านผานกกก มีกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ของชุมชน คือการจัดการแข่งขันกีฬา เชื่อมความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน จัดขึ้นตามโอกาสและความเหมาะสมปีละครั้ง โดยมีประเภทกีฬา คือ การแข่งขันฟุตบอล และการแข่งขันกีฬาเปตอง

(2) การศึกษา

หมู่บ้านผานกกก ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน แต่มีการตั้งศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียนขึ้นในหมู่บ้านเพื่อให้ความสะดวกแก่เด็กเล็กในหมู่บ้าน รวมถึงให้เด็กเล็กได้รับการศึกษาที่เป็นแบบแผนมากขึ้น เด็กเหล่านี้ได้มีโอกาสเรียนภาษาไทย ได้รับการปลูกฝังด้านการปฏิบัติตนหลายๆอย่างจากศูนย์เด็กเล็กเมื่อถึงอายุครบเกณฑ์เข้าโรงเรียนเพื่อเรียนหนังสือ เด็กๆก็จะไปเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนโป่งแยงใน ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานเชียงใหม่ เขต 2 กระทรวงศึกษาธิการจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และหลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาแล้ว ใครอยากจะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นก็จะเข้าไปศึกษาต่อที่โรงเรียนในตัวเมืองเชียงใหม่ต่อไป ส่วนคนที่ไม่ได้เข้าไปศึกษาต่อก็จะออกมาประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือปลูกพืชไร่ ตามอย่างบรรพบุรุษ

(3) ภาษา

ในหมู่บ้านผานกกก จะสื่อสารกันด้วยภาษาม้ง ปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่จะเข้าใจทั้งภาษาไทยกลางและภาษาพื้นเมืองเชียงใหม่ ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่พวกเขาได้ติดต่อกับผู้คนในเมืองมากขึ้น การได้ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ รวมถึงการที่เด็กๆรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษอย่างเป็นระบบจากโรงเรียน จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งในบ้านผานกกก สามารถสื่อสารกับผู้คนในเมืองได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นที่สามารถสื่อสารได้เป็นอย่างดีพูดได้ชัด แต่ผู้สูงอายุที่อายุมากๆ ที่ไม่สามารถใช้ภาษาไทยกลางหรือภาษาเมืองเชียงใหม่ได้ก็ยังมีอยู่บ้าง

(4) ศาสนาและความเชื่อ

แต่เดิมกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก มีความเชื่อหรือนับถือผี ผสมกับการบูชาบรรพบุรุษ และเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ ปัจจุบันนี้ประชาชนบ้านผานกกกส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ จะเห็นได้ว่าในหมู่บ้านผานกกก นี้มีโบสถ์ของศาสนาคริสต์ 2 โบสถ์โดยแยกเป็นนิกายโปแตสแตนท์เซเวนเดย์ (วันเสาร์) ร้อยละ 90 นิกายโปแตสแตนท์ MCA (วันอาทิตย์) ร้อยละ 20 และร้อยละ 10 นับถือบรรพบุรุษ นับถือผีมี บทบาทศาสนาคริสต์ในหมู่บ้านคือ อบรมสั่งสอนและเผยแพร่ศาสนา รวมถึงการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ช่วยเหลือ สงเคราะห์เด็กยากจน (ดังภาพที่ 4.10)

ภาพที่ 4.10 ชาวม้งในชุมชนผานกกก ทำกิจกรรมทางศาสนา (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ในส่วนของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติก็ยังคงมีอยู่ จะเห็นได้จากการที่หมู่บ้านผานกกก ยังคงใช้วิธีการทำนาย เมื่อมีอาการเจ็บป่วย เพื่อให้ทราบว่าเป็นผิคนใดที่มาทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย และจะสามารถรักษาได้หรือไม่ หรือจะต้องรักษาอย่างไร นอกจากนี้บ้านผานกกก ยังคงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก เช่น เมื่อมีการเจ็บป่วยก็จะมีการทำพิธีชื้อขวัญ (เรียกขวัญ) การทำพิธีอ้วนนิ่ง และพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด การตาย เป็นต้น (ดังภาพที่ 4.11)

ภาพที่ 4.11 ประเพณีเรียกขวัญคนป่วย ขอให้ผีบรรพบุรุษมาปกป้องและช่วยรักษาให้หายป่วย
เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2558 (ที่มา : ผู้ศึกษา)

(5) ศิลปวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาชาวบ้าน

บ้านผานกกกแต่เดิมมีการทำ/สาธิตการทอผ้าใยกล้วยง โดยแม่อุ้ยเสี่ยซา แก้วจริยากุล และสาธิตการเขียนเทียนลายจี๊ฟั้ง และนางแตง แซ่ย่าง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีมาแต่ดั้งเดิม ปัจจุบันอายุ 81 ปี ไม่สามารถทำการสาธิตได้ เนื่องจากสายตาที่เริ่มพร่ามัว ทักษะความชำนาญงานฝีมือของคนในหมู่บ้านผานกกก ผู้หญิงจะทำงานปักเย็บลวดลายผ้ามั่งและตัดชุดมั่ง ผู้ชายจะทำการเกษตรกรรมปลูกพืชเมืองหนาว การจักสาน

(6) วัฒนธรรมประเพณีสำคัญของชุมชน

หมู่บ้านผานกกก มีงานประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง ที่ยังคงมีการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งอยู่ เช่น ประเพณีกินข้าวใหม่ ประเพณีปีใหม่มั่ง ประเพณีการเลือกคู่ ซึ่งจะมีขึ้นในวันปีใหม่มั่ง

ประเพณีกินข้าวใหม่ ของหมู่บ้านผานกกก ได้มีการจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี และเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยรุ่นทวด-รุ่นปู่ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์มั่งบ้านผานกกก จะมีความเชื่อว่าจะต้องเลี้ยงผีปู่-ผีย่า เพราะช่วงเวลาในหนึ่งรอบปีหรือในหนึ่งปีที่ผ่านมาผีปู่-ผีย่า ได้ดูแลครอบครัวของแต่ละครอบครัวเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงมีการปลูกข้าวใหม่ เพื่อจะเซ่นบูชาคุณผีปู่-ผีย่ากับเจ้าที่ทุกคน ซึ่งการกินข้าวใหม่จะทำกันทุกปี ข้าวใหม่คือข้าวที่ ปลูกขึ้นมาเพื่อที่จะเช่นถวายให้กับผีปู่-ผีย่าและสุกในระหว่างเดือนกันยายนถึงต้นเดือนตุลาคม แล้วจะต้องเก็บเกี่ยวโดยเกี่ยวเกี่ยวข้าวที่มีขนาดเล็ก เพราะเกี่ยวที่ใช้เกี่ยวนั้นสามารถที่จะเกี่ยวต้นข้าวได้เพียง 3-4 ต้นเท่านั้น จะเริ่มเกี่ยวได้เมื่อรวงข้าวสุกแต่ยังไม่เหลืองมาก ต้องเกี่ยวตอนที่รวงข้าวมีสีเขียวปนเหลือง เมื่อเกี่ยวเสร็จก็จะนำมานวดให้ข้าวเปลือกหลุดออกโดยไม่ต้องตากให้แห้ง นำข้าวเปลือกที่นวดเรียบร้อยแล้วมาคั่วให้เมล็ดข้าวแห้งและเปลือกข้าวแห้ง เพื่อให้สะดวกในการดำข้าว ในอดีตนั้นนิยมการดำข้าวด้วยครกกระเดื่อง เมื่อดำเสร็จเรียบร้อยแล้วนำข้าวมาหุง เพื่อเช่นไหว้ผีปู่-ผีย่า ในการทำพิธีเช่นผืนนั้น ทำโดยการนำไก่ตัวผู้มาเช่นไหว้ตรงผีประตูก่อน โดยการนำ ไก่ที่ต้มทั้งตัวมาประกอบพิธี ซึ่งตำแหน่งที่จะต้องเช่นไหว้มี 5 แห่งได้แก่ สี่ก้าง คั้งขอจ๊ับ คั้งขอจูด คั้งขอจ่อง คั้งจี้คั้ง ขณะทำพิธีต้องสวดบทสวดเพื่อที่บอกให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือได้รับรู้และ เข้ามาทานก่อน เมื่อทำพิธีเสร็จคนในบ้านถึงจะสามารถทานต่อได้ ซึ่งพิธีกินข้าวใหม่นั้นได้สืบทอดมานานหลายชั่วอายุคน แลยังคงมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ประเพณีปีใหม่ม้ง คือ ปีใหม่หรือประเพณีฉลองปีใหม่ ซึ่งเป็นงานรื่นเริงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในทุกๆปี จะจัดขึ้นหลังจากได้เก็บเกี่ยวผลผลิตในรอบปีเรียบร้อยแล้ว และเป็นการฉลองถึงความสำเร็จในการเพาะปลูกของแต่ละปี ซึ่งจะต้องทำพิธีบูชาถึง ผีฟ้า-ผีป่า-ผีบ้าน ที่ให้ความคุ้มครองและดูแลความสุขสำราญตลอดทั้งปี รวมถึงผลผลิตที่ได้ในรอบปีด้วย ซึ่งจะมีการฉลองพร้อมเพรียงกัน หรือตามวัน และเวลาที่สะดวกของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งโดยมากจะอยู่ในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี ในปีที่ผ่านมาหมู่บ้านผานกกกได้จัดขึ้นระหว่างวันที่ 21-23 ธันวาคม 2557 ซึ่งปีนี้ถือว่าจัดเร็วกว่าทุกๆปีประเพณีฉลองปีใหม่ม้งนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งเรียกกันว่า “นอเป็ โจวฮ์” แปลตรงตัวได้ว่า “กินสามสิบ” สืบเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะนับช่วงเวลาตามจันทรคติ โดยจะเริ่มนับตั้งแต่ขึ้น 1 ค่ำ ไปจนถึง 30 ค่ำ (ซึ่งตามปฏิทินจันทรคติจะแบ่งออกเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ และข้างแรม 15 ค่ำ) เมื่อครบ 30 ค่ำ จึงนับเป็น 1 เดือน ดังนั้นในวันสุดท้าย (30 ค่ำ) ของเดือนสุดท้าย (เดือนที่ 12) ของปี จึงถือได้ว่าเป็นวันส่งท้ายปีเก่า ช่วงวันฉลองปีใหม่ส่วนใหญ่จะตกอยู่ประมาณช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมกราคม ในวันดังกล่าวหัวหน้าครัวเรือนของแต่ละบ้าน จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อความเป็นสิริมงคลของครัวเรือน ถัดจากวันส่งท้ายปีเก่าไป 3 วัน คือวันขึ้น 1 ค่ำ 2 ค่ำ และ 3 ค่ำ ของเดือนหนึ่ง จัดเป็นวันฉลองปีใหม่อย่างเป็นทางการ ซึ่งทุกคนจะหยุดหน้าที่การงานทุกอย่างในช่วงวันดังกล่าวนี้ และจะมีการจัดการละเล่นต่างๆ ในงานขึ้นปีใหม่ เช่น การละเล่นลูกช่วง การตีลูกข่าง การเต้นรำ การร้องเพลงม้ง การละเล่นอื่นของเด็กๆในหมู่บ้าน และที่น่าสนใจคือจะมีการเดินขบวนของคนในหมู่บ้านผานกกก มาที่ลานเอนกประสงค์หน้าหมู่บ้าน เพื่อมาทำพิธีเปิดงานประเพณีปีใหม่ม้งของหมู่บ้านผานกกก ในงานนี้ทุกคนจะมีการแต่งกายชุดประจำเผ่าที่สวยงาม เต็มยศ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะมาชุมนุมกันในเรื่องแต่งกายแบบชนเผ่าม้ง ประดับด้วยเครื่องเงิน สวยงาม และมีกิจกรรมการเล่นโยนลูกช่วง บริเวณลานเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน โดยหญิงสาวจะต้องเตรียมลูกบอลผ้าสีดำ(ลูกช่วง) นำมาโยนกับชายหนุ่มที่ตนหมายตาตั้งใจ หากหนุ่มชอบและมีไมตรีตอบก็จะพยายามคว้าลูกบอลไว้ ส่วนผู้ชายบางกลุ่มก็จะมีการแข่งขันกันยิงเป้าด้วยลูกธนู และการตีลูกข่างแข่งกันอย่างสนุกสนาน ผู้หญิงก็จะร้องรำทำเพลง เต้นรำ ทำกิจกรรมอื่นๆกับเด็กๆในหมู่บ้าน ด้วยความสนุกสนานตลอดทั้งวัน (ดังภาพที่ 4.12)

ภาพที่ 4.12 งานประเพณีปีใหม่ม้งของบ้านผานก๊ก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

การโยนลูกช่วง

การเล่นโยนลูกช่วงของหมู่บ้านผานกกก หรือที่เรียกกันว่า “จูเปาะ” ลูกช่วง มีลักษณะกลมเหมือนลูกบอลทำด้วยเศษผ้าสีดำ มีขนาดเล็กพอที่จะถือด้วยมือข้างเดียวได้ ปัจจุบันที่มีการทำหลากหลายสีตามความชอบของหญิงสาวที่จะนำมาโยนกับชายหนุ่มที่ตนหมายตาต้องใจ การเล่นเกมลูกช่วง จะแบ่งกลุ่มผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิงกับฝ่ายชายโดยที่ก่อนจะมีการเล่นเกม ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ที่เออลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย หรือญาติ ๆ ของฝ่ายหญิงเป็นผู้ที่นำลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย เมื่อตกลงกันได้ก็จะทำการโยนลูกช่วงโดยฝ่ายหญิง และฝ่ายชายแต่ละฝ่ายจะยืนเป็นแถวหน้า กระดานเรียงหนึ่งหันหน้าเข้าหากันมีระยะห่างกันพอสมควร แล้วโยนลูกช่วงให้กันไปมาและสามารถทำการสนทนากับคู่ที่โยนได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นหัวใจของงานประเพณีปีใหม่ม้ง ที่ทำให้มีความสุขสนุกสนาน และทุกคนในหมู่บ้านจึงให้ความสำคัญประเพณีปีใหม่ม้งที่มีเพียงปีละครั้งเท่านั้น (ดังภาพที่ 4.13)

ภาพที่ 4.13 การโยนลูกช่วงในงานปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ตีลูกข่าง

ลูกข่างของหมู่บ้านผานกกก หรือที่เรียกว่า “เดาต้อลู้” ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีลักษณะคล้ายลูกข่างพื้นบ้านของไทยการประดิษฐ์ก็คล้ายคลึงกัน คือจะมีการนำท่อนไม้มาทำให้มีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมโดยส่วนหัวจะมีลักษณะทู่ๆ ราบเรียบในขณะที่ส่วนหางหรือส่วนที่ใช้หมุนยื่นพื้นนั้นจะทำให้มีลักษณะแหลมคล้ายๆ ดินสอคล้ายกันแต่ต่างกันที่เชือกที่ใช้หมุนลูกข่างจะผูกติดกับปลายไม้สำหรับขว้าง เชือกจะยาวประมาณสองถึงสามเมตรนำมาม้วนรอบลูกข่าง โดยมีข้างหนึ่งจะถือลูกข่างที่ผูกเชือกหมุนพันรอบไว้ และมีอีกข้างจะถือไม้ที่ผูกเชือกที่หมุนรอบลูกข่าง แล้วเอามือทั้งสองสะบัดไปข้างหน้าพร้อมดึงไม้ที่ผูกเชือกไว้อย่างแรง แล้วลูกข่างจะตกลงพื้นแล้วหมุนด้วยความเร็วซึ่งในกติกาในการเล่นจะถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย โดยที่ฝ่ายหนึ่งจะเป็นฝ่ายตีลูกข่างที่กำลังหมุนอยู่ของอีกฝ่าย โดยฝ่ายที่ตีนั้นจะต้องพยายามตีลูกข่างให้ถูกมากที่สุด ซึ่งถ้าหากสามารถทำการตีถูกมากก็จะสามารถทำการตีต่อไปได้ แต่หากตีไม่ถูกก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นฝ่ายหมุนลูกข่างให้อีกฝ่ายผลัดไปเป็นฝ่ายตีแทน การเล่นลูกข่าง นอกจากจะได้รับความสนุกสนานจากการเล่นแล้ว ยังเป็นการฝึก และทดสอบความแม่นยำทางด้านสายตาด้วย การเล่นลูกข่างก็ยังมีให้เห็นอยู่ในงานประเพณีนี้ปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ลูกผู้ชายถือว่าเป็นการทำทายความสามารถและถือว่าเป็นการแสดงความเป็นลูกผู้ชายด้วยเช่นกัน (ดังภาพที่ 4.14)

ภาพที่ 4.14 การตีลูกข่าง วันปีใหม่ม้งของบ้านผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

4.1.8 การวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็ง ความร่วมมือกันของชุมชนมั่งบ้านผานกก

บ้านผานกกก เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขี้ยวและม้งขาว ที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูง และยังมีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนบ้านผานกกก ได้ร่วมมือกันในการดูแลรักษาป่าไม้ ร่วมกันในการดูแลป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง มีวัฒนธรรมประเพณีที่หลากหลาย มีพิพิธภัณฑที่มีชีวิตที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับผ้าและการทอผ้าใยกันขง ผ้าเขียนลายเทียน และผ้าปักลวดลายดั้งเดิมที่จัดแสดงไว้ให้ ลูกหลานได้เรียนรู้ กลุ่มชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้สูงอายุยังคงรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายชนเผ่าม้งไว้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการสวมชุดชนเผ่าตามประเพณีประจำชนเผ่า ได้แก่ ประเพณีปีใหม่ม้ง การแต่งกายชนเผ่าในงานแต่งงาน งานพิธีกรรมต่างๆ และงานศพ ชุมชนบ้านผานกกก มีความร่วมมือกันช่วยเหลือกิจกรรมและงานของสังคมส่วนรวมในหมู่บ้านทุกงาน จึงถือได้ว่าหมู่บ้านผานกกก มีศักยภาพและความเข้มแข็งในความร่วมมือกันของชุมชนเป็นอย่างดี

ศักยภาพของหมู่บ้านผานกกก

บ้านผานกกกมีสิ่งทีแสดงถึงศักยภาพในชุมชน ทั้งด้านบุคคล กลุ่ม ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี และสิ่งทีแสดงความเข้มแข็งของชุมชน ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ทีแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทุนด้านเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าลายตัด กลุ่มผลิตผ้าลายเขียนเทียน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า ผลิตผ้าห่ม ผ้าโหล กลุ่มเยาวชน เป็นกิจกรรมดนตรี กีฬา ส่งเสริมเยาวชนในหมู่บ้าน มีความสามัคคีรักใคร่ปรองดองกัน กลุ่มบริการโฮมสเตย์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อบริการการท่องเที่ยว เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมและความสัมพันธ์ของชุมชน เป็นลักษณะกิจกรรมทีหล่อหลอมประสบการณ์ต่างๆ ถ่ายทอดส่งต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนทีสร้างขึ้นมา เพื่อกำกับดูแลชุมชน ให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบและคุณค่าแนวคิดของชุมชนนั้นๆ เป็นกฎของหมู่บ้าน บ้านผานกกกยังคงมีการอนุรักษ์ประเพณีต่างๆ ดังนี้

- 1) ประเพณีปีใหม่ม้ง จัดขึ้นเดือนธันวาคม-มกราคมทุกปี เป็นการอนุรักษ์ประเพณีปีใหม่ให้สืบทอดไม่สูญหาย และผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานมาตลอดทั้งปี โดยมีการเรียกขวัญในครอบครัว กินข้าวร่วมกันกับเพื่อนบ้าน เล่นกิจกรรมต่างๆด้วยกัน เช่น ตีลูกข่าง โยนลูกช่วง ยิงหน้าไม้ ร้องเพลงขอม้ง

2) ประเพณีแต่งงาน เพื่อมีทายาทสืบทอดตระกูล เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างตระกูล โดยมีการไปสู้อตามประเพณี กินเลี้ยงเชื่อมความสัมพันธ์ แนนำญาติทั้งสองฝ่ายให้กัน (ดังภาพที่ 4.15)

ภาพที่ 4.15 ประเพณีขอสาวแต่งงานของบ้านผานกก (ที่มา: ผู้ศึกษา)

3) ประเพณีการกินข้าวใหม่ จัดขึ้นเดือนพฤษภาคมเพื่อเป็นการเรียกขวัญพืชผลการเกษตร มีการร่วมกินข้าวด้วยกัน โดยให้ผู้อาวุโสหรืออาจารย์ศาสนาเป็นผู้ดำเนินการขอพรจากพระเจ้าหรือเทวดา

4) ประเพณีการตั้งชื่อใหม่ ตามโอกาสที่เหมาะสม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว บ่งบอกถึงการเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวของคนที่มีครอบครัวแล้ว โดยฝ่ายชายจะเรียกพ่อตามาเป็นประธานในพิธีเป็นผู้ที่หาชื่อและตั้งชื่อใหม่ เจ้าของงานหรือลูกเขยกินข้าวร่วมกันกับญาติๆ ร่วมอวยพรให้กับชื่อใหม่

5) ประเพณีการปิดเป่าสิ่งไม่เป็นมงคลในชีวิตให้หลุดพ้น (หลือดำ) เพื่อขจัดสิ่งที่ไม่ดีในชีวิตออกไปใน 1 ปีที่ผ่านมา โดยการลอดห่วงสายสิญจน์และต้นไม้ม้าที่ใช้ทำพิธี มีหมอฟีกว่าคำเพื่อปิดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้หลุดพ้นจากชีวิต

6) ประเพณีงานศพ จัดขึ้นเพื่อไว้อาลัย ส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์ ชาวบ้านจะมาร่วมกิจกรรมอยู่เฝ้าศพผู้ตายกับเจ้าภาพทั้งกลางวันและกลางคืน นำไปฝังโดยการควงจัญญ์ เนื่องจากชาวเมืองบ้านผานกอกส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ พิธีกรรมในงานศพ จึงจัดพิธีแบบคริสต์ศาสนา และมีรูปแบบคล้ายคนพื้นเมือง (ดังภาพที่ 4.16)

ภาพที่ 4.16 พิธีกรรมงานศพของบ้านผานกอก ของนางเหลื่อ ทิพย์ปิ่นทอง อายุ 91 ปี
เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2558 (ที่มา:ผู้ศึกษา)

สรุปได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก มีศักยภาพและความเข้มแข็งในความร่วมมือกันในกิจกรรมโดยรวมของสังคมในชุมชนเป็นอย่างดี ชุมชนมีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และได้ร่วมมือกันในการดูแลรักษาป่าไม้ ร่วมกันในการดูแลป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายชนเผ่าไว้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการสวมชุดเผ่าตามวัฒนธรรม ประเพณีประจำชนเผ่า หรือกิจกรรมอื่นที่เป็นพิธีการสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ จะแต่งกายต่างๆ โอกาสของงานประเพณีของชุมชนซึ่งยังคงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบันแต่เริ่มจะลดน้อยลงไปเรื่อยๆ ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือกันในหมู่บ้าน ที่ถือเป็นทุนด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น กลุ่มผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าลายตัด กลุ่มผลิตผ้าลายเขียนเทียน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มเยาวชน และกลุ่มบริการโฮมสเตย์ ในด้านวัฒนธรรมประเพณี ค่านิยมและความสัมพันธ์ของชุมชน คนในชุมชนก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมความสัมพันธ์ของชุมชนในทุกๆ ประเพณี จะเห็นได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีปีใหม่ม้ง ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการกินข้าวใหม่ ประเพณีการตั้งชื่อใหม่ ประเพณีการปักเป่าสิ่งไม่เป็นมงคลในชีวิตให้หลุดพ้น ประเพณีงานศพ และพิธีกรรมสำคัญอื่นๆ ทำให้ชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีร่วมมือกันช่วยเหลือกิจกรรม งานของสังคมส่วนรวมในหมู่บ้านทุกงาน จึงถือได้ว่าหมู่บ้านผานกกก มีศักยภาพและความเข้มแข็งในความร่วมมือกันของชุมชนไว้เป็นอย่างดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

4.2 การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

4.2.1. เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

เครื่องแต่งกายผู้ชายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ผู้ชายม้งเขียว นิยมใส่ผ้าสีดำหรือน้ำเงินเข้ม จะเป็นเสื้อแขนยาวจรดข้อมือ ขลิบขอบแขนเสื้อ รอบข้อมือด้วยผ้าสีฟ้าหรือสีน้ำเงิน และจะปักลวดลายประกอบด้วย ชายเสื้อสั้นระดับเอว ชายสาบเสื้อ ด้านขวาจะป้ายทับด้านซ้ายของตัวเสื้อ หน่อกเสื้อจะปักลวดลายด้วยผ้าสี เป็นเสื้อไม่มีคอปก กางเกงจะใช้สีเดียวกันกับเสื้อ มีลักษณะเป็นกางเกงที่ช่วงขาและเป้ากางเกงจะกว้างและหย่อนต่ำลงมาถึงหัวเข่า ขอบปลายขาจากกางเกงจะเล็กและแคบลง จะมีการปักลวดลายด้วยผ้าสีต่างๆ รอบเอวจะใช้ผ้าสีแดงซึ่งมีความยาวประมาณ 4-5 เมตรพันทับกางเกง ชายผ้าแดงทั้งสองข้างจะปักลวดลายสวยงาม ห้อยโซ่ลวดลายไว้ด้านหน้า ถ้าเป็นชายหนุ่มจะนิยมคาดเข็มขัดเงินหรือเข็มขัดหนังทับผ้าแดงอีกชั้นหนึ่ง (ดังภาพ 4.17)

ภาพที่ 4.17 การแต่งกายผู้ชายม้งเขียวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ผู้ชายม้งขาว จะใส่เสื้อสีดำหรือน้ำเงินเข้ม ลักษณะเสื้อคล้ายกันกับม้งเขียว แต่มีการประดับลวดลายน้อยกว่า กางเกงใช้สีเดียวกับเสื้อ ที่เอวจะมีผ้าแดงผูกคาดทับกางเกง และมีเข็มขัดคาดทับอีกชั้นหนึ่ง เหมือนม้งเขียว และที่คอมักจะสวมห่วงเงินรอบคอหลายห่วง และประดับเหรียญเงินต่างๆ บนเสื้อเพื่อความสวยงามด้วย เครื่องแต่งกายในวันปกติ ผู้ชายม้งขาว (White Hmong) จะมีแถบผ้าสีขาวหรือสีฟ้าอ่อน ติดทาบอยู่ปลายแขนเสื้อ เสื้อจะตัวสั้นเปิดให้เห็นหน้าท้องซึ่งแสดงถึงความสมบูรณ์ของผู้ชาย สวมกางเกงเงินขาวทรงกระบอกสีดำหรือสีน้ำเงิน (ดังภาพที่ 4.18)

ภาพที่ 4.18 การแต่งกายผู้ชายม้งขาวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ปัจจุบันเครื่องแต่งกายผู้ชายของบ้านผานกกก ก็ยังมีให้เห็นเต็มชุดในงานพิธีกรรมสำคัญๆ เช่น งานประเพณีปีใหม่ม้ง งานแต่งงาน และลักษณะเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามกาลเวลา เนื่องจากบ้านผานกกกมีทั้งชนเผ่าม้งเขียวและม้งขาว อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งม้งเขียวมีจำนวนประชากรมากกว่า ดังนั้นลวดลายและรูปแบบเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปัก จึงถูกผสมผสานรวมกันทำให้ยากต่อการแยกว่าเครื่องแต่งกาย ผ้าปักลวดลายไหนเป็นชนเผ่าม้งเขียวหรือม้งขาว จากการสอบถามข้อมูลผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จึงทำให้ทราบว่า จะสามารถแยกแยะออกได้โดยการสังเกต กางเกงที่สวมใส่ที่ยังคงมีความแตกต่างกันคือ ผู้ชายม้งเขียว ลักษณะกางเกงที่ช่วงขาและเป้ากางเกงจะกว้างและหย่อนต่ำลงมาถึงหัวเข่า ขอบปลายขากางเกงจะเล็กและแคบลง จะมีการปักลวดลายด้วยด้ายสีต่างๆ ส่วนผู้ชายม้งขาว ลักษณะกางเกงจะเป็นกางเกงจินขายาว ทรงกระบอกสีด้าหรือสีน้ำเงิน ไม่มีลวดลายขอบปลายกางเกง (ดังภาพที่ 4.19)

ภาพที่ 4.19 การแต่งกายผู้ชายม้งของบ้านผานกกก งานประเพณีปีใหม่ม้ง พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

เครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผู้ชายวัยรุ่น ตามกระแสสังคม โลกาภิวัตน์และระบบอุตสาหกรรม การแต่งกายจึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งผู้ชายวัยรุ่น ได้รับเอาวัฒนธรรม การแต่งกายจากคนในเมืองมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประกอบกับมีสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามี บทบาทในการสวมใส่ชุดม้ง และทำให้รูปแบบของเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักได้ เปลี่ยนแปลงไป มีการผสมผสานรูปแบบลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ ตามยุคสมัยนิยม มีการลอกเลียนแบบจากสื่อเว็บไซต์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น เลียนแบบการแต่งกาย มาจากฝั่งอเมริกา ม้งจีน ม้งเวียดนาม ม้งลาว (ดังภาพที่ 4.20)

ภาพที่ 4.20 การแต่งกายผู้ชายม้ง พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

เครื่องแต่งกายผู้หญิงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

ผู้หญิงม้งเขียว ใช้ผ้าสีดำหรือสีน้ำเงินเข้ม แขนยาวขลิบที่ปลายแขนด้วยสีฟ้า ปักลวดลายหรือขลิบด้วยผ้าสีที่หน้าอก คอปกเสื้อมีลักษณะเป็นทรงกลม ห้อยพับไปด้านหลัง มีการประดิษฐ์ลวดลายสวยงาม สวมกระโปรงจีบรอบตัวที่ทำจากผ้าพิมพ์ลวดลายข้อมสีน้ำเงิน ประดิษฐ์ผ้าปักเป็นลายสวยงาม ผ้าคาดด้านหน้า จะมีผ้าผืนยาวปักเป็นลวดลายสวยงาม คาดปิดกระโปรงลงมาอีกชั้นหนึ่ง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว จะใช้ผ้าพื้นเรียบๆ ขลิบชายด้วยผ้าสี มีผ้าแดงปักลวดลายที่ชายทั้งสองข้างและปล่อยเป็นพู่ห้อยลงมา เป็นสีแดงหลายเส้น คาดด้วยเข็มขัดเงินทับอีกชั้น สวมเครื่องประดับ เครื่องเงิน กำไลคอ กำไลข้อมือ ต่างหู และประดับเหรียญเงินต่างๆ ตามเสื้อผ้าเพื่อความสวยงามด้วย (ดังภาพที่ 4.21)

ภาพที่ 4.21 การแต่งกายผู้หญิงม้งเขียวบ้านผานกกก ประมาณปี พ.ศ.2528 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ผู้หญิงม้งขาว ส่วนใหญ่จะแต่งตัวคล้ายกันกับม้งเขียว แต่เดิมผู้หญิงม้งขาว จะนิยมสวมกระโปรงสีขาวล้วน ไม่มีลวดลายใดๆ มีผ้าผืนยาวที่คาดปิดทับด้านหน้ากระโปรงจะเย็บปักเป็นลวดลายสวยงาม และมีผ้าแถบสีแดงคาดเอว ปล่อยชายเป็นหางไว้ด้านหลัง เนื่องจากกระโปรงสีขาวเวลาสวมใส่ประเดี๋ยนได้ง่าย ปัจจุบันผู้หญิงม้งขาวบ้านผานกกก จะนิยมสวมกางเกงทรงจีนขากระบอกสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำแทนกระโปรงสีขาว และมีผ้าปักเป็นลวดลายคาดห้อยลงมาปิดกางเกงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง (ดังภาพที่ 4.22)

ภาพที่ 4.22 การแต่งกายผู้หญิงม้งขาวบ้านผานกกก พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

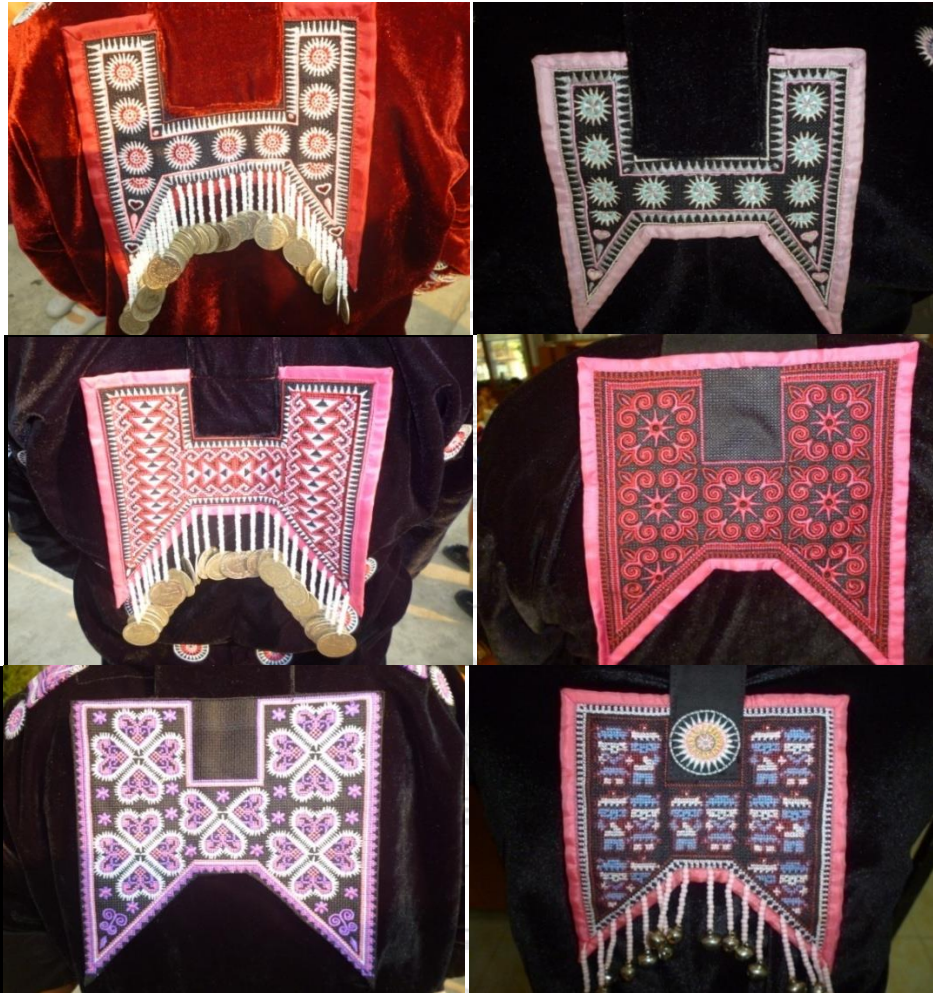
เราจะเห็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกทั้ง 2 กลุ่มนี้ จะสวมใส่ชุดกระโปรงเต็มชุดพร้อมสวมเครื่องประดับอย่างสวยงามในโอกาสสำคัญเท่านั้น เช่น งานประเพณีปีใหม่ม้ง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุด จะมีเพียงปีละครั้งเท่านั้น ดังภาพที่ 4.23

ภาพที่ 4.23 การแต่งกายผู้หญิงม้งของบ้านผานกกก งานประเพณีปีใหม่ม้ง พ.ศ. 2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ความแตกต่างของการแต่งกายผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเขียวและม้งขาว สามารถแยกได้ดังนี้

ม้งเขียว ปกเสื้อด้านหลังจะเป็นผ้ารูปสี่เหลี่ยมตัดมุมหยักปลายแหลมและใช้ผ้าชิ้นเล็กสี่เหลี่ยมกับเสื้อเย็บเชื่อมติดกับตัวเสื้อ (ดังภาพที่ 4.24)

ภาพที่ 4.24 ปกหลังเสื้อผู้หญิงม้งเขียว ลวดลายประยุกต์รูปแบบต่างๆ พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ม้งขาว ปกเสื้อด้านหลังจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ผ้าชิ้นเดียวเย็บเชื่อมติดกับตัวเสื้อ (ดังภาพที่ 4.25)

ภาพที่ 4.25 ปกหลังเสื้อผู้หญิงม้งขาว ลวดลายดั้งเดิม พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.26 ด้านหลังเสื้อผู้หญิงม้ง ลวดลายประยุกต์แบบต่างๆ พ.ศ.2558 ซึ่งไม่สามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นม้งเขียวหรือม้งขาว เพราะปัจจุบันมีการผสมผสานหรือรวมเผ่ากัน (ที่มา: ผู้ศึกษา)

เครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งผู้หญิงวัยรุ่น ตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์และระบบอุตสาหกรรม การแต่งกายจึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งผู้หญิงวัยรุ่น ได้รับเอา วัฒนธรรมคนในเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประกอบกับมีสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาท ในการสวมใส่ชุดม้ง ทำให้รูปแบบของเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักได้เปลี่ยนแปลงไป มี การผสมผสานรูปแบบทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ ตามยุคสมัยนิยม มีการเลียนแบบการแต่งกายจากสื่อ ทีวี โซเชียลต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น การเลียนแบบการแต่งกายจากม้งอเมริกา ม้งจีน ม้งเวียดนาม ม้งลาว (ดังภาพที่ 4.27)

ภาพที่ 4.27 ด้านหลังเสื้อผู้หญิงม้ง ลวดลายประยุกต์แบบต่างๆ พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในชีวิตประจำวันจากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ปัจจุบันมีการแต่งกายด้วยชุดม้งในชีวิตประจำวันน้อยลง เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในวัยทำงานส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และค้าขาย จะไม่ค่อยแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเต็มชุด จะใส่แค่กระโปรงหรือกางเกงม้งกับเสื้อยืดหรือแค่เสื้อม้งกับกางเกงผ้ายัด และจะแต่งกายชุดประจำเผ่า เมื่อมีงานเทศกาลต่างๆ เช่น ปีใหม่ม้ง พิธีเลี้ยงผี พิธีเรียกขวัญ งานแต่งงาน หรืองานศพเท่านั้น ซึ่งการแต่งกายในงานพิธีกรรมและงานประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ไม่ได้มีการแบ่งว่า ต้องใช้ลวดลายผ้าปักลายไหนต้องใช้สำหรับงานอะไร จะใส่เครื่องแต่งกายชุดม้งเหมือนกันทุกงานพิธีกรรมหรืองานกิจกรรมอื่นที่ต้องใส่ชุดม้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็ใช้ชุดม้งที่มีลวดลายผ้าปักเหมือนหรือลวดลายคล้ายกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าลายนี้เป็นของผู้หญิงหรือผู้ชาย และไม่ได้ใส่ชุดม้งกันทุกวัน แต่จะเห็นได้ว่า คงเหลือแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงใส่ชุดม้งเต็มชุดอยู่ไม่ว่าจะไปทำงานหรือนอนหลับพักผ่อน เพียงแต่เปลี่ยนชุดหมุนเวียนสลับกันไปทุกวันและไม่ได้แบ่งว่าชุดไหนต้องใส่ไปงานอะไร ปัจจุบันยังคงมีให้เห็นอยู่แต่น้อยมากแล้วส่วนคนหนุ่มสาวจะใส่บ้างเป็นบางครั้ง และทุกคนจะพร้อมใจกันใส่ชุดม้งเต็มชุดในงานประเพณีปีใหม่ม้งเท่านั้น (ดังภาพที่ 4.28)

ภาพที่ 4.28 การแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ประเพณีปีใหม่ม้ง เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

4.2.2 ผ้าปักและลวดลายผ้าปักเครื่องบนแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

ผ้าม้ง เป็นผ้าที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าเขียนลายเทียน และผ้าปักที่มีลวดลายประณีตสวยงามซึ่งต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากในการปักลวดลาย ในอดีต ผู้หญิงม้งทุกคนต้องทอผ้าเขียนลายและปักผ้าไว้ใช้เองและสำหรับคนในครอบครัว เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทุกคนต้องสวมชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันเสมอ โดยเรียนรู้จากยายสู่แม่ จากแม่สู่ลูก และญาติ ผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน

“...สมัยเป็นละอ่อน เสาเห็นแม่ปักผ้า เสากะจำไว้ พอใหญ่ขึ้นมาเสาต้องมาหัดปักผ้าฟอง และกะต้องช่วยแม่ปักฮ้อคนในบ้านตวย อันไหนบู้เสาจะถามแม่ว่ายะจะไค...แต่บะเดี๋ยวนีบะค่อยจะมีเวลาปักนักละ เพราะต้องไปยะไฮ่ ยะสวนและก่อไปกำไปขายของกัน...”⁵

จากการสัมภาษณ์พบว่า ปัจจุบันผู้หญิงม้งในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และค้าขาย และพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก แต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าในการดำเนินชีวิตประจำวัน น้อยลงหรืออาจใส่แค่กระโปรงหรือกางเกงม้งกับเสื้อยืดหรือแค่เสื้อม้งกับกางเกงวอมล์ ส่วนใหญ่จะแต่งชุดประจำเผ่าเมื่อมีงานเทศกาลต่างๆเช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง พิธีเลี้ยงผี พิธีเรียกขวัญ หรือเมื่อคนในหมู่บ้านมีงานแต่งงาน งานศพ เท่านั้น

“...บะเดี๋ยวนีเขาบะค่อยใส่ชุดม้งแบบครบชุดกันเต้าไค จะใส่ครบชุดกันเวลาไปงานปีใหม่ กะว่างานแต่งงานละกะเวลามีกำงานสำคัญๆตะอื่น...”⁶

ปัจจุบันนี้กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่ได้ทอผ้าใยกล้วยขงขึ้นใช้เองเหมือนแต่ก่อน เนื่องจากการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนั้นต้องใช้เส้นใยของต้นกล้วยขง ซึ่งเป็นพืชกลุ่มเดียวกับกล้วยา แต่ไม่มีสารเสพติดเปลือกของต้นกล้วยขงนั้นมีความเหนียวมาก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งจึงใช้ใยกล้วยขงมาทอเป็นผืนผ้าที่มีความเหนียวนุ่ม ทนทาน ยิ่งใช้ไปนานวันผ้าจะยิ่งนุ่มมากขึ้น แต่ปัจจุบันทางราชการห้ามปลูกต้นกล้วยขง จึงไม่มีวัตถุดิบในการผลิตอีก ชาวบ้านจึงหันไปซื้อผ้าฝ้ายจากตลาดวโรรส หรือแหล่งจำหน่ายผ้าชาวเขามาใช้แทน ซึ่งมีทั้งที่เป็นผ้าฝ้ายสีขาวเพื่อนำมาเขียนลายเทียนด้วยตนเอง ผ้าฝ้ายสีต่างๆหรือผ้าฝ้ายพิมพ์ลายที่เลียนแบบลายเขียนเทียนของชาวม้ง

“...บะเดี๋ยวนีเสาจะซื้อผ้าฝ้ายตีคาดแมริมมายะเอา บางครั้งเสาจะไปคาดหลวง(ตลาดวโรรส) ละก็มีรถเข้ามาขายผ้าตามหมู่บ้าน เสาผ้าตีมีลายพิมพ์แล้วมาขายในหมู่บ้านนี้ หมู่เสาจะเลยซื้อผ้าจะอี่มายะเอา...”⁷

⁵ นางสุรีย์รัตน์ ทิพย์ปันทอง อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

⁶ นางแย่ง แซ่เต่า อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 9/6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

⁷ นางแสงเดือน ทิพย์ปันทอง อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 5/3 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

ส่วนผ้าปักนั้นเป็นงานฝีมือที่ผู้หญิงม้งตั้งแต่ในสมัยก่อนทุกคนต้องทำเป็น เมื่อมีเวลาว่างจากการทำสวน ทำไร่ผู้หญิงทุกคนก็จะปักผ้า เพื่อนำไปตัดเย็บประดับชุดที่จะใส่ในเทศกาลปีใหม่ ส่วนใหญ่แม่จะฝึกให้ลูกสาวปักผ้าเป็นตั้งแต่เด็ก และเด็กบางคนก็เรียนรู้จากการสังเกตด้วยตนเอง โดยเห็นคนอื่น ๆ มีเสื้อผ้าสวยงามใส่ตอนปีใหม่ จึงเกิดความรู้สึกอยากปักผ้าไว้ประดับชุดของตนเอง

“...ตอนเป็นละอ่อนแม่เขาบ่ได้ปักผ้า เขาจะเลยบ่มีชุดงามๆ ใส่ไปงานปีใหม่ยังเป็น พอเริ่มเป็นสาวเขาจะเลยไปหัดปัก กับคนข้างบ้าน...”⁸

ปัจจุบันวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเปลี่ยนแปลงไป เด็กผู้หญิงม้งจำนวนมากมีโอกาสเข้าไปเรียนหนังสือในเมืองจึงไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการปักผ้าหรือบางคนได้เรียนรู้จากแม่มาบ้างแต่ก็ไม่มีเวลาได้ปักผ้าเนื่องจากมีกิจกรรมอื่นๆที่ต้องทำที่โรงเรียนมาก

“...ละอ่อนบ่าเดี๋ยวนี้เขาบ่ค่อยปักผ้ากันเพราะเขาต้องลงไป เหยียนหนังสือในเวียง บ่มีเวลาว่างมาหัดปักผ้า จะปักผ้าได้กำลางง่าย ๆ ลายยาก ๆ ปักกันบะได้เลย บะค่อยจะมีสมาธิเวลาปักผ้า ละบ่ค่อยใส่ชุดม้งละ เปลี่ยนไปใส่เสื้อผ้าแบบคนเมืองกันหมดละ...”⁹

แต่ในหมู่บ้านผานกกก ก็ยังมีผู้หญิงบางบ้าน ที่ยังใช้เวลาว่างปักผ้าเพื่อเตรียมไว้ตัดประดับชุดใหม่สำหรับเทศกาลปีใหม่ให้กับสมาชิกในครอบครัว เด็กหญิงอายุระหว่าง 8-15 ปี นั่งปักผ้ายังคงมีให้เห็นอยู่บ้างไม่มากนัก ในชุมชนม้งผานกกก เพราะยังเห็นว่าการปักผ้า ยังเป็นเรื่องจำเป็นและเป็นจิตวิญญาณของผู้หญิงม้ง ดังนั้นจึงฝึกให้ลูกหลานในบ้านปักผ้าเป็น (ดังภาพที่ 4.29 และภาพที่ 4.30)

ภาพที่ 4.29 เด็กหญิงอายุระหว่าง 8-15 ปี นั่งปักผ้า (ที่มา : ผู้ศึกษา)

⁸นางสาวลี แก้วจริยากุล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 3/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

⁹นางเนิ่ง จอมพนางาม อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 13 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

ภาพที่ 4.30 ผู้หญิงม้งในชุมชนผานกกกใช้เวลาว่างในการปักผ้า (ที่มา : ผู้ศึกษา)

(1) การปักผ้าและเทคนิควิธีการปักผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

ผ้าปัก การปักผ้าถือว่าเป็นงานอดิเรกที่ผู้หญิงม้งทุกคนจะทำเมื่อมีเวลาว่างเพื่อนำมาประดับชุดสำหรับตนเองและคนในครอบครัวเด็กผู้หญิงม้งจะเรียนรู้วิธีการปักผ้าจากแม่ ทั้ง โดยการสอนโดยตรงหรือเลียนแบบ โดยเริ่มจากการการจับผ้าและเข็มการนับช่องลายผ้า จากนั้นก็เริ่มจากปักลายง่ายๆ คือปักไขว้สี่เหลี่ยมกันทั้งผืนเมื่อคล่องแล้วก็จะหัดปักลายต่างๆ ไม่ซับซ้อนและพัฒนาฝีมือขึ้นไปตามความสามารถ

“...ตอนเป็นละอ่อนแม่เขาจะสอนให้อั้บผ้า อั้บเข็มละกะนับช่องก่อน พอใหญ่มาแหม่น่อยกะสอนให้อั้บลายง่ายๆ เช่นลายกันหอยสี่เหลี่ยมก่อน...”¹⁰

ในอดีตชาวม้งจะใช้ผ้าใยกันขงที่ทอขึ้นมาเองเป็นพื้นและย้อมด้วยเอง ปัจจุบันไม่สามารถทอผ้าใยกันขงได้ ผู้หญิงม้งชุมชนม้งผานกกก จึงซื้อผ้าฝ้ายชนิดหยาบหรือผ้าปักครอสติสสีดำที่มีขายในตลาดแม่ริมหรือตลาดควโรรสมาใช้แทนส่วนเส้นด้ายที่ใช้ปักนั้นก็ซื้อมาเช่นกัน สีที่ใช้ก็มักจะเป็นสีขาวสีเหลือง สีแดง สีดำ และสีชมพู ปัจจุบันส่วนใหญ่จะซื้อผ้าปักลวดลายสำเร็จมาตัดเย็บประกอบเป็นชุดม้งแทนการปักมือ เพราะไม่มีเวลาว่างมาก ต้องไปทำไร่ ทำสวน ปลูกผักและค้าขาย

¹⁰นางพิสมัย เลหาหง อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม

วิธีการปักผ้าม้ง

ผู้หญิงม้ง จะได้รับการถ่ายทอดวิธีการปักผ้ามาจากบรรพบุรุษสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เป็นลักษณะของวิถีชีวิต ซึ่งเริ่มฝึกปักผ้าตั้งแต่อายุประมาณ 7-8 ปี เด็กผู้หญิงม้งสามารถปักผ้าลวดลายต่างๆ เช่น ลายเส้นตรง ภาษาม้งเรียกว่า เหว่อป๊วะ ลายก้นหอยหรือก้ำกือ ได้แล้ว ลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งดั้งเดิมได้รับคำบอกเล่าว่า เริ่มแรกเป็นลักษณะลวดลายจากตัวหนังสือของม้ง จะทำไว้เพื่อใช้เองในครอบครัวเป็นวัฒนธรรมประเพณีในการแต่งกายชนเผ่า

วัสดุที่ใช้ในการปักผ้า

- 1) เข็มปักผ้าหรือเข็มปักครอสติส ขนาดมาตรฐาน เบอร์ 24
- 2) ด้ายปักสีต่างๆ
- 3) ผ้ากระสอบหรือผ้าตาราง
- 4) กรรไกร
- 5) ลวดลายที่จะปัก

ขั้นตอนการปักผ้า

ขั้นเตรียมการ คือขั้นตอนการเตรียมสิ่งของ ได้แก่ ลวดลายที่ต้องการปัก ผ้าตารางสำหรับใช้ปัก ความถี่ของผ้าเลือกตามความละเอียดของลวดลาย จะเป็นสีขาวหรือสีดำก็ได้ ด้ายปักสีต่างๆ เข็มปักผ้าหรือเข็มปักครอสติส ขนาดมาตรฐาน เบอร์ 24 ถ้าลวดลายมีความละเอียดให้ใช้เข็มเบอร์เล็กลง

ขั้นตอนการปัก เลือกลวดลายที่ต้องการปัก เมื่อได้ลวดลายปักแล้ว นำเข็มร้อยด้วยด้ายปักสีนับช่องตารางและนับลวดลายก่อนที่จะลงมือปักลายลงบนผ้าตามลวดลายที่ได้เลือกไว้ จะเริ่มปักลวดลายจากจุดกึ่งกลางด้านในก่อน และจะใช้ด้ายสีใดขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปัก หากต้องการเปลี่ยนสีของด้ายที่ปัก ก็ให้ขมวดปมด้านหลังผ้า แล้วตัดด้วยกรรไกร จากนั้นร้อยด้ายปักด้วยสีที่ต้องการปักต่อไปจนเสร็จตามลวดลายที่กำหนดไว้ หลังจากปักลวดลายตามที่ต้องการเสร็จแล้ว เก็บปมด้ายบริเวณด้านหลังให้เรียบร้อย สามารถนำชิ้นงานผ้าปักที่ได้ไปตัดเย็บตกแต่งบนเสื้อผ้าตามที่ต้องการ เพื่อให้เกิดความสวยงาม จะเป็นการเย็บโดยใช้มือหรือจักรเย็บผ้าตามแต่ชิ้นงานที่จะทำระยะเวลาในการปักงานแต่ละชิ้นขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลวดลายที่ปักและเวลาในการปัก หากมีเวลาในการปักมากชิ้นงานก็เสร็จเร็ว ซึ่งโดยเฉลี่ยจะใช้เวลาปักประมาณ 3-4 เดือนหรือมากกว่า หากลวดลายที่ปักมีความยากและซับซ้อน ก็ต้องใช้เวลาปักเพิ่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดกว้างยาวของผืนผ้าที่ปักด้วย

ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก มีความประณีต สวยงาม คิดแบบลวดลายตามความถนัดและความเคยชินของตนเอง การปักผ้าเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อใช้ประดับตกแต่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและของใช้ต่างๆ ให้เกิดความสวยงาม นับว่าเป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ลวดลายต่างๆของการปักผ้า เกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติแล้วนำมาประยุกต์เป็นลวดลายต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่ามาก การปักผ้าไม่ได้มีอุปกรณ์มาก นอกจากเข็ม เส้นด้ายและผ้าปัก เป็นการปักด้วยมือล้วนๆ ที่สร้างสรรค์ผลงานได้อย่างสวยงามและมีคุณค่า ในปัจจุบันลวดลายปักมีความซับซ้อนน้อยลงและส่วนใหญ่จะปักเพื่อไว้ใช้เองในครอบครัวเท่านั้น ไม่ได้ทำเป็นสินค้าจำหน่าย

(2) ลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

กลุ่มของลวดลายผ้าปัก ที่พบในชุมชนบ้านผานกกก แบ่งตามที่มาของลายดังนี้

- 1) ลวดลายที่มาจากสัตว์ ลายที่พบบ่อยในชุมชนม้งผานกกก ได้แก่ ลายก้นหอย จะเป็น 2 หอย 4 หอย หรือ 8 หอย ลายรอยตีนหนู ลายรอยตีนไก่ ลายผีเสื้อ
- 2) ลวดลายที่มาจากพืช ได้แก่ ลายท่อนไม้หรือลายอักษรโบราณ ลายดอก 8 กลีบ ลายดอกคาหลา ลายดอกไม้ประยุกต์
- 3) ลวดลายที่มาจากรูปเรขาคณิต ได้แก่ ลายสามเหลี่ยม ลายสี่เหลี่ยม ลายกากบาท
- 4) ลวดลายผสม คือการนำลายหลายๆลายที่มีอยู่มาปักรวมกันให้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน และมีการปักลวดลายใหม่เพิ่มเข้าไป ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสามารถในการสร้างสรรค์ การประยุกต์และการเย็บปักถักร้อย แสดงถึงความเพียรพยายามของผู้ปัก เช่น การนำลายก้นหอย ลายดาว ลายสามเหลี่ยม มาประกอบกันในผ้าพื้นเดียว

ลักษณะของลวดลายผ้าปัก ที่พบในชุมชนบ้านผานกกก แบ่งได้ดังนี้

- 1) ลวดลายปักไขว้แบบดั้งเดิม (ดังภาพที่ 4.31 (1-ก) – ภาพ (1-ฎ))
 - (1-ก) ภาพลายก้นหอย ภาษาม้งเรียกว่า ก้าก้อ ใช้เรียกลายที่มีลักษณะขดคล้ายก้นหอยทั้งหมดเป็นลายที่ชาวม้ง บอกว่าปักง่ายที่สุด นำมาสร้างสรรค์เป็นลายใหม่ได้หลากหลาย
 - (1-ข) ภาพลายก้นหอย 4 หอย ภาษาม้งเรียกว่า เป๊ว้าก้อ
 - (1-ค) ภาพลายรอยตีนหนู ภาษาม้งเรียกว่า แน่งหน้า
 - (1-ง) ภาพลายรอยตีนไก่ภาษาม้งเรียกว่า ก้าย
 - (1-จ) ภาพลายผีเสื้อ ภาษาม้งเรียกว่า บั้งบาย
 - (1-ฉ) ภาพลายท่อนไม้ ภาษาม้งเรียกว่า เหล่าจ้ำ หรือเรียกว่า ลายอักษร เป็นลายโบราณ ที่แสดงสัญลักษณ์ความเป็นเผ่าม้ง

- (1-ข) ภาพลายปักเป็นกลีบ ภาษาม้งเรียกว่า เล่าจิ้นจ่าย ลายปักที่อยู่ตามขอบผ้า
- (1-ข) ภาพลายกากบาทหรือลายพื้นเลื้อย ภาษาม้งเรียกว่า เหลาเซี่ยเป็นลายที่เกิดจากการปักไขว้แบบพื้นฐาน แต่ออกแบบให้มีเส้นไขว้ขนาดใหญ่ คล้ายตัวเอ็กซ์ (X)
- (1-ฅ) ภาพลายดาว ภาษาม้งเรียกว่า นู๋กู่ เป็นอีกลายหนึ่งที่มีความนิยมมาก
- (1-ฉ) ภาพลายกั้งหัน ภาษาม้งเรียกว่า โต้่วจิว บางคนอาจจะนำเศษผ้าสีสันสดใส มาเย็บแปะตรงสามเหลี่ยมทำให้เกิดสีสันที่สะดุดตาเพิ่มขึ้นมาอีก
- (1-ฎ) ภาพลายดอกเข้าหรือลายดอก 8 กลีบ ภาษาม้งเรียกว่า ปะจ่อหือเจย เป็นลายหนึ่งที่นิยมนำมาทำผ้าคาดเอวของผู้ชายและผ้าปิดด้านหลังของผู้หญิง
- (1-ฏ) ภาพลายจับมือ ภาษาม้งเรียกว่า ปะจ่อ ไซ้เรียกลายที่มีลักษณะเป็นหยักซ้อนกัน

(1-ก) ภาพลายก้นหอย

(1-ข) ภาพลายก้นหอย 4 หอย

(1-ค) ภาพลายรอยตีนหนู

(1-ง) ภาพลายรอยตีนไก่

(1-จ) ภาพลายลายผีเสื้อ

(1-ฉ) ภาพลายท่อนไม้ หรือลายอักษรโบราณ

(1-ช) ภาพลายปักเป็นกลีบ

(1-ซ) ภาพลายกากบาทหรือลายฟันเลื่อย

(1-ฅ) ภาพลายดาว

(1-ญ) ภาพลายกังหัน

(1-ฎ) ภาพดอกเข้าหรือลายดอก 8

(1-ฏ) ภาพลายจับมือ

2) ลวดลายปักใจวี ปี 2558 (ดังภาพที่ 4.32 (2-ก) – ภาพ (2-ฉ))

(2-ก) ภาพลายก้นหอย 8 หอย ภาษาม้งเรียกว่า หยีก็้อ

(2-ข) ภาพลายดอกคาหลา ภาษาม้งเรียกว่า โหลป้างโคว

(2-ค) ภาพลายหัวใจ มีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมสองรูป หันด้านฐานเข้าหากัน คล้ายกับ หัวใจสองดวงของพ่อและแม่วางไว้บนตัวลูกน้อย

(2-ง) ภาพลายผีเสื้อ

(2-จ) ภาพลายหัวใจคว่ำ

(2-ฉ) ภาพลายหัวใจหงาย

(2-ก) ภาพลายก้นหอย 8 หอย

(2-ข) ภาพลายดอกคาหลา

(2-ค) ภาพลายหัวใจ

(2-ง) ภาพลายผีเสื้อ

(2-จ) ภาพลายหัวใจคว่ำ

(2-ฉ) ภาพลายหัวใจหงาย

3) ลวดลายที่นำรูปแบบมาจากลายครอสติช ปี 2558 (ดังภาพที่ 4.33 (3-ก) และ (3-ข))

(3-ก) ภาพลายดอกไม้ เป็นลายที่นำมาจากลายปักครอสติช

(3-ข) ภาพลายผีเสื้อประยุกต์ เป็นลายที่นำมาจากลายปักครอสติช

4) ลวดลายกันหอยแบบดั้งเดิม ใช้วิธีการตัดเย็บแบบตัดปะผ้า (ดังภาพที่ 4.34)

ภาพที่ 4.34 ลวดลายกันหอยรูปแบบต่างๆ ภาษาม้งเรียกว่า ก้าก้อ
ใช้เรียกลวดลายที่ขดคล้ายกันหอยทั้งหมด

5) ลวดลายการปักไขว้ผสมผสานวิธีการตัดเย็บแบบตัดปะผ้า ปี2558 (ดังภาพที่ 4.35)

ภาพที่ 4.35 ลายก้นหอย ผสมการเย็บแบบตัดปะผ้า ลวดลายสามเหลี่ยมแบบต่างๆ

6) ลวดลายผสม คือการนำลายหลายๆลายที่มีอยู่มาปักรวมกันให้อยู่ในผืนเดียวกัน และมีการปักลวดลายใหม่เพิ่มเข้าไป ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสามารถในการสร้างสรรค์ การประยุกต์และการเย็บปักถักร้อย แสดงถึงความเพียรพยายามของผู้ปัก เช่น การนำลายก้นหอย ลายสามเหลี่ยม ลายดาวมาประกอบกันในผ้าผืนเดียว ภาษาม้งเรียกว่า โหล่ก้าก็้อจายไต้่วนู้กู่ (ดังภาพที่ 4.36)

ภาพที่ 4.36 ลวดลายปักไขว้แบบผสมลวดลาย

ลวดลายผ้าปักที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นลวดลายผ้าปักที่พบในบ้านผานกกก ซึ่งลวดลายต่างๆ เหล่านี้สามารถนำไปใช้ประดับเครื่องแต่งกายทั้งหญิงและชาย หรือผ้าสำหรับวัตถุประสงค์อื่นๆ ก็ได้ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งไม่ได้มีการแบ่งว่า ลายไหนต้องใช้สำหรับงานอะไรหรือใช้กับผู้หญิงหรือผู้ชาย

“...คนม้งบ่งบอกเน้นเรื่องลวดลายมานานัก ละกะนำไปใช้เหมือนกันทั้งนั้น งานไหนกะใช้ ได้ก็ลาย บะว่าแม่หญิงกะว่าป้อจายกะใช้ได้เหมือนกันหมดก็ลาย ลายดีมักกะปักกันนักคือลายก้ำกือมัน เป็นลายที่ปักง่ายที่สุด ละกะเป็นลายดีมีมาตั้งแต่ปะเก่า ละสามารถดัดแปลงเป็นลายใหม่ๆ ได้ง่าย ตามใจ คนปักกะปักออกมาได้...”¹¹

“...ลายก้ำกือ หรือลายกันหอยเป็นลายดีง่ายที่สุด ส่วนใหญ่จั่งนำมาแต่งเป็นกระโปรง...”

สำหรับลายปักที่พบว่ามีคนปักมากที่สุดจะเป็นลายกันหอย ภาษาม้งเรียกว่า ก้ำกือ จะเป็นก็ หอยก็แล้วแต่ เนื่องจากเป็นลายดั้งเดิมที่มีมาแต่อดีต ง่ายไม่ซับซ้อนมากนัก แต่ก็สวยงาม และผสมด้วย ลายสามเหลี่ยม(ลายขบลาย) สามารถนำไปดัดแปลงสร้างลายใหม่ๆ ได้ด้วยแต่ละลายสามารถนำมา ประยุกต์เข้าด้วยกันในผ้าผืนเดียวกัน หรือนำลายเดิมที่มีอยู่มาเพิ่มเติมก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถ ของผู้ปัก สาวชาวม้งคนไหนสามารถคิดลวดลายปักขึ้นมาใหม่หรือสามารถปักลวดลายที่ต่างๆ ได้ ก็ จะ แสดงให้เห็นว่าสาวม้งคนนั้นมีความสามารถด้านการเย็บปักถักร้อย เป็นคนใจเย็นมีความพยายาม มีฝีมือ และความคิดสร้างสรรค์ แต่ในปัจจุบันหาได้ยากมากในบ้านผานกกก

(3) สีสันของลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

จากการสอบถามและสังเกต พบว่า สีสันลวดลายบนผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก จะนิยมใช้เส้นด้ายปักสีแดง สีชมพู สีส้ม สีม่วง สีฟ้า สีน้ำเงินปักลงบนผ้าพื้นสีดำ มีการใช้เศษผ้าพื้นสีขาว และสีดำตัดเย็บปักตกแต่งบนลวดลายผ้าปักเป็นส่วนมาก เมื่อสอบถามก็จะได้คำตอบว่าการปักด้วย ด้ายปักสีแดงหรือสี โทนแดง เมื่อขึ้นอยู่ในที่โล่งแจ้ง โกลๆจะมีสีสันเด่น สะดุดตากว่าสีอื่น และเป็นสีสัน ที่ใช้ปักผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่ดั้งเดิม จึงไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงสีสัน ส่วนการใช้ผ้าสีขาวหรือสีดำชิ้นเล็กๆ ตัดเย็บแบบตัดปะผ้าลงบนลวดลายนั้น เป็นการลดพื้นที่ในการปักลวดลายลงและทำให้มีความเด่น สะดุดตาของสีสันที่กระโดดขึ้นมาจากพื้นผ้าสีดำ มีความสวยงาม ความแปลกตาโดดเด่น บ่งบอกถึง การสืบทอดรูปแบบ ที่แสดงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาของความเป็นบ้านผานกกก เป็นความพยายาม จากงานฝีมือ ที่ใช้มือปักลวดลาย เน้นความละเอียดประณีต เน้นธรรมชาติ ความสวยงามบนเนื้อผ้า แสดงลักษณะดั้งเดิมของสีสันและลวดลายผ้าปักของหมู่บ้านผานกกก สีที่โดดเด่นจะเป็น โทนสีแดง เข้ม สลับด้วย โทนสีชมพู โทนสีส้ม และ โทนสีม่วง ทำให้สีสันของลวดลายผ้าปักที่พบสวยงาม (ดังภาพที่ 4.37)

¹¹ นางเฮ้ง แซ่เต่า อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 9/6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

ภาพที่ 4.37 ลีลนของลวดลายบนผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

(4) การใช้ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกก

(4.1) การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวัน

การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวันจากการสัมภาษณ์พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกในอดีตนอกจากการปักผ้าสำหรับตัดเย็บชุดม้งแล้ว ยังมีการปักผ้าเป็นของใช้ต่างๆ เช่น ใต้เงิน ผ้าโพกศีรษะ ผ้าอ้อมเด็ก หมวก และรองเท้า ปัจจุบันมีการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันน้อยลง คงจะเหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้นที่ยังคงใส่ชุดม้งทุกวัน เพราะชาวม้งส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และค้าขาย จะไม่ค่อยแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าเต็มชุดจะใส่แค่กระโปรงหรือกางเกงม้งกับเสื้อยืดหรือแค่เสื้อม้งกับกางเกงผ้ายัดและจะแต่งกายชุดประจำเผ่าเมื่อมีงานเทศกาลต่างๆเช่น ปีใหม่ม้ง พิธีเลี้ยงผี พิธีเรียกขวัญ หรือเมื่อคนในหมู่บ้านมีงานแต่งงาน งานศพ เท่านั้น (ดังภาพที่ 4.38)

“...บะเดี๋ยวนีเขาบ่ค่อยใส่ชุดม้งแบบครบชุดกันเต้าใด จะใส่ครบชุดกันเวลาไปงานปีใหม่ กะว่างานแต่งงานลกะเวลามีกำนมีงานสำคัญๆตะอื่น...”¹²

¹² นางเฮ้ง แซ่เต่า อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 9/6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

ภาพที่ 4.38 การแต่งกายของชาวม้งในปัจจุบัน (ที่มา : ผู้ศึกษา)

(4.2) การใช้ผ้าปักในพิธีกรรมและงานประเพณีต่างๆ

การใช้ผ้าปักม้งในงานพิธีกรรมและงานประเพณี ชาวม้งบ้านผานกกกไม่ได้มีการแบ่งว่า ลวดลายผ้าปักลายไหนต้องใช้สำหรับงานอะไรหรือใช้กับผู้หญิงหรือผู้ชายจะใส่ชุดม้งเหมือนกันทุกงานพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานแต่งงาน งานปีใหม่ หรืองานกิจกรรมอื่นที่ต้องใส่ชุดม้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็ใช้ชุดม้งที่มีลวดลายผ้าปักเหมือนหรือลวดลายคล้ายกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าลายนี้เป็นของผู้หญิงหรือผู้ชาย และไม่ได้ใส่ชุดม้งกันทุกวันแต่จะใส่เฉพาะเมื่อมีงานพิธีกรรมและงานประเพณีเท่านั้น (ดังภาพที่ 4.39)

“...คนม้งบ่ค่อยเน้นเรื่องลวดลายมามากนัก ละกะนำไปใ้ให้เหมือนกันทั้งนั้น งานไหนกะใ้ใ้ได้ก็ลาย บะว่าแม่หญิงกะว่าป้อจายกะใ้ได้เหมือนกันหมดก็ลาย”

ภาพที่ 4.39 การแต่งกายของชาวม้งบ้านผานกกก ไปร่วมงานศพ นางเหลื่อ ทิพย์ปิ่นทอง อายุ 90 ปี เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2558 (ที่มา : ผู้ศึกษา)

จากภาพที่ 4.39 จะเห็นได้ว่า คงเหลือแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงใส่ชุดม้งเต็มชุดอยู่ ไม่ว่าจะไปทำงานหรือนอนหลับพักผ่อน เพียงแต่เปลี่ยนชุดหมอนเวียนสลับกันไปทุกวันและไม่ได้แบ่งว่าชุดไหนต้องใส่ไปงานอะไร ปัจจุบันยังคงมีให้เห็นอยู่แต่น้อยมากแล้วส่วนคนหนุ่มสาวจะใส่บ้างเป็นบางครั้งแต่จะใส่ชุดม้งเต็มชุดในวันปีใหม่ของเท่านั้น

การใช้ผ้าปักและลวดลายผ้าปักในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก มีดังนี้

1) ผ้าโพกศีรษะ (ดังภาพที่ 4.40)

ภาพที่ 4.40 ลวดลายผ้าโพกศีรษะของผู้สูงอายุนบ้านผานกกกที่ยังใช้อยู่ พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

2) เสื้อม้งผู้หญิง (ดังภาพที่ 4.41)

ภาพที่ 4.41 ลวดลายประยุกต์รูปแบบต่างๆ ของเสื้อม้งผู้หญิง พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

3) ผ้าคาดหน้ากระโปรงม้งของผู้นุง (ดังภาพที่ 4.42)

ภาพที่ 4.42 ลวดลายผ้าปักมือ ผ้าคาดหน้ากระโปรงม้งผู้นุงบ้านผานกกก พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

4) กระโปรงม้ง (ดังภาพที่ 4.43)

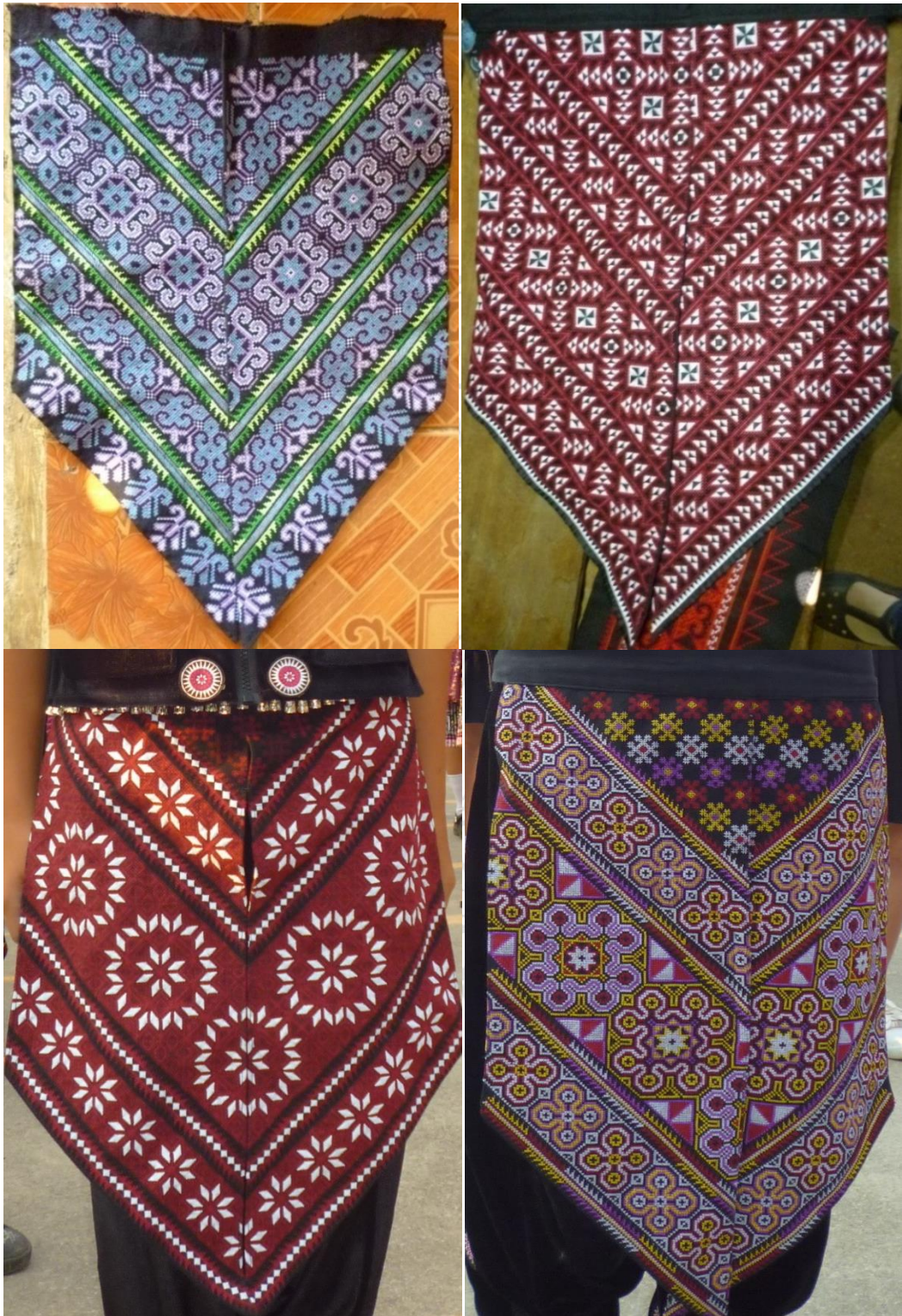
ภาพที่ 4.43 ลวดลายผ้าปักมือ ของกระโปรงม้งบ้านผานกกก พ.ศ.2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

5) เสื้อม้งผู้ชาย (ดังภาพที่ 4.44)

ภาพที่ 4.44 ลวดลายประยุกต์รูปแบบต่างๆ ของเสื้อม้งผู้ชาย พ.ศ.2558
ผู้ชายที่ฐานะดีจะมีเหรียญเงินตกแต่งชุดและเข็มขัดคาดทับกางเกงอีกชั้น (ที่มา: ผู้ศึกษา)

6) ผ้าคาดหน้ากางเกงม้งของผู้ชาย (ดังภาพที่ 4.45)

ภาพที่ 4.45 ลวดลายผ้าปักมือ ผ้าคาดหน้ากางเกงม้งของผู้ชายบ้านผานกกก ปี 2558 (ที่มา: ผู้ศึกษา)

4.2.3 สภาพการณ์และปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในสังคมปัจจุบัน

สภาพการณ์ แต่เดิมผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ถูกถ่ายทอดจากยายสู่แม่และแม่สู่ลูกสาวในความเป็นหญิงของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งคือสิ่งที่ต้องทำเป็นและทำได้คือการปักผ้า เสมือนเป็นเครื่องหมายบ่งบอกว่าตนเป็นผู้หญิงม้งและถูกถ่ายทอดการปักผ้าสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีสีสັນและลวดลายที่หลากหลาย จนบางครั้งไม่สามารถแยกออกได้ เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีความเป็นอิสระอยู่กับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน ลวดลายส่วนใหญ่จึงถูกสร้างสรรค์มาจากธรรมชาติ โดยการลอกเลียนแบบธรรมชาติ การจินตนาการผ่านธรรมชาติ ตลอดจนการสร้างสรรค์วิธีการ ขั้นตอนและวัตถุดิบที่เป็นธรรมชาติ จะถูกถ่ายทอดในลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์

ปัญหา ปัจจุบันการถ่ายทอดผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก มีสภาพของปัญหาคือถูกลดคุณค่าของลวดลายลงให้เหลือผ้าปัก ที่มีลวดลายผ้าปัก ลวดลายง่ายๆ ความซับซ้อนของลวดลายลดลง ตามกระแสสังคม โลกาภิวัตน์และมีระบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ระบบการถ่ายทอดแบบดั้งเดิมคือ ผ้าปักมือที่สืบทอดจากยายสอนแม่ แม่สอนลูก และลูกสอนหลานความคิดของคนถูกเปลี่ยนไปด้วยระบบทุนและอุตสาหกรรม สีสັນและลวดลายผ้าปักของบ้านผานกกกมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จากสิ่งที่เคยมีคุณค่ามาก กลับเป็นสิ่งที่ถูกลดคุณค่าลง พื้นที่ของวัฒนธรรมถูกละเลยซึ่งคนรุ่นใหม่ในบ้านผานกกก ส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และค้าขาย เห็นค่าของเงินมากกว่าการเห็นค่าของวัฒนธรรมแบบเก่าดั้งเดิม ไม่ค่อยมีเวลาวางมานั่งปักผ้าเหมือนแต่ก่อน จึงต้องซื้อผ้าปักด้วยจักรอุตสาหกรรมซึ่งซื้อหาง่ายและมีสีสັນสวยงามมาใช้แทนผ้าปักมือ (ดังภาพที่ 4.48)

แม้ว่าปัจจุบันบ้านผานกกก ยังมีการอนุรักษ์รักษาผ้าปักและลวดลายผ้าปักด้วยมือแบบดั้งเดิม ซึ่งคงเหลือเพียงผู้สูงอายุในวัย 60 ปีขึ้นไป ที่ไม่ได้ไปทำไร่ ทำสวนและค้าขาย ยังคงใช้เวลาวางนั่งปักผ้าและลวดลายดั้งเดิมให้เห็นอยู่ แต่เริ่มลดน้อยลงไปมากแล้ว (ดังภาพที่ 4.46 และภาพที่ 4.47)

ภาพที่ 4.46 ผู้สูงอายุในวัย 60 ปีขึ้นไป ยังคงใช้เวลาวางนั่งปักผ้าให้เห็นอยู่ (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.47 สีเส้นและลวดลายผ้าปักบ้านผานกกก ซึ่งเปลี่ยนไปตามยุคสมัย (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.48 สีเส้นและลวดลายผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมลวดลายดั้งเดิม และลวดลายที่ประยุกต์ตามใจผู้บริโภครูปแบบต่างๆ (ที่มา : ผู้ศึกษา)

4.2.4 วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญ สภาพปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(1) วิเคราะห์คุณค่าความสำคัญของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ม้ง ผ้าปักแสดงถึงความรักที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมอบให้แก่กัน โดยเฉพาะแม่สู่ลูก กล่าวคือผ้าปักม้งหรือชุดม้ง จะอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งแต่เกิดจนตาย เริ่มตั้งแต่เกิดมาแม่จะปักชุดม้งให้ปีละหนึ่งชุดจนแต่งงาน หลังจากนั้นจะเป็นหน้าที่ของภรรยาเมื่อมีลูกก็จะทำเช่นเดียวกับที่แม่ทำให้กับตนเอง

การปักผ้า และการปักลวดลาย แม่จะสอนลูกสาวปักตั้งแต่อายุ 7 ปีเริ่มจากลวดลายง่ายๆ ก่อนจนสามารถปักได้ทั้งชุด สำหรับผู้เป็นแม่จะเตรียมชุดม้งไว้ให้ลูกสาวและลูกชายใส่ในวันพิเศษ คือ วันแต่งงาน ในขณะที่เดียวกันเมื่อแม่แก่ลง ลูกสาวก็ต้องปักผ้าเตรียมชุดม้งให้แม่ตอนเสียชีวิตด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแล้วนั้น ผ้าปัก ลวดลายผ้าปักหรือชุดม้ง สามารถสื่อถึงเรื่องราวมากมาย ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นทั้งเครื่องแสดงฐานะ ความมั่งคั่ง คุณภาพชีวิต โดยเฉพาะความรักที่หยิบยื่นให้กันในครอบครัว

ดังนั้นคุณค่าของผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อยู่ที่การถ่ายทอดเรื่องราวความรัก คุณค่าของชีวิตแบบวิถีชนเผ่า จากแม่สู่ลูกกับการถักทอจนเป็นผืนผ้าประหนึ่งเป็นสายใยแห่งรักที่ฝังลึกในสายเลือดของผู้หญิงม้งทุกคน

สีสันและลวดลายผ้าปักที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง นำมาใช้ปักผ้านั้น แต่เดิมนำต้นแบบมาจากตัวหนังสือม้ง เป็นลวดลายเลียนแบบธรรมชาติแวดล้อมในชีวิตประจำวันที่พบเห็นอยู่ทั่วไป ผู้หญิงม้งแต่ละคนจะคิดลวดลายขึ้นเองตามความคิดสร้างสรรค์ของตน ไม่มีการซ้ำกันเลยอาจมีคล้ายคลึงกันบ้างเพราะพื้นฐานการปักคือ การปักไขว้เหมือนกัน ศิลปะการปักผ้าและแบบลวดลายนับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่โบราณอย่างต่อเนื่อง โดยการนำลักษณะ รูปร่าง และรูปทรงสีสันตามธรรมชาติรอบตัวมาใช้ ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้ ใบไม้ สัตว์ต่างๆ ตลอดจนดวงดาวบนท้องฟ้า วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ นำมาประกอบเป็นลวดลายผู้หญิงม้งจะคิดออกแบบลวดลายอย่างประณีต มีสีสันสวยงาม แสดงเอกลักษณ์ของชนเผ่า การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนี้จะมีการสืบทอดกันต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

ในการปักผ้าแต่ก่อนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ใช้ผ้าฝ้ายทอมือหรือผ้าใยกล้วยงที่ทอด้วยกี่เอน โดยมีเส้นยืนซึ่งผูกไว้กับเสาและมีเส้นพุ่งผูกไว้กับเอน การทอผ้าจะใช้การทอสลับกันขัดกันจึงเกิดเป็นเส้นตารางไปตลอดผืน เมื่อนำผ้ามาปักจึงต้องใช้ในการสอดเข็มเข้าไปตามตารางเหล่านั้นก่อให้เกิดลวดลายตามต้องการปัจจุบันใช้เป็นผ้าฝ้ายสำเร็จ ซื่อมาจากตลาดขายผ้าชาวเขา

แต่เดิมงานปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกนั้น แม่จะเป็นผู้กระตุ้นให้ลูกไม่ลืมของเก่าของเดิม ไม่ลืมความดีของบรรพบุรุษ ด้วยสีต้นและลวดลายผ้าบ่งบอกศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์เด็กสาวรุ่นถัดมาควรอธิบายวิธีการปักผ้า วิธีการปักผ้า วิธีการเขียนสีขึ้นลงบนผ้าเป็นลวดลายให้แต่ละลูกๆ ของตนเองเมื่อตนเองมีครอบครัวว่า สีต้นและลวดลายผ้าแต่ละลวดลายที่เกิดขึ้นจากนิ้วมือสัมผัสเข็มและเส้นด้ายนั้น มิใช่เป็นเพียงแค่ลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ เท่านั้น หากแต่รวบรวมไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจ และศักดิ์ศรีของความเป็นชนเผ่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ที่แสดงความหมายของสิ่งที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดออกมาผ่านงานฝีมือไว้ให้ (ดังภาพที่ 4.49)

ภาพที่ 4.49 ภาพแม่ชาวม้งกำลังสอนลูกสาวปักผ้าม้ง (ที่มา : ผู้ศึกษา)

สรุปคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(1.1) ผ้าปัก สีต้นและลวดลายผ้าปักเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ที่บ่งบอกให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์ม้งอย่างชัดเจน และยังเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงวิถีชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(1.2) ศิลปะการปักผ้าและแบบลวดลาย เป็นมรดกตกทอดกันมาแต่โบราณอย่างต่อเนื่อง โดยการนำลักษณะ รูปร่าง และรูปทรงสีต้นตามธรรมชาติรอบตัวมาใช้ปักผ้าอย่างประณีต สวยงาม แสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีการสืบทอดกันต่อกันไปชั่วลูกชั่วหลาน

(1.3) ผ้าปักและลวดลายผ้าปักยังเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความเป็นมาของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก ในอดีต

(1.4) ผ้าปักและลวดลายผ้าปักหรือชุดม้ง ยังสื่อถึงเรื่องราวมากมาย ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นทั้งเครื่องแสดงฐานะ ความมั่งคั่ง คุณภาพชีวิต โดยเฉพาะความรักที่หยิบยื่นให้กันในครอบครัว

(1.5) ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นชาติพันธุ์ม้ง ผ้าปักแสดงถึงความรักที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมอบให้แก่กัน โดยเฉพาะแม่สู่ลูก

(2) วิเคราะห์ปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(2.1) ปัญหาของการอนุรักษ์ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(2.1.1) การอนุรักษ์คุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพราะในอดีตผ้าปักและลวดลายผ้าปักมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีสีสันและลวดลายที่โดดเด่นไม่เหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ใด ในปัจจุบันผู้ปักในบ้าน ผานกกก ใช้เวลาในการทำเกษตรกรรม และค้าขาย ทำให้มีเวลาปักฝ้าน้อยลง ส่งผลให้ผ้าปักและลวดลายผ้าปักถูกลดคุณค่าของลวดลายลง เหลือแต่ลวดลายที่ง่าย ๆ ทำให้รูปแบบผ้าปักและลวดลายผ้าปักเปลี่ยนไปจากเดิม มีการใช้ผ้าปักด้วยมือน้อยลง และหันไปใช้ผ้าที่ปักด้วยจักรอุตสาหกรรมแทน ซึ่งสะดวกและรวดเร็วกว่า ทำให้เกิดผ้าปักที่ประยุกต์ลวดลายขึ้นมาอย่างหลากหลาย ทำให้เอกลักษณ์และคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักถูกลดคุณค่าลง

(2.1.2) การที่จะอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้เกิดความยั่งยืน ต้องทำให้ประชาชนในหมู่บ้านมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก แต่ในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ไม่ค่อยทราบถึงประวัติ ความเป็นมา และความสำคัญของผ้าปักและลวดลายผ้าปักจึงทำให้ขาดจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ผ้าปักและลวดลายผ้าปัก

(2.1.3) ผู้ที่ปักผ้าในบ้านผานกกก ปัจจุบันมีจำนวนลดน้อยลงทุกปีเพราะผู้ที่ปักผ้าส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนถึงสูงอายุ เนื่องจากปัจจุบันคนรุ่นใหม่หรือลูกหลานของผู้ที่ปักผ้าได้ไปประกอบอาชีพอื่น และเด็กรุ่นใหม่เข้าไปเรียนหนังสือในเมือง จึงไม่ค่อยให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดการปักผ้าและลวดลายผ้าปักจากแม่สู่ลูกเหมือนในอดีต จึงทำให้มีผู้สืบทอดการปักผ้าด้วยมือเริ่มลดน้อยลง และในปัจจุบันก็มีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก โดยใช้จักรอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ ทำให้มีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ซึ่งคาดว่าจะหลงเหลือผู้ที่ปักผ้าด้วยมือในบ้านผานกกก ลดน้อยลงเรื่อยๆ เพราะขาดผู้สืบทอด ฉะนั้นจึงควรอนุรักษ์ผ้าปักและลวดลายผ้าปักลวดลายดั้งเดิมให้คงอยู่สืบไป

(2.1.4) ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง พัฒนาชุมชนอำเภอแม่ออน และสภาวัฒนธรรมอำเภอแม่ออน ต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ทั้งในเรื่องของการสนับสนุนและหาวิธีการช่วยเหลือในด้านต่างๆ เพื่อให้ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ไม่สูญหายไป และส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ให้เกิดความยั่งยืน

(2.1.5) ปัญหาด้านภาวะเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน ค่าครองชีพในการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านผานกกกเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ในปัจจุบันผู้ที่ปักผ้าในบ้านผานกกก มีเวลาที่ว่างการปักฝ้าน้อยลง เพราะต้องไปทำอาชีพอื่น เช่น การทำเกษตรกรรม ปลูกพืชผักต่างๆ และค้าขาย จึงทำให้เวลาที่ว่างที่ต้องมานั่งปักผ้าแทบจะไม่มีเวลาเลย ทำให้ต้องไปซื้อหาลวดลายผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมมาใช้แทนลวดลายผ้าปักด้วยมือที่ต้องใช้เวลานานในการปักฝ้ามักกว่า

(2.2) ปัญหาของการสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

ปัจจุบันหมู่บ้านผานกกก มีความเจริญด้านสาธารณูปโภคในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ถนน การคมนาคมต่างๆ โดยเฉพาะถนนที่ถูกปรับปรุงให้มีสภาพที่ดี ดังนั้นประชาชนจึงหันไปทำอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชผักต่างๆและค้าขาย ซึ่งมีรายได้มากกว่า จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีเวลาวางมานั่งปักผ้าเหมือนในอดีต จึงทำให้บทบาทของผู้หญิงต้องมาช่วยครอบครัวมากขึ้น ส่งผลทำให้ไม่มีเวลาวางนั่งปักผ้าเหมือนเดิม เด็กๆต้องเข้าไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีเวลาและมีทัศนคติเรื่องการปักผ้าเปลี่ยนไปและไม่ได้รับการปลูกฝังมากเท่ารุ่นย่า รุ่นแม่ ทำให้ลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นไม่ได้สืบทอดการปักผ้าและลวดลายผ้าปักหรือถ้ามีก็หลงเหลืออยู่น้อยมาก

สรุปประเด็นปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

- 1) การลดจำนวนของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เกิดผลกระทบทำให้การปักผ้าด้วยมือในหมู่บ้านลดลง
- 2) ผ้าปักและลวดลายผ้าปักเป็นงานฝีมือที่ต้องฝึกฝนเป็นเวลานาน มีจินตนาการ มีสีสัน มีวิธีการและขั้นตอนมาก ผู้ปักผ้าต้องมีสมาธิในการทำ ซึ่งเด็กในปัจจุบันนี้ ต้องไปโรงเรียน มีกิจกรรมมาก จึงเป็นสาเหตุทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่มีความอดทน ไม่มีสมาธิ ไม่ค่อยสนใจในการเรียนรู้ ส่งผลให้ทำไม่เป็น
- 3) ลวดลายผ้าปักบางลวดลายยากต่อการเรียนรู้ เช่นลายผ้าเขียนเทียน
- 4) ขาดการถ่ายทอดความรู้จากแม่สู่ลูก เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกเรียนหนังสือ มากกว่าการเรียนปักผ้า
- 5) ลวดลายผ้าแบบดั้งเดิมถูกตัดทอนลวดลายลงไป เหลือแต่ลวดลายง่ายๆ ที่เป็นลายพื้นฐาน และลวดลายถูกเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด
- 6) ปัจจุบันมีลวดลายผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมจำหน่าย สะดวกต่อการซื้อหามาใช้แทนผ้าปักด้วยมือ จึงทำให้ขาดการสืบทอดการปักผ้าจากแม่สู่ลูก
- 7) คนหนุ่มสาวไม่มีเวลาวางนั่งปักผ้าเหมือนแต่ก่อน ต้องออกมาทำงานในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดผู้สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีการปักผ้าแบบดั้งเดิม หันมาบริโภคสิ่งของเครื่องใช้ของสังคมเมืองมากขึ้น
- 8) ความต้องการของตลาด เช่นธุรกิจเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายชนเผ่าที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของผู้บริโภค ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการปักผ้าด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การปักผ้าด้วยมือลดน้อยลง
- 9) ลวดลายผ้าปักมือแบบดั้งเดิม ถูกลอกเลียนแบบในห้างยี่ห้อต่างๆนำมาใช้งานคือ ได้มีการทำเป็นรูปแบบผ้าพิมพ์ลวดลาย เลียนแบบลวดลายชาวเขาแทนผ้าปักมือ

(3) วิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

(3.1) ปัจจัยด้านบุคคล

(3.1.1) จากการลดจำนวนของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เกิดผลกระทบทำให้การปักผ้าด้วยมือในหมู่บ้านลดลง

(3.1.2) เยาวชนคนหนุ่มสาวในวัยทำงานหรือลูกหลานของผู้ที่ปักผ้าได้ไปประกอบอาชีพอื่น และออกมาทำงานในเมืองมากขึ้นทำให้ขาดผู้สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีการปักผ้าแบบดั้งเดิม และหันมาบริโภคสิ่งของเครื่องใช้ของสังคมเมืองมากขึ้น

(3.1.3) เด็กรุ่นใหม่ต้องไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีเวลาจึงไม่ค่อยให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบทอดการปักผ้าและลวดลายผ้าปักจากแม่สู่ลูกเหมือนในอดีต ไม่มีเวลายามว่างปักผ้าเหมือนแต่ก่อนและมีทัศนคติเรื่องการปักผ้าเปลี่ยนไป ไม่ได้สืบทอดการปักผ้าและลวดลายผ้าปักเหมือนในอดีต

(3.1.4) ภาวะเศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน ค่าครองชีพในการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนบ้านผานกกกเพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้บทบาทของผู้หญิงต้องมาช่วยครอบครัวมากขึ้น ส่งผลทำให้ไม่มีเวลายามว่างปักผ้าเหมือนเดิม

(3.2) ด้านค่านิยมและการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

(3.2.1) ปัจจุบันหมู่บ้านผานกกก มีความเจริญด้านสาธารณูปโภคในด้านต่างๆ ทั้งด้านไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ถนน การคมนาคมต่างๆ โดยเฉพาะถนนที่ถูกปรับปรุงให้มีสภาพที่ดี ดังนั้นประชาชนจึงหันไปทำอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชผักและค้าขาย ซึ่งมีรายได้มากกว่า

(3.2.2) รูปแบบผ้าปักและลวดลายผ้าปักเปลี่ยนไปจากเดิม มีการใช้ผ้าปักด้วยมือน้อยลง และหันไปใช้ผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมแทน ซึ่งสะดวกและรวดเร็วกว่า ทำให้เกิดผ้าปักที่ประยุกต์ลวดลายขึ้นมาอย่างหลากหลาย ทำให้เอกลักษณ์และคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักถูกลดคุณค่าลง

(3.2.3) ในกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ และระบบอุตสาหกรรมได้เข้ามาแทนที่ระบบการถ่ายทอดแบบดั้งเดิมส่งผลให้ความคิดของคนรุ่นใหม่ถูกเปลี่ยนไปด้วยระบบทุนและอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้าปักจากสิ่งที่มีคุณค่ามาก กลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าลดน้อยลง พื้นที่ของวัฒนธรรมถูกละเลย ผู้หญิงไม่ค่อยมีเวลายามว่างปักผ้า และซื้อลวดลายผ้าที่ปักด้วยจักรอุตสาหกรรมมาใช้แทนผ้าปักมือ

(3.2.4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิควิธีการและขั้นตอนการปักผ้าตลอดจนสีสันท ลวดลายที่ใช้ปักเปลี่ยนแปลงไป การนำผ้าปักไปใช้สอย จากเดิมผ้าปักใช้ตกแต่งบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น ปัจจุบันผ้าปักได้รับความนิยมมากจากผู้บริโภคผ้าปักชาวเขา บทบาทของผ้าปักถูกเปลี่ยนมาเป็นของตกแต่งบ้านและประโยชน์ใช้สอยอื่น ๆ มากมาย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งวัยหนุ่มสาวก็รับเอาวัฒนธรรมคนในเมืองมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และยังมีสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการสวมใส่ชุดม้ง ที่มีการลอกแบบจากสื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเอง เช่น เลียนแบบการแต่งกายจากม้งอเมริกา ม้งจีน ม้งเวียดนาม ม้งลาว ทำให้หันไปนิยมใช้ผ้าปักที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมมากกว่า และวัฒนธรรมการปักผ้าอาจจะหายไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ละน้อยและถูกกลืนไปในที่สุด

(3.3) ด้านระบบอุตสาหกรรม

(3.3.1) ปัจจุบัน มีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก โดยใช้เครื่องปักจักรอุตสาหกรรมทำให้มีความสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ลักษณะการถ่ายทอดผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก มีการเปลี่ยนแปลงคือลวดลายผ้าปักถูกลดคุณค่าของลวดลายลงเหลือแต่ผ้าปักที่มีลวดลายปักง่ายๆ ความซับซ้อนของลวดลายลดลง ตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ และมีระบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ระบบการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม ที่ผ้าปักมือมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ความคิดของคนถูกเปลี่ยนไปด้วยระบบทุนและอุตสาหกรรม สีสันทและลวดลายผ้าปักของบ้านผานกกก มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จากสิ่งที่เคยมีคุณค่ามาก กลับเป็นสิ่งที่ถูกลดคุณค่าลง พื้นที่ของวัฒนธรรมถูกละเลย คนรุ่นใหม่ในบ้านผานกกก เห็นค่าของเงินมากกว่าการเห็นค่าของวัฒนธรรมแบบเก่าดั้งเดิม จึงซื้อผ้าปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม ซึ่งสามารถซื้อหาง่ายและมีสีสันทสวยงามมาใช้แทนผ้าปักมือ

(3.3.2) เครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งวัยหนุ่มสาว การแต่งกายมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์และระบบอุตสาหกรรม กลุ่มชาติพันธุ์ม้งวัยหนุ่มสาว ได้รับเอาวัฒนธรรมคนในเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ประกอบกับมีสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการสวมใส่ชุดม้ง ทำให้รูปแบบของเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักได้เปลี่ยนแปลงไป มีการผสมผสานรูปแบบทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ ตามยุคสมัยนิยม มีการเลียนแบบการแต่งกายจากสื่อเว็บไซต์ต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น การแต่งกายเลียนแบบ จากม้งอเมริกา ม้งจีน ม้งเวียดนาม ม้งลาว ทำให้มีแฟชั่นชุดม้งรูปแบบต่างๆ ประยุกต์ขึ้นมากมาย ตามความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น (ดังภาพที่ 4.50 และภาพที่ 4.51)

ภาพที่ 4.50 ชุดม้งผู้หญิงประยุกต์รูปแบบต่างๆ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม (ที่มา: ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 4.51 ชุดม้งผู้ชายประยุกต์รูปแบบต่างๆ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม (ที่มา: ผู้ศึกษา)

(3.3.3) ความต้องการของตลาด เช่น ธุรกิจเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายชนเผ่าที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของผู้บริโภค ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการปักผ้าด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การปักผ้าด้วยมือลดน้อยลง มีแหล่งผลิต / แหล่งจำหน่ายผ้าปักและลวดลายผ้าปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น จะเป็นแหล่งผลิต ร้านขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ที่นับจากจำนวนหัวเข็มปักและจำนวนตัวเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม (ดังภาพที่ 4.53)

ร้านที่เป็นแหล่งผลิตขนาดใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่และเป็นที่รู้จักมากคือร้านเนี่ยมจือ ร้านปั้นดาว ร้านทีเอ็กซ์การปัก ร้านสุทธิพรการปัก ร้านเชียงใหม่การปัก ร้านกิติวรชัย การปัก ร้านเวิร์ดสปอร์ต ร้านทีเอ็มซีการปัก ซึ่งอยู่ในตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่ทั้งหมด และร้านที่กล่าวมานั้นเป็นแหล่งผลิตผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเครื่องจักรขนาดใหญ่ทั้งสิ้น ส่วนใหญ่เจ้าของจะเป็นคน

พื้นเมือง ความเป็นมาของลวดลายปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ใช้เครื่องปักนั้น จากการสัมภาษณ์ นายอดิสรณ์ สุขสกุลปัญญา เจ้าของร้านเหมาผ้าแพชั่นเทค ผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าปักม้ง ในอำเภอแมริม ได้กล่าวว่า ประมาณปี 2538 กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีการศึกษาได้ไปทำงานที่เกี่ยวข้องกับการปักผ้าด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมและเรียนรู้วิธีการปักผ้าด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมจากคนพื้นเมือง จึงมีความคิดว่าลวดลายผ้าปักม้ง น่าจะนำมาปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมได้ และได้ทดลองนำเอาลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาให้คนพื้นเมืองนำไปประยุกต์ใส่ในระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีการผสมผสานรุ่นใหม่ โดยมีการประยุกต์โปรแกรมที่ใช้ในการปักลวดลายโดยเฉพาะ และมีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จนได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมาตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปัจจุบัน (ดังภาพที่ 4.52)

ภาพที่ 4.52 เครื่องปักลวดลายผ้าม้งของร้านเหมาผ้าแพชั่นเทค ตำบลริมใต้ อำเภอแมริม

ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่มีฐานะดี มีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ความสามารถในด้านการปักผ้าด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม จึงลงทุนเปิดร้านผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ลวดลายผ้าปักม้งของตนเอง นำมาทำเองโดยการเรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม การเขียนโปรแกรม การทำลวดลายต่างๆ และเป็นเจ้าของกิจการของตนเอง ที่เป็นกิจการเล็กๆ มีเครื่องปักร้านละ 1 เครื่องก็สามารถทำการผลิตและจำหน่าย สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ โดยไม่ต้องอาศัยคนพื้นเมืองอีกต่อไป อัตราการผลิตก็เป็นไปตามกำลังของเครื่อง ในเรื่องของฝีเข็มและความเร็วของเครื่องในการปักลวดลายแต่ละครั้ง

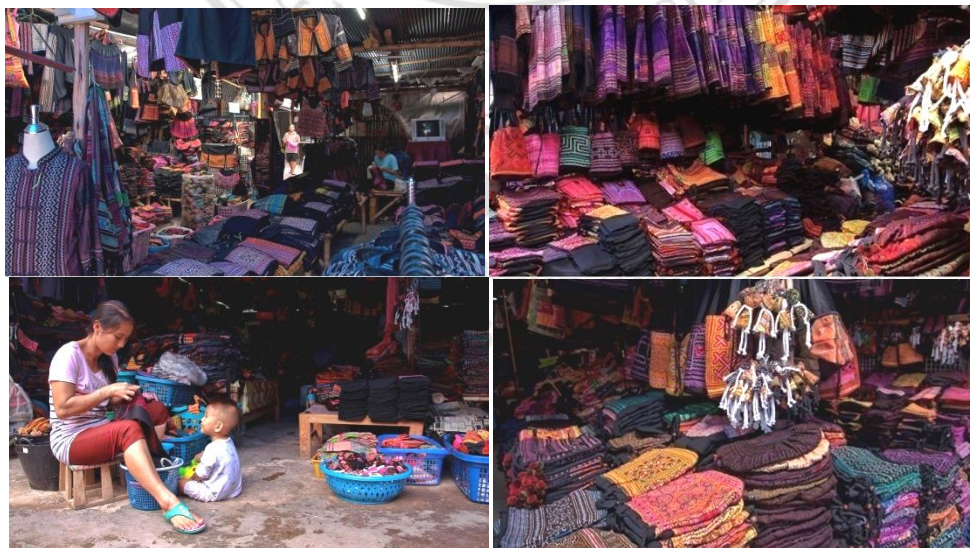

ภาพที่ 4.53 ลวดลายผ้าไหมรูปแบบต่างๆ ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรม (ที่มา: ผู้ศึกษา)

แหล่งผลิตหลักของจังหวัดเชียงใหม่ จะอยู่ในเขตอำเภอเมืองย่านตรอกเหล่าโจ้ว ตลาดวโรรส(กาดหลวง) มีจำนวนร้านทั้งผลิตและจำหน่ายมากที่สุด อำเภอแมริมมี 1 แห่ง และในอำเภออื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงก็มีแต่ไม่สามารถระบุจำนวนแหล่งผลิตที่แน่นอนได้ เนื่องจากปัจจุบันมีร้านค้าเล็กๆ ที่มีเครื่องปักเครื่องเดียวก็สามารถผลิตและจำหน่ายได้เพิ่มจำนวนขึ้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นเจ้าของร้านเองทั้งสิ้น(ดังภาพที่ 4.54 และภาพที่ 4.55)

ภาพที่ 4.54 แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าปักชาวเขาของร้านเหม้าฝั้วแพ้งค์นทล อำเภอแมริม

ภาพที่ 4.55 แหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าปักชาวเขาแหล่งใหญ่
ในตรอกเหล่าโจ้ว ตลาดวโรรส(กาดหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ 5

แนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

บทนี้เป็นการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

5.1 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

5.1.1 การศึกษาและเก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

5.1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

5.1.3 การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

5.2 การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

5.2.1 การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและสังคม

5.2.2 การเผยแพร่และรักษาคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

5.1 การศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

จากหัวข้อดังกล่าวเป็นขั้นตอนของการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้ได้คำตอบที่ช่วยสนับสนุนการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก โดยการนำข้อมูลที่ศึกษาจากส่วนต่างๆ มาประมวลและวิเคราะห์ คือ

5.1.1 การศึกษาและเก็บข้อมูลการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

เป็นการศึกษาและเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อต้องการทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาของผู้ให้ข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่าง (Sample) จำนวน 30 คน ที่คัดเลือกจากการสุ่มแบบจงใจ (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือผู้ที่ปักผ้าในหมู่บ้านที่เหลืออยู่ รวมทั้งผู้บริโภครหรือผู้ใช้ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในประเด็นการสนทนา เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการสนทนากลุ่มครั้งนี้ สรุปได้ว่า

- 1) การจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกนั้น ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ เพราะว่า ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก เป็นเจ้าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในเขตชุมชน ดังนั้นการที่จะดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปัก ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วม ทั้งด้านการแสดงความคิดเห็นและด้านการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์รักษาและสืบสานงานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

- 2) รูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

- (1) การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและสังคม จากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสำรวจพื้นที่ในชุมชนพบว่าสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าที่ยั่งยืนได้ ผลจากการสนทนากลุ่มจากประชาชนร่วมกับผู้ศึกษา ได้เสนอแนะให้มีการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้

เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก โดยมีการจัดป้ายแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งขึ้น เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีสถานที่ที่สามารถใช้เป็นพื้นที่จัดแสดงข้อมูลองค์ความรู้ได้ มี 2 แห่ง คือ 1) บ้านพิพิธภัณฑ (ดังภาพที่ 5.1) ที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับผ้า การทอผ้าใยกันซง ผ้าเขียนลายเทียน และผ้าปักลวดลายดั้งเดิม ของนางเลี้ยง แก้วจริยากุล บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่จัดแสดงไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ในรูปแบบของบ้านพิพิธภัณฑที่มีชีวิตในบ้านของตนเอง 2) ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนม้งบ้านผานกกก ดังภาพที่ 5.2 ที่มีอยู่แล้วในชุมชนแต่ยังไม่ได้ปรับปรุงพัฒนาข้อมูลภายในให้น่าสนใจ และการดำเนินการจัดนิทรรศการและบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ควรขอสนับสนุนงบประมาณจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง โดยผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านและคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนบ้านผานกกก เสนอโครงการด้านการศึกษาวรรณกรรมประเพณี กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของชุมชน และบรรจุไว้ในแผนชุมชน แผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2557 เป็นงบประมาณสนับสนุนประจำปี 2559

ภาพที่ 5.1 บ้านพิพิธภัณฑวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

ภาพที่ 5.2 ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านผานกกก (ที่มา : ผู้ศึกษา)

(2) จัดทำเอกสารหรือหนังสือ ที่รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ที่เป็นรูปธรรมเป็นการจัดทำเอกสารหรือหนังสือ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน แทนการใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยการจดจำลวดลายจากรุ่นสู่รุ่นตามแบบเดิม โดยผลจากการสนทนากลุ่มของประชาชนม้งบ้านผานกกกร่วมกับผู้ศึกษา ได้เสนอแนะให้มีการถอดรูปแบบลวดลาย สี สัน ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงปักลวดลายสำเร็จ โดยเริ่มจากลวดลายง่ายๆ ที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงลวดลายที่ยากขึ้นไปตามลำดับ และควรรวบรวมลวดลาย สี สัน ของลวดลายผ้าปักดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไปอีกด้วย

ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้จัดทำตัวอย่างเอกสารเกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกขึ้น และจะได้มอบไว้ให้กับศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านผานกกก เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

ตัวอย่างเอกสารเกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

คำนำ

การจัดทำเอกสารเกี่ยวกับ ผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกฉบับนี้ มีเจตนาเพื่อให้ผู้ดำเนินการทั้งประวัติความเป็นมาของบ้านผานกกก และข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวิถีศิลปกรรม สืบต่อยุทธศาสตร์การปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่เป็นชุมชนม้งบ้านผานกกก โดยมีการถอดรูปแบบลวดลายต่าง ๆ ขึ้นด้วยวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก จึงได้เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ เริ่มจากลวดลายง่าย ๆ ที่ปักกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย โดยผู้เขียนได้ปักเรียบที่ปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ โดยผู้เขียนได้ปักเรียบที่ปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ในโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ส่วนถอดแบบลวดลาย เพื่อเป็นแนวทางในการถอดแบบลวดลายยี่สิบที่ปักกันและมีความละเอียดประณีตของผ้าปักและลวดลายผ้าปักในกลุ่มบ้านผานกกก ต่อไป

สไบทิพย์ ตั้งใจ
สิงหาคม 2558

ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ของบ้านผานกกก

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	1
ประวัติความเป็นมาของบ้านผานกกก	2
วิถีชุมชนม้ง	3
การจัดตั้งหมู่บ้าน	3
วิถีการปักของลวดลายม้ง	4
วิธีการปักใช้วัสดุต่าง ๆ	4
เส้นด้ายปักผ้า	6
แบบที่ 1 ลายขลิบขอบ	7
แบบที่ 2 ลายขลิบขอบ 4 ทอ	8
แบบที่ 3 ลายขลิบขอบ 8 ทอ	9
แบบที่ 4 ลายขลิบปริมหรือลายขลิบขลิบในฐาน	10
แบบที่ 5 ลายผีเสื้อ	11
แบบที่ 6 ลายหัวใจ	12
แบบที่ 7 ลายดอกไม้ม้ง	13
แบบที่ 8 ลายจากบาทดอกสี่แฉก	14
แบบที่ 9 ลายจากบาทลายดอก	15
แบบที่ 10 ลายหัวใจ	16
เอกสารอ้างอิง	17

ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ของบ้านผานกกก

ประวัติความเป็นมา

บ้านผานกกก ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลป่าแฝก อำเภอสว่างวีรวัฒน์ จังหวัดเชียงราย มีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอสว่างวีรวัฒน์ ประมาณ 22 กิโลเมตร มีชายแดนติดกับประเทศพม่า เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีประชากรประมาณ 4,500 คน เป็นพื้นที่อยู่สูง 500 เมตร ที่ทำการเกษตร 2,000 ไร่ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 127 ครัวเรือน ประชากรรวม 720 คน ชายเป็นชาย 352 คน หญิง 368 คน ชาวบ้านผานกกก ส่วนใหญ่อยู่กันเป็นแบบครอบครัวใหญ่ มีเชื้อสายไทลื้อเป็นหลัก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับ ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนบ้านผานกกก และเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบ้านผานกกก

วิถีการปักของลวดลายม้ง

วิถีการปักใช้วัสดุต่าง ๆ เส้นด้ายปักผ้า

แบบที่ 1 ลายขลิบขอบ
แบบที่ 2 ลายขลิบขอบ 4 ทอ
แบบที่ 3 ลายขลิบขอบ 8 ทอ
แบบที่ 4 ลายขลิบปริมหรือลายขลิบขลิบในฐาน
แบบที่ 5 ลายผีเสื้อ
แบบที่ 6 ลายหัวใจ
แบบที่ 7 ลายดอกไม้ม้ง
แบบที่ 8 ลายจากบาทดอกสี่แฉก
แบบที่ 9 ลายจากบาทลายดอก
แบบที่ 10 ลายหัวใจ

เอกสารอ้างอิง

ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ของบ้านผานกกก

วิธีดูลูกกรง

เตรียมพร้อมสำหรับการลงมือปักผ้า

การปักผ้าลวดลายมีเนื้ออ่อน ในกรปักผ้าลวดลายมีเนื้อ จะมีความละเอียดอ่อนในการปักมากมาตามลำดับเวลาที่จะปักลวดลายมีเนื้อ ลวดลายปักบนกรปักที่ละเอียด เพื่อความสวยงามของลวดลายบนผ้าปักนั้น ๆ

1. **ผ้าปัก หรือผ้าทอตาราง** เป็นอุปกรณ์ที่ขาดไม่ได้ในการปักผ้าลวดลายมีเนื้อ หลายเบอร์ หลายแบบ ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกปัก ว่าต้องการใช้แบบใด ต้องการลวดลายใหญ่หรือเล็กมากเท่าไร

2. **เข็มปัก** เข็มปักมีหลายแบบและหลายขนาด ขึ้นอยู่กับการใช้ของเข็ม และจุดเย็บที่ต้องการปักในกรปักและผ้าที่ปัก การปักผ้าลวดลายมีเนื้อ สำหรับผ้าทอตาราง ควรใช้เข็มปักผ้าเบอร์มาตรฐาน คือ เบอร์ 24 เข็มปลายแหลมยาวเบอร์ 7 ใช้ปักเข็มยาว เข็มปลายแหลมเล็กเบอร์ 9 ใช้ปักเข็มขอสผ้า

3) **ผ้าลวดลาย** ผ้าลวดลายเป็นแบบสำหรับปัก สีแต่ละสีจะแสดงด้วยสัญลักษณ์พิเศษ ตารางที่ไม่มีสัญลักษณ์จะดูเปลืองกว่าที่เห็นที่ของผ้าที่ปัก

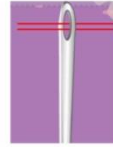
4) **ไหมปักหรือด้ายปักสีต่าง ๆ** เป็นเส้นด้ายขนาดใหญ่มีลักษณะเป็นเส้นเกลียว

5) **กรปัก** เข็มที่ปัก ป้ายหมวกและขนาดใหญ่ที่จะปักได้สะดวก

การดึงเส้นไหม

การดึงเส้นไหมในกรณีที่ใช้ด้าย D.M.C. เบอร์ 25 ควรตัดเส้นด้ายยาวไม่เกิน 15 นิ้ว แล้วดึงเส้นด้ายออกตามจำนวนที่ต้องการใช้ (1 เส้นใหญ่จะมี 6 เส้นเล็กรวมอยู่ด้วยกัน) ปักแล้วดึงด้ายจากเส้นไหม 2 เส้นเล็ก โดยยึดมือซ้ายซ้าย แล้วดึงมือขวาออกจากที่ดึงไหมเส้นเล็กออกจากเส้นไหมใหญ่หรือเบอร์แล้ว ก็ร้อยเส้นไหม 2 เส้นเข้าไปในรูเข็ม ดังภาพ

ห้ามบิดแปมด้ายขาด

เมื่อร้อยไหมเข้าไปในเข็มเรียบร้อยแล้ว "ห้ามบิดแปมด้ายขาด" ดังรูป เพราะถ้าบิดแปมแล้ว ด้ายของภาพบิดจะสูง เมื่อใส่กรปักแล้วจะทำให้ไม่สวย

วิธีการปักลวดลายมีเนื้อ

ก่อนจะทำการปักผ้าปักผ้า ลวดลายลวดลายมีเนื้อเพื่อใช้ในการปักผ้าปักเย็บก่อน เนื้อก่อนคือการปักให้บริเวณผ้าปักมีเนื้อ มีลักษณะเหมือนกรปักหรือลวดลาย สำหรับผู้ทราวมวิธีการปักแล้ว จะเห็นความยากง่ายวิธีการปักให้ชัดเจน

วิธีการปักให้ชัดเจนต่าง ๆ

ปักให้ชัดแนวตั้ง

สัญลักษณ์ที่เรียงต่อกันเป็นแนวตั้งโดยเรียงจากซ้ายขึ้นขึ้นที่ 1 แถวลงที่ 2 แถวขึ้นที่ 3 แถวลงที่ 4 และแถวขึ้นที่ 5 ไปเรื่อย ๆ เมื่อสุดแถวแล้วปักย้อนกลับ เช่น เมื่อสุดแถวที่ 4 แถวลงที่ 8 แถวขึ้นที่ 9 แถวลงที่ 6 แถวขึ้นที่ 7 แถวขึ้นที่ 4 แถวลงที่ 5 ไปเรื่อย ๆ จนจบแถว

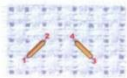
ปักให้ชัดแนวนอน

แถวขึ้นขึ้นที่ 1 แถวลงที่ 2 แถวขึ้นที่ 3 และแถวลงที่ 4 ไปเรื่อย ๆ จนจบแถว เมื่อสุดแถวแล้วปักย้อนกลับจนจบแถว

ปักทางเฉียง (half stitch)

การปักทางเฉียงซึ่งให้ดูเป็นภาพต่าง ๆ เหมือนอยู่ไกล การปักเหมือนการปักให้ชัดแนวนอน

การปัก 3/4 ซ้อม

มักจะเป็นการปักบริเวณขอบภาพหรือบริเวณตา โดยเริ่มแถวขึ้นขึ้นที่ 1 แถวลงที่ 2 และแถวลงที่ 4 ซึ่งถ้าแถวที่ 4 นี้จะไม่ตรงตามรูปแต่จะเป็นแถวลงที่ 4

การปัก 1/4 ซ้อม

มักจะเป็นการปักบริเวณขอบภาพหรือบริเวณตา หรือต่อแถวต่อระหว่างสี 2 สี การปักให้แถวขึ้นขึ้นที่ 4 แล้วนำหัวเข็มมาปักและแถวลงตรงกลางของผ้า (ดังรูป)

ข้อควรจำสำหรับการปักผ้า

1. ควรปักเย็บไปทางเดียวทีละจุด โดยเลือกตามความกดของหัวเข็ม จะเย็บซ้ายก็ซ้ายตลอด ขวาก็ขวาตลอด จะทำให้ได้ผลลายที่เรียบร้อย สวยงาม
2. ห้ามบิดแปมไหมไว้ก่อนปัก เพราะจะทำให้ภาพที่ได้ไม่เรียบร้อยมีตะปุ่มตะป๋ามรอบรอบไหมได้ การเริ่มปักไหมเส้นไหมหรือปักไปหลายไหมให้สอดกับไว้ก่อนปัก โดยหรือปลายไว้ยาวประมาณ 1 ซม.
3. ไม่ควรตัดไหมยาวมากนัก บางครั้งก็เย็บต่อไหมใหม่ก็อาจตัดไหมให้ยาว ๆ ที่เดียวไปเลย แต่ในการปักไม่ควรตัดไหมยาวเกิน 18-20 นิ้ว เพราะไหมส่วนปลายมักจะไม่สวย และในระหว่างปักถ้าไหมมีหลายเส้นก็อย่าเย็บ เย็บแล้วตัดไหมให้เรียบร้อยเสมอกันอยู่บ่อย ๆ ซึ่งบางครั้งนำรูดากกว่าการเปลี่ยนไหมเส้นใหม่
4. ถ้าลายปักที่ปักซ้อนกัน จะต้องใช้เข็มหลายเล่มไปพร้อม ๆ เข็มและไหมปักที่ปักไม่ได้ใช้ไม่ควรถูกพันกันของลายปัก เพราะจะทำให้ไหมปักพันกันกับเข็มที่ปักไว้ ควรจะขยับเข็มไว้ทางด้านหน้าของลายปัก เพราะจะได้มองเห็นตลอดเวลา ไหมจะได้ไม่พันกัน
5. กรณีที่การปักใช้ไหมมากกว่า 1 เส้น จะต้องดึงไหมออกมาเป็นเส้นเล็กทีละ 1 เส้น จนจบจำนวนที่จะต้องใช้ก่อนแล้วค่อยนำมารวมกันเพื่อสอดเข้าเข็ม ถ้าตัดพร้อมกันหลายเส้นไหมจะพันกันยุ่งไปหมด แล้วเวลาปักงานก็จะไม่เรียบร้อย

เริ่มปักผ้า

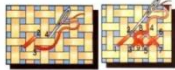
- 1) เช็ดจุดกึ่งกลางผ้าและจุดกึ่งกลางสายให้ตรงกัน ตรงเมื่อเป็นว่าต้องตรงขอบให้ติดก่อนลงมือปักทุกครั้ง เพราะถ้าเริ่มปักผิดจะมีผลต่อสายปักได้
- 2) เริ่มปักโดยสอดเข็มกับปลายโหวกด้านหลังของน้สาย ยาวประมาณ 1 ซม. ดังรูป โดยไม่ต้องเติม แล้วค่อยสอดเข็มขึ้นไปที่ด้านหน้าของผ้า เพื่อเริ่มปักการปัก โดยปักตามแบบผังสาย

- 3) การปักต้องปักโหวกไปทางเดียวกัน สุวีริยาตามรูปข้างล่างนี้ สำหรับการปักช่องเดียว

สำหรับการปักต่อกันหลาย ๆ ช่อง

เมื่อปักเสร็จแล้วด้านหลังงานปักจะต้องเป็นระเบียบเรียบร้อย เหมือนรูปนี้แหละ

- 4) เมื่อปักเสร็จแล้วพับสายโหวกไปให้สอดเข็มไว้ทางด้านหลัง เหมือนรูปข้าง ๆ นี้ โดยเหลือสายโหวกไว้ประมาณ 1 ซม. เหมือนกับลวดเขียนไม้ และจะจำกัดไว้สำหรับทำหมอนคลุมโหวกเพื่อเสียด

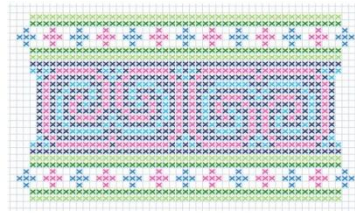

- 5) กรณีที่ต้องโยงโหวกจากที่หนึ่งไปปักต่ออีกที่หนึ่งไม่ควรโยงยาวเกินไป และไม่ควรถึงเข้าไปในบริเวณที่ไม่ได้ปัก โดยพาะโหวกด้านซ้ายของจะทำการโยงทั้งเส้นสายจะโยงระยางทะลุออกมาด้านหน้าของงานปักได้
- 6) การปักเส้นต่อเนื่องกันเมื่อปักโหวกบริเวณนั้นเสร็จแล้วเท่านั้น ไม่มีการเดินเส้นไว้ก่อนต่อหน้าปักโหวก เพราะจะทำให้เส้นที่เดินไว้ไม่เรียบและดูไม่สวย

แบบที่ 1 สายกันหอย

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางฉวี แซ่ย่าง อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 8/2 หมู่ 9 ส.โหวงของ อ.มโนรมย์

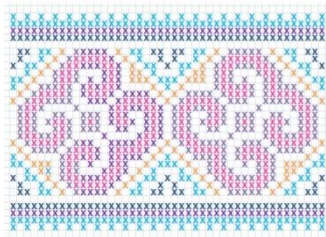

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวฉวีฉภา วงศ์ไพเราะบวรวิชัย นักวิจัยศูนย์มรดกชาติพันธุ์ 5/3 โรงเรียนศึกษาลงและระพีเชียงใหม่

แบบที่ 2 สายกันหอย 4 หอย

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางฉิ่ง แซ่คำ อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 11 หมู่ 9 ส.โหวงของ อ.มโนรมย์

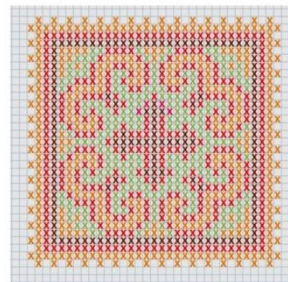

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวธรรมา ลภัสลาวัฒน์ นักวิจัยศูนย์มรดกชาติพันธุ์ 5/3 โรงเรียนศึกษาลงและระพีเชียงใหม่

แบบที่ 3 สายกันหอย 8 หอย

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวฉวีฉภา วงศ์ไพเราะบวรวิชัย นักวิจัยศูนย์มรดกชาติพันธุ์ 5/3 โรงเรียนศึกษาลงและระพีเชียงใหม่

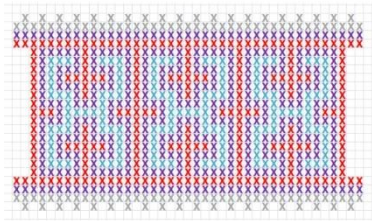

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวฉวีฉภา วงศ์ไพเราะบวรวิชัย นักวิจัยศูนย์มรดกชาติพันธุ์ 5/3 โรงเรียนศึกษาลงและระพีเชียงใหม่

แบบที่ 4 ลายท่อนไม้ หรือลายตัวอักษรโบราณ

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางจี๊ฉะ แซ่ย่าง อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 8/2 หมู่ 9 อ.โป่งทอง อ.มโนรมย์

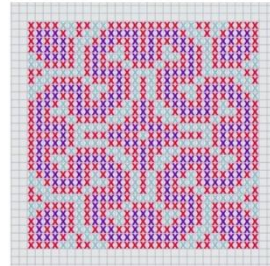

ถอดแบบวาดลายผ้าปัก โดย นางสาวนิลธยา ไรศิริฐานนท์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

แบบที่ 5 ลายผีเสื้อ

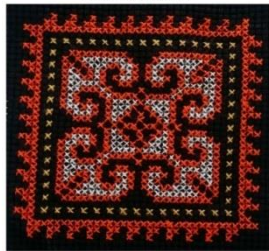

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวอลิตา สงศิริวัฒน์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/3 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

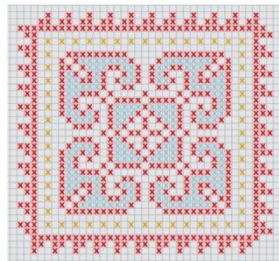

ถอดแบบวาดลายผ้าปัก โดย นางสาวอลิตา สงศิริวัฒน์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/3 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

แบบที่ 6 ลายหัวใจ

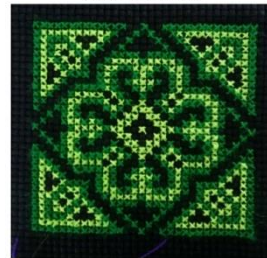

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวขวัญจิรา อังศิริสุจริต นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

ถอดแบบวาดลายผ้าปัก โดย นางสาวขวัญจิรา อังศิริสุจริต นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

แบบที่ 7 ลายดอกไม้

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวสุวิทย์ กิษย์ปิ่นทอง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/3 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

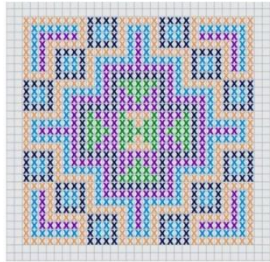

ถอดแบบวาดลายผ้าปัก โดย นางสาวสุวิทย์ กิษย์ปิ่นทอง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/3 โรงเรียนศึกษานาสงเคราะห์เชียงใหม่

แบบที่ 8 ลายกากบาทดอกเดี่ยว

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวไพรวลัย ถนนจิตต์
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่

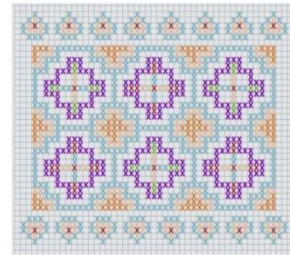

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวไพรวลัย ถนนจิตต์
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่

แบบที่ 9 ลายกากบาท

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางสาวนิตยา โตธิฐานนท์
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวนิตยา โตธิฐานนท์
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่

แบบที่ 10 ลายกัณฑ์

ชิ้นงานจริง ผลงานของ นางระ เสาทาง
อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม

ถอดแบบลวดลายผ้าปัก โดย นางสาวไพรวลัย ถนนจิตต์
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1 โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่

เอกสารอ้างอิง

- [1] คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนบ้านนาหมอก แผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บ้านนาหมอก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557
- [2] ปกิตลา 108 ศิลป์ ปักลวดลายในวิธีประจักษ์ กรุงเทพฯ : เพชรประกาย, 2557
- [3] 5วิธีการปักลวดลายผ้าปักสำหรับผู้เริ่มต้น
<http://www.lamcrosstitch.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539245845>
- [4] 5วิธีการปักลวดลายผ้าปักแบบต่าง ๆ - OKnation
<http://www.oknation.net/blog/Cosstich/2009/2010/01/04/entry-1>

ผู้วิจัย กลุ่มชาติพันธุ์เมืองบ้านนาหมอก
[1] นางจ๊ะ แซ่หว่าง อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 8/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่
[2] นางระ เสาทาง อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

ผู้ถอดลวดลายผ้าปัก นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์เมือง โรงเรียนศึกษาลงตระกัฟเชียงใหม่
[1] นางสาวอังคณา วงศ์ไพฑูริย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/3
[2] นางสาวธลดา สงศ์ลาวีรัมย์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/3
[3] นางสาวไพรวลัย ถนนจิตต์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1
[4] นางสาวนิตยา โตธิฐานนท์ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/1
[5] นางสาวสุรีย์ กัฒยปนาถ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/3
[6] นางสาวขวัญจิรา อังศิพัชญ์กุล นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2

5.1.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปัก กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

การศึกษาเพื่อหาแนวคิดและทฤษฎีที่เหมาะสมกับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกซึ่งตรงกับแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่มีนักวิชาการหลายท่านได้มีการกล่าวไว้ ดังนี้

(1) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งตรงกับที่ กาญจนา แก้วเทพ, 2553, บรรณาธิการหนังสือ การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรมการวิจัย ได้กล่าวว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนคือการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเหมาะสมกับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนเพราะวัฒนธรรมเป็นสมบัติหรือมรดกร่วมของชุมชนโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการให้ชุมชนเข้ามาบริหารจัดการวัฒนธรรมของตนเอง หลักการดังกล่าวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) ตัววัฒนธรรมมีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร 2) การบริหารจัดการด้วยวิธีการอะไร 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบใดอย่างไรการศึกษาวิจัยจะต้องร่วมกันหาคำตอบกับชุมชนการวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมจะบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายต้องอาศัยกระบวนการการทำงานอย่างมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการวิจัยร่วมเป็นคณะทำงานร่วมเก็บข้อมูลร่วมเป็นกลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลเป็นต้น การศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้จะทำให้ชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานเมื่อสิ้นสุดการศึกษาวิจัยชุมชนสามารถจัดการบริหารวัฒนธรรมของตนเองได้

และยังสอดคล้องกับ อีโคโมสไทย, กุญชรวิโคโมส สำหรับการตีความและนำเสนอวัฒนธรรมมรดกเสนอร่างสุดท้ายเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2550 ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการมรดกวัฒนธรรมไว้ดังนี้

(1.1) มรดกวัฒนธรรมเป็นสมบัติร่วมของประชาชนในชาติชุมชนและประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการร่วมอนุรักษ์และบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมการเฝ้าระวังและตรวจสอบไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมมูลค่าหรือทำให้ไม่เกิดประโยชน์

(1.2) หน่วยงานของรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามากำหนดนโยบายการเฝ้าระวังการตัดสินใจการตรวจสอบการอนุรักษ์และพัฒนา มรดกทางวัฒนธรรม เช่นการสร้าง ความเข้าใจและปลูกฝังจิตสำนึกรับผิดชอบและขับเคลื่อนเครือข่ายการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในทุกพื้นที่

(1.3) ทุกขั้นตอนของการดำเนินงานมาจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริงปัจจัยที่สำคัญในการมีส่วนร่วมคือการจัดการองค์ความรู้และการสร้างความเข้าใจเพื่อเตรียมพร้อมในการมีส่วนร่วมโดยเคารพถึงภูมิปัญญาและความหลากหลายในวัฒนธรรมเหล่านั้น

(2) แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม สอดคล้องกับ คำรณ ฐานดี, 2551, หน้า 54 ใน วัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมต่างชาติ กล่าวว่า อนุรักษ์หมายถึงการใช้ประโยชน์ตามความต้องการที่ พอเหมาะและประหยัดเพื่ออนาคตหรือการสงวนรักษาหลักการอนุรักษ์วิทยา

(2.1) การใช้อย่างยั่งยืนการใช้อย่างสมเหตุสมผลหรือใช้อย่างฉลาดเลือกใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมไม่ก่อให้เกิดผลเสียและมลพิษ

(2.2) การสงวนของหายากทรัพยากรที่กำลังจะสูญสิ้น ควรหลีกเลี่ยงการนำไปใช้ ควรทำนุบำรุงหรือทำให้ทรัพยากรนั้นมีเพิ่มขึ้น

(2.3) การทำนุบำรุงทรัพยากรที่เสื่อมโทรมจากไม่สามารถนำไปใช้ได้จนฟื้นฟูสภาพนำมาใช้ได้

แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยที่ดั่งงามสัจจกมและวัฒนธรรมไม่ได้หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเกี่ยวพันกับปัจจัยภายในและภายนอกที่เข้ามากระทบ ดังนั้น วัฒนธรรมอาจเหมาะสมกับยุคสมัยหนึ่ง แต่อาจไม่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในอีกยุค หนึ่งก็ได้ แต่ไม่ได้ถึงการละทิ้งวัฒนธรรมเดิมอย่างสิ้นเชิงเพราะรากเหง้าของวัฒนธรรมของไทย ได้ สั่งสมให้สอดคล้องกับสังคมไทยมาช้านาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเป็นผลมาจากลักษณะ บางอย่างไม่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในยุคหนึ่ง จึงได้นำวัฒนธรรมบางอย่างจากต่างชาติมา ใช้ทดแทนบ้าง แต่เราก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยเอาไว้ เพราะหากไม่ อนุรักษ์ไว้แล้ววัฒนธรรมของสังคมอื่นก็จะเข้ามาครอบงำและจะต้องตกเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรม ของสังคมอื่นไป

การอนุรักษ์วัฒนธรรม มีดังนี้

1) ศึกษา ค้นคว้า และวิจัย วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้มีการ รวบรวมไว้แล้วและที่ยังไม่ได้ศึกษาแต่มีกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกแห่ง ผู้ศึกษา ค้นคว้าจะได้ทราบ ความหมายและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ ความรู้ดังกล่าวจะเป็นรากฐานของการ ดำเนินชีวิตเมื่อได้เห็นคุณค่าจะยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและแพร่หลาย

2) ส่งเสริมให้ชนทุกหมู่เหล่าเห็นคุณค่าและร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของชาติและท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยน และตอบสนอง กระแสวัฒนธรรมอื่นๆ และวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสม

3) ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม ภาครัฐให้ประชาชนและเอกชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐเห็นความสำคัญและตระหนักว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องของทุกคนที่จะต้อง รับผิดชอบร่วมมือกันส่งเสริม สนับสนุน ประสานงาน การบริการด้านความรู้ วิชาการ และทุนทรัพย์ จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

4) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศโดยใช้ศิลปวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน

5) สร้างทัศนคติ ความรู้ ความเข้าใจ ว่าสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติของทุกคน ดังนั้นทุกคนจึงมีหน้าที่ในการเสริมสร้าง พื้นฟู และดูแลรักษา

6) จัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรม เพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงานให้ประชาชนเข้าใจ สามารถเลือกสรร ตัดสินใจ ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิต อนึ่ง ต้องส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น

7) ส่งเสริมให้ประชาชนคนไทยรู้จักสิทธิและหน้าที่ตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เช่น สิทธิในการอนุรักษ์และฟื้นฟู จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ เป็นต้น

(3) แนวคิดภูมิปัญญาพื้นถิ่น ที่กล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Wisdom ซึ่งมีความหมายว่าความรู้ความสามารถความเชื่อความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเหล่านั้นถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขเกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวเอาไว้ดังเช่นสุกัญญา พวงภักดิ์ กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมาได้เองเป็นเทคนิควิธีเฉพาะตน เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาและตัดสินใจในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม และได้มีการสืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

ส่วน พรรณิภา โสทธิพันธุ์และคณะ ได้กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการชี้แนะและการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชนภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมองอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ผนวกด้วยญาณทัศนะ และพรชัย ปรีชาปัญญา ก็ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นทรัพย์ทางปัญญาที่มีคุณค่าไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์

5.1.3 การวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมในการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก

ในส่วนนี้เป็นกระบวนการของการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อสรุปความคิดเห็นและเสนอรูปแบบของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้เกิดความยั่งยืน อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นประโยชน์ต่อเอกลักษณ์ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปัก ซึ่งมีขั้นตอนของการศึกษาโดยพิจารณาจากข้อมูลต่างๆดังนี้

1) จากผลการศึกษาในข้อ 5.1.1(1) ได้กล่าวถึงวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จากประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในประเด็นการสนทนาเพื่อหารูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการสนทนากลุ่มครั้งนี้ สรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่า ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก เป็นเจ้าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและเป็นผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียกับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่ในเขตชุมชน ดังนั้น การที่จะดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมทั้งด้านการแสดงความคิดเห็นและด้านการดำเนินกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ รักษาและสืบสานงานศิลปผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

2) ผลจากการศึกษาบริบทที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในบทที่ 4 นั้น พบว่า ชุมชนม้งบ้านผานกกก เป็นชุมชนที่มีศักยภาพและความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนที่ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม

3) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน จากผลของการศึกษาใน ข้อ 1) ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก ที่สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และข้อ 2) ผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่าชุมชนม้งบ้านผานกกก เป็นชุมชนที่มีศักยภาพและความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนที่ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม

ผลการศึกษาทั้งสองหัวข้อดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นในการพิจารณาเลือกรูปแบบของการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พิจารณาและมีความเห็นว่า

ก) รูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกนั้น ใช้รูปแบบของการจัดการให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยเหตุผลและหลักการที่ว่า ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกกเป็นเจ้าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่อยู่ในเขตชุมชน จึงเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิด มีความผูกพัน และมีส่วนได้ส่วนเสียกับผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังนั้นการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ประชาชนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและร่วมมือกันในการจัดการ เพื่อการรักษาคุณค่าผ้าปัก ลีต้นและลวดลายผ้าปักและพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

ข) ส่วนวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ให้เป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่า ผู้ศึกษาได้เสนอแนะให้มีการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก โดยมีการจัดทำป้ายแสดงนิทรรศการข้อมูลองค์ความรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกกขึ้น เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ เข้าใจผ้าปักและลวดลายผ้าปัก เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นไปตามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังที่กล่าวมาแล้ว

ค) การเผยแพร่และรักษาคุณค่าผ้าปักและลวดลายผ้าปักพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน มีรูปแบบของการจัดการให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม โดยเสนอให้มีการจัดทำเอกสารหรือหนังสือ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก แทนรูปแบบวิธีการถ่ายทอดด้วยการจดจำลวดลาย ตามแบบดั้งเดิม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยให้มีการถอดรูปแบบลวดลาย ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ เริ่มจากลวดลายง่ายๆ ที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงลวดลายที่ยากขึ้นไปตามลำดับ และอาจจะรวบรวมลวดลายดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตลอดจนการสืบสานลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

5.2. การเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลของการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบแนวทางและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้สามารถอนุรักษ์และสืบสานงานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้ดำรงคงอยู่สืบไป ผู้ศึกษามีความเห็นที่จะเสนอแนวทางดังนี้

(1) ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก ควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆ และร่วมมือในการจัดการ เพื่อการรักษาคุณค่าผ้าปัก สีสันและลวดลายผ้าปักและพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน

(2) วิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่า เสนอให้มีการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก โดยมีการจัดทำป้ายนิทรรศการข้อมูลองค์ความรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้ เข้าใจลวดลายผ้าปัก เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นไปตามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของประชาชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รายละเอียดการดำเนินการ (ข้อ 5.2.1)

(3) การเผยแพร่และรักษาคุณค่าของผ้าปัก สีสันและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน รูปแบบของการจัดการให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม เสนอให้มีการจัดทำเอกสารหรือหนังสือ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการปักผ้า และลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก แทนรูปแบบวิธีการถ่ายทอดด้วยการจดจำลวดลาย ตามแบบดั้งเดิม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน โดยให้มีการถอดรูปแบบลวดลายขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ เริ่มจากลวดลายง่ายๆที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงลวดลายที่ยากขึ้นไปตามลำดับ และอาจจะรวบรวมไปถึงลวดลายดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาเครื่องแต่งกายผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกรายละเอียดการดำเนินการ (ข้อ 5.2.2)

5.2.1 การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน อย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและสังคม

การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก โดยมีการจัดทำปายนิทรรศการข้อมูลองค์ความรู้ภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก จัดรวบรวมลวดลายผ้าปัก ทั้งแบบดั้งเดิมที่หายากและแบบที่นิยมในปัจจุบัน กระบวนการขั้นตอนวิธีการปัก โดยชี้ให้เห็นวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงลวดลายของผ้าปักในอดีตจนถึงปัจจุบันให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสืบค้น เรียนรู้ ศึกษาได้และเป็นศูนย์ประสานงาน รวมถึงความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนและสังคม ซึ่งประกอบด้วยทั้งภาคประชาชน หน่วยงานองค์กรเอกชน หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนี้

1) การดำเนินงานในภาคประชาชน

ในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ควรมีกระบวนการวิธีการในการจัดการอย่างเป็นขั้นตอน ที่สำคัญคือการหลอมความคิดให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการจัดการตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน มีขอบข่ายและกรอบในการจัดการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม สามารถปฏิบัติได้จริง ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 มีคณะกรรมการอำนวยการ การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล แต่งตั้งโดยนายอำเภอแมริม มีโครงสร้าง ดังนี้

- นายอำเภอแมริม	ประธาน
- นายกองการบริหารส่วนตำบลโป่งแยง	ที่ปรึกษา
- กำนันตำบลโป่งแยง	ที่ปรึกษา
- ผู้ใหญ่บ้านผานกกก	เลขานุการ
- คณะกรรมการหมู่บ้านผานกกก	คณะทำงาน

และเชิญผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ ได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านผานกกก รวมทั้งผู้อาวุโส เยาวชน ผู้แทนสถานศึกษา ผู้แทนส่วนราชการในท้องถิ่น และองค์กรเอกชนที่อยู่โดยรอบชุมชน

คณะกรรมการอำนวยการ มีหน้าที่อำนวยการในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีการแต่งตั้งคณะทำงานฝ่ายต่างๆ ให้คำปรึกษาแนะนำ อำนวยความสะดวก ตลอดจนช่วยแก้ไขปัญหาลุ่ปสรรคให้เป็นไปด้วยความราบรื่น

ขั้นตอนที่ 2 ในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ให้จัดประชุมคณะกรรมการอำนวยการ เพื่อวางแผนการดำเนินงานสร้างความเข้าใจและหาวิธีการดึงประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อร่วมคิด ร่วมหาแนวทางในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้ จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 3 ในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ให้คณะกรรมการอำนวยการแต่งตั้งคณะทำงานฝ่ายต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย กรรมการฝ่ายวางแผนรวบรวมข้อมูลหมู่บ้าน กรรมการฝ่ายวางแผนออกแบบนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ กรรมการฝ่ายดำเนินการจัดทำนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ และกรรมการฝ่ายบริหารงบประมาณ ตลอดจนฝ่ายสนับสนุนด้านอื่นๆ ร่วมเป็นคณะทำงาน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและดำเนินงานในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ร่วมกับหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 คณะกรรมการอำนวยการ การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ประสานงานให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่นให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้สามารถอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ให้ดำรงคงอยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

2) การสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น

แม้ว่าการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ จะเป็นกิจกรรมของหมู่บ้านผานกกก แต่เพื่อให้สามารถอนุรักษ์รักษาและสืบสานงานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้ รูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ อาจปรับเปลี่ยนไปในลักษณะที่เป็นงานที่ใช้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อให้การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ ซึ่งงานที่ใช้สื่อเทคโนโลยีเหล่านี้ อาจจะทำให้เยาวชนหรือประชาชนในหมู่บ้านที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องการใช้สื่อเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ช่วยในการจัดทำสื่อข้อมูลด้านต่างๆ หรือขอหน่วยงานทั้งภาคเอกชนและส่วนราชการในท้องถิ่นให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการดำเนินการจัดทำข้อมูล ส่วนการดำเนินการปรับปรุงภายในอาคารศูนย์การเรียนรู้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ยังขาดข้อมูลองค์ความรู้ รูปแบบรายละเอียดที่ใช้จัดนิทรรศการภายใน ดังนั้นเพื่อให้มีข้อมูลองค์ความรู้ รูปแบบนิทรรศการ มีกิจกรรมจัดแสดงภายในที่น่าสนใจ และใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ยั่งยืน คณะกรรมการอำนวยการ จึงควรมีการประสานงานให้เยาวชนประชาชนในหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน รวมทั้งหน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง และอำเภอแมริม ตลอดจนสถาบันการศึกษาและองค์กรภาคเอกชนในพื้นที่ ร่วมสนับสนุนการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คณะกรรมการอำนวยการ การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ เชิญตัวแทนเยาวชน ประชาชนในหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน หน่วยงานส่วนราชการในท้องถิ่น ภาคเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือและหารูปแบบในการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ที่บ้าน ผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอโครงการ/กิจกรรม เพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ในการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ที่บ้านผานกกก โดยผู้ใหญ่บ้านผานกกก เสนอโครงการด้านการศึกษาวัฒนธรรมประเพณี กิจกรรมการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของชุมชน โดยบรรจุไว้ในแผนชุมชน แผนการ

พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2557 เป็นงบประมาณ สนับสนุนประจำปี 2559 และเสนอให้บรรจุไว้ในเทศบัญญัติหรือแผนปฏิบัติการประจำปีขององค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง และแผนปฏิบัติการประจำปีของอำเภอแมริม

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการ การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปปะผ้าปักและ วัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ ให้คณะกรรมการอำนวยการ การจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้าน ผานกกกและคณะกรรมการหมู่บ้าน ร่วมประสานติดตามงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดสรร งบประมาณ โดยตรง เพื่อให้ได้รับการพิจารณาสนับสนุนงบประมาณในการจัดแสดงนิทรรศการ ภายในศูนย์การเรียนรู้ของบ้านผานกกก ต่อไป

5.2.2 การเผยแพร่และรักษาคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

การเผยแพร่และรักษาคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน รูปแบบของการจัดการให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม เสนอให้มีการจัดทำเอกสาร หรือหนังสือ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน คุณค่าของผ้าปักและ ลวดลายผ้าปัก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปักผ้า ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบใน ชุมชนม้งบ้าน ผานกกก โดยให้มีการถอดรูปแบบลวดลาย ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก ที่ พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหา ของการสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก จะให้ประสบผลสำเร็จให้เกิด สำนึกและความเข้าใจในคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก สำหรับ ประชาชนและเยาวชน จำเป็นที่ประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชนและสังคมจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมใน การจัดการ ดังนี้

1) ประชาชนในหมู่บ้านผานกกก จะต้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและร่วมมือ ในการจัดทำเอกสารหรือหนังสือให้ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน คุณค่าของผ้าปัก สี สันและลวดลายผ้าปัก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการปักผ้า ขั้นตอนวิธีการปักผ้า สี สันและลวดลายผ้าปักที่ พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก เพื่อการรักษาคุณค่าของผ้าปัก สี สันและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิด ประโยชน์ต่อชุมชน

2) ผู้รู้และผู้ปักผ้า ต้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการถอดแบบและลอกแบบ ลวดลายต่างๆ ขั้นตอนวิธีการปักผ้า ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ

การศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

3) ชาวชน ประชาชนในหมู่บ้านผานกกก สถานศึกษาที่อยู่รอบชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง ร่วมกันถอดแบบและลอกรูปแบบลวดลายต่างๆ ขึ้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักต่างๆ ที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปักลวดลายสำเร็จ ทีละลวดลาย เริ่มจากลวดลายง่ายๆ ที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงลวดลายที่ยากขึ้นไปตามลำดับ และอาจจะรวบรวมไปถึงลวดลายดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดทำเอกสารหรือหนังสือ สำเร็จเป็นรูปเล่ม ต้นฉบับ และให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตรวจสอบความถูกต้องของลวดลายที่ได้ถอดแบบออกมา ก่อนนำไปตีพิมพ์และเผยแพร่ รวมทั้งจัดนิทรรศการ และส่งเสริมกิจกรรมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งไว้ไม่ให้สูญหายไป

4) องค์การบริหารส่วนตำบล โป่งแยง ช่วยกระตุ้นและสนับสนุนให้สถานศึกษาในตำบลโป่งแยง จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง วิถีวัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยถ่ายทอดให้เยาวชนได้รับรู้ถึงคุณค่าประวัติความเป็นมาของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก เพื่อสร้างจิตสำนึก ให้เกิดความตระหนักและรับรู้ถึงคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง

5) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอแมริม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแมริม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เชียงใหม่เขต 2 นำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ไปเผยแพร่และใช้ในสถานศึกษาในสังกัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เรียนอยู่ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

6) สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอแมริม สภาวัฒนธรรมตำบลโป่งแยง โรงเรียนและชุมชน ร่วมกันจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยเทคโนโลยี รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก นำมาเผยแพร่ทางเว็บไซต์และสื่อออนไลน์ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เข้ามาเยี่ยมชมเว็บไซต์ได้แสดงความคิดเห็นบนกระดานข้อความ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนในเชิงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน

7) อำเภอแมริม และองค์การบริหารส่วนตำบลโป่งแยง สนับสนุนงบประมาณจัดทำเอกสารหรือหนังสือ ผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ขึ้นตอนวิธีการปักผ้า สีเส้นและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้ง ที่แสดงถึงวิถีชีวิต งานศิลปะการปักผ้า สีเส้นและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก ตำบล โป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเผยแพร่และเป็นแหล่งเรียนรู้ข้อมูล การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ทั้งยังแสดงถึงการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาของการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมทั้งอภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งต่อไปซึ่งประกอบด้วยหัวข้อดังต่อไปนี้

- 6.1 สรุปผลการศึกษา
- 6.2 อภิปรายผลการศึกษา
- 6.3 ข้อเสนอแนะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาของการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวิธีการศึกษาทั้งด้านเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ใช้วิธีการสำรวจทางกายภาพ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกาย ตลอดจนปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก และใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จากประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก จำนวน 30 คน ในประเด็นการสนทนา เพื่อหารูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ใ้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

แล้วนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานผ้าปักและลวดลาย
ผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ให้เกิดความยั่งยืน
อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาจากข้อมูลที่ได้อากลับไปแล้วสามารถสรุปได้ ดังนี้

6.1.1 ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจน ศักยภาพและความ
เข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

บ้านผานกกก ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะทางห่างจาก
ที่ว่าการอำเภอแมริม ประมาณ 22 กิโลเมตร มีนายมนตรี ทิพย์พนาพันธุ์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน สภาพทั่วไป
ของหมู่บ้านมีพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านผานกกก จำนวน 4,500 ไร่ เป็นพื้นที่อยู่อาศัย 500 ไร่ พื้นที่ทำ
การเกษตร 2,000 ไร่ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 127 ครัวเรือน ประชากรรวม 720 คน แยกเป็นชาย 352 คน
หญิง 368 คน กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ส่วนใหญ่อยู่กันเป็นแบบครอบครัวใหญ่ นับถือผู้อาวุโส
เป็นหลัก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับ ทักษะความชำนาญงานฝีมือของคนในหมู่บ้าน
ผู้หญิงทำงานปักเย็บลวดลายผ้าม้งและตัดชุดม้ง ผู้ชายทำการเกษตรกรรมปลูกพืชเมืองหนาวและงาน
จักสาน

ศักยภาพของหมู่บ้านผานกกก เป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเจียวและม้งขาว มีวัฒนธรรมประเพณี
ที่หลากหลาย มีบ้านพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับผ้าและการทอผ้าไว้กันขง ผ้าเขียนลายเทียน
และผ้าปักลวดลายดั้งเดิมที่จัดแสดงไว้ให้ลูกหลาน ได้เรียนรู้ ชาวบ้านยังคงรักษาเอกลักษณ์การแต่งกาย
ชนเผ่าไว้ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นการสวมชุดชนเผ่าตามประเพณีประจำชนเผ่าได้แก่ ประเพณีปีใหม่ม้ง
การแต่งกายชนเผ่าในงานแต่งงาน งานพิธีกรรมต่างๆ งานศพ และชุมชนยังให้ความร่วมมือกันช่วยเหลือ
กิจกรรมและงานของสังคมส่วนรวมในหมู่บ้านทุกงานเป็นอย่างดี

6.1.2 เครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจน
ปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งหมู่บ้านผานกกก ในชีวิตประจำวันจากการสังเกตและการ
สัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ปัจจุบันมีการแต่งกายด้วยชุดม้งในชีวิตประจำวัน
น้อยลง เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในวัยทำงานส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และค้าขาย จะไม่ค่อยแต่งกาย
ด้วยชุดประจำเผ่าเต็มชุด จะใส่แค่กระโปรงหรือกางเกงม้งกับเสื้อยืดหรือแค่เสื้อม้งกับกางเกงผ้ายัด
จะแต่งกายชุดประจำเผ่า เมื่อมีงานพิธีกรรมและประเพณี เช่น ปีใหม่ม้ง พิธีเลี้ยงผี พิธีเรียกขวัญ งาน
แต่งงานหรืองานศพ เท่านั้น ซึ่งการแต่งกายในงานพิธีกรรมและงานประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์ม้งของ
หมู่บ้านผานกกก ไม่ได้มีการแบ่งว่า ต้องใช้ลวดลายผ้าปักลายไหนต้องใช้สำหรับงานอะไร จะใส่

เครื่องแต่งกายชุดม้งเหมือนกันทุกงานพิธีกรรมหรืองานกิจกรรมอื่นที่ต้องใส่ชุดม้ง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็ใช้ชุดม้งที่มีลวดลายผ้าปักเหมือนหรือลวดลายคล้ายกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าลายนี้เป็นของผู้หญิงหรือผู้ชาย และไม่ได้ใส่ชุดม้งกันทุกวัน จะเหลือแต่ผู้สูงอายุเท่านั้นที่ยังคงใส่ชุดม้งเต็มชุดทุกวัน ไม่ว่าจะไปทำงานหรือนอนหลับพักผ่อน เพียงแต่เปลี่ยนชุดหมุ่นเวียนสลับกันไปทุกวันและไม่ได้แบ่งว่าชุดไหนต้องใส่ไปงานอะไร ปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่แต่น้อยมากแล้ว ส่วนคนหนุ่มสาวจะใส่บ้างเป็นบางครั้ง และจะพร้อมใจกันใส่ชุดม้งเต็มชุดในงานปะเพณีปีใหม่ม้งเท่านั้น

ผ้าม้งเป็นผ้าที่มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ้าเขียนลายเทียนและผ้าปักที่มีลวดลายประณีตสวยงาม ผู้หญิงม้งทุกคนต้องทอผ้าเขียนลายและปักผ้าไว้ใช้เองและสำหรับคนในครอบครัว เนื่องจากทุกคนต้องสวมชุดประจำเผ่าในชีวิตประจำวันเสมอ โดยเรียนรู้จากแม่และญาติผู้หญิงที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ผ้าปักและลวดลายผ้าปักถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งและยังเป็นจิตวิญญาณของผู้หญิงม้ง ผู้หญิงม้งทุกคนต้องปักผ้าเป็นตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ผ้าปักมีบทบาททั้งในชีวิตประจำวันและในพิธีกรรมต่างๆของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าปักถือเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน

ปัจจุบันวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเปลี่ยนแปลงไป เด็กผู้หญิงม้งเข้าไปเรียนหนังสือในตัวเมืองจึงไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการปักผ้าหรือบางคนได้เรียนรู้จากแม่มาบ้างแต่ก็ไม่มีเวลาได้ปักผ้า การถ่ายทอดผ้าปักและลวดลายผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ถูกลดคุณค่าของลวดลายลงให้เหลือแต่ลวดลายง่ายๆ ที่มีความซับซ้อนของลวดลายน้อยลง ตามกระแสสังคมโลกาภิวัตน์ และระบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ระบบการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม ส่งผลให้ความคิดของคนรุ่นใหม่ถูกเปลี่ยนไปด้วยระบบทุนและอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงลวดลายผ้าปักจากสิ่งที่มีคุณค่ามาก กลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่าลดน้อยลง พื้นที่ของวัฒนธรรมถูกละเลย ผู้หญิงไม่ค่อยมีเวลาว่างมานั่งปักผ้าเหมือนแต่ก่อน จึงต้องซื้อผ้าที่ปักด้วยจักรอุตสาหกรรมมาใช้แทนผ้าปักมือ

เทคนิควิธีการและขั้นตอนการปักผ้าจึงมีการเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนสีสันทันที่ใช้ ลวดลายที่ปักก็เปลี่ยนแปลงไป การนำผ้าปักไปใช้สอย จากเดิมผ้าปักใช้ตกแต่งบนเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเท่านั้น ปัจจุบันผ้าปักได้รับความนิยมมากจากผู้บริโภค โภคผ้าปักชาวเขา บทบาทของผ้าปักถูกเปลี่ยนมาเป็นของตกแต่งบ้านและประโยชน์ใช้สอยอื่นๆมากมาย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว กลุ่มชาติพันธุ์ม้งวัยรุ่นก็รับเอาวัฒนธรรมคนในเมืองมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และยังมีสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการสวมใส่ชุดม้ง ที่มีการลอกเลียนแบบจากสื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เช่น เลียนแบบการแต่งกายจากม้งอเมริกา ม้งจีน ม้งเวียดนาม ม้งลาว เป็นต้น และวัฒนธรรม การปักผ้าอาจจะหายไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ละน้อยและถูกกลืนไปในที่สุด

6.1.3 แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการศึกษาได้เสนอแนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานงานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้สามารถอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งให้ดำรงคงอยู่สืบไป ดังนี้

(1) ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก ควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆและร่วมมือในการจัดการเพื่อการรักษาคุณค่าผ้าปักและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

(2) การจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของชุมชน โดยให้มีการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง บ้านผานกกก เพื่อใช้จัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ โดยมีการจัดทำป้ายนิทรรศการภายในที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อน อัตลักษณ์ความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้ศึกษาเรียนรู้ เข้าใจเกี่ยวกับงานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่า เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ในศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ในเป็นแหล่งเรียนรู้งานศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน รายละเอียดการดำเนินการ (บทที่ 5 ข้อ 5.2.1)

(3) การเผยแพร่และรักษาคุณค่าของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนให้ยั่งยืน อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดทำเอกสารหรือหนังสือ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก โดยให้มีการถอดรูปแบบลวดลายต่างๆ ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก ตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงปักลวดลายสำเร็จ เริ่มจากลวดลายง่ายๆที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงลวดลายที่ยากขึ้นไปตามลำดับ และรวมไปถึงลวดลายดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาเครื่องแต่งกาย ผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการสืบสานงานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก รายละเอียดการดำเนินการ (บทที่ 5 ข้อ 5.2.2)

6.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อภิปรายผลได้ว่า ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าปักแสดงถึงความรักที่กลุ่มชาติพันธุ์ม้งมอบให้แก่กัน จากแม่สู่ลูก ผ้าปักม้งหรือชุดม้งจะอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์ม้งตั้งแต่เกิดจนตาย การปักผ้าและปักลวดลาย แม่จะสอนลูกสาวปักตั้งแต่อายุ 7 ปีเริ่มจากลวดลายง่ายๆก่อน จนสามารถปักได้ทั้งหมด สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผ้าปักและลวดลายผ้าปักหรือชุดม้ง สามารถสื่อถึงเรื่องราวมากมาย ตั้งแต่เกิดจนตาย คุณค่าของผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง อยู่ที่การถ่ายทอดเรื่องราวความรัก คุณค่าของชีวิตแบบวิถีชนเผ่า จากแม่สู่ลูกกับการถักทอจนเป็นผืนผ้าประหนึ่งเป็นสายใยแห่งรักที่ฝังลึกในสายเลือดของผู้หญิงม้งทุกคน

ลวดลายที่นำมาใช้ปักผ้า แต่เดิมนำต้นแบบมาจากตัวหนังสือของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เป็นลวดลายเลียนแบบธรรมชาติแวดล้อมในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงม้งแต่ละคนจะปักลวดลายขึ้นตามความคิดสร้างสรรค์ของตน ไม่มีการซ้ำกันอาจมีคล้ายคลึงกันบ้างเพราะพื้นฐานการปักผ้าเหมือนกัน ศิลปะการปักผ้าและแบบลวดลายนับเป็นมรดกตกทอดกันมาแต่โบราณอย่างต่อเนื่อง นำลักษณะรูปร่าง ลวดลาย และสีเส้นจากธรรมชาติรอบตัวมาใช้ประกอบเป็นลวดลาย การปักผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น มารดาจะเป็นผู้กระตุ้นให้เด็กไม่ลืมของเก่า ไม่ลืมความดีของบรรพบุรุษ ด้วยลวดลายผ้า บ่งบอกศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์ ลวดลายผ้าแต่ละลวดลายที่เกิดขึ้น มิใช่เป็นเพียงแค่ลวดลายที่มีชื่อเรียกต่างๆ เท่านั้น แต่รวมไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจและศักดิ์ศรีของความเป็นชาติพันธุ์ที่แสดงความหมายของสิ่งที่บรรพบุรุษ ได้ถ่ายทอดผ่านงานฝีมือไว้ให้

ปัญหาการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบันหมู่บ้านผานกกก มีความเจริญด้านสาธารณูปโภคด้านต่างๆ มาก ดังนั้นประชาชนจึงหันไปทำอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชผักต่างๆ และค้าขาย ซึ่งมีรายได้มากกว่า จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่มีเวลาวางนั่งปักผ้าเหมือนในอดีต จึงทำให้บทบาทของผู้หญิงต้องมาช่วยครอบครัวมากขึ้น ส่งผลทำให้ไม่มีเวลาวางนั่งปักผ้าเหมือนเดิม เด็กๆ ต้องเข้าไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน ทำให้ไม่มีเวลาและมีทัศนคติเรื่องการปักผ้าเปลี่ยนไปและไม่ได้รับการปลูกฝังมากเท่ารุ่นยายรุ่นแม่ ทำให้ลูกหลานของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นไม่ได้สืบทอดการปักผ้าและลวดลายผ้าปักหรือถ้ามีก็หลงเหลืออยู่น้อยมาก

สรุปปัญหาได้ ดังนี้ (1) การลดจำนวนของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เกิดผลกระทบทำให้การปักผ้าด้วยมือในหมู่บ้านลดลง (2) ผ้าปักและลวดลายผ้าปักเป็นงานฝีมือที่ต้องฝึกฝนเป็นเวลานาน มีจินตนาการ มีสีสัน มีวิธีการและขั้นตอนมาก ผู้ปักผ้าต้องมีสมาธิในการทำ ซึ่งเด็กในปัจจุบันนี้ ต้องไปโรงเรียน มีกิจกรรมมาก จึงเป็นสาเหตุทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่มีความอดทน ไม่มีสมาธิ ไม่ค่อยสนใจในการเรียนรู้ ส่งผลให้ทำไม่เป็น (3) ลวดลายผ้าปักบางลวดลายยากต่อการเรียนรู้ เช่น ลายผ้าเขียนเทียน (4) ขาดการถ่ายทอดความรู้จากแม่สู่ลูก เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องการให้ลูกเรียนหนังสือมากกว่าการเรียนปักผ้า (5) ลวดลายผ้าแบบดั้งเดิมถูกตัดทอนลวดลายลงไปเหลือแต่ลวดลายง่ายๆ ที่เป็นลวดลายพื้นฐาน และลวดลายถูกเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด (6) ปัจจุบันมีลวดลายผ้าที่ปักด้วยเครื่องปักจักรอุตสาหกรรมจำหน่าย สะดวกต่อการซื้อหามาใช้แทนผ้าปักด้วยมือ จึงทำให้ขาดการสืบทอดการปักผ้าจากแม่สู่ลูก (7) คนหนุ่มสาวไม่มีเวลายามว่างปักผ้าเหมือนแต่ก่อน ต้องออกมาทำงานในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดผู้สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีการปักผ้าแบบดั้งเดิม หันมาบริโภคสิ่งของเครื่องใช้ของคนในสังคมเมืองมากขึ้น (8) ความต้องการของตลาด ธุรกิจเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายชนเผ่าที่ถูกเปลี่ยนแปลงไป ตามความต้องการของผู้บริโภค ทำให้เกิดอุตสาหกรรมการปักผ้าด้วยเครื่องจักรเพิ่มขึ้น ส่งผลให้การปักผ้าด้วยมือลดน้อยลง (9) ลวดลายผ้าปักมือแบบดั้งเดิม ถูกลอกเลียนแบบให้ง่ายต่อการนำมาใช้งานคือ ได้มีการทำเป็นรูปแบบผ้าพิมพ์ลวดลาย เลียนแบบลวดลายชาวเขาแทนผ้าปักมือ

แนวทางการจัดการอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้สามารถอนุรักษ์และสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ดังนี้ (1) ประชาชนในชุมชนม้งบ้านผานกกก จะต้องมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลต่างๆ และร่วมมือในการจัดการเพื่อการรักษาคุณค่าผ้าปักและลวดลายผ้าปัก และพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน (2) การรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก เพื่อจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน โดยมีการจัดทำป้ายนิทรรศการภายในที่แสดงให้เห็นหรือสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นมาของชุมชนม้งบ้านผานกกก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้ประชาชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้ศึกษาเรียนรู้ เข้าใจเกี่ยวกับศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมบรรลุเป้าหมายของการเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปะผ้าปักและวัฒนธรรมชนเผ่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน (3) จัดทำเอกสารหรือหนังสือ เพื่อเผยแพร่และรักษาคุณค่าผ้าปักและลวดลายผ้าปัก พัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นรูปธรรมเป็นการรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ ขั้นตอนวิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปักที่พบในชุมชนม้งบ้านผานกกก มีการถอดรูปแบบลวดลายต่างๆ วิธีการปักผ้าและลวดลายผ้าปัก ตั้งแต่เริ่มต้น

จนถึงปักกลดตายสำเร็จ เริ่มจากกลดตายง่ายๆที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป จนถึงกลดตายที่ยากขึ้นไป ตามลำดับ และรวมถึงกลดตายดั้งเดิมที่เริ่มจะสูญหายไป เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาเครื่อง แต่งกาย ผ้าปักและกลดตายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการสืบสาน ผ้าปักและ กลดตายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

6.3 ข้อเสนอแนะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้การอนุรักษ์ความรู้ด้านศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นรูปธรรมมากขึ้น ปัจจุบันใน หมู่บ้านผานกกก เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีชีวิตชนเผ่าม้ง ซึ่งมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ เข้ามาเยี่ยมชม เนื่องจากมีทัศนียภาพที่สวยงาม มีสถานที่ทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่าทางชุมชนน่าจะได้ใช้โอกาสนี้ในการ ส่งเสริมประชาชนในหมู่บ้านผานกกก ให้สามารถนำความรู้ความสามารถที่ตนเองมีนำมาเผยแพร่ ทักษะความรู้ด้านวัฒนธรรมของตนเองสู่สังคมมากขึ้น ด้วยการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์และเผยแพร่ วัฒนธรรมของชุมชน แต่ต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลหลายๆฝ่าย ทั้งประชาชนที่อาศัยอยู่ใน หมู่บ้านผานกกก ผู้นำหมู่บ้าน หน่วยงานของรัฐและองค์กรภาคเอกชนในท้องถิ่นนั้น ตลอดจน โรงเรียนที่อยู่ใกล้ๆหมู่บ้านผานกกก ขอความร่วมมือจากสถานศึกษาที่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านไป เรียนหรือไปศึกษาต่อแหล่งอื่นๆ

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของผู้ศึกษาพบว่า

การทำให้การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก บรรลุ เป้าหมายของการจัดการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ของบ้านผานกกก ในกรณีของการศึกษาคั้งนี้ มีประเด็นที่ยุ่งยากในเรื่องของการสื่อสารภาษาม้ง ซึ่ง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ หรือไม่สามารพูดภาษาไทยในระดับลึกๆได้ ทำให้การเก็บ ข้อมูลเชิงลึกจึงต้องมีเด็กนักเรียนหรือเยาวชนในหมู่บ้านเป็นผู้สัมภาษณ์และตอบคำถามแทน ผู้ศึกษา จึงนำผลที่ได้รับมาประมวลคำตอบ เพื่อเรียบเรียงแยกแยะความคิดเห็นและความต้องการได้

สรุปปัญหาที่พบของผู้ศึกษา

คือการศึกษาในครั้งนี้ เป็นลักษณะการศึกษาแบบมีส่วนร่วม การเข้าถึงชุมชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ เพื่อให้เห็นปัญหาอย่างแท้จริง แต่เนื่องจากข้อจำกัดของผู้ศึกษา ทั้งในเรื่องของประสบการณ์ในการทำงานการศึกษา ระยะเวลาในการลงพื้นที่ การปรับตัวเข้ากับชาวบ้านและอื่นๆทำให้ผลของงานศึกษาไม่ดีเท่าที่ควรแนวทางที่ผู้ศึกษาได้ปฏิบัติ คือสำรวจทางกายภาพ สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 30 คน ในประเด็นการสนทนาเพื่อหารูปแบบและวิธีการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก ให้ยั่งยืนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการอนุรักษ์ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต้องอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของความสัมพันธ์ ห่วงเหวน เห็นคุณค่าในเอกลักษณ์ของตนเอง ผู้ศึกษาหวังว่าในอนาคตงานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก น่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกกสืบไป

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกกจะเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของหมู่บ้านอื่น ในตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีศักยภาพและสามารถทำการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของหมู่บ้านไปพร้อมๆกัน เพราะถ้าหมู่บ้านเหล่านั้นทำการอนุรักษ์และสืบสานได้ ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งก็จะยั่งยืนไปด้วย

ทั้งนี้การอนุรักษ์ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ประชาชนในชุมชนและผู้ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีส่วนผลักดันและส่งเสริม เช่น สภาวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และอำเภอแมริม ในฐานะที่ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งผลของการอนุรักษ์ศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ยั่งยืน เมื่อเกิดขึ้นแล้ว สังคมจะมีส่วนในการช่วยกันดูแลเอกลักษณ์ของศิลปะผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งนี้ต่อไป แล้วจะเกิดผลพลอยได้ทางเศรษฐกิจขึ้น ทำให้สร้างรายได้ให้กับชุมชน อันเกิดจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ (ภาษาไทย)

- กรมประชาสัมพันธ์. กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. ผ้าชาวเขา. กรุงเทพฯ: บริษัท ร้าไทยเพรส จำกัด, 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ. การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรมการวิจัย. บรรณาธิการหนังสือ. กรุงเทพฯ: จำกัดการพิมพ์, 2553.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ชาวเขา. สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2538.
- ดำรง ฐานดี. วัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมต่างชาติ. กรุงเทพฯ, 2551.
- ประเสริฐ ชัยพิภูสิต. สิบสองชนเผ่าในประเทศไทย วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์. สำนักบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาควัดศรีโสดา. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: พี.ดี.เพรส, 2547.
- พรรณิภา โสทธิพันธุ์และคณะ. วัฒนธรรมตาลโตนด: กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง แอนพริ้นซิง, 2547.
- วิณี พานิชพันธ์. ผ้าสิ่งถักทอและผ้าไท. เชียงใหม่: ซิลเวอร์ม, 2545.
- พอลและอีเลน ลูวิส. หัตถกรรมชาวเขา (Thai Tribal Crafts) (ศิริวรรณ สุขพานิช แปลและเรียบเรียง). เชียงใหม่ ประเทศไทย, 2528.
- สมัย สติธรรม. สารคดีชีวิตของชนกลุ่มน้อยบนดอยสูง “แม่ว”. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: บริษัท 2020 เวิลด์ มีเดีย จำกัด, 2541.

หนังสือ (ภาษาอังกฤษ)

Bernatzik, Akha and Miao: Problems of Applied Ethnography in Farther India, Translated from the German by Alois Nagler, New Haven: Human Relations Area files, 1970.

Embree, John H. and William L. Thomas, Jr. Ethnic Groups of Northern South East Asia, New Haven: Yale University, Southeast Asia Study (Memographs) in Lebar et al, 1964.

Ethnic Groups of Mainland South East Asia, New Haven, Human Relation Area files, Inc. 1950.

ICOMOS, The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Site – Proposed Final Draft, 10 April 2007.

Julian, H. Steward, Theory of Culture Change : The Methodology of Multilinear Evolution. Illinois: University of Illinois Press, 1955.

Lebar, Frank M., Gerald C. Hickey., and John K. Musgrave., eds. Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia, New Heave: HRAF Press, 1964.

รายงานวิจัย

เกศินี ศรีรัตน์. บทบาทของผ้าปักต่อวิถีชีวิตชาวม้ง บ้านหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2554.

ทรงศิริ สาประเสริฐ. ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ, 2524.

ทรงคุณ จันทจร และคณะ. การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน, 2549.

ทศวรรษ ธิมาคำ. การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนา เรื่องการทอผ้ายกคำพูน. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สารสนเทศศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553.

ธัญญา พรหมบุรุษย์และชานนท์ ชิงชยานุรักษ์. การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาดในพื้นที่โครงการหลวง: กรณีศึกษาผ้าปักและผ้าบาติกชาติพันธุ์ม้ง. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2550.

นพพร พวงสมบัติ. กระบวนการการเรียนรู้ของผู้ผลิตผ้าทอชั้นดินจกอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรักษาและสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท่ามกลางบริบทสังคมบริโภคนิยม. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต(สาขาวิชาวิจัยและสถิติการศึกษา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

- ประสิทธิ์ ลิปรีชา.** การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์มั่ง รายงานการวิจัยภายใต้โครงการ “อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเสียดังวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย”. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.), 2546-2548.
- พรชัย ปรีชาปัญญา.** ภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับระบบนิเวศวนเกษตรบนแหล่งต้นน้ำลำธารในภาคเหนือ. เชียงใหม่: สถานีวิจัยลุ่มน้ำคอยเชียงดาว กลุ่มลุ่มน้ำ ส่วนวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมป่าไม้. สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, 2544.
- พระวิษุพงศ์ แซ่หยาง.** ศึกษาความเป็นมาและความเชื่อมั่นที่ปรากฏในลายปักบนเสื้อผ้าของชาวเขาเผ่าม้งบ้านห้วยทรายเหนือ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2552.
- ภักถิญา สดภิบาล.** การออกแบบเสื้อสำเร็จรูปสตรีด้วยผ้าปักชาวเขาเผ่าม้ง. รายงานวิจัย, 2553.
- ยศ สันตสมบัติ.** ความหลากหลายทางชีวภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- รมิดา รอดสุข.** การทอผ้าลวดลายแบบดั้งเดิมของไทยลื้อ: กรณีศึกษา ลายผ้าห่มดำก้าว อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พฤษภาคม 2553.
- รัชพล ปัญญาพิบูลย์.** กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไททรงดำ. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- รุจิ ศรีสมบัติ.** ผ้าทอลาวครั้ง: อนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในวิถีชีวิต. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม, 2553.
- วีระพันธ์ นันทรัตพันธุ์.** การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการค้นคว้าอิสระ ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการพัฒนา โครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2548.
- สุภางค์ จันทวานิช และคณะ.** นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาในประเทศไทย. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงาน คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2527.
- สุนทร เกตุอินทร์.** โครงสร้างลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

เอกสาร/ วารสาร

กรมประชาสัมพันธ์. “รายงานประจำปี 2520” โรงพิมพ์สถาบันสงเคราะห์หญิงปากเกร็ดนนทบุรี, 2520.

คณะกรรมการจัดทำแผนชุมชนบ้านผานกกก. “แผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2557.

จันทร์บุรณัฐ สุทธิ. “คนเมือง: บางมุมมองทางวัฒนธรรม” สถาบันวิจัยชาวเขา เชียงใหม่, 2539.

ประสิทธิ์ ลิปรีชาและอะภัย วาณิชประดิษฐ์. “องค์ความรู้ท้องถิ่นม้ง ชุมชนแม่สาใหม่” เอกสารวิชาการชาติพันธุ์ศึกษาและการพัฒนา ชุดการศึกษากับชาติพันธุ์ ลำดับที่ 6 กลุ่มชาติพันธุ์และการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. พิมพ์ครั้งแรก. โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2552.

“ภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้า” ระบบออนไลน์ ที่มา: www.student.swu.ac.th/hm471010393/culture.htm. (20 เมษายน 2553).

สถาบันวิจัยชาวเขา. “เอกสาร โรเนียว: ตัวเลขเกี่ยวกับชาวเขาในประเทศไทย” สถาบันวิจัยชาวเขา, 2542.

สุกัญญา พ่วงภักดี. “วิถีไทย” เอกสารประกอบการสอนคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. กรุงเทพฯ, 2544.

เสรี พงศ์พิศ. “วัฒนธรรมไทยในภูมิปัญญาท้องถิ่น” วารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 29(11): 3 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2533.

ชัยธนา ชัยอุดม. ผู้ช่วยนายทะเบียนอำเภอแมริม สำนักทะเบียนราษฎรอำเภอแมริม อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลวันที่ 14 พฤษภาคม 2558.

Cohen, Erik “Hill Tribe Tourism” in John Mckinnon (ed) *Highlanders of Thailand*, Huala Lumpur Oxford University Press 1983.

Keyes, Charles, *Karen in Thai History and the History of the Karen in Thailand* in Keyes Charles (ed) *Ethnic Adaption and Identity Institute for the Study of Human Issues*. Philadelphia 1979.

Mc Cathy, James, *Surveying and Exploring in Siam*, White Lotus, 1994.

การสัมภาษณ์

[1] กลุ่มผู้รู้วัฒนธรรมในท้องถิ่น ผู้นำหมู่บ้าน ผู้อาวุโส ผู้ประกอบพิธีกรรม 5 ท่าน
(สัมภาษณ์วันที่ 22-23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2557)

- (1) นายมนตรี ทิพย์พนาพันธุ์ ผู้ใหญ่บ้านผานกกก หมู่ที่ 9 ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม
- (2) นายยั้ง ถาวรวิจิตร ปราชญ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม(พิธีงานศพ)
- (3) นายจ๊ะ แซ่ย่าง ปราชญ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม(พิธีแต่งงาน)
- (4) นางเล็ชา แก้วจริยากุล ปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าใยกล้วยง
- (5) นางจ๊ะ แซ่ย่าง ปราชญ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นพืชสมุนไพร

[2] กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น/ ผู้ที่ปักผ้าในหมู่บ้านที่เหลืออยู่ จำนวน 15 คน
(สัมภาษณ์วันที่ 20-21 ธันวาคม พ.ศ. 2557 และวันที่ 6-7 มิถุนายน 2558)

- (1) นางเล็ชา แก้วจริยากุล อายุ 81 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (2) นางจ๊ะ แซ่ย่าง อายุ 79 ปี บ้านเลขที่ 8/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (3) นางยั้ง แซ่เต่า อายุ 61 ปี บ้านเลขที่ 9/6 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (4) นางโล่ง แซ่เต่า อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 11 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (5) นางก๊ะ เลาหาง อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 14/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (6) นางหมี่ อักษรบริสุทธิ์ อายุ 50 ปี บ้านเลขที่ 20/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (7) นางสุรีย์รัตน์ ทิพย์ปันทอง อายุ 46 ปี บ้านเลขที่ 7 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (8) นางเนิ่ง จอมพนางาม อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 13 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (9) นางแสงเดือน ทิพย์ปันทอง อายุ 43 ปี บ้านเลขที่ 5/3 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (10) นางสาวลี แก้วจริยากุล อายุ 35 ปี บ้านเลขที่ 3/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (11) นางวราภรณ์ จารุพงศ์สกุล อายุ 33 ปี บ้านเลขที่ 3/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (12) นางพิสมัย เลาหาง อายุ 31 ปี บ้านเลขที่ 14 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (13) นางสาวคณิษฐา จอมพนางาม อายุ 28 ปี บ้านเลขที่ 6/1 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (14) นางอรพิน ถาวรวิจิตร อายุ 27 ปี บ้านเลขที่ 5/9 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม
- (15) นางวิไลลักษณ์ แซ่โซ้ง อายุ 25 ปี บ้านเลขที่ 20/2 หมู่ 9 ต.โป่งแยง อ.แมริม

[3] กลุ่มผู้บริโภคหรือผู้ใช้ผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง จำนวน 15 คน คือ
(สัมภาษณ์วันที่ 30-31 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 และวันที่ 6-7 มิถุนายน 2558)

- (1) นางพรณี สมศักดิ์ อายุ 51 ปี ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ท้องถิ่นของเรา
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (2) นางชนันท์วิไล ชงเชื้อ อายุ 53 ปี ครูผู้สอนวิชางานประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์
จากถวดลายผ้าปักชาวเขา โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (3) นางสาวอรุณญา โพธิ์แก้ว อายุ 48 ปี ครูผู้สอนวิชาการงานอาชีพ
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (4) นางศุภลักษณ์ อภัยใจ อายุ 43 ปี ครูผู้สอนวิชาการงานอาชีพ
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (5) นางชญานิศ กางนอก อายุ 40 ปี ครูผู้สอนวิชาการตัดเย็บเสื้อผ้าชาวเขา
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (6) นางเหมา ปกรณ์สิทธิ์ อายุ 43 ปี ชนเผ่าม้ง
ค้าขายผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าชาวเขา
- (7) นางกรรณิการ์ ถนอมวาริ อายุ 37 ปี ชนเผ่าม้ง
ค้าขายผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าชาวเขา
- (8) นางประทุม ยังชีพสุจริต อายุ 33 ปี ชนเผ่าม้ง
ค้าขายผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าชาวเขา
- (9) นางสาวสุรีย์พร ศาด่าน อายุ 28 ปี ชนเผ่าม้ง อาชีพ พนักงาน/ลูกจ้าง
- (10) นางสาวกรแก้ว โอภาสสุวรรณ อายุ 26 ปี ชนเผ่าม้ง อาชีพ พนักงาน/ลูกจ้าง
- (11) นายสมเพชร ชะโพธิ์ อายุ 24 ปี นักศึกษาชนเผ่าม้ง
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- (12) นายโยธิน ขวัญเขียว อายุ 23 ปี นักศึกษาชนเผ่าม้ง
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- (13) นายคำพันธ์ แซ่ว่าง อายุ 23 ปี นักศึกษาชนเผ่าม้ง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- (14) นางสาวสุนีย์ ทิพย์ปิ่นทอง อายุ 16 ปี นักเรียนชนเผ่าม้ง
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่
- (15) นางสาวขวัญจิรา ยังชีพสุจริต อายุ 16 ปี นักเรียนชนเผ่าม้ง
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่

ภาคผนวก ก

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

แบบสำรวจข้อมูลประชากรและพื้นที่ศึกษา
สำหรับการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ของนางสไบทิพย์ ตั้งใจ รหัส 569932014
สาขาวิชาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลเบื้องต้น

1.1 อาณาเขตติดต่อ (พื้นที่ของหมู่บ้านแต่ละด้านติดกับที่ใดบ้าง)

ทิศเหนือ.....
ทิศใต้.....
ทิศตะวันออก.....
ทิศตะวันตก.....

1.2 ข้อมูลประชากร

1.2.1 หมู่บ้านนี้มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นครัวเรือน

แยกเป็นครัวเรือนตามทะเบียนราษฎร.....ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีประชากรอยู่จริงครัวเรือน

1.2.2 จำนวนประชากรทั้งสิ้น.....คน

แยกเป็นเพศชาย.....คน เพศหญิง.....คน

1.2.3 กลุ่มชาติพันธุ์หรือการสืบเชื้อสายของประชากร

- เป็น ม้งเขียว จำนวน.....ครัวเรือน

- เป็น ม้งขาว จำนวน.....ครัวเรือน

- อื่นๆ (ถ้ามี) จำนวน.....ครัวเรือน

- 1.3 ด้านการประกอบอาชีพ (ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไรบ้าง)
- อาชีพหลัก.....
 - อาชีพเสริม.....
 - รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน.....

- 1.4 ด้านการศึกษา (ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับใด)
-
-
-

- 1.5 ด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาที่นับถือ.....
- จำนวน ศาสนสถานในหมู่บ้าน.....แห่ง ได้แก่.....
-
-
-
-
- จำนวนผู้เผยแพร่ศาสนา.....รูป/คน
- ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน.....
-
-
-

- 1.6 ด้านภาษาที่ใช้.....
- Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

- 1.7 สาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน
- 1.7.1 การคมนาคมเป็นอย่างไร
-
-
-
-

1.7.2 มีการบริการสาธารณะ (โรงพยาบาล/สถานอนามัย/โรงเรียน/ศูนย์บริการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาพื้นบ้านการทอผ้า ศูนย์บริการเทคโนโลยีทางการศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
ศาลาประชาคม สนามกีฬา โทรศัพท์สาธารณะ ฯลฯ) หรือไม่

.....
.....
.....
.....

2. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านเป็นอย่างไร

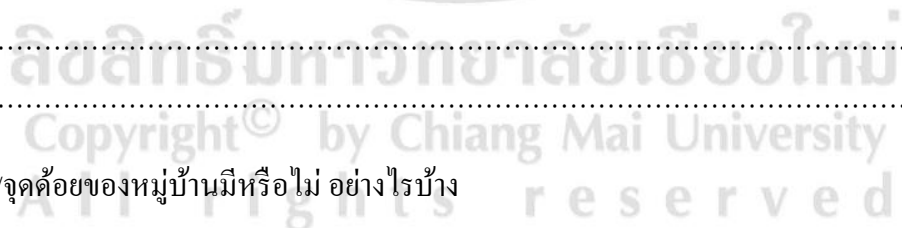
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. ความต้องการการพัฒนาหมู่บ้านทางใดบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. จุดเด่น/จุดด้อยของหมู่บ้านมีหรือไม่ อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง
สำหรับการค้นคว้าแบบอิสระ เรื่องการจัดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะผ้าปักของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
บ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่
ของนางสไบทิพย์ ตั้งใจ รหัส 569932014
สาขาการจัดการศิลปะและวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อนามสกุล
- 1.2 อายุ ปี อยู่บ้านเลขที่
- 1.3 อาชีพ
- 1.4 การใช้ชีวิตในพื้นที่ ทำอะไรบ้าง เวลาทำกิจกรรม
- 1.5 บทบาททางสังคม

ตอนที่ 2 ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริ่ม จังหวัดเชียงใหม่

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านผานกกก
- 2.2 ลักษณะและสภาพหมู่บ้าน (จำนวนบ้านที่หลังคาเรือน ลักษณะการตั้งบ้านเรือน แผนผังของหมู่บ้าน แผนผังและภาพประกอบ)
- 2.3 อาชีพ (อาชีพโดยทั่วไปของประชาชนในชุมชน)
- 2.4 องค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรม
 - (1) กิจกรรมทางสังคมของชุมชน (กิจกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์และความร่วมมือกันภายในชุมชน อาทิ การรวมกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมสาธารณะประโยชน์) มีอะไรบ้าง
 - (2) วัฒนธรรมประเพณีสำคัญของชุมชน (ประเพณีที่สะท้อนความสัมพันธ์และความร่วมมือกันภายในชุมชน) มีอะไรบ้าง
- 2.5 การวิเคราะห์ศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนบ้านผานกกก
(สรุปให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร จากกิจกรรมทางสังคมและประเพณีวัฒนธรรม ชุมชนได้มีความร่วมมือกันในกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด สรุปให้เห็นในภาพรวมว่าชุมชนมีศักยภาพและความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด)

ตอนที่ 3 ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

3.1 รูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ

- (1) การเกิด
- (2) การตาย
- (3) การนับถือผี
- (4) การแต่งงาน
- (5) ประเพณีต่างๆ
- (6) งานประจำปี

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและลวดลายผ้าปักเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

4.1 เครื่องแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งบ้านผานกกก (รายละเอียดลักษณะเครื่องแต่งกาย)

4.2 ผ้าปักและลวดลายผ้าปักเครื่องแต่งกายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก (รายละเอียดเรื่องงานปักผ้าและลวดลายผ้าปักเครื่องแต่งกาย)

- (1) การปักผ้า และเทคนิควิธีการปักผ้ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก
 - (1.1) วัสดุที่ใช้
 - (1.2) องค์ประกอบเกี่ยวกับศิลปะปัก
- (2) ลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก
 - (2.2) ลวดลาย
 - (2.3) สีสัณ
- (3) การใช้ผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

(3.1) การใช้ผ้าปักในชีวิตประจำวัน

(3.2) การใช้ผ้าปักในพิธีกรรมและงานประเพณีต่างๆ

4.3 สภาพการณ์และปัญหาของผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้งของบ้านผานกกก

- (1) ความรู้ความสามารถของผู้ปักผ้า
- (2) การสืบทอดศิลปะปัก
- (3) การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบศิลปะปัก

4.4 คุณค่าความสำคัญและสภาพปัญหาของการปักผ้าและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

- (1) คุณค่าความสำคัญของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง
- (2) ปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

(สรุปให้เห็นปัญหาของผ้าปักและลวดลายผ้าปักม้ง ออกมาให้ชัดเจนเป็นข้อๆ)

ตอนที่ 5 แนวทางในการจัดการอนุรักษ์และการสืบสานผ้าปักและลวดลายผ้าปัก

- 5.1 ต้องการให้องค์กรของรัฐหรือองค์กรอื่นๆ ช่วยเหลือในด้านใดและอย่างไรบ้าง
- 5.2 เห็นด้วยหรือไม่ที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบศิลปะผ้าปัก ในด้านต่อไปนี้
 - ลวดลาย
 - สีสัณ
 - รูปแบบของผ้าปักและลวดลายผ้าปัก
 - การประชาสัมพันธ์และอื่นๆ
- 5.3 เห็นด้วยหรือไม่ที่จะให้มีการจัดการอนุรักษ์ และสืบสาน สืบทอด ถ่ายทอดศิลปะผ้าปัก และเห็นด้วยในวิธีการอย่างไร

ผู้สัมภาษณ์ชื่อ.....นามสกุล.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....สถานที่.....

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-นามสกุล นางสาวไพบติพย์ ตั้งใจ

วัน เดือน ปี เกิด 1 มกราคม พ.ศ. 2510

ประวัติการศึกษา ปีการศึกษา 2532 ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศิลปหัตถกรรม)
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพะเยา (เดิม)
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์ (ปัจจุบัน)

ประสบการณ์ ครูผู้สอน วิชาศิลปศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ทัศนศิลป์)
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ ตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
rights reserved